Dmitri Sergheevici

MEREJKOVSKI

ROMANUL LUI

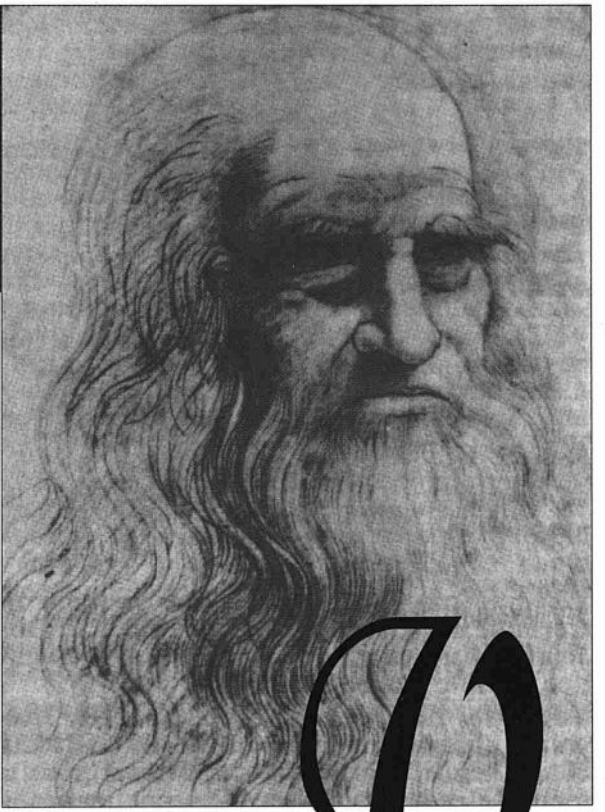

Leonardo da Vinci

✠

PREFAȚĂ

În posteritate, faima unui scriitor poate să crească sau să descrească. Se întâmplă ca, prea puțin apreciat la vremea lui, el să fie pe de-a întregul recunoscut abia mai târziu. Se mai întâmplă însă și invers, ca el să fi fost la modă un timp și să-și piardă apoi treptat strălucirea.

Dmitri Sergheievici Merejkovski a parcurs până nu demult cea de a doua cale. În ultimul deceniu a fost însă masiv reeditat, inclusiv în patria sa. Fără a-i concura pe marii ei clasici, el este recunoscut ca un valoros critic și prozator, autor de eseuri și romane citite cu real folos și nedezmințită plăcere.

Reputatul scriitor, integrat la începutul atât de controversatului secol trecut într-o faimoasă generație literară, se naște în veacul premergător, în ziua de 2 (după stil vechi, 14) august 1866, la Petersburg. Urmează secția istorico-filologică a universității din orașul natal. La începutul anilor optzeci debutează cu poezii apropiate celor semnate de S. I. Nadson. Este influențat de poezia franceză a epocii și elaborează primele documente programatice ale unei literaturi desemnate – de către oponenți, dar uneori și de adepți – ca „decadentă". Împreună cu Minski (pseudonimul lui M. N. Vilenkin) și cu Zinaida Hippius, soția lui, devine unul dintre coriferii generației vârstnice a simboliștilor ruși. Scrie romane și piese istorice, precum și un mare număr de studii critice, în care căutările religioase se împletesc cu o erudiție recunoscută, dar suspectată de răceală intelectuală. E profund credincios și, totodată, opus în unele privințe Bisericii pravoslavnice oficiale. Favorizează răspândirea unei "conștiințe religioase noi". Se ridică violent împotriva primei revoluții ruse, din 1905, iar în răstimpul de până la cele următoare, din februarie și octombrie 1917, se raliază pozițiilor mefiente față de mișcările radicale și răsturnările violente.

Întâmpină cu extremă ostilitate instaurarea puterii sovietice. Mai publică unele scrieri istorice, înainte de a emigra în 1920. Ulterior se îndepărtează treptat de forma romanelor istorice, îndrăgite la apariţie, în favoarea biografiilor şi eseurilor istorico-religioase. Chiar şi la începutul celui de al doilea război mondial îşi menţine poziţia net antisovietică, spre deosebire de alţi scriitori din imigraţia franceză, antinazişti din considerente patriotice. Moare la Paris în decembrie 1941.

Evoluţia lui Merejkovski a fost contradictorie. A fost împlinită sub raport artistic în prima etapă, de la sfârşitul veacului al XIX-lea până în anii de început ai secolului al XX-lea; a cunoscut o perioadă mediană, cu reuşite parţiale şi eşecuri denunţate chiar de contemporani; în ultima ei secvenţă s-a acomodat condiţiilor imigraţiei, totuşi fără recunoaşterea de odinioară.

Cât priveşte atitudinile sociale şi filozofice adoptate de către Merejkovski, împreună cu Zinaida Hippius, ele au fost apropiate fie "căutătorilor de Dumnezeu", în termeni pravoslavnici, ori presupus eretici, fie de cei care împărtăşeau puncte de vedere conservatoare sau liberale, laolaltă ostile revoluţiilor, precum cele intens dezbătute din volumul *Vehi* (*Jaloane*), cu subtitlul "Culegere de articole despre intelectualitatea rusă", cuprinzând, în 1909, textele filozofilor religioşi N. A. Berdiaiev, S. N. Bulgakov, P. B. Struve, S. L. Frank, M. O. Gerşenzon, A. S. Izgoiev, B. A. Kistiakovski. Totodată, ele au fost de timpuriu privite cu suspiciune sau cu mărturisită ostilitate de către mulţi critici ai stărilor de lucruri existente în Rusia, indiferent dacă de pe platforme utopice sau efectiv "de stânga". O anume neîncredere faţă de exegetul său autorizat a manifestat, la un moment dat, şi Lev Tolstoi. Printre oponenţii tăioşi ai lui Merejkovski s-au numărat nu doar marxişti recunoscuţi, ca sociologul G. V. Plehanov, în studiul *Evanghelia decadenţei* (1909), dar şi critici literari cu atitudini independente,

precum R. V. Ivanov-Razumnik.

Articolul acestuia din urmă, *Măiestrie moartă* (1911), susține că Merejkovski nu are și nici nu poate să aibă discipoli, întrucât ca propovăduitor a strigat mereu în pustiu; a fost plictisitor în ședințele mondene, conduse chiar de el, din celebra "Societate filozofico-religioasă"; prin "jocul de gheață al intelectului său" i-a conceput într-o manieră mortificată pe Iulian, Leonardo, Petru și pe ceilalți eroi ai romanelor sale, confecționați după asemănarea cu propriul său chip; s-a exersat în asociații verbale și citări nesfârșite, în obsesive "dedublări" și "antiteze"; "pentru el *dualismul* se reducea la câte *două cuvinte*, care doar se cereau înlocuite printr-un *al treilea*", presupus sintetic; toți marii autori analizați de el și-au găsit sfârșitul nemeritat în geometria acestor neînsufletite judecăți; de unde a rezultat "starea letargică" a unui "scriitor sfârșit", "măiestria moartă" a răcelii totale; și astfel, Merejkovski rămâne "*un proroc și un păstor nu al celor vii, ci al celor morți* – deci un păstor fără turmă; așa a fost, este și va fi". Iată o mostră de filipică partizană din partea unui vrăjmaș declarat, supralicitată de bună seamă, deși surprinde pericolul abstracțiunilor schematice pe care și alți exegeți l-au intuit.

Prin ce ne atrage atunci opera acestui scriitor? Ce ne reapropie astăzi de scrierile lui, chiar dacă au fost controversate până și în epoca lor de glorie?

*

În proza lui Merejkovski, făptuirea cea mai importantă rămâne, fără îndoială, trilogia romanescă *Christ și Antichrist*, compusă din trei cuprinzătoare fresce istorice: *Moartea zeilor – Iulian Apostatul* (1895-1896); *Învierea zeilor – Leonardo da Vinci* (1899-1900); *Antichristul – Petru și Aleksei* (1905). Chiar dacă criticul său invocat mai înainte ia în derâdere asemuirea trilogiei, la apariția ei, cu *Război și pace*, nu atât ca dintre o creație "mică" și alta "mare"

cât dintre una "moartă" şi cealaltă "vie", construcţia merejkovskiană de mii de pagini, şi poate cu deosebire partea ei mediană, confirmă indiscutabile virtuţi de povestitor, care scapă schemei duale urmărite cu obstinaţie.

Într-adevăr, fiecare parte din trilogie este, la modul global deşi într-o măsură variabilă, subordonată ideii cuprinse în supratitlu, concepţiei înfruntării veşnice între Christos şi Antichrist. Coliziunea o accentuează tocmai cele trei cruciale momente istorice, romancierul stabilind, între personalităţile lui Iulian, Leonardo şi Petru, o seamă de înrudiri, convingătoare sau artificiale.

Schematizarea antiteticei suprateme, cu ideea sa diriguitoare. o deconspiră mai ales ultima parte a trilogiei, unde un foarte bogat şi captivant material de viaţă este subordonat, mai tezist decât în părţile precedente, amintitei dihotomii. Întreg romanul *Petru şi Aleksei* e închis în paranteza celor două enunţuri simbolice: "Antichristul va să vie" dar "Christos va să-l învingă pe Antichrist". Antichristul e Petru cel Mare, iar Aleksei este trimisul lui Christos pe pământul însângerat al Rusiei; un trimis a cărui misiune nu va conteni să o aştepte cu înfrigurare ereticul Tihon, cel stigmatizat de sacra boală a epilepsiei. Într-o zi de iulie din anul 1715, ţarevna Maria Alekseievna îl invită pe Aleksei în casa Marfei Matveievna, văduva ţarului Feodor Alekseievici. Văduva este claustrată în palatul ei de pe malul Nevei, în oraşul de curând înălţat, un oraş asemănător unui vis îngrozitor dintr-un timp oprit în loc şi cârmuit de un uzurpator. Iar mătuşa îi povesteşte lui Aleksei, cum în mănăstirea de la Suzdal episcopul Hiob al Novgorodului ar fi rostit mare ameninţare împotriva Răului petersburghez, iar în mănăstirea de la Iaroslavl sfântul stareţ Vissarion ar fi prezis: ori va muri ţarul Petru, ori va pieri oraşul său! Petersburgul nu va dăinui însă, exclamă Maria Alekseievna, ci se va cufunda în mocirla diavolului; şi nici măcar locul pe care a fost clădit nu va mai putea fi descoperit!

Petru ca Simon Petrus Antichristul, Petersburgul ca terifianta lui reincarnare pe acest pământ plin de păcat – iată o ipostază conservatoare la extrem a mitului petersburghez, reproiectat din perspectiva unui timp istoric înaintat, care într-adevăr avea să fie curând locul unor succesive coliziuni violente. Romanul întreg e clădit pe această viziune. La început e evocată sărbătoarea păgână organizată cu prilejul aducerii statuii zeiței Venus din Roma în Grădina de Vară – prilej de a reconstitui minuțios îndrăgitul loc petersburghez de odihnă și festivități, dorit de țarul Petru mai frumos decât gradinile de la Versailles. Apoi Tihon cutreieră canalele și bulevardele, într-o cețoasă zi de coșmar, în care (întocmai ca eroilor dostoievskieni) orașul i se pare searbăd, vulgar și totodată fantasmagoric; căci dacă realul era invizibil în așezarea de basm Kitej, aici la Petersburg invizibilul a ajuns real. Apoi Tihon îl întâlnește pe împărat în birtul "La cele patru fregate" și chipul groaznic explică orașul său terifiant, marcat de aceeași pecete diabolică. Drept care, într-un sumbru sfârșit de octombrie, fluviul Neva inundă Petersburgul, ca un avertisment al pieirii, or în valurile îndrăgite de împărat, or în focul personificat de el cu nesăbuință. Îl revedem pe țar verificând construirea unei nave pe șantierul Amiralității: o muncă de Sisif într-o fierărie a infernului. Îl urmărim luându-i un interogatoriu fiului său nesupus, în "Mon Plaisir", palatul olandez din suburbia imperială Peterhof, scăldată de valurile Mării Baltice. Fiul răzvrătit este judecat de către Înalta Curte în Senat, biciuit, torturat, ucis – torță vie a luminii, nestinsă "speranță a Rusiei" –, în timp ce mujicii se roagă pentru mântuire, ereticii iau calea codrului, raskolnicii prezic dreapta Judecată din urmă...

Tema "petersburgheză" este centrală în creația artistică merejkovskiană. Ea este un nimerit test pentru a dovedi împletirea specifică a unei fabulații istorice palpitante cu o partizană viziune istorică, filozofică și religioasă.

Ambivalența marchează și romanul *14 decembrie* (1918), consacrat răscoalei decembriste din 1825. Acțiunea se desfășoară tot într-o manieră alertă, cu multe detalii picante, reale și imaginare, cu dialoguri vii, chiar dacă uneori lipsite de acoperire istorică. Personajul central este de rândul acesta împăratul Nikolai, "țarul-fiară", "omul-fiară care se pretinde Dumnezeu": o reminiscență dostoievskiană. Totul e până la urmă subsumat înfruntării dintre Bine și Rău, dintre Corp și Spirit, dintre Fiară și Dumnezeu; cu tăișul îndreptat de astă dată împotriva Antichristului recent care cufundă Rusia în păcat și neant. Acum, revolta nobiliară din 1825 e interpretată nu ca precursoare îndepărtată, ci ca pol opus revoluției proletare din 1917, ca unul încă "pur", "curat", "sublim". Viziunea se află în acord cu versurile Zinaidei Hippius, după cum am spus, soția lui Merejkovski, din poezii consacrate mișcării decembriste: cea din 14 decembrie 1909 lansează chemarea spre desăvârșirea cauzei sfinte, neîmplinite de optzeci de ani; la 14 decembrie 1914 ea se ridică împotriva rebotezării splendidului "Petersburg" în vulgarul "Petrograd"; iar în cea intitulată chiar *14 decembrie al anului 17* îi cheamă pe răzvrătiții decembriști să se împotrivească Revoluției din Octombrie!

Merejkovski se mărturisește și în alte scrieri atât ca vrăjmaș al vechiului Petersburg, cât mai ales al noului Petrograd. Drama *Țareviciul Aleksei* (1920) reia și variază antipatia față de temeiurile epocii lui Petru cel Mare. Romanul *Alexandru I* (1918) evocă strălucirea orașului de la începutul secolului al XIX-lea, la antipodul decăderii ulterioare. Articolul *Curcubeul de iarnă* acceptă compararea Petersburgului cu orașele occidentale numai în felul în care lacheul Smerdeakov seamănă unui nobil străin. Violenta contestare e asumat nedreaptă. O patronează tot Dostoievski, dar exacerbat cu îndârjire.

Culegerea de articole incluse mai demult, în jurnalul anilor

1910-1914, sub titlul *A fost şi va fi*, justifică decadentismul prin absoluta "însingurare" a intelectualului rus (*Despre fântânile negre*), sau descrie o discuţie frântă, poticnită, imaginabilă doar în Rusia, anume la Petersburg, într-o noapte albă, împreună cu evadarea disperată a locuitorilor, măcar pe timpul lunilor de vară, din acest "blestemat oraş" (*Punct mort*).

"Ducă-se pe pustii Petersburgul!", exclamă Merejkovski, adăugând întregii sale demonstraţii "antipetersburgheze", prezentă deseori în literatura şi publicistica rusă, cuvintele *Apocalipsei*, ca pe un blestem adresat "Călăreţului de aramă", simbol secular al oraşului întemeiat de Petru cel Mare: "Şi m-am uitat şi iată un cal galben-vânăt şi numele celui ce-l călărea era: Moartea...".

*

La Merejkovski regăsim nu numai elemente "slavofile", ci totodată şi însemne "occidentalizante", într-o dualitate ale cărei laturi îşi menţin de obicei independenţa.

Dominantei din urmă îi stau mărturie numeroase eseuri despre personalităţi vest-europene, precum Sfinţii Pavel, Augustin, Francisc, sau Ioana d'Arc, Napoleon, Dante, Luther, Calvin, Leonardo da Vinci.

Autorul caută mereu să-şi contopească ataşamentele ruseşti şi occidentale, tocmai prin intermediul îndrăgitelor sale dualităţi sau triade, aproape geometrice. În ampla şi mult îndrăgita exegeză *L. Tolstoi şi Dostoievski. Viaţa şi opera*, apărută în 1901-1902 (vol. 1 – "Viaţa şi opera lui L. Tolstoi şi Dostoievski", vol. 2 – "Religia lui L. Tolstoi şi Dostoievski"), el schiţează înrudirea de structură, explorată ulterior de atâţia, între Dostoievski şi Nietzsche, subliniind şi elementele antitetice ale căutarilor celor doi. Occidentului i-ar fi propriu "spiritul sălbatic", Orientului – "spiritul blând". Nietzsche luptase "în numele omului-Dumnezeu cu Dumnezeul-om", Dostoievski – "în numele Dumnezeului-om cu

omul-Dumnezeu". Unirea principiilor apusean şi răsăritean o va realiza doar un nou Puşkin, forţă superior sintetizatoare. Pe alt plan, unui demiurg de tip puşkinian îi va reveni şi nobila msiune de a integra într-un echilibru suprem dualitatea corp-spirit, materie-idee, teluric-astral, rece-fierbinte, dualitate proprie celor doi titani ai literaturii ruse, Tolstoi şi Dostoievski. Sub acest raport, "vizionarul trupului" Tolstoi şi "vizionarul spiritului" Dostoievski pot fi asemuiţi lui Michelangelo şi lui Leonardo da Vinci. Dacă triunghiul renascentist fusese însă odinioară închis de către Rafael, printr-o parţială aplatizare a ambelor tendinţe, acum el va trebui efectiv desăvârşit şi în Rusia, însă la cel mai înalt nivel posibil.

Marea literatură rusă a secolului al XIX-lea e rânduită, aşadar, sub semnul simbolic al unui triunghi, cu vârful "puşkinian" ca punct de pornire şi cu cele două orientări presupus polarizatoare într-o direcţie teluric-"tolstoiană" şi o alta spiritual-"dostoievskiană", orientări însetate de o viitoare împăcare, deocamdată neîmplinită.

Marea artă plastică din Renaşterea italiană este ordonată tot astfel, într-un triunghi răsturnat, cu două extremităţi calitativ superioare ca momente incipiente şi cu o înfrăţire a lor reală, dar valoric inferioară. Dacă Rafael prefigurase într-o formă diluată rolul lui Puşkin, în schimb Michelangelo şi Tolstoi s-au întâlnit în aceeaşi măsură ca Leonardo şi Dostoievski în două continuităţi "verticale", reciproc opuse nivelelor "orizontale". (În plan comparativ rus şi german, Merejkovski îi apropie pe Tolstoi de Goethe, pe Dostoievski de Schiller, antiteze explorate ulterior de Thomas Mann, într-un amplu eseu.)

În aceeaşi exegeză, raportul dintre Dostoievski şi Nietzsche e postulat ca o variantă a raportului dintre Christ şi Antichrist, antinomic dar şi concrescent. Merejkovski însuşi are ferme convingeri religioase, ca şi nemascate simpatii nihiliste, el urmăreşte orgolios să-şi aducă propria activitate sub incidenţa

opțiunilor polare interdependente ale eroilor săi preferați. Așa ajunge el la Leonardo da Vinci, în romanul elaborat paralel cu eseul despre Tolstoi și Dostoievski; implicat, așadar, într-un cuprinzător orizont de idei culturale, filozofice și religioase.

Dihotomia Christ-Antichrist avea să se dedubleze în Aleksei și Petru; ea a fost sau, în orice caz, trebuia să fie înnodată și prin imaginea lui Leonardo, care, în textul romanului îi este opus și lui Michelangelo, și lui Rafael, iar în subtextul său este apropiat de Dostoievski și de Nietzsche: asemenea unui personaj copleșitor, marcat de semnul negației lui Antichrist, totodată angajat într-o chinuitoare regăsire, recâștigare, recreare a purității simbolizate de Christos.

*

Merejkovski îl descrie pe "messer Leonardo" în a doua jumătate a vieții, în perioada de vârf a creației sale, de la sfârșitul veacului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea.

Leonardo da Vinci părăsește Florența lui Lorenzo de Medici "Magnificul" prin 1482 și se stabilește ca inginer militar, arhitect, pictor și sculptor al ducelui Lodovico il Moro. Din prima sa perioadă milaneză, prelungită până în 1499, datează statuia ecvestră a lui Francesco Sforza, ca și picturile *Madona între stânci* și *Cina cea de taină*. Mulajul de lut al statuii este distrus în timpul ocupației oștirilor franceze, iar fresca din refectoriul mănăstirii Santa Maria delle Grazie începe să se deterioreze de timpuriu. În 1500 Leonardo se află la Mantua, unde face probabil portretul Isabellei d'Este, proiectează la Veneția lucrările de apărare împotriva turcilor, apoi trece la Florența, unde și rămâne, cu întreruperi, mai mulți ani. În Romagna îl slujește pe Cezar Borgia. Lucrează între 1503 și 1506 la *Bătălia din Anghiari* dintre florentini și lombarzi, frescă menită să împodobească Palazzo Vecchio. Tot prin 1503 începe, se pare, s-o portretizeze în *Gioconda* pe Mona Lisa. Renunțând să-și mai

termine fresca, el răspunde insistenţelor lui Charles d'Amboise şi revine la Milano, unde se dedică din nou sculpturii. Este nevoit să părăsească oraşul după expulzarea francezilor. Trece în serviciul lui Giuliano Medici, pe care îl urmează la Roma după ce fratele acestuia e ales papă sub numele de Leon al X-lea. Dar Giuliano moare, iar artistul se decide să răspundă chemării noului rege al Franţei, Francisc I. Se instalează la Amboise, ca inginer regal, elaborează planuri pentru castelul din Romorantin, organizează petreceri. El însuşi moare la Clos-Lucé în ziua de 2 mai 1519.

Acesta este contextul istoric al biografiei. Un mediu agitat şi în continuă schimbare, prilej excelent pentru romancier de a reconstitui, la confluenţa documentaţiei migăloase cu libertatea imaginativă, variate straturi ale populaţiei şi momente cruciale ale unei dense şi misterioase întâlniri dintre două secole ilustre. Cititorului i se oferă prilejul să retrăiască înfruntarea dominicanului Girolamo Savonarola cu oficialităţile preocupate numai de bogăţie, fast şi plăceri, înfruntare tranşată prin arderea pe rug a predicatorului ascet; uneltirile conjugate ale papei Alexandru al VI-lea şi ale copiilor săi, Lucreţia şi Cezar Borgia, ca şi drumul parcurs până la remodelarea apologetică a "principelui" de către greu încercatul Niccolo Machiavelli; ororile inchiziţiei, dezlănţuite cu nesăbuită cruzime împotriva presupuşilor eretici; viaţa publică şi intimă a ducelui Lodovico il Moro, înfrânt de către francezi; efectele subjugării unor provincii italiene; şi, mai presus de toate, dramatica pribegie a artistului renascentist, obligat să slujească sus-puse feţe bisericeşti şi laice, incapabil să-şi termine capodoperele, pendulând între felurite activităţi tehnice, ştiinţifice şi artistice, umbrit de slava crescândă a lui Michelangelo şi a lui Rafael, supus ingratitudinii foştilor săi protectori şi îmbătrânit în uitare.

Un atare cadru pestriţ îi convine de minune lui Merejkovski. Preferinţele sale se îndreptau constant spre agitate epoci de răscruce,

ale căror avataruri, ştiute dar nu şi până la capăt limpezite, i-au servit întotdeauna pentru a capta atenţia şi bunăvoinţa publicului cititor. Viaţa lui Leonardo constituie, din acest punct de vedere, o alegere optimală. Deşi implicată în spectaculoase confruntări publice, ea îşi păstrează o zonă de intimitate, învăluită în mister. "Poezia şi adevărul" se amestecă până la indistincţie în viaţa copleşitoarei personalităţi, despre care se ştiu multe şi de fapt mai nimic nu se ştie cu exactitate. Ca dovadă, din moştenirea lui picturală nu s-au păstrat decât opt tablouri a căror autenticitate să nu fie pusă sub semnul îndoielii. Unele dintre capodopere s-au deteriorat. Timpul a înmulţit astfel petele albe din activitatea celui venerat drept cel mai complet creator al Renaşterii. Iar exegeţii sunt nevoiţi să le acopere prin sugestii din *Tratatul despre pictură* sau prin numeroase alte însemnări ale gânditorului. Mitologia maestrului aţâţă în continuare fantezia urmaşilor. O probează şi filmul biografic al lui Renato Castellani; sau cercetările lui Ladislau Reti, care a descoperit la Madrid inedite manuscrise leonardeşti.

Atrăgătoare şi problematică în cartea lui Merejkovski pare tocmai osmoza dintre real şi imaginar. Romancierul a întreprins o migăloasă investigaţie documentară, a aglomerat fapte, detalii autentice ori verosimile, prin intermediul cărora cititorii sunt introduşi în atmosfera colorată şi trepidantă a epocii reconstituite. El şi-a permis totodată să dea frâu liber fanteziei pe marginea cunoştinţelor sale întinse, amestecând certe întâmplări, personaje, situaţii cu altele în grad înalt nesigure. Aspectul din urmă priveşte, iarăşi cu deosebire, implicarea faptelor de viaţă în eşafodaje de idei filozofice şi religioase caracteristic merejkovskiene.

Romancierul este animat de un mărturisit orgoliu speculativ. El ţine din nou să-şi ilustreze prin carte obsesiile teoretice duale, mai ales amintita înfruntare a Binelui cu Răul, a încleştării dintre Christ şi Antichrist. Principiile sunt limpezi, personificarea lor riscă să

rămână ilustrativă. Romanul citează des Biblia, alte scrieri religioase, oficializate sau apocrife, însemnările lui Leonardo. Prin intermediul lor, în narațiune e insinuată opinia potrivit căreia Leonardo le apare contemporanilor și ucenicilor săi ca întrupare a diavolului. Sufletul său e un câmp de crâncenă bătălie între porniri virtuoase și malefice. Lupta sa permanentă o poartă pentru eliberarea prin Christos, pentru a se împăca cu moralitatea creștină, un țel totuși de neatins și contracarat de o malignă "răceală", presupus dominantă atât în raporturile sale cu persoane și evenimente înconjurătoare, cât și în statornica lui tentativă de a pătrunde legile neînsufletite ale universului: tehnice, matematice, anatomice. Leonardo îi este apropiat lui Machiavelli. Ambii sunt copleșiți de hotărârea parcurgerii drumului spinos și ignobil al cunoașterii, drept care sunt și mizeri în expurgarea moralității din cunoașterea "pură". Ambii rămân impasibili în fața suferințelor, deși în același timp sunt ei înșiși supuși celor mai atroce chinuri. Ei sunt geniali "mecanicieni" și totodată oameni vii, gata să-și jertfească pe altarul științei sensibilitatea, de care în cele din urmă nu se pot dispensa. Împrejur se înmulțesc nedreptățile, în timp ce Leonardo își notează cu sânge rece observațiile despre natură. Trădările se țin lanț. Leonardo însuși este părtaș la unele dintre ele, din convingerea că are menirea să depășească aceste trecătoare slăbiciuni, pentru a înțelege legile veșnice ale naturii. Setea de absolut îl readuce însă obligatoriu la scrutarea divinității. Cercul se închide, îndepărtarea de omenesc îl reapropie pe artist de umanitate. Dilema lui seamănă cu cea a lui Adrian Leverkühn, genialul compozitor păcătos pe care Thomas Mann îl va plămădi cu mai multă artă și cu o mai decisă orientare filozofică. Ea ne trimite din nou la cumplitul și chinuitul gânditor, anticreștin și fascinat de Christos, la Friedrich Nietzsche.

Merejkovski are o atitudine șovăielnică față de eroul său contradictoriu. El îi înfățișează "vinovăția fără vină" cu sublinierea

concomitentă a ambelor prezenţe. Leonardo este sublim şi păcătos, stimat şi damnat. Merejkovski îl glorifică şi îl dezaprobă; îl glorifică pentru jertfirea de sine în folosul omenirii; îl dezaprobă pentru incapacitatea de a-i iubi şi a-i urî pe oameni – deşi în preajma Giocondei e iluminat de iubire şi deşi, pe măsură ce este detestat, sufletul i se umple de mâhnire. Nu dualitatea acestui portret lasă în noi o undă de nemulţumire, ci insuficienta sa organicitate, acea neputinţă – cunoscute şi din alte romane merejkovkiene – de a forja din pornirile antitetice un întreg până la capăt viu. Sfârşind lectura, putem anevoie decide dacă sfâşierea interioară îl priveşte integral pe Leonardo sau mai degrabă pe biograful său?! Căci Merejkovski însuşi a tot căutat să împletească adeziunea şi ura faţă de raţionalismul său, cu năzuinţe concomitent iraţionale.

Paradoxal, în toată activitatea sa literară, inclusiv în cartea de faţă, Merejkovski a dat câştig de cauză "răcelii" constructive – şi aceasta în ciuda invocării repetate a "căldurii" creştineşti, care însă nici ea nu depăşeşte, în interpretarea lui, un anume prag discursiv şi doct. Romanul său atestă multe calităţi, dar şi un neajuns principal şi de principiu: o anume uscăciune livrescă, abil ascunsă în vioiciunea relatării.

Biografia lui Leonardo se vrea, finalmente, şi o autobiografie disimulată a lui Merejkovski. Narcisismul autorului ţine să reducă distanţa până la eroul său. Un povestitor mai mult filozofard decât filozof riscă să fie pe alocuri abstract sau de-a dreptul tezist.

Merejkovski a scris incitant despre mari artişti. El nu este un mare scriitor, ceea ce nu înseamnă că nu este un scriitor bun. Cititorii noştri vor parcurge pe nerăsuflate, nu mă îndoiesc, şi acest captivant roman al său "de lectură". El este pe drept reeditat acum, fiindcă aparţine unui narator abil, cu simţul situaţiilor interesante şi al conflictelor atrăgătoare, cu ştiinţa de a reclădi, din nenumărate detalii caracteristice, o lume apusă. Merejkovski este un istoriograf,

un etnolog şi un arheolog al literaturii, în stare să ne introducă într-un univers complex şi să ni-l facă apropiat. Schematismele tăinuite din subtext nu anulează defel pledoaria pentru misiunea artei şi pentru măreţia personalităţilor ei creatoare.

Sociologia şi psihologia succesului literar ia în calcul şi gustul contemporan pentru biografiile romanţate. Ele validează captarea publicului prin calităţi specifice acestui gen. *Învierea zeilor – Leonardo da Vinci* se înscrie printre primele din secolul al XX-lea şi, evident, deloc printre ultimele ca valoare. În rândul slujitorilor literaturii ruse, mulţi şi mari, Dmitri Merejkovski rămâne o prezenţă meritorie.

ION IANOŞI

C a r t e a î n t î i

MAICA BĂLAIE

I

Depozitele breslei boiangiilor din Florența se aflau prin preajma bisericii Orsanmichele. O îngrămădire de magazii, hambare, coșmelii închipuite la repezeală și cum a dat Dumnezeu, slute, poncișe, plecate într-o rînă, cu propte și fără, ieșind mai în afară sau zgribulindu-se mai înăuntru, se pitulau printre casele ce-și adunau în sus atît de apoape unul de altul acoperișurile de olane, încît nu se zărea printre ele decît o fîșie îngustă de cer. În ulicioară, pînă și ziua-n amiaza-mare domnea întunericul. La intrarea prăvăliilor se bălăbăneau pe stinghii mostre de stofă adusă de aiurea, vopsită la Florența, iar prin șanțul din mijlocul străzii pavate cu lespezi lustruite de timp, se scurgeau din cazanele boiangiilor vopsele de diferite culori. Și numai la *fondachi* (așa li se spunea depozitelor centrale), deasupra ușilor, atîrnau scuturi cu herbul Calimalei : pe un cîmp roșu ca focul, un vultur de aur cocoțat pe un balot de lînă albă.

Într-unul din aceste fondachi ședea la masa lui de lucru, înconjurat de registre groase de conturi și mormane de facturi, bogatul negustător florentin și consul al nobilei arte a Calimalei, messer Cipriano Buonaccorsi.

În lumina neprietenoasă a zilei de martie, bătrînul se zgribulea, pătruns de răsuflarea umedă a beciurilor ticsite cu mărfuri, și se înfășura mai cu sîrg în cojocelul său de veveriță jumulită, cu coatele

roase. Pana de gîscă i se ițea de după ureche, iar cu ochii slăbiți de bătrînețe, miopi, dar atoatevăzători, cerceta parcă într-o doară, în fapt însă cu multă atenție, foile de pergament ale cărții mari, brăzdate în lung și în lat de rubrici, cu „debitul" în stînga și „creditul" în dreapta. Conturile de mărfuri erau înscrise cu litere ronde, uniforme, fără majuscule, fără puncte sau virgule, în cifre romane și nu arăbești, considerate o modă nouă fistichie și nelalocul ei în registrele comerciale. Pe prima pagină stătea scris cu litere de-o șchioapă :

„În numele Domnului nostru Isus Cristos și al pururi preacuratei Fecioare Maria, registrul de față începe în anul de la Nașterea Domnului una mie patru sute nouăzeci și patru".

Sfîrșind de examinat ultimele înregistrări, și de corectat cu obișnuita meticulozitate greșelile strecurate la numărătoarea lastelor de piper din cel cu teci lungi, pus zălog, de ghimbir adus de la Mecca și a legăturilor de scorțișoară, messer Cipriano se lăsă pe spate, obosit, și, sprijinindu-se de spătarul scaunului închise ochii și stătu să chibzuiască la scrisoarea de afaceri pe care urma s-o trimeată omului său de încredere la tîrgul de lînuri din Franța, de la Montpellier.

Dar ușa prăvăliei se auzi scîrțîind și intră cineva. Bătrînul deschise ochii și-l văzu pe Grillo, țăranul arendaș al pămîntului arabil și al viilor ce țineau de vila San Gervasio a lui messer Buonaccorsi. Vila era așezată la poalele munților în valea Mugnone.

Grillo se ploconea ținînd în mînă un coș cu ouă așezate grijuliu în paie, iar de brîu îi atîrnau cu crestele în jos doi cocoșei vii.

– A-a, Grillo ! exclamă Buonaccorsi cu amabilitatea lui de totdeauna, aceeași față de cei mari, cît și de cei mici. Cum o mai duci ? Slavă Domnului, de data asta avem o primăvară timpurie, nu-i așa ?

– Pe noi, moșnegii, nici primăvara nu ne mai bucură, messer

Cipriano : cînd ţi-i lumea mai dragă, încep să te junghie oasele, cerînd odihna cea de veci... Iacătă, ţi-am adus niscaiva ouă şi cocoşeii ăştia, să ţi-i facă la frigare că mîini îi zi de sfîntă sărbătoare, adăugă el după o tăcere.

Moşneagul îşi aduna asupra vicleniei ochişorilor verzi, care zîmbeau blajin, creţurile mărunte ale pleoapelor ca nişte raze pe obrazul bronzat al omului deprins a umbla în capul gol sub vînt şi soare.

Buonaccorsi, după ce-i mulţumi moşneagului, stătu să-l descoasă :

– Ce zici, avem destui oameni pentru săpături ? Vom apuca să le terminăm pînă-n ziuă ?

– Toate-s gata, avem şi oameni destui, oftă Grillo din rărunchi şi căzu pe gînduri, aşa cum şedea sprijinit în bastonul său. Numai că stau şi mă socot, messer... oare nu s-ar cădea să mai adăstăm ?

– Bine, moşule, dar nu tot tu spuneai deunăzi să ne grăbim, nu cumva să mi-o ia altul înainte ?

– Cît despre asta, aşa-i... Da parcă tot mi-i teamă. E lucru cu păcat, domnia-ta ! Acu sîntem în zile sfinte, zile de post, şi cînd colo, ne ţinem de treburi necurate...

– Păcatul îl iau asupra mea. De asta, Grillo, să n-ai grijă. Nu te las. Mă întreb numai, vom găsi ceva oare ?...

– Cum să nu găsim ! Am eu semnele mele. Încă taţii şi bunicii noştri cunoşteau povestea măgurii de dincolo de moară, de lîngă Rîpa Mocirloasă. Noaptea, cînd te uiţi către San Giovani, uite-aşa roiesc scînteile pe acolo. D-apoi, la drept vorbind, aici, la noi, procopseală d-asta e pretutindeni berechet. Cică acu nu demult, cînd au săpat puţul în podgorie la Marignola, găsiră la fundul lui, îngropat în lut, un ditamai drac întreg şi nevătămat...

– Ce spui ? Ce fel de drac ?

– Unul de aramă, cu coarne în regulă. Picioarele păroase, ca de

țap, și încopitate. Da botișorul hazos, curat parc-ar rîde. Țopăie hicleanu-ntr-un picior și trosnește din clește. Da de bătrîn ce-i, e verde tot și coclit din cap și pînă-n vîrful cozii.

– Și ce-au făcut cu el ?

– Au turnat un clopot pentru capela cea nouă a Sfîntului Arhanghel Mihail.

– Și de ce nu mi-ai spus-o mai înainte ? cît pe ce să se înfurie messer Cipriano.

– Păi erați pe-atunci tocmai la Siena.

– Să-mi fi scris, și trimiteam pe cineva. Ba veneam chiar eu. Nu m-aș fi uitat la bani. Zece clopote le dădeam în schimb nu unul. Neghiobii ! Să toarne clopot dintr-un Faun dănțuind, poate opera nemuritorului sculptor elin Scopas...

– Bine ziceți, curat neghiobi. Numai că nu face să vă supărați, messer Cipriano. I-a și pedepsit Cel-de-sus pentru isprava lor : de cînd au atîrnat clopotul în clopotnița capelei, și sînt de-atunci doi ani în cap, merele din livezi, ba și vișinele le mănîncă viermii, și nici măslinii nu dau roadă. Nu vă mai spun că nici cu clopotul nu-i mare scofală : are un glas nu știu cum, necurat...

– Cum adică ?

– Nu dangăne după cuviință. Cînd îl auzi, nu-ți crește în piept inima creștinească, parc-ar îndruga alte alea. Deh, cine a mai văzut clopot turnat dintr-un drac ? Nu vă fie cu supărare, dar are și canonicul oleacă de dreptate : nu ieși la socoteală cu toți moroii și diavolii ăștia scoși din pămînt. Măcar în treaba asta se cere să fii cu ochii în paișpe, să nu-i slăbești o clipă... Te îngrădești cu semnul crucii, te aperi cu rugăciuni, căci puternic e diavolul și viclean nevoie-mare, uite-acu-ți intră pe-o ureche și iese pe ailaltă ! D-apoi cînd cu mîna ceea de marmură pe care a scos-o mai anul Sacchello din Dealul Morii, parcă nu tot el, dracul, și-a băgat coada ? Ne căpătasem beleaua cu ea, că zău, mă credeți, mi-e și frică s-o

pomenesc în fapt de seară...

– Ia zi, Grillo, cum ai dat de ea ?

– Păi să vedeți, messer ! Era cam înspre toamnă, în ajun de San Martino. Tocmai ne așezasem la cină și stăpîna aducea strachina cu terci cînd dă năvală în bucătărie argatul, unul Sacchello, nepotul cumătrului meu. Și trebuie să vă spun că în seara aceea îl lăsasem în cîmp, lîngă Dealul Morii, căznindu-se să scoată o rădăcină de măslin – stăpînul voia să semene locul cu cînepă. „Stăpîne, aoleu, stăpîne !" dă să îndruge argatul cu limba împleticită. Îi clănțăneau dinții în gură și era alb ca varul. „Dumnezeu cu tine, flăcăule !" „Nu-i lucru curat, stăpîne ! Colo, în cîmp, iese un mort de sub rădăcină. De nu mă credeți, veniți de vedeți cu ochii voștri !"

Am luat felinarele și am pornit.

Între timp se întunecase și după crîng se ridica luna. Cînd ne uităm, în țărîna scormonită de lîngă rădăcină albește ceva. Mă aplec, mă uit : o mînă se iește din pămînt, albă și cu degetele frumoase, subțiri, ca la duducuțe. „La naiba. îmi zic, ce drăcovenie o mai fi și asta ?" Pogor felinarul în groapă, să pot deslușì mai bine, cînd colo, mîna mișcă din degețele și mă îmbie. Ei, cînd am mai văzut-o și pe asta, mi s-au tăiat picioarele și am răcnit odată... Da monna Bonda, bunică-mea, știți, ea-i moașă și doftoroaie, și-i verde, măcar că împlinește suta, monna Bonda, zic, răsare de colo : „Ce v-ați speriat, tolomacilor ? zice. Nu vedeți ? Mîna nu-i nici vie, nici moartă, ci-i de piatră." O înhață, trage și-o smulge din pămînt ca pe-o ridiche. Că, știți, era ruptă din încheietură. „Bunicuțo, strig la ea, bunicuțo, las-o matale acolo, n-o atinge, s-o îngropăm iute la loc, nu cumva să dea vreo belea peste noi." ..Nu, zice, așa nu-i bine, întîi o duc la pater, s-o dezlege de blestem". Da m-a înșelat, în loc s-o ducă la pater, a tăinuit-o în scrinul ei din colț, unde ține fel de fel de catrafuse – zdrențe, alifii, buruieni și amulete. Degeaba m-am ciorovăit cu dînsa să mi-o dea înapoi, pas de te înțelege cu monna

Bonda ! Şi de-atunci se porni bună-mea pe tămăduiri, curat minuni ! Dacă-l dureau pe careva măselele, îl atingea cu cleştele idolului şi-l mîntuia de umflătură într-o clipă. Ajuta şi la fierbinţeală, la dureri de burtă, ba şi la boala copiilor, ptiu, ducă-se pe pustii ! Cînd se căznea vreo vacă şi nu putea să fete, numai ce-i punea buna pe pîntec mîna ceea de piatră, că vaca prindea a mugi şi numaidecît vedeai viţelușul mişcînd în paie.

I-a mers vestea pînă hăt-departe şi multe parale a strîns. Da degeaba, n-a tras folos de pe urma lor. Cît despre pater Faustino, nu scăpa prilej să mă beştelească : fie că eram în biserică şi mă ocăra în predica lui, de faţă cu tot satul, fie că mă lua la ocară în stradă, zicîndu-mi slugă a necuratului şi piei Satano. Mă ameninţa şi că o să se plîngă episcopului ca să mă lipsească de sfînta cuminecătură. Ştrengarii se ţineau de mine şi mă arătau cu degetul : Uite-l pe Grillo, ăl de face farmece ! Cît despre bună-sa, vrăjitoare sadea. Şi-au vîndut sufletul diavolului." Mă credeţi, nici noaptea n-aveam hodină, tot mi se năzărea în somn mîna ceea, parcă se furişează spre mine, mă ia de gît, ca să mă mîngîie, chipurile, dar nu, mă înşfacă şi mă strînge şi dă să mă sugrume – vreau să strig şi nu pot scoate nici cîrc...

Ehei, îmi zic, am dat de dracu. Mă scol într-o zi dis-de dimineaţă şi numai ce pleacă bună-mea să adune pe rouă buruieni de leac, sparg lacătul de la scrin, iau mîna şi o aduc la domnia-ta, iacaşa... Măcar că Lotto telalul îmi dădea zece soldi, iar la domnia-ta căpătai numai opt... Însă cînd e vorba de domnia-ta, nu-mi pare rău nu de doi soldi, dar nici să-mi dau şi viaţa, deie-vă Domnul toate noroacele, şi madonnei Angelica, şi copilaşilor şi nepoţilor...

– M-da-da, judecînd după cele ce-mi spui, dragul meu cred că vom găsi ceva în Dealul Morii, murmură messer Cipriano, dus pe gînduri.

– De găsit om găsi noi, urmă bătrînul oftînd din nou din

străfunduri, numa să nu miroasă ceva pater Faustino, căci dacă află, n-o să-mi fie moale nici mie, d-apoi nici domnie-tale, crede-mă. Întîi şi întîi o să ridice oamenii asupra noastră şi n-o să ne lase să sfîrşim cu treaba. Ei, dar bun e Dumnezeu. Numai atîta te rog, nu mă lăsa de izbelişte, pune şi domnia-ta o vorbă bună la judecător...

– În legătură cu palma aceea de pămînt pe care vrea să ţi-o ia cu japca morarul ?

– Întocmai, messer. Cît despre dumnealui, morarul, e un zgripsor şi un viclean fără pereche. L-ar înhăţa şi pe dracu de coadă. Păi să vedeţi, îi dusei judelui o viţea. Da nici morarul nu se lăsă mai prejos, duse una gata a făta. Şi cît a durat pricina, viţeaua şi fătă. Pas de-o mai scoate la capăt. Mi-a luat caimacul, hainul. De-aia mă tem să nu facă judele dreptatea pe a lui, că unde mai pui, viţica fătă încă şi viţeluş. Aşa că fii milostiv şi pune vorba bună pentru mine ! Că doară numai de dragul domniei-tale m-am învoit să merg la Dealul Morii, numai de dragul domniei-tale mă strădui... Nu mi-aş lua altfel asemenea păcat pe suflet nici pentru toate comorile din lume...

– Fii liniştit, Grillo. Judele mi-e prieten şi am să pun vorbă pentru tine. Iar acum du-te. La bucătărie au să-ţi dea de mîncare şi un pahar de vin. Pleci la noapte cu mine la San Gervasio.

Bătrînul mulţumi cu adînci plecăciuni şi ieşi, iar messer Cipriano se retrase în odăiţa de lucru de lîngă prăvălie, unde nimeni nu avea voie să intre.

Aici, ca într-un muzeu, se înşirau marmore şi bronzuri, pe poliţe anume îmbrăcate în postav erau frumos rînduite monede străvechi şi alături, în lăzi, statui sparte şi cioburi încă nearanjate. Messer Cipriano primea antichităţi de pretutindeni, de unde se puteau căpăta, prin mijlocirea agenţiilor sale comerciale : din Atena, Smirna şi Halicarnas, Cipru, Leucosia şi Rodos, din fundul Egiptului sau din vreun uitat ungher al Asiei Mici.

Şi îmbrăţişîndu-şi cu privirea comorile, consulul Calimalei se

cufundă iarăşi în meditaţiile sale grave şi sobre privitoare la vămile asupra lînei, şi după ce le chibzui pe toate pînă la capăt, puse mîna pe o pană şi se aşternu pe scrisul epistolei către omul său de încredere din Montpellier.

II

Tot în acea vreme, într-un ungher al depozitului luminat şi ziua-n amiaza-mare de flăcăruia unei candele ce pîlpîia molcom la icoana Madonnei, acolo unde baloturile se îngrămădeau pînă la tavan, şedeau de vorbă trei prieteni : Doffo, Antonio şi Giovanni. Doffo, vînzătorul de la depozitul lui messer Buonaccorsi, un tînăr cîrn şi roşcovan, veşnic blajin şi vesel, nota într-un registru numărul de coţi cîţi măsurase din postav. Antonio da Vinci, un flăcău cu obrazul bătrînicios, nişte ochi de peşte, străvezii ca sticla, şi o claie de păr negru şi aricit, măsura cu spor stofa cu măsura florentină zisă *canna*. Cel de-al treilea, care şedea picior peste picior pe un balot gata împachetat şi asculta cu luare-aminte la cele ce se vorbeau, era un ucenic în ale picturii, sosit de curînd de la Milano, Giovanni Beltraffio, un tînăr de vreo nouăsprezece ani, modest şi plin de sfială, cu nişte ochi mari, cenuşii, candizi şi melancolici pe chipul ce exprima nehotărîrea.

– Iată unde am ajuns, fraţilor ! mormăia Antonio înăbuşit şi cu înverşunare. Să dezgropăm idolii păgîni !... Stofă scoţiană cu spin, cafenie, treizeci şi doi de coţi, cinci palme, opt oncii, adăugă numaidecît, întorcîndu-se spre Doffo, în vreme ce acesta nota în registru.

Apoi împături bucata măsurată, o azvîrli cu năduf, dar nu fără dibăcie, încît stofa nimeri tocmai unde trebuia, şi, ridicînd degetul arătător, urmă cu ironie şi cu aere profetice, imitîndu-l pe fratele Girolamo Savonarola :

– *Gladius dei super terram cito et velociter* ! În Patmos Sfîntul Ioan avusese o vedenie : îngerul a prins pe balaur, pe şarpele cel vechiu, care nu-i altul decît diavolul şi l-a legat pe o mie de ani, şi l-a aruncat în adînc şi l-a închis şi pecetluit acolo ca să nu mai amăgească noroadele pînă ce se vor sfîrşi cei o mie de ani. Astăzi e slobozit din temniţa lui. S-au sfîrşit cei o mie de ani. Slugile lui, zeii mincinoşi, prorocii ies din pămînt, de sub peceţile îngerului, ca să ducă noroadele în păcat. Vai, trăitorilor de pe întinsurile uscatului şi ale mărilor !... Stofa galbenă de Brabant, fără spic, şaptesprezece coţi, patru palme, nouă oncii.

– Şi ce socoţi, Antonio, c-ar însemna toate aceste semne ? întrebă cu o lacomă şi temătoare curiozitate Giovanni.

– Aşa e cum vă spun. Vegheaţi ! Vremea este aproape. Unde mai pui că nu se mulţumesc să scoată din pămînt zeii antici, dar făuresc şi alţii noi asemenea lor. Sculptorii şi pictorii de azi îi slujesc pe Moloh, adică pe diavol. Fac din biserica Domnului un templu al Satanei. Sub înfăţişarea martirilor şi a sfinţilor zugrăvesc zei necuraţi, cărora li se închină. În locul lui Ioan Botezătorul – pe Bacchus, în locul Maicii Domnului pe desfrînata Venus. Ar trebui să ardem asemenea zugrăveli şi cenuşa lor s-o risipească vîntul.

Ură neîmpăcată scînteia în ochii tulburi ai preacuviosului prăvăliaş.

Giovanni tăcea, aducînd asupra ochilor sprîncenele-i subţiri, copilăreşti, într-o sforţare neputincioasă a minţii. Nu îndrăznea să-l contrazică.

– Antonio, vorbi el în cele din urmă, am auzit că fratele dumitale, messer Leonardo da Vinci, primeşte uneori ucenici în atelierul său. De mult doresc...

– De vrei, îl întrerupse încruntîndu-se Antonio, de vrei cu tot dinadinsul să-ţi osîndeşti sufletul la pierzanie, ei bine, atunci du-te, Giovanni, du-te la messer Leonardo.

– De ce ? Cum aşa ? ?

– Deşi mi-e frate şi-i mai mare ca mine cu douăzeci de ani, eu una ştiu, cum scrie-n scripturi : de eretic, după prima şi a doua încercare de a-l îndrepta pe calea cea bună, să te lepezi. Messer Leonardo este un eretic şi un păgîn. Mintea-i e-ntunecată de o trufie satanică. Gîndeşte să pătrundă în tainele firii pe calea matematicii şi a magiei negre...

Şi ridicînd ochii spre cer, cită din ultima predică a lui Savonarola :

„Înţelepciunea ăstui veac este nebunie în faţa lui Dumnezeu. Cunoaştem noi pe aceşti învăţaţi: pe toţi îi aşteaptă lăcaşul Satanei !"

– Ai auzit, Antonio ? Se spune că messer Leonardo se află acum aici, la Florenţa, urmă Giovanni cu şi mai multă sfială. Cică ar fi sosit zilele astea de la Milano.

– Şi pentru ce ?

– Se spune că l-ar fi trimis ducele, ca să afle dacă nu s-ar putea cumpăra unele tablouri care au aparţinut răposatului Lorenzo Magnificul.

– Treaba lui ! Ce-mi pasă mie ? !

Şi Antonio se apucă să măsoare stofa cu şi mai multă rîvnă.

Afară campanilele bisericilor îşi trimiteau în văzduh armoniile, chemînd la rugăciunea de seară. Doffo se întinse cu dulce lene şi închise registrul. Pe ziua aceea sfîrşiseră cu treaba. Era ora cînd se închideau toate prăvăliile.

Giovanni ieşi în stradă. Printre acoperişurile ude se întrezărea un petic de cer scăldat în palidul trandafiriu al serii. În văzduhul nemişcat cernea o ploaie măruntă.

Deodată, dintr-o fereastră deschisă în ulicioara vecină, se auzi un cîntec :

O, vaghe montanine, e pastorelle...
O, păstorițe dragi, muntencelor fecioare...

Glasul era tînăr și cristalin și Giovanni ghici după bătaia regulată a podnojelor că cea care cîntă e o țesătoare la război.

Vrăjit, rămase locului ; își aminti deodată că e primăvară și inima i se strînse de o neștiută înduioșare și melancolie.

– Nanna ! Nanna ! Unde-mi ești, împielițato ? Ori n-ai auzit ? Hai, vino la masă, că se răcesc macaroanele.

Saboții sau *zóccoli*, cum li se zice aici, bocăniră voios pe podeaua de cărămizi și se depărtară. Se lăsă tăcerea.

Giovanni mai rămase multă vreme locului, privind spre fereastra goală, iar în urechi îi tot răsuna melodia primăvăratică, asemenea unui son subțire de fluier venit de departe :

O, vaghe montanine, e pastorelle....

Într-un tîrziu, oftă ușurel și păși pragul casei consulului Calimalei, urcă o scară abruptă, cu balustradă șubredă, cu lemnul putred și mîncat de cari și deschise ușa într-o odaie mare, care servea drept bibliotecă și unde ședea gheboșat în fața pupitrului Giorgio Mèrula, cronicar la curtea ducelui de Milano.

III

Mèrula sosise la Florența din însărcinarea stăpînului său, pentru a cumpăra scrisori rare din colecția ce aparținuse lui Lorenzo de Medici și, ca întotdeauna, trase la casa prietenului său, messer Cipriano Buonaccorsi, un colecționar de antichități la fel de pasionat ca și dînsul. Pe Giovanni Beltraffio învățatul istoric îl cunoscuse întîmplător la un han pe drumul mare de la Milano încoace și, sub pretextul că are nevoie de un caligraf priceput (or, Giovanni avea un scris frumos și clar), îl aduse cu el în casa lui Cipriano.

Cînd Giovanni deschise uşa, Mèrula tocmai cerceta cu luare aminte un volumaş ferfeniţit semănînd a psaltire sau a trebnic. El petrecea uşurel un burete umed peste pergamentul subţire, cel mai fin, din piele de miel de Irlanda nefătat, ştergînd unele rînduri cu piatră de lustruit şi iar o cerceta la lumină.

– Drăguţele de ele ! mormăia de unul singur, sufocat de înduioşare. Ei, haide, haide, ieşiţi la lumină, sărăcuţelor... Vai, ce frumoase sînteţi, alexandrinelor...

Pocni din degete şi ridică din hîrţoage fruntea pleşuvă şi obrazul buhăit, brăzdat de cute moi şi mobile, purtînd între cei doi ochi mici plumburii, plini de viaţă şi neînvinsă veselie, podoaba unui nas roşu-vineţiu. Alături pe prichiciul ferestrei, se aflau o cană şi un ulcior de lut. Mèrula îşi turnă vin, bău, chihăi ca să-şi dreagă glasul şi tocmai vroia să se apuce iarăşi de lucru cînd îl zări pe Giovanni.

– Bine-ai venit, călugăraşule ! îl salută el glumeţ (îi zicea astfel din pricina modestiei sale). Mi se făcuse dor de tine. Mă întrebam unde-mi umbli la ceasul acesta. S-o fi îndrăgostit zic. Că numai de obrăjori ca petala nu duce lipsă Florenţa. Ar fi şi păcat să nu iubeşti. Dar uite că nici eu nu-mi pierd vremea de pomană. Cred că n-ai văzut de cînd eşti o nostimadă ca asta. Vrei să-ţi arăt ? Sau mai bine nu – mai scapi vreo vorbă. Închipuieşte-ţi, am cumpărat-o pe nimica toată de la jidovul cu vechiturile ! Cotrobăiam printre bulendre, cînd deodată dau de ea... Dar hai, treacă de la mine, numai ţie am să ţi-o arăt !

Şi îmbiindu-l :

– Mai încoace, mai încoace, la lumină ! Mèrula deschise înaintea lui Giovanni o pagină de scriere bisericească brăzdată de litere prelungi şi ascuţite, îndesate unele într-altele.

Erau acatiste, rugăciuni, psalmi, urmaţi de uriaşe portative cu notele aşternute grosolan şi stîngaci.

Îi luă apoi cartea din mînă, deschizînd-o într-alt loc, o ridică

mai la lumină, aproape în dreptul ochilor lui Giovanni şi atunci tînărul putu vedea cum apar sub privirile lui, acolo unde Mèrula ştersese buchile bisericeşti, rînduri aproape invizibile, urme incolore de scriere străveche, adînc întipărită în pergament – nu litere, ci nălucile lor, umbre palide şi gingaşe ale unei scrieri demult dispărute.

Ei, vezi ? Vezi şi tu ? repeta Mèrula triumfător. Ia uită-te la ele, drăguţele ! Nu ţi-am spus, călugăraşule ? Curat năzdrăvănie !

– Ce-i asta ? De unde ? îl întrebă Giovanni.

– Nici eu nu ştiu încă. Pare-se că-s nişte fragmente dintr-o antologie antică. S-ar putea să mai fie şi alte comori ale muzei eline, necunoscute lumii. De nu eram eu, nu mai vedeau lumina zilei ! Ar fi zăcut în vecii vecilor pe sub antifoane şi psalmi ai căinţei...

Şi Mèrula îi explică pe îndelete că pesemne vreun călugăr mînuitor de pană din Evul Mediu, dorind să poată folosi preţiosul pergament, a ras vechile stihuri păgîne şi a scris deasupra altele.

În clipa aceea soarele, fără să rupă vălurile ploii, ci doar prefirîndu-şi raza prin ele, umplu odaia cu o lucoare molcomă, palid trandafirie, şi în lumina aceasta adîncurile săpate în pergament, umbrele literelor antice, se iviră şi mai limpezi.

– Ei, vezi, vezi cum ies morţii din morminte ? repeta cu încîntare Mèrula. Mi se pare că e un imn adresat zeilor din Olimp. Iată, priveşte aici, se pot deslusi primele strofe.

Slavă-ndrăgitului Bacchus, ce fruntea cu viţă-ncunună,
Slavă şi ţie, o Febus, ce arcul de-argint mînuind
Vajnic trimiţi săgeata departe să samene spaima,
Zeu bucălat ce ucis-ai feciorii Niobei...

– Iată un imn şi Venerei de care te temi, călugăraşule ! Atît numai că-i greu de descifrat...

Slavă şi ţie, o, mamă-Afrodita cu coapse de aur
Cupă-a plăcerii zeieşti şi pămînteanul desfăt...

Aici versul se frînge, pierind sub scrierea bisericească.

Giovanni lăsă jos cartea şi urmele literelor păliră, adînciturile se şterseră, se înecară în galbenul neted al pergamentului şi umbrele se întoarseră în împărăţia lor. Nu se vedeau decît buchile clare, grase, negre ale trebnicului mănăstiresc şi notele greoaie, încîrligate şi stîngace ale psalmului căinţei.

„Ascultă ruga mea, pleacă urechea la glasul meu. Gem în durerea mea şi mă scurmă îndoielile : inima mi se strînge în piept şi groaza morţii mă cuprinde."

Lucoarea trandafirie se stinse, în odaie se cerneau zgurile serii. Mèrula turnă o cană de vin din ulciorul de lut, bău, oferindu-i una şi interlocutorului :

– Bea şi tu, tinere, în sănătatea mea. *Vinum super omnia bonum diligamus !*

Giovanni însă refuză.

– Nu vrei, şi pace ? Domnul să te aibă în pază ! Ce să fac, n-am încotro, va trebui să beau şi-n locul tău. Dar ce-i cu tine, călugărăşule, de ce eşti astăzi melancolic, de parcă ţi s-ar fi înecat corăbiile ? Ori te-a speriat din nou bigotul acela de Antonio cu prorocirile sale ? Nu le lua în seamă, Giovanni, crede-mă, nu merită ! La ce-or fi croncănind fanaticii ăştia ! Recunoaşte că ai stat de vorbă cu el !

– Am stat...

– Şi despre ce-aţi vorbit ?

– Despre Anticrist şi despre messer Leonardo da Vinci...

– Ei, vezi ? Şi ziua-n amiaza-mare îl visezi pe Leonardo ! Nu cumva te-a vrăjit ? Ascultă, băiete, scoate-ţi prostiile din cap. Rămîi secretarul meu şi am să te fac om : te învăţ latina, fac din tine un

cunoscător al legii, un orator, un poet de curte – vei ajunge om bogat şi te vei acoperi de glorie. Mare scofală-i pictura ? Încă Seneca spunea că este o meserie nedemnă de un om liber. Uită-te şi tu cum sînt pictorii, toţi nişte brute şi nişte ignoranţi...

– Despre messer Leonardo am auzit că este un mare învăţat, i se împotrivi Giovanni.

– Învăţat ? Da de unde ! Nu ştie nici să citească latineşte, pe Cicero îl confundă cu Quintilian, cît despre greacă, nici nu i-a mirosit pe la nas. Învăţat ! Îmi vine să rîd !

– Se spune că inventează maşini uimitoare. nu se lăsa Beltraffio, şi observaţiile sale asupra naturii...

– Maşini, observaţii ! Cu aşa ceva nu ajungi prea departe. În cartea mea „Estetica limbii latine" am adunat peste două mii de formule noi de limbaj elegant. Ştii tu cît am trudit la ea ? Să potriveşte roţile la maşini, ca să le pună în mişcare, să observi cum zboară păsările pe cer şi cum cresc ierburile pe cîmp – asta nu-i ştiinţă, ci joacă de copii !

Bătrînul tăcu. Chipul său arăta sever. Apoi rosti grav şi încet, apucîndu-l pe interlocutor de mînă :

– Ascultă, Giovanni, şi întipăreşte-ţi bine în minte. Dascălii noştri sînt grecii şi romanii din antichitate. Ei au făcut tot ce pot face oamenii pe pămînt. Nouă nu ne rămîne decît să-i imităm şi să le călcăm pe urme. Căci spusu-s-a : ucenicul nu poate fi mai presus decît dascălul său.

Mèrula sorbi o înghiţitură de vin, după care căţă drept în ochii lui Giovanni cu o voioşie şăgalnică, şi creţurile moi ale obrazului său înfloriră de zîmbet.

– Of, ce ţi-i şi cu tinereţea asta ! Mă uit la tine, Giovanni, şi mă apucă invidia. Mugur primăvăratic ce eşti ! Vin nu bea, de femei fuge. Un smerit, un mironosit, în aparenţă. Şi cînd colo, pe dinăuntru – dracul gol ! Că doar te văd pînă-n străfunduri. Tu eşti

trist, dar pe cine-i cu tine îl apucă veselia. Eşti ca şi cartea asta – pe deasupra psalmii căinţei, iar dedesubt – imn Afroditei !

– S-a făcut noapte, messer Giorgio. N-ar fi timpul să aprindem făcliile ?

– Mai stai... Îmi place să pălăvrăgesc pe întuneric, amintindu-mi de tinereţe...

Limba începea să i se împleticească, vorba devenea incoerentă.

– Ştiu, dragă prietene, urmă el, că te uiţi la mine şi-ţi spui în sinea ta : s-a îmbătat boşorogul şi îndrugă verzi şi uscate. Şi cu toate acestea, am şi eu cîte ceva în căpăţîna asta ! arătă el spre fruntea-i pleşuvă. Nu-mi stă în obicei să mă laud, dar întreabă tu pe primul şcolar întîlnit şi o să-ţi spună dacă l-a întrecut careva pe Mèrula în eleganţa limbii latineşti. Cine altul decît mine l-a descoperit pe Marţial ? continuă el aprinzîndu-se din ce în ce. Cine altul a descifrat celebra inscripţie de pe Porţile Tiburtine ! Te caţări uneori aşa de sus, că te apucă ameţeala, iar cînd ţi-alunecă vreo piatră de sub picior, abia apuci să te agăţi de o tufă, ca să nu te prăbuşeşti cu ea. Te căzneşti zile întregi în bătaia soarelui, desluşind inscripţiile antice şi însemnîndu-ţi-le pe un petic de hîrtie. Iar jos trec cînd şi cînd ţărăncuţele drăgălaşe şi se prăpădesc de rîs. „Uite-l vezi pe nătăfleţul un-s-a căţărat ? Caută pesemne vreo comoară !" Le mai arunci cîte-o vorbă dulce, te mai hlizeşti, apoi rămas singur, iar te apuci de treabă. Şi acolo unde se prăvăliseră pietrele, deslueşti pe sub iederă şi spini doar două cuvinte : *„Gloria Romanorum..."*

Şi parcă ascultînd ecoul de mult stins al măreţelor cuvinte, repetă încă o dată cu glas înăbuşit şi solemn :

– Gloria Romanorum ! Gloria romanilor !... Of, dar la ce să mi le mai amintesc cînd tot nu le mai pot întoarce !

Şi ridicînd paharul, Mèrula intonă cîntecul de chef al goliarzilor.

Nici o strofă n-am să cînt
Cît mi-e gol paharul,
Căci în cîrciumi, de cînd sînt,
Mi-am găsit eu harul.

Şi la fel ca o stacană
De licoare-a zeilor
Drag mi-e cîntul şi la cramă,
Beau şi cînt femeilor.

Latineştile scandări
Pline mi-s de graţie,
Cu ce cînt de azi, de ieri
Bat şi pe Horaţiu.

Şi în piept, ca miedu-n tei,
Fierbe inspiraţia.
Demn e Bacchus, fraţii mei,
De-aste dulci libaţii !

Îl apucă tusea şi se poticni.

În odaie se făcuse întuneric. Giovanni abia putea desluşi chipul lui Mèrula.

Afară ploaia se pornise să bată darabana, zvonul stropilor ce se scurgeau în burlan şi cădeau în băltoacă se auzea limpede în tăcerea ce se lăsase.

– Uite-aşa, călugăraşule, mormăia Mèrula cu limba împleticită. Dar ce spuneam ?... Nevastă-mea e o cadră de femeie... Ba nu, nu asta. Stai puţin. Ba da... Ţii minte versul :

Tu regere imperio populos, Romane, memento...

– Ascultă ! Erau niște uriași. Stăpîni ai lumii !...

Vocea i se frînse și lui Giovanni i se păru că vede lacrimi în ochii săi.

– M-da, niște uriași ! Iar acum, ți-e rușine să recunoști... Măcar și ducele ăsta al nostru, Lodovico il Moro. Desigur, îi sînt cronicar, mă plătește cu o leafă, îi scriu cronicul precum un Titus Livius, comparînd un iepure speriat, un uzurpator, cu un Pompei, cu un Cezar. Dar în adîncul sufletului, Giovanni, în adîncul sufletului...

Și uitîndu-se cu coada ochiului la ușă (căci era un vechi curtean și așa era obiceiul), ca să se convingă că nu trage nimeni cu urechea, se aplecă și-i șopti tînărului interlocutor :

– În adîncul inimii lui Mèrula văpaia dragostei de libertate nu s-a stins și nu se va stinge niciodată. Te rog numai să n-o spui nimănui. Trăim niște vremuri păcătoase. Nici că se poate mai păcătoase. Cît despre oameni, ți-e silă să-i privești : numai putregrai, numai bălegar. În schimb, din partea trufiei, nu-i întrece nimeni – vor să stea alături de antici ! Nici mai mult, nici mai puțin ! Auzi cu ce se fălesc ? Auzi cu ce se îngîmfă ? Să vezi ce-mi scrie un prieten din Grecia : nu demult, pe insula Chios, spălătoresele de la mănăstire au găsit într-o zi în zori pe malul mării un zeu antic în carne și oase, un triton cu coadă de pește, cu aripioare și solzi. S-au speriat, proastele, zicînd că-i necuratul și au luat-o la goană. Pe urmă, ce văd ? E bătrîn și slăbit pesemne, ori bolnav, uite-l cum zace cu fața în jos pe nisip, și de rebegit ce-i, stă la soare să-și încălzească spatele verde și solzos. Pletele în cap – cărunte, ochii – tulburi, ca de prunc. Și-au luat inima-n dinți și l-au înconjurat, îndrugînd la rugăciuni creștinești, și-au început, ticăloasele, să-i care cu maiul pe spinare. Și mi l-au bătut pe bietul zeu antic, poate ultimul dintre puternicii zei ai oceanului, nepot al lui Poseidon, ca pe un cîine

pribeag, pînă şi-a dat duhul !...

Bătrînul tăcu, plecînd-şi fruntea cu tristeţe şi, de mila monstrului marin, două lacrimi grele de om beat i se scurseră pe obraji.

Un servitor aduse făcliile şi trase obloanele. Nălucile păgîne se întorceau în neant.

Masa era servită, anunţă servitorul. Însă Mèrula era prea îngreuiat de băutură şi slugile au trebuit să-l ducă de subsori în pat.

În noaptea aceea Beltraffio nu adormi pînă tîrziu şi, trăgînd cu urechea la sforăitul fără grijă al lui messer Giorgio, se gîndea la Leonardo da Vinci, care îl preocupa mai mult ca orice în ultima vreme.

IV

Giovanni sosise la Florenţa din însărcinarea unchiului său Oswald Ingrim, să cumpere culorile cele mai vii şi mai clare, cum nu puteai găsi decît la Florenţa.

Oswald Ingrim tocmai lucra la vitraliile sacristiei dinspre miazănoapte a Domului din Milano. Era zugrav şi vitrar din Graz, unde îşi făcuse ucenicia la meşterul Johann Kirchheim.

Cît despre Giovanni, care rămase orfan de ambii părinţi de la vîrstă fragedă, era copilul din flori al răposatului frate al acestuia, pietrarul Reinhold Ingrim. Numele de Beltraffio şi-l primise după maică-sa, de fel din Lombardia, o femeie stricată, după spusele unchiului, din vina căreia se prăpădise, chipurile, şi tatăl său.

Crescuse singur şi oropsit în casa posacului său unchi. Nesfîrşitele istorisiri ale lui Oswald Ingrim despre puterile necurate, draci, vrăjitoare, pricolici şi strigoi îl ţineau într-o veşnică teamă şi-i întunecau zilele. Dar mai cu seamă îl înspăimînta legenda născocită de nordicii veniţi pe pămîntul generos al Italiei păgîne

despre un demon cu chip de femeie, zis Drăcoaica Albă sau Maica Bălaie.

De cînd era mic și plîngea noaptea în pat, unchiul Ingrim îl speria cu drăcoiaca albă și copilul tăcea numaidecît și-și ascundea capul sub pernă, însă tremurînd de groază, se simțea totuși îmboldit de curiozitate și de dorința de a o vedea la față pe această drăcoaică albă.

Cînd a mai crescut, Oswald îl dădu ucenic la fra Benedetto, călugărul zugrav de icoane.

Zugravul era un bătrînel lipsit de viclenie și blajin. Îl sfătui pe Giovanni ca înainte de a pune mîna pe pensulă să-i cheme în ajutor pe Dumnezeu și pe Preacurata, pe evanghelistul Luca, primul zugrav drept-credincios, și pe toți sfinții din rai, după care se cuvenea să-și pună mantia dragostei, a fricii, smereniei și răbdării, și abia pe urmă să prepare tempera, subțiind-o cu gălbenuș de ou și lapte de crengi tinere de smochin amestecat cu apă și cu vin, să prepare din fag sau smochin bătrîn scîndurele pentru icoane, apoi să le șlefuiască cu praf de cărbune de oase, preferabil din oasele de la pieptul și de la aripile de găină sau clapon sau din coaste și spată de miel.

Așa o ținea călugărul, cît era ziua de mare, cu sfaturi și povețe fără sfîrșit. Giovanni știa dinainte cu cît dispreț va ridica din sprîncene cînd va aduce vorba despre vopseaua numită sînge de dragon, spunînd neapărat : „las-o încolo și nu te mai perpeli din cauza ei, tot nu te-alegi cu prea multă cinste". Bănuia că aceleași vorbe i le spusese la rîndul lui și dascălul său, și tot așa dascălul dascălului său. Și același zîmbet de mîndrie împăcată îi lumina chipul lui fra Benedetto cînd îi împărtășea tainele meșteșugului, socotindu-le mai presus de orice rafinament și măiestrie omenească: arăta că se cuvine, de pildă, cînd pregătești fondul pentru niște fețe tinere, să folosești ouă de la găinile de la oraș, căci gălbenușurile lor sînt mai deschise la culoare decît ale găinilor de la țară, care,

datorită nuanței lor roșcate, sînt mai potrivite la zugrăvirea unui trup bătrîn și oacheș.

Cu toate aceste măiestrii, ca pictor fra Benedetto rămînea candid și nevinovat ca un prunc. Înainte să-nceapă lucrul, se pregătea prin post și veghe, iar apucîndu-se de pictat cădea cu fața la pămînt înaintea icoanelor și implora putere și înțelepciune. Și de cîte ori înfățișa răstignirea, obrajii îi erau scăldați în lacrimi.

Giovanni îșI iubea dascălul și-l socotea drept cel mai mare dintre meșteri.

În ultimul timp însă, pe ucenic începură să-l tulbure îndoielile de cîte ori fra Benedetto, explicîndu-i singura regulă ce-l călăuzea în anatomie – și anume că înălțimea unui trup de bărbat este egală cu de opt ori și două treimi lungimea obrazului – adăugă cu același dispreț ca și atunci cînd se pomenea de „sîngele de dragon" : „Cît privește trupul de femeie, mai bine să-l lăsăm deoparte căci îi lipsește simetria".

Era convins tot atît de ferm de aceasta ca și de dreptatea afirmației că peștii, ca toate celelalte ființe necuvîntătoare, sînt pe partea de deasupra mai închiși la culoare, iar dedesubt mai deschiși, sau că bărbații au o coastă mai puțin decît femeile, dat fiind că Dumnezeu a făcut-o pe Eva dintr-o coastă a lui Adam.

Într-o zi a trebuit să înfățișeze cele patru stihii în mod alegoric, sub chipul unui animal oarecare. Pentru a înfățișa vietățile pămîntului, fra Benedetto alese cîrtița, peștele pentru apă, o salamandră pentru foc și cameleonul pentru a reprezenta aerul. I se păru însă că vorba cameleon este doar augmentativ de la *camelo*, ceea ce înseamnă cămilă, și în simplitatea minții sale, călugărul reprezenta stihia văzduhului sub chipul unei cămile care cască gura mare ca să poată respira mai bine. Iar cînd tinerii pictori îl luară în rîs, arătîndu-i greșeala, fra Benedetto răbdă batjocurile cu smerenie creștinească, rămînînd la convingerea că nu e nici o diferență între

cameleon şi cămilă.

Pe aceeaşi măsură erau şi celelalte cunoştinţe ale preacuviosului meşter în materie de natură.

De multă vreme îl chinuiau pe Givanni gînduri de îndoială şi bîntuia în sufletul său un vînt nou de revoltă, „demonul înţelepciunii lumeşti", cum îi zicea monahul. Cînd se întîmplă însă să vadă – nu cu mult înainte de a face drumul la Florenţa – cîteva din desenele lui Leonardo da Vinci, îndoielile îl năpădiră cu atîta putere încît nu le mai putu ţine în piept.

În noaptea cu pricina, întins alături de messer Georgio, care sforăia împăcat, Giovanni prefira în minte pentru a mia oară toate aceste gînduri, dar cu cît se adîncea în ele, cu atît nu le mai dădea de capăt.

În cele din urmă, hotărî să recurgă la ajutorul ceresc, şi, aţintind în înalt privirile pline de speranţă, se rugă astfel în întunericul nopţii :

– Doamne, ajută-mă şi nu mă lăsa ! Dacă messer Leonardo e într-adevăr un om fără Dumnezeu şi ştiinţa sa e numai ispită şi păcat, fă aşa ca să nu mă mai gîndesc la el şi să uit desenele sale. Izbăveşte-mă de ispită, căci nu vreau să păcătuiesc înaintea ta. Dar dacă se poate, slujindu-te pe tine şi slăvindu-te în nobila artă a picturii, să ştiu – şi anatomia, şi perspectiva, şi minunatele legi ale luminii şi umbrei – atunci, o Doamne, dăruieşte-mi o voinţă tare, luminează-mă şi îndepărtează îndoielile de la mine ; fă aşa ca şi messer Leonardo să mă primească în atelierul său şi fra Benedetto, care-i atît de bun la inimă, să mă ierte şi să înţeleagă că n-am păcătuit cu nimic faţă de tine.

Încheindu-şi rugăciunea, Giovanni simţi uşurare şi se linişti. Gîndurile începură să i se încurce ; pe sub frunte i se perindau imagini : fierul ascuţit cu lama încinsă la roşu din mîna vitrarului se înfigea cu un fîşîit plăcut şi tăia sticla ; de sub rindea ieşeau şerpuind

fîşii de plumb pentru a uni în chip de rame bucăţile de sticlă colorată. Un glas asemănător cu al unchiului spunea : „cu cît sînt mai multe crestături pe margine, cu atît sticla se ţine mai zdravăn..." Apoi totul pieri. Giovanni se întoarse pe partea cealaltă şi adormi dus.

Şi avu un vis pe care adesea şi-l aminti mai tîrziu : se făcea că stă în întunecimea unui dom uriaş, lîngă o fereastră cu vitralii care înfăţişau culesul tainicilor struguri, despre care spune Evanghelia : „Eu sînt viţa cea adevărată, iar Tatăl meu grădinarul". Trupul gol al Răstignitului zăcea în tocitoare şi-i curgea sînge din răni. Papii, cardinalii, împăraţii îl adunau, îl puneau în butoaie şi le dădeau de-a dura. Apostolii aduceau ciorchinii, sfîntul Petru îi zdrobea sub tălpi. În fundul grădinii prorocii şi patriarhii săpau butucii sau culegeau roada. Şi se făcea că trece un car cu o cadă plină cu vin la care erau înhămate sălbăticiunile pomenite în Evanghelie – leul, taurul, vulturul ; le mîna sfîntul Matei.

Asemenea vitralii mai văzuse Giovanni în atelierul unchiului. Dar nicăieri nu mai văzuse asemenea culori : dense şi totuşi clare, ca nestematele. Cel mai mult îi plăcea rubiniul sîngelui dumnezeiesc. Iar din adîncul Domului se revărsau gingaşele sonuri ale cîntecului său preferat :

O, fior di castitate.
Odorifero giglio.
Con gran soavitate,
Sei di color vermiglio...

O, crinule de purpur,
Simbol al castității,
Ca cerul dimineții
Ești parfumat și pur...

Cîntecul se stinse, vitraliul se adumbri și glasul prăvăliașului Antonio da Vinci îi strecură în ureche : „Fugi, Giovanni, fugi cît mai ai timp ! Ea e aici !" Vru să întrebe : „Cine ?" Dar înțelese că Bălaia e în spatele lui. Simți ca un suflu de gheață și deodată o mînă grea îl cuprinse pe din spate și începu să-l sugrume. I se părea că își dă sufletul.

Scoase un strigăt și se trezi. Lîngă pat stătea messer Giovanni și trăgea plapuma de pe el.

– Scoală, scoală repede, altfel pleacă fără noi ! De cînd trebuia să te scoli !

– Ce este ? Unde să mergem ? mormăia Giovanni prin somn.

– Ai uitat ? La vila San Gervasio, să facem săpături în Dealul Morii.

– Nu merg...

– Cum așa, nu mergi ? Dar ce, degeaba te-am trezit ? Anume am dat poruncă să-nhame catîrul cel negru, ca să ne fie îndemînă să-l încălecăm amîndoi. Hai, scoală odată, ce naiba, nu te încăpățîna ! Ori poate ți-e frică, sărmane călugăraș ?

– Nu mi-e frică de nimic, pur și simplu n-am chef...

– Bagă de seamă, Giovanni, ai să-ntîlnești acolo pe mult lăudatul tău Leonardo da Vinci.

Giovanni sări numaidecît din pat și, fără să mai stea pe gînduri,

începu să se îmbrace.

Ieşiră în curte.

Acolo totul era pregătit de plecare. Isteţul Grillo dădea sfaturi în dreapta şi în stînga şi se-nvîrtea de colo-colo. În cele din urmă, porniră.

Cîţiva cunoscuţi de-ai lui messer Cipriano, printre care şi Leonardo da Vinci, trebuiau să sosească ceva mai tîrziu, pe un alt drum, direct la San Gervasio.

V

Ploaia stătuse. Vîntul din miazănoapte alungase norii. Pe cerul fără stele clipeau ca luminiţele unor candele în bătaia vîntului. Faclele de răşină fumegau şi trosneau semănînd ploaie de scîntei.

Străbătură strada Ricasoli, lăsînd în urmă San Marco şi ajunseră în faţa turnului crenelat al porţilor San Gallo. Străjerii se ciorovăiră îndelung cu ei şi-i ocărîră, neînţelegînd, somnoroşi cum erau, despre ce-i vorba, şi abia după înmînarea unui bacşiş gras se învoiră să le deschidă porţile ca să iasă din oraş.

Drumul şerpuia prin valea îngustă şi adîncă a pîrîului Mugnone. Lăsînd în urmă cîteva sătuleţe sărace, cu uliţele la fel de înguste ca cele din Florenţa şi casele clădite din lespezi mari de piatră neşlefuită, călătorii noştri pătrunseră într-o pădurice de măslini, aparţinînd ţăranilor din San Gervasio, descălecară la răscrucea a două drumuri şi, tăind prin via lui messer Cipriano, se apropiară de Dealul Morii.

Aici îi aşteptau nişte argaţi cu cazmalele şi lopeţile pegătite.

După deal, de partea cealaltă a mlaştinii care se chema Rîpa Mocirloasă, albeau fantomatic printre copaci zidurile vilei lui Buonaccorsi. Jos, pe Mugnone, se ridica o moară de apă. Chiparoşi zvelţi îşi profilau negru siluetele pe culmea dealului.

Grillo indică locul unde, după părerea lui, ar fi trebuit săpat. Mèrula arătă un altul, la poalele dealului, unde fusese găsită mîna de marmoră. Pe cînd starostele argaţilor, grădinarul Strocco, susţinea că trebuie săpat jos, lîngă Rîpa Mocirloasă, căci „necuratul întotdeauna îşi cată adăpost în mlaştină"...

Messer Cipriano porunci să înceapă săpăturile unde arătase Grillo.

Bocăniră lopeţile şi în aer se răspîndi miros de pămînt jilav, reavăn.

Şi cînd un liliac, în zborul său sperios, fu cît pe ce să-i atingă obrazul, Giovanni tesări de spaimă.

– Nu te teme, călugăraşule, nu te teme ! îl bătu pe umăr Mèrula, încurajîndu-l. N-o să găsim nici pe dracu ! De n-ar fi fost măcar acest neghiob de Grillo... Slavă Domnului, doar am mai văzut şi noi săpături ! De pildă, la Roma, pe timpul papei Inocenţiu al VIII-lea, cînd s-a ţinut a patru sute cincizecea olimpiadă (nesocotind numărătoarea anilor care încep de la naşterea lui Isus, Mèrula se folosea de cea greacă, antică) săpătorii lombarzi au găsit pe Via Appia, nu departe de statuia Ceciliei Metella, într-un străvechi sarcofag roman cu inscripţia : „Giulia, fiica lui Claudiu", un trup de fecioară de vreo cincisprezece ani, învelit în ceară, de-ai fi zis că dormea. Părea că respiră. O mulţime fără număr înconjura sicriul. Veneau s-o vadă călători cine ştie de unde, din ce ţări depărtate, căci Giulia era atît de frumoasă, încît, dacă i-ai fi putut zugrăvi în cuvinte farmecul, cei ce nu o văzuseră n-ar fi dat crezare spuselor tale. Papa se îngrozi aflînd că poporul se închină la o păgînă moartă şi porunci să fie îngropată în taină lîngă porţile Pincio. Iată, aşadar, cum se mai întîmplă cu săpăturile !

Mèrula se uită cu dispreţ în groapa care se adîncea cu repeziciune.

Deodată lopata unuia din argaţi zăngăni. Toată lumea se aplecă

să vadă de ce dăduse.

– Niște oase ! spuse grădinarul. Pe vremuri pînă aici ajungea țintirimul.

La San Gervasio se auzi urletul prelung și jalnic al unui cîine.

„Au profanat un mormînt, își zise Giovanni. Ia dă-i încolo cu săpături cu tot ! S-o șterg, să nu mă umplu de păcate..."

– Schelet de cal, adăugă numaidecît Strocco și azvîrli din groapă o țeastă lunguiață pe jumătate putredă.

– Dragul meu Grillo, cred că ai greșit locul, spuse și messer Cipriano. Ce-ar fi să încercăm altundeva ?

– Cred și eu c-ar fi cazul ! Numai că nu știu cine te-a pus să pleci urechea la spusele unui neghiob ! rînji Mèrula și, luînd cu el doi lucrători, plecă să sape mai în josul dealului.

Strocco, vrînd și el să-i facă în necaz îndărătnicului Grillo, luă cîțiva oameni și o porni la vale, cu gîndul să înceapă săpăturile în Rîpa Mocirloasă.

La un timp se auzi glasul lui messer Giorgio, triumfător :

– Ia priviți aici ! Știam eu unde trebuie săpat !

Toată lumea dădu năvală, însă descoperirea se dovedi fără vreun interes : ciobul de marmoră găsit nu era decît un colț de piatră oarecare.

Cu toate acestea, nimeni nu se întoarse să-i dea o mînă de ajutor bătrînului Grillo care, simțindu-se acoperit de rușine, stătea pe fundul gropii și la lumina felinarului spart scormonea pămîntul cu sîrg și fără nici o nădejde.

Vîntul stătuse. O boare caldă se răspîndi în văzduh. Ceața își ridica pologul deasupra rîpei Mocirloase. Mirosea a mlaștină stătută, a ciuboțica-cucului și a viorele. Cerul era străveziu și limpede. Se auzi și al doilea cîntat de cocoși. Noaptea era pe sfîrșite.

Deodată din adîncul gropii unde scormonea Grillo, se auzi un răcnet de groază.

– Vălee-eu, mă scufund ! Ţineţi-mă !

La început ceilalţi nu văzură nimic în bezna care-i înconjura : felinarul lui Grillo se stinsese. Nu auzeau decît cum geme, oftează şi se zbate bătrînul ca-ntr-o strînsoare.

În sfîrşit fură aduse alte felinare şi atunci se văzu bulbucîndu-se de sub pămînt o boltă de cărămidă, de parcă ar fi fost un beci zidit cu grijă, care nu rezistase greutăţii lui Grillo, prăbuşindu-se.

Doi argaţi tineri coborîră cu fereală în groapă.

– Unde eşti, Grillo ? Dă mîna ! Ori ţi-ai frînt cumva gîtul, sărmane ?

Însă Grillo amuţise. Uitînd de mîna care-l durea şi pe care o credea frîntă, orbecăia prin beci, tîrîndu-se de-a buşilea şi pipăind cu mîna.

– Idolul ! Idolul, messer Cipriano ! Un idol minunat ! strigă de acolo cu bucurie în cele din urmă.

– Ce tot răcneşti acolo ? bombăni neîncrezător Strocco. O fi iar vreo ţeastă de măgar.

– Ba nu ! Doar îi lipseşte mîna... Iar picioarele, trunchiul, pieptul – totul e întreg şi nevătămat, mormăi Grillo cu glas cavernos, sufocat de încîntare.

Săpătorii, după ce se încinseră cu frînghii pe la subţiori şi peste mijloc, coborîră în groapă şi se apucară să desfacă bolta mucegăită, cărămidă cu cărămidă.

Giovanni, culcat la pămînt, se uita printre spinările lor încovoiate în adîncul negru al beciul, de unde venea suflu de gheaţă şi de mucegai.

– Daţi-vă la o parte, să pot vedea ! strigă messer Cipriano, cînd bolta fu desfăcută aproape în întregime.

Şi atunci Giovanni văzu pe fundul gropii, între zidurile de cărămidă, un trup alb gol. Zăcea ca un mort în sicriu, dar nu părea astfel, ci viu şi rumen şi cald în legănarea roşietică a faclelor.

– Venus! şopti messer Georgio cu veneraţie. Venus a lui Praxitele. Te felicit, messer Cipriano. Să te fi procopsit cu ducatul Milanului şi pe deasupra cu Genova, n-ai fi putut să te socoţi mai fericit !...

Grillo ieşi cu greu din groapă şi, deşi o şuviţă de sînge i se prelingea pe faţă de la julitura de pe frunte şi nu putea mişca mîna răsucită, în ochi i se citea triumful biruitorului.

Mèrula veni în goană să-l felicite.

– Grillo, prieten drag, binefăcătorule! Şi cînd te gîndeşti că te-am ocărît, ţi-am zis neghiob, ţie, cel mai înţelept dintre oameni!

Şi cuprinzîndu-l, îl sărută tandru.

– Cîndva, întocmai ca acum, arhitectul florentin Filippo Brunelleschi, urmă apoi Mèrula, găsea într-un beci ca acesta, chiar sub propria lui casă, statuia de marmoră a zeului Mercur. Probabil că pe vremea cînd creştinii, biruindu-i pe păgîni, nimiceau idolii, ultimii închinători ai zeilor, văzînd perfecţiunea anticelor statui şi dorind să le scape de pieire, le ascundeau în asemenea subterane zidite din cărămidă.

Grillo îl asculta zîmbind fericit, fără să bage de seamă fluierul păstorului venind din cîmpie, nici behăitul de oi pe izlaz. Printre dealuri cerul se îmbăia în lumină, transparent ca apa, şi campanilele îşi trimiteau pînă departe deasupra Florenţei sonul lor proaspăt şi matinal.

– Încet! Încetişor! Mai la dreapta, uite aşa-a! Cît mai departe de zid, dirija lucrătorii messer Cipriano. Căpătaţi fiecare cîte cinci grossi de argint dacă o scoateţi nevătămată.

Zieţa urca încetişor la suprafaţă.

Ieşea din beznele subterane, din mormîntul ei milenar cu acelaşi zîmbet senin, ca odinioară din spuma mării.

Slavă ţie, o, mamă-Afrodita cu coapse de aur,
Cupă-a plăcerii zeieşti şi pămînteanul desfăt...

îi salută apariția Mèrula.

Sus, pe bolta cerului, stelele se stinseseră toate, în afară de Venus, care scînteia ca un diamant pe purpura zorilor, în timp ce din pămînt zeița își ridica fruntea, săltîndu-se peste marginea mormîntului.

Giovanni îi privi chipul luminat de primele raze ale zorilor și, palid de groază, șopti :

– Drăcoaica Albă ! Maica Bălaie...

Sări în picioare, gata s-o ia la fugă.

Dar curiozitatea învinse. Dacă i s-ar fi spus că face un păcat de moarte, pentru care va fi osîndit să ardă în veci în focul Gheenei, tot n-ar fi fost în stare să-și ia privirile de la trupul acesta gol și neprihănit, de la chipul acesta sublim.

Nici măcar pe vremea cînd Afrodita era stăpîna lumii nu o privise un altul cu atîta cutremurată venerație.

VI

Un dangăt picură din mica clopotniță a bisericuței satului.

Săpătorii întoarseră capetele și încremeniră locului. Sunetul acesta, în pacea dimineții, părea un strigăt de mînie și de jale.

Uneori, glasul de clopot subțirel și spart se stingea, de parcă și-ar fi pierdut toată vlaga, ca numaidecît să înceapă a vui și mai ascuțit, năvalnic, deznădăjduit.

– O, Isuse ! Mîntuiește-ne, Doamne ! gemu Grillo punîndu-și mîinile în cap. Dar ăsta-i pater Faustino ! Priviți, o mulțime pe drum... Strigă, ne-au văzut, dau din mîini. Aleargă încoace... S-a zis cu bietul de mine !

Un grup de călăreți se apropie de Dealul Morii. Erau invitații poftiți să participe la săpături, dar care, rătăcind drumul, întîrziaseră.

Beltraffio le aruncă o privire fugară și, oricît era de buimăcit de

priveliștea zeiței, chipul unuia din ei îi atrase atenția. Îl surprinse expresia de atenție rece și calmă și curiozitatea scormonitoare cu care necunoscutul o cerceta pe Venus – ambele atît de nepotrivite cu neliniștea și sfiala ce-l stăpîneau pe Giovanni însuși. Fără să ridice ochii de la statuia care îl robise, simțea tot timpul în spatele său prezența omului aceluia cu chip atît de neobișnuit.

– Iată ce zic eu, spuse messer Cipriano, după o clipă de gîndire, vila se află la doi pași. Porțile sînt zdravene, rezistă la orice asalt...

– Că bine ziceți ! se bucură Grillo. Ia hai, fraților, mai repejior, mai repejior !

Se îngrijea de idol cu o duioșie maternă.

Și statuia fu transportată cu bine peste Rîpa Mocirloasă.

Apucară doar să treacă pragul casei, cînd în vîrful Dealului Morii se și ivi făptura amenințătoare a lui pater Faustino, cu brațele ridicate spre cer.

Catul de jos al vilei este nelocuit. Uriașa sală cu zidurile și bolțile văruite în alb servea drept adăpost uneltelor de plugar și ulcioarelor mari de lut pentru depozitat uleiul de măsline. Paiele de grîu îngrămădite într-un colț alcătuiau o claie aurie ce se ridica pînă la tavan.

Și pe aceste paie, umil așternut de țară, fu culcată cu mare grijă zeița.

Numai ce se adunară toți și se închiseră porțile, că se auziră strigăte, ocări și bătăi răsunătoare.

– Deschideți ! Deschideți ! strigă cu glas subțirel și spart pater Faustino. Vă conjur în numele Dumnezeului viu, deschideți !

Messer Cipriano urcă pe o scară interioară de piatră pînă la fereastra îngustă cu zăbrele situată mult deasupra podelelor, își roti privirea asupra mulțimii, se convinse că nu e prea numeroasă și, cu zîmbetul specific politeții sale rafinate, începu tratativele.

Preotul nu se lăsa de loc, cerînd să i se restituie idolul, pentru

că, după spusele sale, ar fi fost găsit între hotarele cimitirului.

Consulul Calimalei, hotărînd însă să recurgă la o stratagemă, dat fiind că se aflau în stare de război, declară ferm și cu tot calmul:

– Mai bine plecați ! Am trimis un curier la Florența, la căpetenia străjilor și în două ore un batalion de cavalerie va fi aici. Nimeni nu va intra cu forța în casa mea fără a-și lua pedeapsa.

– Spargeți porțile, strigă preotul, nu vă temeți. Cu noi e Dumnezeu ! Spargeți-le !

Și smulgînd securea din mîinile unui bătrînel urduros pe al cărui obraz blajin, legat cu un ștergar, pesemne de durere de dinți, se așternea o mare plictiseală, lovi el însuși cu putere în poartă.

Dar mulțimea nu-i urmă pilda.

– Don Faustino, don Faustino, molfăia bătrînelul cel blajin, apucîndu-l ușurel de cot, sîntem oameni săraci, iar banii nu se scot cu sapa din pămînt. Dacă ne cheamă la judecată, am feștelit-o !...

Mulți din cei ce se îngrămădeau la poartă, auzind de străji, nu știau cum s-o șteargă mai repede și pe nebăgate de seamă.

– Firește, dacă l-ar fi găsit pe pămîntul lui, al bisericii, adică, alta era socoteala, cugetau unii.

– Da, ia spuneți, pe unde trece hotarul ? Păi după lege, fraților...

– Care lege ? Legea e ca pînza de păianjen – musca pică-n plasă, iar bărzăunele se duce cu pînză cu tot. Ce, legea-i scrisă pentru domni ? se împotriveau alții.

– Și asta-i drept ! Fiecare-i stăpîn pe pămîntul lui.

În vremea asta Giovanni nu-și mai lua ochii de la Venus, salvată printr-o minune.

O rază de soare, cea dintîi, pătrunse prin fereastra laterală și trupul de marmoră, încă necurățat pe de-a-ntregul de țărînă, prinse a scînteia ca și cum s-ar fi tolănit anume să se încălzească sub razele lui după îndelunga-i întemnițare în bezna și răceala subteranei. Și firele subțiri și galbene de paie luau foc sub scînteia lui, încununînd

chipul zeiței cu un nimb umil, însă de o neasemuită frumusețe.

Și din nou îl zări Giovanni pe necunoscut.

Omul îngenunchiase lîngă Venus și, scoțînd un compas, un echer și un raportor de aramă din cele folosite de matematicieni începu să măsoare diferite părți ale corpului superb, aplecîndu-se mult încît barba lui bălaie atingea marmora, cu buzele subțiri încleștate sever, cu aceeași stranie curiozitate pe chipul calm și dîrz, iar în ochii adînci de un albastru limpede cu neschimbata-i răceală de gheață.

„Ce face ? Și cine-i ?" se întreba Giovanni cu mirare crescîndă, aproape cu teamă, urmărind mișcările îndrăznețe ale degetelor care alunecau iute pe trupul zeiței, dezlegîndu-i taina farmecului, pipăind și cercetînd fiecare cută abia vizibilă a marmorei.

Între timp, la poarta vilei, mulțimea de săteni cu fiecare clipă se rărea, se topea.

– Încotro ? Stați pe loc, nelegiuiților ! Vînzători de Cristos ! V-ați speriat de străjile de la oraș ? De puterea Anticristului nu vă e teamă ? zbierea preotul întinzînd brațele după ei. *Ipse vero Antichristus opes malorum effodiet et exponet.* Așa spunea marele dascăl Anselmo de Canterbury. Mă auziți – *effodiet* ! Anticristul va dezgropa zeii antici și-i va aduce iarăși în lume...

Dar nu-l mai asculta nimeni.

– Tii, da bătăios mai e și pater Faustino al nostru ! clătina din cap a mirare morarul, om cu scaun la cap. Te uiți la el, numai oase înșirate, te și miri unde i se mai ține sufletul, da ia uite-l cum cotcodăcește ! Să fi găsit, hai, o comoară...

– Cică idolul ar fi de argint.

– Da de unde ! Doar l-am văzut cu ochii mei... O muiere de marmoră, goală pușcă, de ți-i mai mare rușinea...

– Să ne mînjim mîinile cu o tîrfă ca asta ?

– Încotro, Sachello ?

– La cîmp, că se face tîrziu.

– Du-te cu Dumnezeu. Eu o iau înspre vie.

Toată furia părintelui se întorsese împotriva parohienilor.

– Aha ! D-ăştia-mi sînteţi ? Cîini necredincioşi ! Os de mitocan ! Vă lăsaţi păstorul de izbelişte ? Ştiţi voi oare, blestematilor, că dacă nu m-aş ruga pentru voi zi şi noapte, bătîndu-mă cu pumnii în piept şi plîngînd cu lacrimi amare, postind, afurisitul vostru de sat de mult s-ar fi scufundat în iad ? Dar să ştiţi, de aici încolo s-a terminat ! Vă las în plata Domnului şi-mi scutur colbul de pe tălpi ! Blestemat fie pămîntul acesta ! Blestem să cadă asupra apei şi pîinii, şi a turmelor şi copiilor şi nepoţilor voştri ! Nu vă mai sînt părinte, nu vă mai sînt păstor ! Anatema să cadă asupra voastră !

VII

În tihna ce domnea înăuntrul vilei, unde zeiţa odihnea pe auritul aşternut de paie, Giorgio Mèrula se apropie de necunoscut.

– Cauţi proporţile divine ? îl întreabă cu zîmbet protector. Vrei să reduci frumosul la un calcul matematic ?

Braţele compasului continuară să se apropie şi să se depărteze, descriind figuri geometrice regulate. Necunoscutul doar îl privi tăcut, de parcă n-ar fi auzit întrebarea, şi se adînci din nou în lucru. Cu o mişcare calmă şi măsurată el duse raportorul la inegalabila, superba gură a Afroditei – numai vederea acestui zîmbet umplea de groază inima lui Giovanni – şi numără subdiviziunile, înscriind cifra în carnet.

– Îmi dai voie să te sîcîi cu o întrebare ? După cum vezi, curiozitatea nu-mi dă pace ! Cam cît măsoară ?

– Raportorul nu dă măsura exactă, răspunde omul fără chef. De obicei, ca să aflu proporţiile, eu împart faţa omenească în grade,

subdiviziuni, secunde şi terţii. Fiecare din ele reprezintă a douăsprezecea parte a celei precedente.

– Ca să vezi ! se minună Mèrula. Probabil, ultima din ele nu e nici cît firul de păr cel mai fin. De cinci ori a douăsprezecea parte...

– Terţia, îi explică tot aşa fără chef interlocutorul, reprezintă a patruzeci şi opta mie opt sute douăzeci şi treia parte a întregului obraz.

– Cît trăieşti, înveţi ! N-aş fi crezut că se poate ajunge la asemenea precizie ! ridică Mèrula din sprîncene, zîmbind ironic.

– Cu cît măsurătorile sînt mai exacte, cu atît e mai bine, observă necunoscutul.

– O, desigur... Desigur !... Deşi, drept să-ţi spun, în artă, în domeniul frumosului, toate aceste calcule matematice, grade, secunde... Mărturisesc, nu-mi vine a crede că în focul inspiraţiei, ca să zic aşa, pradă acelui har sădit numai de Cel-de-sus, un pictor să poată...

– Desigur, aveţi perfectă dreptate... se învoi cu un aer plictisit necunoscutul. Şi totuşi eşti curios să ştii...

Şi aplecîndu-se, numără subdiviziunile ce indicau pe raportor distanţa de la rădăcina părului şi pînă la bărbie:

„Să ştii ! exclamă în sinea lui Giovanni. Poţi şti şi măsura în artă ? Ce nebunie ! Oare omul acesta nu intuieşte, nu-şi dă seama ?"...

Mèrula, voind pesemne să-l atingă unde-l doare şi să-l provoace la o dispută, vorbi despre perfecţiunea anticilor, adăugînd că trebuiesc imitaţi. Interlocutorul său tăcea însă şi, doar cînd sfîrşi Mèrula, strecură cu o umbră de zîmbet ascunsă în barba bogată :

– Cine poate bea din izvor, se va lipsi de pocal.

– Ei bine, exclamă învăţatul, dacă şi pe antici îi asemeni cu apa din pocal, atunci care e izvorul ?

– Natura, răspunde simplu necunoscutul.

Iar cînd Mèrula se aprinse, vorbindu-i în fraze pompoase, iritat, omul cel straniu nu-l mai contrazise. El doar încuviința cu acea politețe care nu obligă la nimic, în timp ce privirea plictisită a ochilor ca de gheață devenea tot mai rece, mai nepăsătoare.

În cele din urmă, Giorgio tăcu, epuizîndu-și toate argumentele. Și atunci omul îi arătă unele scobituri atît de fine, încît nu le puteai distinge nici la lumina puternică și nici la cea slabă. Doar petrecînd mîna pe suprafața netedă a marmorei, simțeai incomparabila finețe a daltei. Și cu o singură privire pornită de undeva din adînc, străină de orice exprimare vădită a încîntării, o privire scormonitoare, care voia să știe și să descopere tot, omul învălui întreg trupul zeiței.

„Și eu care credeam că nu simte nimic! se minună Giovanni. Dar dacă simte, cum de mai poate măsura, socoti, descompune în cifre? Cine-i omul acesta?"

– Messer, șopti Giovanni la urechea bătrînului, auziți, messer Giorgio? Cum îl cheamă pe omul acesta?

– Aici îmi erai, călugărașule? spuse Mèrula întorcîndu-se. Uitasem de tine. Dar cum de nu l-ai recunoscut? E favoritul tău, messer Leonardo da Vinci.

Și Mèrula îl prezentă pe Giovanni artistului.

VIII

Se întorceau la Florența.

Leonardo mergea călare, la pas. Beltraffio pe jos, alături. Erau singuri.

Printre rădăcinile negre ale măslinilor care șerpuiau pe pămînt izbucnind la suprafață, pretutindeni înverzea iarba smălțată cu irișii sinilii ca cerul, încremeniți pe lujerele nalte. Era o liniște cum se întîmpla numai în zorii de primăvară timpurie.

„El să fie? se întreba Giovanni, urmărindu-i fiecare gest și

mişcare şi pe toate găsindu-le interesante.

Avea ceva mai mult de patruzeci de ani. Cînd tăcea, dus pe gînduri, ochii de un albastru limpede priveau cu sfredelitoare răceală pe sub sprîncenele încruntate. Dar numaidecît se îmblînzeau cînd începea să vorbească. Barba lungă, bălaie ca şi părul mătăsos, luminos şi buclat, îi dădea un aer falnic.

Chipul de o mare finețe, aproape feminin, era plin de un farmec nespus, şi vocea, cu toată statura maiestoasă şi trupul voinic, era subțire, ciudat de înaltă, foarte plăcută, dar nicidecum vajnică, barbară. Mîinile cu care ținea dîrlogii – şi după felul cum îi ținea, Giovanni îşi dădea seama că posedă o mare forță – le avea frumoase, delicate, cu degetele lungi şi subțiri ca de femeie.

În depărtare se şi vedeau zidurile orașului. Prin pîclele dimineții în care se înfăşurase soarele se întrezărea cupola Domului şi turnul de la Palazzo Vecchio.

„Acum ori niciodată, se îmboldea în gînd Beltraffio. Trebuie să mă hotărăsc să-i spun că vreau să intru ucenic la atelierul său".

Iar Leonardo îşi oprise calul şi urmărea zborul planat al unui tînăr erete, care, pîndindu-şi prada – o rață sau un stîrc în stufărişul de baltă pe malul rîului Mugnone – plana în cercuri line. Căzu apoi ca o piatră din înalt, cu un scurt strigăt prădalnic, şi pieri dincolo de desiş. Leonardo îl urmărea cu privirea, fără a scăpa din ochi nici o meandră a zborului său, nici o bătaie de aripă, nici o mişcare, apoi deschise carnetul ce-l ținea prins cu un lănțişor de brîu şi începu să noteze, probabil observațiile cu privire la zborul păsărilor.

Băgînd de seamă că ține creionul nu în dreapta, ci în stînga, îşi spuse : „E stîngaci", dar numaidecît îşi aminti zvonurile cum că Leonardo îşi scrie lucrările cu o scriere ciudată, pe dos, nu de la stînga, cum se scrie în Orient, care se poate citi numai în oglindă. Se spunea că foloseşte această scriere ca să-şi poată păstra în taină gîndurile nelegiuite şi eretice cu privire la natură şi la Dumnezeu.

„Acum ori niciodată ! repetă Giovanni, şi deodată îi răsăriră sub frunte cuvintele aspre ale lui Antonio da Vinci : «De vrei să-ţi osîndeşti sufletul la pierzanie, ei bine, atunci du-te, du-te... Messer Leonardo e un eretic şi un păgîn»".

În vremea asta Leonardo îi arăta cu zîmbet un pui de migdal : subţire, fragil, singuratic. Migdalul creştea pe un vîrf de dîmb, şi golaş încă şi rebegit, îşi şi pusese haina sărbătorească a florilor de un trandafiriu pal. Scăldate în belşugul luminii, florile se desenau gingaşe pe albastrul cerului.

Însă Beltraffio nu era în stare să se bucure. În piept inima îi era grea, frămîntată de nelinişti.

Atunci, parcă ghicindu-i focul, Leonardo, cu o privire de tihnă în ochi, rosti blînd cîteva vorbe pe care Giovanni şi le-a amintit de multe ori mai tîrziu.

– Dacă ţii să ajungi artist, înlătură din calea ta orice grijă şi amărăciune, totul în afară de artă. Sufletul să-ţi fie ca oglinda care reflectă toate cîte sînt în jur, toate mişcările şi toate culorile, ea însăşi rămînînd limpede şi netulburată.

Cu aceasta intrară pe porţile Florenţei.

IX

Beltraffio porni spre Santa Maria del Fiore, unde în dimineaţa aceea trebuia să predice fratele Girolamo Savonarola.

Ultimele sonuri ale orgii se stingeau în ecouri sub bolţile sonore. Mulţimea umplea catedrala cu răsuflarea-i caldă înăbuşitoare, şi cu foşnete. Copiii, femeile, bărbaţii, erau despărţiţi unii de alţii prin perdele. Sub ogivele bolţilor ce se pierdeau în nalturi domnea o umbră tainică şi deasă ca de codru bătrîn. Iar jos, ici-colo, razele soarelui se fărîmiţau în vitraliile cu limpezi şi dense culori şi răsfrîngeau o ploaie de reflexe în toate culorile curcubeului

peste valurile vii ale mulţimii şi peste piatra cenuşie a coloanelor. Deasupra altarului pîlpîiau roşietice luminile sfeşnicelor cu şapte braţe.

Liturghia se terminase. Mulţimea îl aştepta pe predicator. Toate privirile erau îndreptate spre amvonul către care ducea o scară de lemn abruptă, lipită de una din coloanele din mijlocul naosului.

Giovanni, aflat şi el în mulţime, pleca urechea la şoaptele vecinilor.

– Mai e mult ? întreba cu vocea stinsă, sufocată, un om mărunt, cu faţa palidă, numai broboane de sudoare şi părul lipit de frunte, prins cu o cureluşă, pesemne un dulgher.

– Numai Dumnezeu ştie, îi răspunse un uriaş cu obrazul lătăreţ şi rumen, cu respiraţia gîfîită, după toate semnele, cazangiu. Are el la San Marco un călugăr pe nume Maruffi, bîlbîit şi sărac cu duhul. Cum spune acela „du-te", o şi porneşte. Deunăzi am aşteptat patru ceasuri în şir, ziceam că nu mai vine şi nu mai predică, cînd colo, numai ce-l văd că apare.

– O, Doamne, Dumnezeule ! suspină dulgherul. Aştept aici de la miezul nopţii şi abia mai mă ţin picioarele, de foame mi se face negru pe dinaintea ochilor. N-am pus strop de apă în gură. Măcar de m-aş putea chirci pe vine şi tot ar fi ceva.

– Îţi spuneam eu, Damiano, că trebuia să venim din vreme. Iacătă, cît sîntem de departe, n-o să auzim nimic.

– De asta să n-ai teamă, frăţioare, îl linişti cineva din mulţime. Cînd o porni să tune şi să fulgere, nu numai surzii, dar şi morţii din morminte au să-l audă...

– Cică astăzi are să prorocească...

– Ba nu, cît nu-i zidită Arca lui Noe...

– Oare n-aţi auzit ? Arca-i făcută gata pînă la ultima scîndură. Ba i s-a dat şi o tălmăcire tainică : lungimea ei – credinţă, lăţimea – iubire, înălţimea – speranţă. Scris e în scripturi – grăbiţi-vă a intra în

Arca Mîntuirii cîtă vreme mai sînt deschise uşile ! Vremea este aproape, şi-au să se închidă uşile şi mulţi vor plînge că nu s-au pocăit, că n-au intrat...

– Astăzi, fraţilor, predică despre potop, versetul al şapte-sprezecelea, capitolul şase din Cartea Facerii.

– Zice lumea c-ar fi avut o nouă arătare, despre foamete, molimi şi război.

– Zicea doftorul de cai din Vallombrosa că s-ar fi războit deasupra satului, în ceruri, oşti fără număr, că se auzea zvon de paloşe şi de zale...

– Să fie adevărat, oameni buni, că ar fi apărut sudoare de sînge pe chipul Preacuratei de la Santissima Annunziata dei Servi ?

– Păi cum ! Şi din ochii Madonnei de la podul Rubaconte în fiecare noapte curg lacrimi. Tuşa Lucia le-a văzut cu ochii ei !

– Semn rău, vai de capul nostru ! Nu-i a bine ! Doamne, miluieşte-ne pre noi păcătoşii...

Se stîrni forfotă în partea femeilor : leşinase o bătrînică, strivită de mulţime. Cei din jur se căzneau s-o ridice şi s-o aducă în simţiri.

– O mai fi mult ? Că nu mai am putere să aştept ! aproape plîngea dulgherul ştergîndu-şi sudoarea de pe faţă.

Mulţimea îşi pierduse şi ultimul strop de răbdare, prea era aşteptarea fără sfîrşit.

Deodată marea de capete tălăzui. Foşniră şoapte.

– Vine, vine, vine ! Ba nu, nu-i el, ci fra Domenico da Pescia. Ba-i el, el ! Uite-l că vine !

Şi Giovanni văzu urcînd încet în amvon şi dîndu-şi gluga pe spate o făptură cu faţa suptă, galbenă ca turta de ceară, cu buze groase şi fruntea joasă. Purta veşmînt de dominican, negru cu alb, încins cu un capăt de frînghie peste mijloc.

Omul lăsă să-i cadă mîna stîngă pe marginea amvonului, istovit parcă, iar dreapta, strîngînd crucifixul, o ridică şi o întinse înainte,

rotind asupra mulțimii încet și în tăcere privirea de jar.

Se lăsă o tăcere atît de adîncă, încît fiecare își putea auzi bătaia inimii.

Ochii imobili ai monahului scăpărau ca tăciunii, tot mai tare. Tăcea, și așteptarea devenea insuportabilă. O clipă încă, și mulțimea, nemaiputînd s-o îndure, va urla de groază.

Dar tăcerea se-nchegă și mai profundă, mai înfiorătoare.

Și brusc, în liniștea de moarte explodă strigătul sfîșietor, neomenesc al lui Savonarola :

– *Ecce ego adduco-aquas super terram* ! Și am să revărs apele asupra pămîntului !

Deasupra mulțimii bîntui un suflu de groază.

Giovanni simți că pălește. I se părea că pămîntul i se clatină sub picioare și bolțile catedralei sînt gata să se surpe, strivindu-l sub greutatea lor. Alături, colosul de cazangiu tremura ca frunza de-i clănțăneau dinții în gură. Crispat, cu ochii închiși, dulgherul se făcuse ghem, trăgîndu-și capul între umeri, de parcă se aștepta să fie lovit.

Ceea ce urmă nu aducea a predică, ci mai degrabă a delir care, tălăzuind deasupra-le ca un vîrtej, purta cu el toată această mulțime cum poartă furtuna frunzele moarte.

Giovanni asculta aproape fără să înțeleagă. Îi ajungeau la urechi cuvinte disparate.

– Priviți, priviți, iată, cerurile s-au întunecat. Și soarele e roșu ca sîngele închegat... Fugiți ! Fugiți !... Va cădea ploaie de foc și pucioasă, va cădea grindină din pietre încinse, stînci întregi ! *Fuge, o, Sion, quae habitas apud filiam Babylonis !...*

– O, Italie, veni-vor asupra ta cazne după cazne. Cazna războiului, după foamete, și cazna ciumei, după război ! Chin și caznă aici și acolo ! Pretutindeni !...

– N-o să fie destui oameni vii pentru a-i îngropa pe morți ! Vor

fi atîtea case, încît groparii vor ieși pe străzi să strige : „Cine mai are morți ? și vor umple carele cu vîrf, și așezîndu-i în stive, îi vor arde. Și din nou vor ieși în străzi să strige : „Cine mai are morți ? Cine mai are morți ?" Și veți alerga voi să le spuneți : „Iată-l pe fiul meu, iată-l pe fratele meu, iată-l pe soțul meu !" Și groparii vor trece mai departe, strigînd : „Nu mai aveți morți ? Cine mai are ?"

– O, Florența ! O, Roma ! O, Italia ! Vremea cîntărilor și festinelor a trecut. Sînteți atinse de molimă, de o molimă ucigătoare. Doamne, fii martor că am vrut să sprijin cu slova mea această ruină. Dar nu mai pot, nu mai știu ce să spun ! Nu-mi rămîne decît să plîng, să mă înec în lacrimi. O, mizericordie, mizericordie !... O, bietul meu popor ! O, Florența !...

Deschise brațele ca pentru o îmbrățișare și ultimele cuvinte le rosti într-o șoaptă abia auzită. Și ele plutiră deasupra mulțimii și se stinseră ca foșnetul de vînt printre frunze, ca un suspin de nețărmurită milă.

Iar Savonarola, lipindu-și buzele de crucifix, căzu sleit în genunchi și plînse în hohote.

Sonuri lente, grele de orgă vuiră, crescînd în putere din ce în ce, pînă la necuprins, tot atît de solemne și de cumplite ca vuietul oceanului în noapte.

În mulțimea femeilor cineva izbucni isteric :

– *Misericordia !*

Și mii de glasuri îi răspunseră, unindu-se într-unul singur. Și oamenii cădeau în genunchi asemenea spicelor sub vînt, șir după șir și val după val, îngrămădindu-se ca oile speriate de furtună, și de-a valma cu sunetele orgii se înalță către Dumnezeu, ca o chemare a unor ființe care pier, strigătul de căință al mulțimii cutremurînd coloanele de piatră, bolțile catedralei, pămîntul întreg.

– *Misericordia ! Misericordia !*

Căzut cu fața la pămînt, Giovanni plîngea în hohote. Simțea în

spate greutatea cazangiului, care, din pricina înghesuielii, se trîntise peste el şi răsuflîndu-i fierbinte în ceafă, sughiţa de plîns. Alături suspina straniu a neputinţă dulgherul cel mărunt, înecîndu-se de plîns, ca un copil care şi-a pierdut o jucărie, şi din cînd în cînd striga ascuţit :

– *Misericordia ! Misericordia !*

Beltraffio prefiră în minte deşertăciunea trufiei sale şi a dragostei de cunoaştere, dorinţa de a-l părăsi pe fra Benedetto, ca să se dedice ştiinţei lui Leonardo, poate vrăjmaşă lui Dumnezeu. Îşi aminti şi de noaptea aceea de pe Dealul Morii, lumeasca sa încîntare înaintea frumuseţii Demonului Alb şi, ridicînd braţele spre cer, răcni cu tot atîta disperare ca şi ceilalţi.

– Miluieşte-mă, Doamne ! Am păcătuit înaintea ta ! Iartă-mi greşealele şi mă miluieşte !

Şi înălţînd faţa udă de lacrimi, îl zări deodată, nu departe, pe Leonardo. Artistul stătea sprijinit de o coloană, în dreapta ţinea neschimbatul său carnet, iar cu stînga desena, ridicînd din cînd în cînd ochii spre amvon, pesemne în speranţa să mai zărească o dată chipul predicatorului.

Însingurat în mulţimea cuprinsă de groază, străin tuturor, Leonardo arăta calm. Ochii de gheaţă albaştri luminoşi şi gura cu buzele subiţiri, strînse ca la un om cu atenţia încordată, nu exprimau batjocură, ci doar curiozitate – aceeaşi cu care măsurase cîndva, folosind uneltele de matematician, trupul Afroditei.

Lacrimile se uscară pe obrazul lui Giovanni, rugăciunea de pe buze amuţi.

La ieşirea din biserică, se apropie de Leonardo şi-i ceru permisiunea să vadă schiţa din carnet. La început artistul se împotrivi, însă Giovanni îl privea cu implorare şi în cele din urmă Leonardo, retrăgîndu-se cu el mai la o parte, îi întinse carnetul.

Şi Giovanni văzu o cumplită caricatură.

Ea îl înfăţişa nu pe Savonarola, ci un demon bătrîn şi slut, într-o sutană, întrucîtva asemănător cu predicatorul, o făptură care, istovindu-se în penitenţe, nu-şi înfrînsese trufia şi poftele trupeşti. Falca de jos îi ieşea în afară, cute adînci brăzdau obrajii şi gîtul cu pielile lăbărţate şi negre ca de stîrv, sprîncenele ridicate se ariceau stufos, iar privirea neomenească, plină de o rugă dîrză, aproape învrăjbită, era îndreptată în sus, spre ceruri. Tot ce era în el dement şi sumbru şi răspîndea groază, lăsîndu-l în puterea şi la bunul plac al bîlbîitului prezicător Maruffi cel sărac cu duhul, era studiat şi dezvăluit pînă la capăt în acest desen, fără mînie sau milă, ci cu o netulburată limpezime a măiestriei.

Giovanni îşi aminti atunci cuvintele lui Leonardo :

„Sufletul artistului trebuie să fie ca oglinda care reflectă toate cîte sînt în jur, toate mişcările şi toate culorile, ea însăşi rămînînd limpede şi netulburată".

Şi ridicînd ochii la Leonardo, ucenicul lui fra Benedetto ştiu că nu e în stare să plece de lîngă el chiar de-ar fi să se convingă cu ochii lui că Leonardo este într-adevăr sluga preaplecată a lui Anticrist, chiar de l-ar ameninţa flăcările veşnice ale Gheenei. O forţă mai presus de puterile sale îl mîna spre dînsul şi trebuia să-l cunoască pînă la capăt.

X

La vreo două zile după aceea, în casa din Florenţa a lui messer Cipriano Bounaccorsi, foarte ocupat cu o seamă de treburi negustoreşti care-i căzuseră pe cap toate o dată (motiv pentru care nu apucase să transporte statuia Venerei la oraş), dădu năvală Grillo cu vestea că pater Faustino, parohul bisericii din San Gervasio, părăsind satul păstorit, se dusese pînă la cătunul de munte San Maurizio, şi acolo, băgînd lumea în sperieţi cu ameninţarea

flăcărilor iadului, strînsese un grup de țărani, și asediind noaptea vila lui Buonaccorsi, a spart poarta, aproape l-a omorît în bătaie pe grădinarul Strocco și a legat în cujbe străjile ce o păzeau pe Venus.

Fu rostită apoi asupra Venerei o rugăciune – *oratio super offigies vasaque in loco antiquo reperta* – transmisă din tată în fiu din cele mai vechi timpuri, pe care slujitorul bisericii o rostea asupra statuilor și vaselor ce se descopereau în străvechile sarcofage, rugîndu-l pe Dumnezeu să purifice obiectele dezgropate de profanarea păgînă și să le întoarcă spre folosul sufletelor creștinești și întru gloria Tatălui, Fiului și a Sfîntului Duh – *ut omni immunditia depulsa sint fidelibus tius utenda per Christum dominum nostrum.* Apoi statuia de marmoră a fost spartă, cioburile aruncate în cuptor și arse, se prepară din ele var și cu acesta se văruí zidul cimitirului sătesc, de curînd ridicat.

La auzul veștilor, în timp ce bătrînul Grillo numai că nu plîngea de mila idolului, Giovanni simți că i se încheagă în suflet o hotărîre fermă. În aceeași zi se duse la Leonardo, rugîndu-l să-l primească ucenic în atelierul său.

Și Leonardo îl primi.

La puțină vreme după aceea se răspîndi în Florența vestea că regele Franței, Carol al VIII-lea, cel prea creștin, punîndu-se în fruntea unor oști fără număr, pornise război contra Italiei cu gîndul să cucerească Neapole și Sicilia, poate și Roma și Florența.

Florentinii erau îngroziți, căci vedeau în aceasta împlinirea prorocirii fratelui Girolamo Savonarola. Așadar, se dezlănțuiau caznele prorocite și paloșul Domnului avea să cadă asupra Italiei.

C a r t e a a d o u a

ECCE DEUS – ECCE HOMO

I

„Dacă vulturul, deşi-i atît de greu, planează pe aripile desfăcute în aerul rarefiat şi marile corăbii se duc şi vin pe apă, de ce n-ar putea şi omul, devenind stăpîn pe răsuflarea vîntului, să se ridice în slăvi ca un învingător ?"

Cuvintele acestea, aşternute cu cinci ani în urmă, Leonardo avea să le descopere pe fila unui jurnal vechi. Şi alături figura un desen : prăjina, prelungită de o tijă cilindrică de metal susţinea o pereche de aripi care se puneau în mişcare prin mînuirea unor sfori.

Maşinăria i se păru cam greoaie şi slută.

Noul său aparat amintea un liliac. Scheletul aripii, la fel ca mîna omenească, poseda cinci degete, şi o seamă de încheieturi care îi permiteau să se îndoaie. Un tendon din curea de piele argăsită unea în chip de muşchi degetele, dublat apoi de şireturi de mătase brută şi de o pîrghie reglată cu ajutorul unei scoabe. Aripa era ridicată prin intermediul unei tije şi al unui volant. Taftaua scrobită prin care nu pătrundea aerul se putea strînge şi desface, după voie, semănînd cu pielita unei labe de gîscă. Cele patru aripi, lungi de patruzeci de coţi şi late de opt, se mişcau două cîte două, în cruce, ca picioarele calului. Ele descriau o mişcare spre spate, propulsînd aparatul înainte, apoi alta în jos, ridicîndu-l în aer. Omul, stînd în poziţie verticală, trebuia să-şi petreacă picioarele prin scări şi să pună cele patru aripi în mişcare prin intermediul şireturilor, scripeţilor şi

pîrghiilor. Capul guverna cîrma cea mare, îmbrăcată în pene asemenea unei cozi de pasăre.

Dar înainte de a se ridica în aer şi a-şi desface aripile, pasărea trebuie să se salte de la pămînt. Lăstunul-de-stîncă de pildă, cel care are picioruşele scurte, dacă-l aşezi jos pe pămînt, se zbate şi nu se poate înălţa.

Două scăriţe de trestie înlocuiau lăbuţele de pasăre. Leonardo ştia din propria experienţă că perfecţiunea alcătuirii unei maşini se împleteşte, de obicei, cu armonia proporţiilor şi eleganţa tuturor părţilor componente. Aspectul urît al scăriţelor, la care nu putea renunţa totuşi, îi sădea în inimă îndoieli.

Se cufundă din nou în calcule matematice, căutînd greşeala, dar n-o putu dibui. Scos din sărite, tăie cu condeiul de sus pînă jos pagina înnegrită de rîndurile dese de cifre şi scrise pe margine : „Greşit !", adăugînd alături, cu litere de-o şchioapă, o vorbă de ocară : „La dracu !"

Calculele deveneau tot mai încurcate : greşeala de negăsit lua proporţii.

Iar flacăra lumînării clipea inegal, supărînd ochii. Deodată motanul, care apucase să tragă un pui de somn, sări pe masă, se întinse cu desfătare şi, arcuind-şi spinarea, începu să se joace, lovind cu lăbuţele pasărea împăiată şi mîncată de molii ce atîrna de o sfoară pe stinghie.

Ea îi servea lui Leonardo pentru determinarea centrului de greutate, atunci cînd studia zborul. Cînd artistul, enervat, dădu la o parte motanul, acesta, dînd să cadă, mieună jalnic.

– Bine, fie, culcă-te unde vrei, numai să nu mă împiedici de la lucru, îl mîngîie Leonardo cu duioşie pe spinare.

Scînteia pîlpîia în blana neagră. Adunîndu-şi lăbuţele moi sub el, motanul se instală alături, grav şi paşnic, torcînd încetişor şi fixîndu-şi stăpînul cu pupilele lui verzi, pline de patimă şi taină.

Din nou se înşirară cifre, paranteze, fracţii, ecuaţii, rădăcini pătrate şi cubice.

Cea de-a doua noapte de nesomn se scurgea pe nesimţite.

De aproape o lună, de cînd se înapoiase de la Florenţa, lucra fără să iasă din casă, preocupat numai de maşina de zbor.

Pe fereastra deschisă priveau trengi de salcîm alb, presărînd uneori pe masă parfumate şi gingaşe flori. Razele lunii, îmblînzite de pîclele norilor roşietici jucînd în reflexele opaline, se strecurau furiş pe fereastră, amestecîndu-se cu sîngeriile lucori ale făcliei nemucărite.

Odaia era ticsită de aparate şi maşini, servind la studiul domeniilor fizicii, chimiei, astronomiei, mecanicii, anatomiei.

Roţi, pîrghii, arcuri, elice, ţevi, axe, pistoane şi alte părţi de maşini – de aramă, de oţel, de sticlă – semănînd a monştri preistorici şi a insecte uriaşe, răsăreau din penumbră, împletite şi întreţesute. Într-un colţ se zărea clopotul scafandrului, în altul lucea cristalul aparatului de optică, înfăţişînd un ochi de proporţii colosale, scheletul de cal străjuia crocodilul împăiat, borcanul cu un făt omenesc pus în spirt, asemănător cu o palidă larvă uriaşă, nişte schiuri nautice ascuţite, în formă de luntre, şi alături – probabil nimerise aici întîmplător din atelierul artistului – un cap de fată sau de înger modelat în lut, cu un zîmbet trist şi jucăuş pe buze.

În fundul odăii, în gura topitoriei cu foale, luceau trandafiriu tăciuni sub spuză.

Iar deasupra tuturor, maşina de zbor îşi desfăcea într-o mişcare largă aripile de la podele pînă la tavan – una îmbrăcată cu tafta, cealaltă goală încă. Şi între ele, tolănit jos, pe duşumea, cu capul răsturnat pe spate, zăcea un om care pesemne adormise în timp ce lucra. Omul ţinea în dreapta toarta unui căuş de aramă negru şi afumat din care cursese plumb pe podea. O aripă atingea cu partea inferioară a scheletului aerian de trestie pieptul omului adormit şi,

tresărind sub suflarea lui, de parcă era vie, foşnea atingînd tavanul cu vîrfu-i ascuţit.

În lumina incertă a lunii înfrăţită cu a făcliei, maşina aceasta zburătoare, cu omul întins între aripile-i desfăcute, semăna a liliac uriaş gata să-şi ia zborul.

II

Luna apusese. Dinspre grădinile ce înconjurau casa lui Leonardo situată la marginea oraşului Milano, între cetate şi mănăstirea Santa Maria delle Grazie, veni miros de mentă, melisă şi mărar. În cuibul de deasupra ferestrei ciripiră rîndunele. La rîu, raţele se scăldau măcăind fericite.

Flăcăruia lumînării se topi în lumina zorilor. În atelier se auziră voci.

Erau ucenicii – Giovanni Beltraffio şi Andrea Salaino. Giovanni copia o figură anatomică, şezînd în faţa uneltei cu care se verifica perspectiva – o ramă pătrată cu o plasă de sfori înăuntrul ei, corespunzînd întocmai plasei de linii de pe hîrtia desenatorului.

Salaino, răsfăţatul meşterului, un tînăr chipeş, cu ochi candizi şi bucle blonde, aşeza alabastrul pe o scîndură de tei, ce urma să fie grunduită. După el desena meşterul chipurile de îngeri.

– Ce zici, Andrea, îl întreba Beltraffio, messer Leonardo o să termine curînd maşina de zbor ?

– Ştie Dumnezeu, răspunse Salaino, întrerupîndu-se din fluieratul unui cîntecel, în timp ce-şi potrivea manşetele de atlaz cusute cu argint, ale botinelor noi. Anul trecut s-a căznit două luni în şir, şi ce-a ieşit ? Numai aiureală ! Să te ţii de burtă, nu alta. Huiduma aceea de Zoroastro şi-a dorit să zboare şi nimic mai mult, că n-a fost chip să-l oprească nimeni. Cît l-a dăscălit meşterul ! Degeaba. Şi închipuie-ţi, s-a urcat pe acoperiş, caraghiosul,

înfăşurat din cap pînă-n picioare cu băşici de porc şi de bou, de parcă erau mătănii – asta ca să nu se facă zob cînd o cădea – şi-a desfăcut aripile şi mai întîi s-a înălţat sau poate l-a luat vîntul, nu ştiu bine. Mai apoi fu proiectat în sus. Noroc că i-a fost moale. N-a păţit nimic, însă băşicile au plesnit toate, încît s-a auzit o bufnitură ca de tun. Pînă şi ciorile dintr-o clopotniţă vecină s-au speriat şi şi-au luat zborul. Asta în timp ce noul Icar dădea din picioare şi nu putea să iasă din grămada de bălegar !

În atelier intră cel de-al treilea ucenic, Cesare da Sesto, un bărbat nu tocmai tînăr, cu obrazul gălbejit şi bolnăvicios şi ochi răi. Într-o mînă ţinea un codru de pîine cu o felie de şuncă pe el, în cealaltă paharul cu vin.

– Ptiu, ce oţet ! scuipă el cu năduf, strîmbîndu-se. Şi şunca e ca o talpă de gîscă. Mă mir, leafa-i de două mii de ducaţi pe an, dar de hrănit hrăneşte oamenii cu tot soiul de porcării !

– Poate-i mai bun vinul din cămară, cel de sub scară ? îl îndemnă Salaino.

– L-am încercat şi pe acela. E şi mai prost. Da ce, iar te-ai înnoit ? admiră Cesare frumoasa beretă din catifea roşie a lui Salaino. Măi, dar strajnic ne gospodărim, n-am ce zice ! Viaţă de cîine ! La bucătărie de două luni n-au mai cumpărat jambon proaspăt. Marco se jură că meşterul n-are para chioară în buzunar – toţi banii se duc pe blestematele acelea de aripi. Pe toţi ne ţine în mizerie din cauza lor. Şi cînd colo, poftim, unde-s banii dumnealui ! Face daruri favoriţilor ! Berete de catifea ! Mă mir de tine, Andrea, cum de nu ţi-e ruşine să primeşti daruri de la streini ? Că doar messer Leonardo nu ţi-e tată, nici frate, şi nici tu nu eşti de cinci ani...

– Cesare, interveni Giovanni, ca să schimbe vorba, deunăzi mi-ai făgăduit să-mi explici una din regulile perspectivei, îţi aduci aminte ? Dascălul nostru o să mai întîrzie probabil. E atît de ocupat

cu maşina de zbor...

– Păi sigur, mai e vorbă ! O să dăm faliment cu toţii din pricina ei, dracu s-o ia cu zborul ei cu tot ! Deşi, la drept vorbind, dacă nu-i una, o să fie alta. Mi-aduc aminte cum, pe vremea cînd lucra la *Cina cea de taină*, îl apucase cheful să inventeze o maşină de preparat *cervellatta* milaneză, cîrnatul acela din măduvioare. Şi nădăjduind întru perfecţionarea industriei mezelurilor, capul apostolului Iacob cel Mare a rămas neterminat. Pe cea mai izbutită dintre madonnele sale a dat-o la o parte cît timp s-a ocupat cu fabricarea unei frigări automate în care claponii şi purceii de lapte se rumenesc în mod egal pe toate părţile. Dar uriaşa invenţie a leşiei din găinaţ ! Mă credeţi, nu există fleac de care să nu se agaţe messer Leonardo, cînd e să lase baltă pictura !

Şi obrazul lui Cesare tresări schimonosit de un spasm, iar buzele subţiri se desfăcură într-un zîmbet înveninat.

– Oare de ce le-o fi hărăzit Dumnezeu talent unor asemenea oameni ? ! adăugă apoi încet şi cu încrîncenare.

III

Iar Leonardo tot mai şedea plecat asupra mesei de lucru. O rîndunică ţîşni pe fereastra deschisă şi, lovindu-se de tavan şi de pereţi, se roti prin odaie, până ce se încurcă în curelele aparatului de zbor ca într-o capcană, prinzîndu-şi aripile mici şi vii în plasa tendoanelor de sfoară.

Apropiindu-se, Leonardo eliberă pe captivă cu grijă, ca să n-o doară, şi, prinzînd-o în palmă, îi sărută căpşorul negru mătăsos şi-i dădu drumul pe fereastră.

Rîndunica ţîşni în văzuh cu ciripitul vesel şi pieri în înalturi.

„Cît de uşor şi de simplu !" exclamă în sinea lui Leonardo, petrecînd-o cu privirea plină de invidie şi tristeţe. Apoi îşi întoarnă cu

silă nespusă ochii la maşina sa zburătoare, la mohorîtul schelet al uriaşului liliac.

Omul care dormea jos, între aripi, deschise ochii.

Era Zoroastro sau Astro da Peretola, iscusitul fierar şi mecanic florentin, ajutorul lui Leonardo.

Astro, un uriaş ciclop cu mişcările greoaie şi un chip de copil nevinovat, veşnic mînjit cu funingine, sări în picioare frecîndu-şi unicul ochi – celălalt i se scursese într-o zi, cînd i-a sărit o scînteie din vatra plină cu jăratic.

– Am adormit ! exclamă fierarul, apucîndu-se cu mîinile de cap. Naiba să mă ia ! Of, meştere, de ce nu m-aţi trezit ? Şi cît m-am zorit, crezînd că am s-o termin pînă-n seară şi pe cea stîngă, ca mîine să putem zbura...

– Ai făcut foarte bine că te-ai odihnit, spuse Leonardo. Tot nu sînt bune de nimic aripile astea.

– Cum aşa ? Iarăşi nu sînt bune ? Nu, messere, aşa nu mai merge. Cum voiţi, dar maşina asta n-am s-o mai prefac. Cîţi bani şi cîtă muncă ! Şi din nou se alege praful de toate ! Ce mai vreţi de la ele ? Cu asemenea aripi şi să nu se poată zbura ! Nu un om, un elefant pot duce aripile astea ! O să vedeţi, messere. Îngăduiţi-mi numai să le încerc o dată, o singură dată, măcar şi deasupra apei, doar înot ca un peşte, aşa că fac o baie şi atît, n-am să mă înec !

Şi Astro îşi strînse mîinile a implorare.

– Mai rabdă, prietene, clătină din cap Leonardo, împotrivindu-se. Totul la timpul său. Altă dată...

– Altă dată, gemu fierarul aproape plîngînd. Şi de ce nu acum ? O să vedeţi că am să zbor, dacă vă spun !

– N-ai să zbori, Astro ! Se opune matematica !

– Ştiam eu ! Dar-ar toţi dracii în matematica asta a domniei-voastre ! Ce alta face decît că seamănă îndoieli ? De cîţi ani ne căznim la maşinăria asta ! Ne-a mîncat sufletul ! Orice amărît de

ţînţar, orice molie, ba şi musca de bălegar, Doamne iartă-mă, şi aceea zboară, iar oamenii numai se tîrăsc ca viermii. Se poate să nu te doară ? Ce să mai aşteptăm ? Că doar aici-s aripile, iată ! Totul e gata ! Pune mîna pe ele şi, făcînd semnul crucii, ia-ţi zborul, ai zice... Şi după aceea ia-l de unde nu-i...

Deodată îşi aminti ceva şi chipul i se lumină.

– Staţi să vă spun ceva, meştere, să vedeţi ce vis am avut. Un vis de mirare !

– Iar ai visat că zbori ?

– Dar să vedeţi cum ! Ascultaţi-mă numai. Se făcea că stau într-o sală plină de lume. Toţi se uită la mine, mă arată cu degetul, rîd. Acu, zic, dacă n-am să zbor, mă fac de rîsul lumii. Şi m-am săltat în sus, am dat zdravăn din mîini şi am pornit să mă înalţ. La început mergea greu, de parcă aveam un munte pe umeri, apoi, tot mai uşor tot mai uşor, mă înălţasem, eram gata să mă lovesc cu capul de tavan. Şi toată lumea striga : priviţi, priviţi, zboară ! Da eu ies pe fereastră şi mă înalţ, mă înalţ pînă-n slăvile cerului – numai vîntul îmi mai şuieră în urechi – şi sînt vesel, îmi vine să rîd de plăcere : oare de ce, mă întreb, nu ştiam să zbor înainte ? Ori mă dezvăţasem ? Că e atît de simplu ! Nu-i nevoie de nici o maşină !

IV

Pe scară se auziră răcnete, ocări, tropăit de paşi. Uşa se dădu de perete şi în odaie năvăli un om cu părul aspru şi roşu ca focul şi obrazul stacojiu, presărat cu pistrui. Era şi acesta un ucenic de-al lui Leonardo, şi anume – Marco d'Oggiono.

Înjurînd de mama focului, Marco aducea de urechi, cărîndu-i la pumni, un băieţaş de vreo zece ani, slăbuţ şi pirpiriu.

– Mînca-te-ar ciuma, ticălosule ! Am să-ţi arăt eu ţie, pramatie ce eşti !

– Ce ai cu el, Marco ? întrebă Leonardo.

– Păi cum, messere ! A furat din casă două catarame de argint de cel puțin zece florini fiecare. Una a și apucat s-o amaneteze, iar banii să-i piardă la arșice, pe cea de-a doua și-a cusut-o la căptușeala hainei – acolo am găsit-o. Am vrut să-l păruiesc după merit, și cînd colo, pușlamaua mă mușcă de mînă pînă la sînge.

Și îl apucă pe ștrengar de păr cu reînnoită încrîncenare.

Leonardo se repezi și scăpă băiatul din mîinile lui. Atunci Marco smulse din buzunar legătura de chei – căci împlinea aici funcția de chelar – și le trînti pe masă.

– Poftim cheile, messere ! Mi-ajunge ! N-am să stau sub același acoperiș cu hoții și ticăloșii. Alegeți între el și mine !

– Liniștește-te, Marco, liniștește-te... Am să-l pedepsesc după cum merită.

Din prag priveau ucenicii. Printre ei se strecură o femeie grasă, bucătăreasa Mathurine. Abia se întorsese din piață și încă mai ținea în mînă coșul cu ceapă, pește, tomate rotofeie, roșii ca focul, și ațoasele *fenocchi*. Zărindu-l pe micul făptaș, începu și ea să vocifereze, dînd din mîini, de răsuna casa.

Cesare îi ținea și el isonul, spunînd că-i de mirare cum de rabdă Leonardo în casă pe acest „păgîn", căci nu există poznă mai crudă și mai necugetată de care să nu fie în stare Jacopo : deunăzi a rupt cu o piatră piciorul lui Foggiano, bătrînul dulău din curte, a stricat cuibul de rîndunele de deasupra grajdului și toată lumea știe că jocul lui preferat este să smulgă aripile fluturilor, ca să se bucure de chinul lor.

Jacopo nu se mișca de lîngă Leonardo și își privea dușmanii pe sub sprîncene, ca o sălbăticiune prinsă în capcană. Pe obrăjiorul său palid și frumos nu se clintea nici un mușchi. Nu plîngea, însă de cîte ori întîlnea privirea lui Leonardo, ochii săi învrăjbiți exprimau rugă sfioasă.

Mathurine răcnea înainte, cerînd să fie pedepsit împielițatul, altfel o să se urce în capul tuturor, de n-o să mai fie trai în casă.

– Liniște, liniște ! Dar tăceți odată, pentru numele lui Dumnezeu, rosti Leonardo și pe chipul său apăru o expresie ciudată de slăbiciune în fața acestei răzmerițe de familie.

– Mai mare sila să-l privești, rîdea Cesare, șoptind cu satisfacție. Molîul ! Nu-i în stare să se impună unui puști...

Cînd, în sfîrșit, se săturară cu toții de țipete și unul cîte unul ieșiră, ducîndu-se fiecare la treaba lui, Leonardo, chemîndu-l la dînsul pe Beltraffio, îi spuse cu paternă căldură în glas :

– Giovanni, tu n-ai văzut încă *Cina cea de taină*. Eu merg acolo. Vrei să vii cu mine ?

Și ucenicul roși de încîntare.

V

Ieșiră în curtea cu fîntînă în mijloc și aici Leonardo se spălă pe obraz. Cu toate că nu închisese ochii de două nopți, se simțea proaspăt și plin de putere.

Ziua era cețoasă și liniștită, inundată de o lumină palidă, care izvora parcă din pămînt ; asemenea zile îi plăceau artistului, căci erau prielnice pentru lucru.

Și cum stăteau așa lîngă fîntînă, se apropie de ei Jacopo. Ținea în mînă o cutiuță meșterită din coajă de copac.

– Messer Leonardo, rosti el cu sfială, e pentru dumneavoastră...

Și ridică grijuliu capacul. Pe fundul cutiuței se pitula un ditamai păianjen.

– Abia l-am putut prinde, povestea Jacopo. Se ascunsese în crăpătura dintre pietre. Trei zile a stat acolo. E veninos !

Și fețișoara i se lumină toată.

– Dar cum înfulecă la muște !

Băiatul prinse o muscă și o vîrî în cutie. Păianjenul se aruncă numaidecît asupra victimei, o apucă cu lăbuțele sale păroase și musca începu să se zbată, bîzîind tot mai subțire și mai încet.

– Îl vedeți cum suge ? Îl vedeți ? șoptea cu patimă băiețașul. Ochii-i ardeau de-o curiozitate crudă, iar pe buzele lui tremura o umbră de zîmbet.

Leonardo se aplecă și el asupra cutiei privind monstruoasa insectă.

Și lui Giovanni i se năzări pentru o clipă că pe ambele chipuri, al dascălului și al copilului, se așternea aceeași expresie, ca și cum cu toată prăpastia care-i despărțea, erau tributari unei curiozități față de acel ceva oribil.

Cînd musca fu devorată, Jacopo închise cu grijă capacul.

– Am s-o pun pe masa dumneavoastră, messer Leonardo, poate o să vă mai uitați la el. Să vedeți numai cum se bate cu alți păianjeni...

Și voi să plece, dar se opri deodată locului și ridică la Leonardo ochii plini de rugă, în timp ce colțurile buzelor lăsate în jos tremurau.

– Messere, spuse el încet și grav nu fiți supărat pe mine ! Știu, o să trebuiască să plec de aici. De mult mă tot gîndesc că va trebui să plec, dar nu pentru că vor ei, mi-e totuna ce spun, ci pentru dumneavoastră. Știu că v-ați săturat. Numai dumneavoastră sînteți bun, pe cînd ei sînt răi ca și mine, doar că se prefac, pe cînd eu nu mă pricep... Am să plec și am să rămîn singur. Așa-i mai bine. Dar dumneavoastră să mă iertați...

Lacrimi luciră în genele lui lungi. Urmă apoi și mai încet, coborîndu-și privirile în pămînt :

– Vă rog să mă iertați, messer Leonardo !... Iar cutia am s-o pun pe masa dumneavoastră. Să fie o amintire de la mine. Păianjenul o

să trăiască mult. Am să-l rog pe Astro să-i dea de mîncare...

– Unde să pleci, copile? îi puse Leonardo mîna pe creştet. Rămîi aici. Marco te va ierta, iar eu nu sînt supărat pe tine. Du-te, şi de-acum încolo străduieşte-te să nu mai faci rău nimănui.

Jacopo îl privi în tăcere cu ochii săi mari plini de nedumerire, în care se citea mai mult mirare decît recunoştinţă, aproape frica...

La care Leonardo îi răspunse cu un zîmbet molcom şi bun şi-l mîngîie pe cap cu duioşie, parcă ghicind taina acestui suflet în care natura, sădind răul, îl lăsase nevinovat întru rău.

– E timpul, spuse apoi dascălul. Să mergem, Giovanni.

Deschiseră portiţa şi ieşiră într-o stradă pustie care, şerpuind printre vii şi grădini de zarzavat, ducea spre mănăstirea Santa Maria della Grazie.

VI

În ultima vreme Beltraffio era întristat foarte. Cu toată străduinţa, nu-i putuse aduce dascălului plata lunară pe care o conveniseră şi anume – şase florini. Se certase cu unchiul său şi acesta nu-i dădea nici o para. Pentru cele două luni dinainte Giovanni se împrumutase de bani la fra Benedetto. Acum însă, în punga călugărului bătea vîntul – îi dăduse ultimul său ban.

Giovanni profită de clipele acestea spre a-i cere dascălului scuze.

– Messere, începu el cu sfială, bîlbîindu-se şi roşind, astăzi sînt în paisprezece, pe cînd eu trebuia să plătesc la zece ale lunii, aşa cum ne înţeleseserăm... Mi-e foarte ruşine... Dar n-am în buzunar decît trei florini. Poate că veţi binevoi să mă aşteptaţi. Am să fac rost curînd... Mèrula mi-a promis să-mi dea de copiat...

– Ce-i cu tine, Giovanni? îl privi Leonardo cu uimire. Domnul să te aibă în pază! Cum de nu ţi-e ruşine să aduci vorba despre asta?

Dar privindu-i fața rușinată, care nu știa să-și tăinuiască sentimentele, peticile penibile de pe ghetele vechi și ponosite, desfăcute la cusături, care-ți stîrneau jale, îmbrăcămintea uzată, Leonardo înțelese că Giovanni o duce tare greu și se mohorî deodată, schimbînd vorba.

Peste cîteva clipe însă, cu un aer distrat, vîrî mîna în buzunar și, cu gîndul, chipurile, aiurea, îi întinse o monedă de aur, spunînd:

– Giovanni, fă bunătatea și treci după aceea pe la prăvălie să-mi cumperi vreo douăzeci de foi de hîrtie albastră de desen, o cutie de cretă roșie și vreo cîteva pensule din cele bune, din păr de dihor. Iată, ține aici...

– Îmi dați un ducat, messere, iar cumpărătura face zece soldi. Am să vă aduc restul...

– Să nu-mi aduci nimic. Ai tot timpul să mi-i dai înapoi. Și altădată să nu te mai aud vorbind de bani, mă auzi ?

Și întorcîndu-i spatele, Leonardo arătă spre contururile zadelor, vagi în pîclele dimineții, care, pe două rînduri se înșirau maiestuoase de o parte și de alta a canalului Naviglio Grande, drept ca o săgeată.

– Ai băgat de seamă, Giovanni ? În pîclele ușoare frunzișul copacilor pare de-un albastru aerian, iar în ceturile groase – palid-cenușiu.

Și mai făcu alte cîteva observații cu privire la diferența dintre umbrele norilor ce învăluie munții cînd sînt îmbrăcați vara cu frunziș, sau iarna, dezgoliți.

Apoi, întorcîndu-și iarăși fața spre învățăcel :

– Știu de ce ți-ai închipuit că aș fi zgîrcit. Pun rămășag c-am ghicit. Cînd am vorbit amîndoi despre cît să plătești pe lună, ai observat, probabil, cum, după ce te descususem cu migală, am notat totul în registru, pînă la cele mai mici amănunte: cît, cînd și de la cine.Trebuie să știi însă, prietene, că obiceiul ăsta îl am, pesemne, moștenire de la tatăl meu, notarul Piero da Vinci, cel mai onest și

mai cuminte om din cîți am cunoscut. Dar mie obiceiul ăsta nu-mi folosește la nimic. Mă crezi, uneori mă apucă și rîsul cînd recitesc ce-am notat – numai fleacuri. Aș putea să-ți spun exact cîți dinari m-a costat catifeaua și penele pentru noua beretă a lui Andrea Salaino, dar unde s-au dus miile de ducați, asta nu mai știu. Așa că vezi, de aici încolo, Giovanni, nu lua în seamă obiceiul ăsta al meu stupid. Dacă ai nevoie de bani, i-ai și crede că ți-i dau cum dă un tată fiului său...

Și-l privi cu un asemenea zîmbet, încît învățăcelul simți pe loc că inima i se ușurează și se umple de bucurie.

Iar Leonardo, atrăgîndu-i atenția asupra aspectului ciudat al unui dud pitic într-una din grădinile pe lîngă care treceau, observă că nu numai fiecare copac, dar și fiecare frunză are o formă a ei, inimitabilă, unică, ce nu se mai repetă nicăeri în natură, așa cum fiecare om are chipul său.

Giovanni se gîndea că învățătorul vorbește despre copaci cu aceeași bunătate cu care vorbise adineauri despre necazurile sale, ca și cum atenția față de tot ce-i viu, proiectîndu-se asupra naturii, dădea privirii sale puterea de pătrundere a unui clarvăzător.

Între timp, în cîmpia mănoasă, de după crîngul de duzi cu frunzișul de un verde tare, se ivi mănăstirea dominicană Santa Maria delle Grazie, cu biserica ei de cărămidă, trandafirie și veselă pe fondul alburiu al cerului înnourat, și o cupolă lombardă masivă, asemenea unui cort larg, împodobită cu ornamente de lut ars – o creație a tînărului Bramante.

Cei doi intrară în trapeza mănăstirii.

VII

Era o sală lungă, de o mare simplitate, cu pereții văruiți în alb și grinzile afumate pierzîndu-se în înaltul tavanului. Aici plutea

miros de umezeală caldă, de tămîie şi prăjeală stătută a mîncărilor de post. Lîngă peretele din dreptul uşii, în mijloc, se afla sala nu prea mare a părintelui stareţ. De o parte şi de alta a ei se înşirau mesele înguste ale monahilor.

Domnea în trapeză atîta linişte, încît se auzeau muştele bîzîind la ferestrele cu ochiuri mici şi muchiile gălbui şi prăfuite. Zuruit de tigăi şi crătiţi răzbea din bucătăria mănăstirii.

Iar în fundul trapezei, pe peretele opus mesei priorului, ascunsă pe după un acoperămînt din pînză grosolană, se ridica o schelă din cîteva scînduri.

Şi Giovanni îşi dădu seama numaidecît că acolo, sub pînză, se afla *Cina cea de taină,* tabloul la care lucra de mai bine de doisprezece ani învăţătorul său.

Leonardo urcă pe schelă, descuie lada în care păstra schiţele detaliilor, cartoane, pensule, culori, scoase de acolo un volumaş cu slovă latinească, ferfeniţit, cu marginile încărcate de adnotări, şi i-l întinse învăţăcelului :

– Citeşte, spuse el, capitolul treisprezece din Evanghelia lui Ioan.

Şi trase pînza la o parte.

Cînd Giovanni privi, i se păru că înaintea ochilor are nu o pictură murală, ci văzduhul siniliu, o continuare a trapezei mănăstireşti, de parcă o altă odaie s-ar fi deschis de după draperia trasă, căci şi acolo grinzile se continuau lateral şi transversal, îngustîndu-se pe măsură ce se depărtau, iar lumina zilei se contopea cu molcoma lucoare a serii deasupra piscurilor vineţii ale Sionului, ce se zăreau prin cele trei ferestre ale noii trapeze, o trapeză la fel de simplă ca şi cea a călugărilor, doar că era îmbrăcată cu covoare şi arăta mai primitoare şi mai plină de taină.

Lunga masă înfăţişată în tablou, aidoma cu cele la care prînzeau monahii, era acoperită cu aceeaşi faţă de masă, în desen liniar

dantelat, cu franjuri legate nod şi cute grele neîndreptate, încă puţin umedă, abia scoasă din cămările mănăstireşti, purtînd pe ea aceleaşi pahare, farfurii, cuţite şi ulcioare de sticlă cu vin.

Şi Giovanni citi în Evanghelie :

„Înainte de sărbătoarea Paştilor, Isus, ştiind că i-a venit ceasul să treacă din această lume, arătă în faptă că, iubind pe ai săi, care erau în lume, i-a iubit pînă la capăt.

Şi în timpul cinei, după ce diavolul sădise în inima lui Iuda Iscarioteanul gîndul vînzării, Isus, tulburat cu duhul, a grăit : «Amin, amin vă spun vouă, că unul dintre voi mă va vinde».

Şi atunci ucenicii se uitară unul la altul, nepricepînd despre cine vorbeşte.

Unul din ucenici, cel mai îndrăgit, stătea culcat la pieptul lui.

Şi Simon Petru îi făcu semn să-l întrebe cine-i acela despre care a vorbit.

Şi ucenicul, răzimîndu-se de pieptul lui, l-a întrebat : «Cine-i acela ?»

Şi-i răspunse : «Acela căruia, întingîndu-i îmbucătura, îi voi da-o». Şi, întingînd îmbucătura, i-a dat-o lui Iuda, fiul lui Simon Iscarioteanul.

Iar după îmbucătură Satana intră într-însul."

Chipurile apostolilor respirau atîta viaţă, încît i se părea că le aude glasurile şi le strecoară privirea în inimile înfiorate de lucrul cel mai înţelept şi mai cumplit din cîte s-au săvîrşit în lume – naşterea răului de pe urma căruia trebuia să moară Fiul omului.*

Cel mai adînc îl impresionau Iuda, Ioan şi Petru. Capul lui Iuda încă nu fusese pictat, apucase să-i schiţeze doar trupul aplecat uşor spre spate. Mîna sa, strîngînd între degetele crispate punga cu arginţi, răsturnase din nebăgare de seamă solniţa şi sarea se vărsase pe masă.

---

* Detaliile tabloului sînt prezentate întrucîtva diferit de romancier. (N. trad.)

Petru, cuprins de mînie, sărise în picioare, apucînd cu mîna dreaptă cuțitul și sprijinindu-se cu stînga de umărul lui Ioan, ca și cum l-ar fi întrebat pe ucenicul cel mai îndrăgit de Isus : „cine-i vînzătorul ?" – și capul său bătrîn, argintat de căruntețală, scăpărător în mînia lui dreaptă, arăta o aprigă rîvnă, setea unei fapte eroice, care l-a făcut să exclame cîndva, cînd a înțeles că și cazna și moartea învățătorului sînt inevitabile : „Doamne, de ce nu pot merge după tine acum ? Pentru tine îmi voi da viața."

Cel mai aproape de Isus era Ioan : plete mătăsoase, linse în creștet, jos numai inele, pleoape lăsate peste ochi, îngreunate de toropeala somnului, mîinile cu resemnare împreunate, ovalul pur, toate respirau o cerească seninătate și pace. Pe el, singurul dintre ucenici, nu-l mai încerca nici suferința, nici teama, nici mînia. Într-însul se împlinise cuvîntul Învățătorului : „toate să fie unice și nedespărțite, cum ești tu întru mine, și eu întru tine, Tatăl meu ceresc".

Giovanni privea dus pe gînduri.

„Va să zică, acesta e Leonardo ! Și eu care mă îndoisem, care crezusem în clevetiri. Omul care a creat asta poate fi un eretic ? Atunci cine dintre oameni e mai aproape de Crist decît dînsul ?"...

După ce cu tușe ușoare de penel sfîrși de pictat chipul lui Ioan, dascălul scoase din ladă o bucată de cărbune și încercă să schițeze capul lui Isus.

Dar mîna sa nu izbuti să-l contureze.

De zece ani își frămînta mintea întrebîndu-se cum trebuie să arate și nu dovedise încă să facă o primă schiță.

Și acum, ca de atîtea ori, privind pata albă din mijlocul tabloului, acolo unde trebuia să se ivească și nu se mai ivea chipul Domnului, artistul își simți pînă-n străfunduri toată neputința și nedumerirea sa.

Și din nou aruncă cît colo cărbunele și-i șterse cu buretele

urmele uşoare ca să se cufunde apoi într-una din lungile sale meditaţii dinaintea tabloului, care durau uneori ceasuri întregi.

Giovanni urcă pe schelă şi se apropie încetişor de el. Mohorîtul şi întristatul chip al lui Leonardo, parcă îmbătrînit deodată, exprima o încăpăţînată încordare a minţii, vecină cu disperarea. Dar văzîndu-şi ucenicul, Leonardo întrebă cu bunăvoinţă :

– Ce zici, prietene ?

– Ce-aş putea spune, învăţătorule ? E frumos. Frumosul întruchipat, mai presus de orice pe lume. Şi lucrul acela nu l-a înţeles nimeni altul decît tine. Dar e mai bine să nu spun nimic. Nu mă pricep...

Lacrimi tremurau în vocea lui. Apoi adăugă încet, cu teamă parcă :

– Şi iată încă ceva la care mă gîndesc şi nu înţeleg : cum trebuie să fie chipul lui Iuda printre asemenea chipuri ?

Învăţătorul scoase din ladă un chip omenesc mîzgălit pe un petic de hîrtie şi i-l arătă.

Era cumplit, dar nu respingător, nici măcar înrăit, ci doar plin de o nesfîrşită suferinţă şi întreg amarul cunoaşterii.

Giovanni îl compară cu cel al lui Ioan.

– Într-adevăr, spuse în şoaptă, el e ! Acela despre care scrie : „Şi Satana intră într-însul". Poate că ştia mai multe decît ceilalţi, dar în el nu se împlinise cuvîntul : „totul să fie unic". Vroia să fie el în toate...

În trapeză intră Cesare da Sesto, însoţit de un vlăjgan, în livrea de lacheu.

– În sfîrşit, bine c-a dat Dumnezeu ! exclamă Cesare. De cînd vă căutăm... Meştere, ducesa trimite după dumneavoastră într-o chestiune importantă.

– Sînteţi aşteptat la palat, messere, adăugă şi lacheul cu respect.

– Ce s-a întîmplat ?

– O năpastă, messer Leonardo ! Nu funcționează țevile de scurgere de la baie, și apoi, ca un făcut, azi-dimineață, numai ce-a binevoit luminăția-sa să intre în baie, iar camerista se dusese alături să-i aducă lenjurile, s-a rupt un robinet, așa încît luminăția-sa n-a putut să oprească apa caldă. Noroc că prealuminata apucase să sară din baie. Ar fi putut, Doamne ferește, să se opărească. Luminăția-sa e tare mînioasă : messer Ambrogio da Ferrara, chelarul, se plînge că v-a anunțat în repetate rînduri, punînd în vedere domniei-voastre că țevile nu funcționează cum trebuie...

– Prostii ! îl opri Leonardo. Vezi și tu că sînt ocupat. Du-te la Zoroastro. Într-o jumătate de oră totul va fi în ordine.

– Nu se poate, messere ! Porunca e să nu mă întorc fără dumneavoastră.

Neluîndu-l în seamă, Leonardo voi să se apuce iar de lucru, dar aruncînd ochii spre pata albă unde trebuia să picteze chipul lui Isus, se strîmbă a ciudă, se scutură ca de lehamite și, înțelegînd pesemne că nici în ziua aceea n-o să facă mare lucru, încuie cutia cu culori și coborî de pe schelă.

– Bine, să mergem, totuna-i, Giovanni, să vii mai tîrziu la castel în curtea mare. O să te conducă Cesare. Eu am să vă aștept acolo, lîngă *Cal.*

Calul despre care pomenise nu era altul decît statuia ecvestră a răposatului duce Francesco Sforza.

Și, spre uimirea lui Giovanni, fără a-și mai întoarce ochii la *Cina cea de taină,* de parcă era bucuros că s-a ivit acest prilej pentru a lăsa lucrul, învățătorul plecă după lacheu, să repare țevile de scurgere ale băilor ducale.

– Ce-i ? Îl privești și nu te mai saturi privindu-l ? i se adresă Cesare lui Beltraffio. La urma urmei, e într-adevăr uimitor, pînă nu te dumirești cum stă treaba.

– Ce vrei să spui cu asta ?

– Ei, nu, am zis și eu așa... De ce să-ți stric plăcerea. Poate ai să te lămurești singur. Iar pînă atunci, cască ochii...

– Te rog, Cesare, spune-mi deschis tot ce gîndești.

– Fie. Dar cu o condiție. Să nu mi te superi și să-mi reproșezi apoi adevărul spus în față. De altminteri, știu dinainte ce-ai să-mi spui. Nu încape vorbă, e o operă uriașă. Nici unul din maeștri n-a posedat atîtea cunoștințe de anatomie, reguli în materie de perspectivă, legi ale umbrei și luminii. Firește ! Totul e copiat după natură, fiecare cută cît de mică de pe chip, fiecare fald al feței de masă. Dar spiritul viu lipsește în acest tablou. Dumnezeu nu se află aici și nici nu va poposi vreodată. Totul e mort pe dinăuntru, în inima lui ! Privește mai atent, Giovanni, ce regularitate geometrică, ce triunghiuri : două contemplative, două active, iar centrul îl reprezintă Crist. Uite, de-a dreapta – unul contemplativ : perfecțiunea binelui – în Ioan, perfecțiunea răului – în Iuda, deosebirea dintre bine și rău – dreptatea – în Petru. Iar alături, triunghiul activ – Andrei, Iacob cel Mic și Bartolomeu. În stînga centrului iarăși un triunghi contemplativ : iubirea – zugrăvită în Filip, credința – în Iacob cel Mare, înțelepciunea – în Toma. Și din nou un triunghi activ. Geometrie în loc de inspirație, matematică în loc de frumos : totul gîndit, calculat, rumegat în minte pînă la greață, încercat pînă la dezgust, cîntărit în balanță, măsurat cu compasul. Și îndărătul sfintei sfintelor – o blasfemie !

– O, Cesare ! exclamă Giovanni cu blînd reproș. Cît de puțin îl cunoști pe învățătorul nostru ! Și oare de ce... nu-l ai la inimă ?

– Dar tu îl cunoști și-l ai la inimă ? se răsuci iute celălalt, zîmbind înveninat.

Și în ochi îi luci o ură atît de fățișă, încît Giovanni, fără să vrea, își plecă privirea în pămînt.

– Ești nedrept, Cesare, adăugă el după cîteva clipe de tăcere. Tabloul nu-i terminat : Crist încă nu-i zugrăvit.

– Crist nu-i zugrăvit. Dar eşti sigur, Giovanni, că va fi zugrăvit vreodată ? Bine, o să vedem ! Numai să nu-mi uiţi vorba : messer Leonardo n-o să termine *Cina cea de taină,* şi chipul lui Isus şi al lui Iuda nu vor fi zugrăvite niciodată. Crede-mă, dragul meu, poţi dobîndi multe prin intermediul matematicii, al cunoaşterii, dar nu chiar tot. Aici îţi trebuie altceva. Aici există un hotar peste care nu va putea păşi, cu toată ştiinţa lui !

Ieşiră pe porţile mănăstirii şi se îndreptară spre Castello di Porta Giovia.

– Cel puţin într-o privinţă te înşeli în mod sigur, Cesare, spuse Beltraffio cînd ieşiră. Iuda există.

– Există ? Unde ?

– L-am văzut cu ochii mei.

– Cînd ?

– Acum un ceas, în mănăstire. Messer Leonardo mi-a arătat schiţa.

– Ţi-a arătat-o ? ! Aşa-a !...

Cesare îl privi lung, rostind tărăgănat, de parcă făcea o sforţare peste puteri :

– Şi cum e... reuşit ?

Giovanni doar dădu din cap în tăcere. Cesare nu mai spuse nimic şi furat de gîndurile sale, cît dură drumul nu-i mai spuse nici o vorbă.

VIII

Ajungînd la porţile castelului, ei trecură Battiponte, podul ridicător, şi pătrunseră în Torre del Filarete, turnul ce străjuia zidul dinspre miazăzi, înconjurat din toate părţile de şanţuri adînci umplute cu apă. Aici domnea o veşnică penumbră, aerul era stătut, mirosea a cazarmă, a pîine înăcrită şi a balegă de cal. Ecoul de sub

bolţile turnului repeta zarva guralivilor mercenari ce sporovăiau în toate limbile pământului, rîsetele şi ocările lor.

Cesare avea permis. Pe Giovanni însă, care le era necunoscut, îl priviră cu bănuială şi-i notară numele în jurnalul de caraulă.

Abia după ce lăsară în urmă încă un pod ridicător, unde au fost supuşi celui de-al doilea control, se pomeniră în piaţeta inferioară a castelului, Piazza d'Arme sau Campo di Marte, Cîmpul lui Marte, pustiu la acea oră.

Înaintea lor şi a Şanţului mort, zis Fossato Morto, se ridica negru, cu crenelurile-i colţate, turnul Bonei de Savoia. În dreapta se deschidea o intrare în curtea de onoare, Corte Ducale, în stînga o uşă ducea în fortăreaţa Rocchetta, partea cea mai întărită a castelului şi cea mai inaccesibilă, un adevărat cuib de vulturi.

În mijlocul pieţei se îngrămădeau nişte schele înconjurate de acareturi, garduri şi hambare întocmite la repezeală, al căror lemn însă apucase între timp să se înnegrească de vreme, pătat ici-colo de gălbuiul lichenilor.

Iar deasupra acestei îngrămădiri se ridica statuia ecvestră, înaltă de doisprezece coţi, numită *Colosul*, opera lui Leonardo.

Giganticul armăsar modelat în lutul verde-cernit se profila maiestuos pe cerul înnourat şi, cabrîndu-se pe picioarele dinapoi, zdrobea un oştean sub copite. Biruitorul avea în mîna avîntată sceptrul cu însemnele ducale. Era marele condotier Francesco Sforza, aventurierul jumătate oştean, jumătate tîlhar, care-şi vîndu-se sîngele pentru bani. Fiul acesta de plugar din Romagna, puternic ca leul şi viclean ca vulpea care ieşind din rîndul sărăcimii pusese mîna pe puterea supremă prin crimă, vitejie şi înţelepciune, a murit în scaunul ducilor milanezi.

O rază palidă de soare învălui *Colosul*.

Şi Giovanni putu desluşi în cutele bărbiei duble, în ochii cumpliţi, plini de-o agerime prădalnică, acel calm împăcat al fiarei

sătule. Iar în lutul moale al soclului descoperi înscrise chiar de mîna lui Leonardo două stihuri :

Expectant animi molemque futuram,
Suspiciunt ; fluat aes ; vox erit ; Ecce deus !

Îl surprinseră ultimele două : *Ecce deus* ! Acesta este Dumnezeu !

– Dumnezeu ! repetă ca pentru sine Giovanni, privind *Colosul* modelat în lut, pe Sforza-Tiranul, triumfătorul, zdrobind victima omenească sub copitele calului şi sub fruntea ucenicului învie deodată trapeza potopită de liniște din schitul Binecuvîntatei Marii, și piscurile vineții ale Sionului, celesta frumusețe de pe chipul lui Ioan și molcomul ultimei Cine a acelui Dumnezeu despre care se spunea *Ecce homo* ! Acesta este Omul !

– Am terminat treaba. Să mergem, spuse Leonardo, care se ivise lîngă el. De nu, mă cheamă iarăşi la castel: mi se pare că la bucătărie hogeagul scoate fum. S-o ştergem pînă n-au observat.

Dar Giovani tăcea cu ochii în pămînt; chipul îi era ca de ceară.

– Mă iartă învăţătorule, spuse într-un tîrziu. Oricît m-am frămîntat, n-am putut să înţeleg cum de-ai putut crea acest *Colos* şi *Cina cea de taină* în acelaşi timp...

Leonardo îl privi cu neprefăcută uimire.

– Dar ce-i de neînţeles ?

– O, messer Leonardo, oare nu vedeţi singur ? Nu se poate în acelaşi timp...

– Dimpotrivă, Giovani. Eu cred că una o stimulează pe cealaltă : cele mai bune idei cu privire la *Cina cea de taină* îmi vin cînd lucrez tocmai aici, la *Colos,* şi invers, acolo, la mănăstire îmi place să meditez la statuie. Sînt doi gemeni. I-am început o dată şi o dată o să-i termin.

– O dată ! Pe omul acesta şi pe Crist ! Nu, învăţătorule, asta nu se poate... exclamă Beltraffio şi, nepricepîndu-se a se exprima mai

meşteşugit, dar simţind cum i se înfioară mintea şi inima de revoltă în faţa acestei neîndurate, ireductibile contradicţii, repetă doar:

– Dar asta nu se poate ! Nu se poate !...

– De ce să nu se poată ?

Giovanni vru să spună ceva, dar întîlnind privirea calmă a ochilor ce-l aţinteau nedumerit, înţelese că nu va mai putea spune nimic, că Leonardo tot nu va înţelege.

„ Cînd mă uitam la *Cina cea de taină,* se gîndea Beltraffio, mi se părea că îl cunosc. Şi iată, din nou nu ştiu nimic despre el. Cine-i el ? Şi despre care din cei doi a spus în adîncul inimii sale: *Acesta este Dumnezeu ?* Ori poate Cesare are dreptate şi în sufletul lui Leonardo Dumnezeu nu există ?"

IX

Noaptea, după ce toată lumea se culcase şi dormea somn paşnic, Giovanni, chinuit de insomnie, ieşi în curte şi se aşeză pe banca din pragul casei, sub bolta umbroasă a viţei-de-vie.

Curtea era de formă pătrată, cu o fîntînă la mijloc. În partea unde şedea Giovanni se afla zidul casei, de cealaltă grajdul, în stînga se înălţa gardul de piatră cu o portiţă spre şleaul mare care ducea la poarta Vercellina. În latura din dreapta era zidul micii grădini interioare, şi în el săpată portiţa întotdeana încuiată cu lacăt, deoarece acolo, în fundul micii grădini, se afla pavilionul unde stăpînul casei nu îngăduia să calce nimeni în afară de Astro şi unde lucra adesea în deplină singurătate.

Noaptea caldă şi umedă era liniştită, iar ceaţa groasă se îmbibase de lumina tulbure a lunii.

Deodată răsunară ciocănituri la poarta dinspre şleau. Un oblon de la ferestrele de jos se deschise şi o umbră se aplecă pe fereastră:

– Monna Cassandra ?

– Eu, deschide.

Din casă ieşi Astro şi decuie poarta.

În prag se arătă o femeie îmbrăcată în alb, ca un abur verzui în lumina lunii.

Cei doi stătură o vreme de vorbă la poartă, apoi trecură chiar pe lîngă Giovanni, fără să-l observe, ascuns de umbra boltei de viţă şi a scării.

Fata se aşeză pe ghizdul de piatră, scund, care împrejmuia fîntîna.

Avea un chip straniu, nepăsător şi imobil, ca de idol din vechime, o frunte joasă, sprîncene tăiate drept, o bărbie mult prea mică şi ochi de un galben transparent ca chihlimbarul. Dar mai ales îl uimi părul femeii, fluid, pufos, uşor, de parcă ar fi avut viaţa lui proprie, ca şerpii Meduzei. Şuviţele îi nimbau negru chipul, din care pricină obrajii apăreau şi mai palizi, buzele mai roşii, ochii galbeni – mai străvezii.

– Va să zică, şi tu, Astro, ai auzit de fra Angelo !... spuse fata.

– Da, monna Cassandra. Umblă zvonul că ar fi trimis de papa anume ca să smulgă din rădăcini răul vrăjitoriei şi al oricăror erezii. Cînd stai să asculţi ce spun oamenii de treabă despre sfinţii părinţi ai Inchiziţiei, te trec fiorii, nu alta. Ferească Dumnezeu să le cazi în gheare ! Fiţi mai atente. Previn-o pe mătuşa dumitale...

– Care mătuşă ? !

– În sfîrşit, totuna-i, pe monna Sidonia, la care stai cu casa.

– Chiar crezi, fierarule, că sîntem vrăjitoare ?

– Nu cred nimic. Messer Leonardo mi-a explicat cu de-amănuntul şi mi-a dovedit că vrăjitoria nu există şi nici nu poate exista, pentru că aşa spun legile naturii. Messer Leonardo ştie tot şi în nimic nu crede...

– În nimic nu crede, repetă ca pentru sine monna Cassandra. Va să zică, nu crede în diavol ? Dar în Dumnezeu crede ?

– Nu te hlizi, frumoaso. E un om credincios.

– Nu mă hlizesc. Dar oare ştii tu, Astro, cîte lucruri, cîte întîmplări de haz se petrec pe lume ? Am auzit că nu de mult sfinţii părinţi inchizitori au descoperit la un mare eretic o învoială scrisă cu diavolul în care omul acela se obliga să nege pe baza logicii şi a legilor naturii existenţa vrăjitoarelor şi a puterii diavolului, tocmai ca să ferească slugile Satanei de persecuţia Sfintei Inchiziţii, întărind prin aceasta şi înmulţind împărăţia necuratului pe pămînt. Iată de ce se spune că a fi vrăjitor este un eres, iar a nu crede în vrăjitorie este un eres de două ori mai mare. Ai grijă, fierarule, nu-l vinde pe învăţătorul tău – nu spune nimănui că el nu crede în magia neagră.

În prima clipă Zoroastro rămase descumpănit, prea neaşteptată fusese învinuirea. Apoi însă o combătu justificîndu-şi învăţătorul.

– Cum merge cu maşina voastră zburătoare ? îl întrerupse fata. Va fi gata curînd ?

– Gata ? De unde ! dădu din mînă a lehamite fierarul. O să refacem totul de la început.

– Mă şi mir de dumneata, dragă Astro, cum poţi să crezi asemenea prostii ? Nu înţelegi că toate maşinile astea sînt menite să-i îmbrobodească pe proşti ? Messer Leonardo zboară, pesemne de multă vreme...

– Cum adică, zboară ?

– Uite aşa ! Ca mine !

– Poate numai visezi că zbori, monna Cassandra ? o privi Astro pe gînduri.

– Atunci cum mă văd alţii ? Oare n-ai auzit despre asta ?

Fierarul se scărpină în ceafă, încurcat.

– A, dar uitasem că sînteţi cu toţii nişte oameni atît de învăţaţi, încît nu credeţi în minuni. La voi toate se înfăptuiesc pe calea mecanicii !

– Naiba s-o ia de mecanică, uite aici îmi stă, pe grumaz, monna

Cassandra ! exclamă Astro adunîndu-şi palmele a rugă. Ştii şi dumneata că sînt om de cuvînt. Şi apoi nu-mi dă mîna să flecăresc. Vorba ceea, şi pe mine ar putea să mă înhaţe fra Angelo... Fă bunătatea şi spune-mi totul cu de-amănuntul !

– Ce să-ţi spun ?

– Cum zbori adică...

– Ce-i trece prin minte ! Asta nu, drăguţă. Cine ştie prea multe îmbătrîneşte repede.

Cassandra rămase tăcută o vreme. Apoi, cătîndu-i drept în lumina ochilor cu o privire lungă şi vicleană, adăugă încet:

– S-o spui – are vreun rost ? S-o faci !

– Şi ce se cere pentru asta ? o întrebă Astro pălind, cu voce tremurătoare.

– Trebuie să ştii o vorbă, un descîntec, şi mai e o alifie cu care se unge trupul...

– O ai ?

– Da.

– Cunoşti descîntecul ?

Monna Cassandra dădu afirmativ din cap.

– Şi am să zbor ?

– Încearcă şi vei vedea că-i mai sigur decît mecanica.

În unicul ochi al fierarului se aprinse flacăra unei dorinţe vecine cu nebunia.

– Monna Cassandra, dă-mi alifia ! Te rog !

Ea însă se porni pe un rîs straniu, mut.

– Tare mai eşti caraghios, Astro ! Mai adineauri ziceai că tainele magiei negre nu-s decît flecăreli prosteşti şi fără temei, şi acum, poftim, ai şi început să crezi în ele...

Astro îşi plecă ochii în pămînt şi pe chip i se aşternu o expresie de încăpăţînare şi tristeţe cu neputinţă de zugrăvit.

– Vreau să încerc... Mi-i totuna pe ce cale: a mecanicii,

printr-un miracol... Să zbor, atîta vreau ! Nu mai am răbdare...

– Bine, Astro ! Fie şi cum vrei tu, îi puse mîna pe umăr monna Cassandra. Mi-e milă de tine. Te pomeneşti că-ţi pierzi minţile neputînd zbura. Fie, am să-ţi dau leacul şi-ţi spun şi descîntecul. Numai un lucru, Astro, fă şi tu ce te-oi ruga.

– Fac, monna Cassandra, cum să nu fac, orice vrei ! Spune.

– Lasă-mă să intru acolo, arătă fata spre acoperişul de olane ude, care, pe după zidul grădinii, lucea negru în pînzele lunare.

– Orice vrei, în afară de asta ! Asta nu... se încruntă deodată Astro şi clătină din cap.

– De ce ?

– Mi-am dat cuvîntul să nu las pe nimeni să intre acolo.

– Dar dumneata ai fost ?

– Fost.

– Şi ce-i acolo ?

– Nimic. Nici un fel de secrete. Crede-mă, monna Cassandra, nimic ca să merite curiozitatea dumitale: maşini, aparate, cărţi, manuscrise, mai sînt şi flori rare, animale, insecte – i le aduc călătorii ce sosesc din ţări depărtate. Şi mai e un copac. Otrăvit...

– Cum aşa, otrăvit ?

– Pentru experienţe. El l-a otrăvit. Studiază efectele otrăvurilor asupra plantelor.

– Astro, te rog, spune-mi tot ce ştii despre acest copac.

– Nici n-ai ce povesti. În primăvară, devreme, cînd fierbeau sevele, meşterul a sfredelit cu un burghiu o gaură în el pînă la miezul lui şi cu un ac gol pe dinăuntru a introdus acolo un lichid.

– Ce experienţe ciudate ! Ce fel de copac e ?

– Un piersic.

– Şi mai departe ? Piersicile s-au umplut cu venin, nu-i aşa ?

– Se vor umple cînd vor fi coapte.

– Dar se vede că sînt otrăvite ?

– De unde ! Nici pomeneală. Tocmai de asta el nu îngăduie nimănui să intre acolo: ca să nu ispitească pe careva frumusețea piersicilor. Căci dacă ar mînca una, ar muri.

– Cheia e la dumneata ?

– La mine.

– Dă-mi cheia, Astro !

– Cum de-ți trece prin minte, monna Cassandra. M-am jurat în fața lui că...

– Dă încoace cheia ! repetă Cassandra. Am să te fac să zbori chiar în noaptea asta, mă auzi ? Chiar în noaptea asta ! Privește, asta-i alifia.

Și Cassandra, scoțînd din sîn un borcănaș plin cu o pastă întunecată, care luci slab în lumina lunii, șopti insinuant, apropiindu-și gura de urechea lui Astro:

– De ce te temi, prostule ? Nu tu spuneai mai adineauri că nu există taine acolo ?... Intrăm doar și ne uităm... Ei, haide, dă cheia încoace !

– Ba să-mi dai pace ! se răsti Astro. Tot n-am să te duc acolo, așa că păstrează-ți alifia, n-am nevoie de ea. Hai, pleacă !

– Lașule ! exclamă fata cu dispreț. Ai fi putut și nu îndrăznești să dezlegi taina. M-am convins acuma că meșterul tău e un vrăjitor și te duce de nas ca pe un țînc fără minte...

Astro tăcea posomorît, cu fața întoarsă în altă parte.

– Bine, Astro, se apropie din nou Cassandra. N-am să intru. Deschide ușa doar să mă uit...

– Și n-ai să intri ?

– Nu. Deschide ușa și numai lasă-mă să privesc înăuntru.

Fierarul scoase din buzunar o cheie și ușa se deschise.

Giovanni ridicîndu-se pe vîrfuri, putu zări în adîncul micii grădini înconjurate cu un zid înalt un copăcel oarecare, un piersic ca atîția alții. Înfășurat însă în spectralele pînze țesute de razele lunii,

copăcelul i se păru fantomatic, sinistru, fatal.

Nemişcată, Cassandra îl privea din prag cu ochii larg deschişi, plini de o lacomă curiozitate. Apoi, hipnotizată parcă, făcu un pas înainte. Însă fierarul o apucă îndată de mînă.

Ea se lupta cu el şi-i aluneca din mîini ca un şarpe.

Furios, Astro o îmbrînci cît colo şi Cassandra fu gata să cadă. Se ridică numaidecît şi îl privi drept în lumina ochilor. Chipul ei palid ca de moartă, exprimînd o cumplită ură, arăta înspăimîntător. În clipele acelea semăna cu adevărat a vrăjitoare.

Fierarul încuie portiţa grădinii şi intră în casă, fără să-şi mai ia rămas bun de la ea.

Monna Cassandra îl petrecu cu privirea, apoi alunecă grăbită ca o nălucă pe lîngă Giovanni, se strecură pe poartă şi dispăru pe drumul ce ducea spre Poarta Vercellina.

Se lăsă tăcerea. Ceaţa se învălătucea mereu mai groasă şi totul se topea şi pierea în ea.

Giovanni închise ochii. Sub frunte i se înfăţişă ca un spectru sub lumina verzuie a lunii copacul ce-i semăna spaima în suflet. Stropi grei atîrnau de frunzele ude şi de poamele otrăvite sub lumina verzuie a lunii, şi atunci îşi aminti de cele spuse în Sfînta Scriptură:

„Şi poruncit-a Domnul Dumnezeu omului: Poţi să mănînci din orişice pom din grădină.

Dar din Pomul Cunoaşterii binelui şi răului să nu mănînci, căci în ziua în care vei mînca din el, de moarte vei muri".

C a r t e a a t r e i a

FRUCTELE OTRĂVITE

I

În fiecare vineri ducesa Beatrice se spăla pe cap şi-şi daurea părul, după care îl usca la soare.

În acest scop, pe acoperişul palatelor unde şedea, se ridicau întotdeauna foişoare înconjurate de o balustradă.

Şi în vinerea aceea ducesa şedea într-un asemenea foişor, înălţat mult deasupra impunătorului palat ducal de dincolo de zidurile oraşului, zis şi vila Sforza, îndurînd cu răbdare văpăile necruţătoare ale soarelui la ceasul de arşiţă cînd şi plugarul cu boii se trage la umbră.

Era înfăşurată într-o manta largă de mătase albă, fără mîneci, pe cap purta o pălărie de pai ale cărei boruri aveau menirea să-i ferească obrajii de dogoarea soarelui, iar părul de aur îi era răsfirat pe aceleaşi boruri largi, prin deschizătura calotei tăiate. O sclavă circaziană cu pielea obrazului galbenă înmuia şuviţă după şuviţă cu un burete înfipt într-un ascuţiş de fus, alta cu ochişorii oblici şi înguşti ca nişte crăpături – o tătăroaică, i-l pieptăna cu pieptenele de fildeş.

Loţiunea pentru daurit părul era un iscusit amestec de rădăcină de alun culeasă în mai, şofran, fiere de bou, găinaţ de rîndunică, ambră cenuşie, gheare de urs arse şi pisate şi untură de şopîrlă.

Alături, într-o retortă năsoasă ca cele ale alchimiştilor, înconjurată de flacăra aproape invizibilă, devorată de lumina solară,

fierbea pe trepied sub controlul ducesei înseşi apa de trandafir şi nucşoară, amestecată cu nepreţuita viverra, răşină de adragant şi leuştean.

Ambele slujnice se scăldau în năduşeli. Pînă şi căţeluşa ducesei nu-şi găsea locul în foişorul dogorît de soare, tot aţintind-o pe stăpînă cu ochişorii înguşti plini de reproş. Gîfîia cu limba scoasă de un cot şi nu mai catadicsea să mîrîie la poznele maimuţoiului care nu-i dădea pace. Numai el, maimuţoiul era încîntat de dogoare. De altminteri, ca şi micul harap ce-i ţinea ducesei oglinda într-o frumoasă montură de mărgăritare şi sidef.

Cu toate că Beatrice avea întotdeauna grijă să dea feţei sale o expresie de severitate, iar mişcărilor încetineala elegantă cuvenită titlului ce-l purta, n-ai fi crezut pentru nimic în lume că are nouăsprezece ani, că-i mamă a doi copii şi măritată de trei ani. În trăsăturile sale, în rotunjimea obrajilor bucălaţi şi-n candoarea cutei de sub bărbia prea rotunjită şi grăsulie, pe gîtul subţire, în buzele groase încleştate a severitate şi întotdeauna trufaş, parcă a nemulţumire, ba pînă şi în umerii încă strîmţi şi pieptul plat şi-n mişcările stîngace şi nestăpînite, uneori de-a dreptul băieţeşti, recunoşteai numai decît pe şcolăriţa nesupusă şi răsfăţată, plină de amor propriu şi nestăpînită în jocurile ei.

Cu toate acestea, ochii ei ca boabele de cafea, limpezi şi hotărîţi, erau luminaţi de o inteligenţă vie, nelipsită de calcul. Nu în zadar Marino Sanudo, ambasadorul Veneţiei, poate cel mai perspicace dintre oamenii de stat ai vremii, asigura Signoria în scrisorile sale de taină că în politică această fetişcană este cu adevărat cremene, mai ascunsă în calculele sale decît soţul, ducele il Moro, care, la drept vorbind, nu face de loc rău supunîndu-i-se soţiei în toate.

Deodată căţeluşa prinse a mîrîi răguşit.

Urca cineva pe scăriţa în spirală care unea foişorul cu

garderoba.

O bătrînică în veşmînt cernit urca oftînd şi gemînd la fiecare treaptă, cu o mînă frămîntînd mătăniile, cu alta sprijinindu-se într-o cîrjă.

Dacă te luai după făgaşele săpate de vreme în obrajii ei, ai fi zis că sînt brazdele onoarei, numai de n-ar fi fost dulceaţa voită a zîmbetului şi neastîmpărata iuţeală a privirii vulpeşti care se arunca de colo-colo, şi care nu te putea înşela.

– Of, of, of, bătrîneţe straie negre ! Greu m-am tîrît pînă aici, vai de oscioarele mele. Dumnezeu să dăruiască ani lungi şi sănătate luminăţiei-voastre, gîfîi bătrîna şi ploconindu-se cu umilinţă duse la buze poala albă a mantiei ducale.

– A, dumneata erai, monna Sidonia ! Ia spune mi-ai adus-o ?

Bătrîna scotoci în sac şi scoase la iveală un borcănaş bine închis, înfăşurat într-o hîrtie, plin cu un lichid tulbure albicios. preparat din lapte de măgăriţă şi de capră roşcovană, macerat cu frăsinel, rădăcini de sparanghel şi bulbi de crin alb.

– Se cădea s-o mai ţin licoarea, ca la vreo două zile în balegă caldă de cal. Ei, da nu-i nimic, socot că şi aşa e gata. Atîta numai, înainte de a vă spăla pe ochi, luminată ducesă, porunciţi s-o strecoare prin pîslă curată şi apoi muiaţi în ea miez de cozonac şi binevoiţi a vă şterge obrăjorul timp de trei „Crezuri". În cinci săptămîni curăţă orice urmă de rumeneală de soare. E de leac şi contra bubelor.

– Ascultă, bătrîno, o opri Beatrice, nu cumva şi în această apă de obraz ai băgat vreo scîrnăvie din cele ce folosesc vrăjitoarele în magia lor neagră, cum ar fi grăsime de şarpe, sînge de cuc sau praf de broască uscată în tigaie, cum ai făcut, ţii minte, cu alifia cealaltă, de scos firele de păr de pe aluniţe, pe care mi-o aduseşi dăunăzi ? Mai bine spune-mi de la bun început.

– Vai de mine, se poate ! Nici pomeneală, luminăţia-voastră.

Cum de-ați putut da crezare flecărelilor unor netoți ? Eu lucrez curat, fără înșelăciuni. După cum poftește fiecare. Că doar știut e că uneori nu te poți lipsi de scîrnăvii: de-o pildă, cum a fost cu onorabila madonna Angelica. O vară întreagă s-a spălat pe cap cu urină de cîine, știți, ca să nu chelească, ba îi mulțumea încă bunului Dumnezeu c-ar fi ajutat-o.

Apoi, aplecîndu-se, îi strecură ducesei la ureche ultima noutate ce se zvonea prin oraș, cum că tînăra soție a mai-marelui peste consulii sării, frumoasa madonna Filiberta, își înșală bărbatul, petrecînd cu un cavaler spaniol abia sosit.

– Bagă de seamă, bătrîno ! o amenință mai mult în glumă Beatrice, gustînd din plin bîrfa. Nenorocita ! După ce tot tu ai împins-o în păcat...

– Nenorocită ? ! Cîtu-i ziulica de mare cîntă mai dihai ca o privighetoare, se bucură de orice ceas dat de Dumnezeu și-mi mulțumește mie. Abia acum, zice, m-am lămurit cît de mare-i deosebirea dintre sărutările soțului și ale amantului.

– Dar păcatul ? Nu se gîndește că-i păcat, n-o mustră cugetul ?

– Cugetul ? Măcar că popii și călugării o țin una și bună că-i taman pe dos, eu socot, luminăția-voastră, că păcatul dragostei este cel mai în firea lucrurilor. De-ajuns să prefiri cîțiva stropi de aghiasmă, și l-ai spălat de nu rămîne în urmă. Și apoi, înșelîndu-și bărbatul, monna Filiberta îi plătește, ca să zic așa, cu vîrf și îndesat. Dacă nu cumva îl și curăță de-a binelea, sau pe puțin îi ușurează păcatele înaintea Celui-de-sus.

– Dar ce, și soțul... ?

– De știut, nu știu, atîta doar că toți sînt o apă și un pămînt. Decît o singură nevastă, mai bine o singură mînă ! Nu s-a pomenit bărbat să judece altfel !

– Ah, monna Sidonia, nici nu mă pot supăra pe tine, rîse amuzată ducesa. De unde le mai scoți, zicalele astea ?

– Credeți-o pe bătrînă ! Tot ce spun e adevărul sfînt ! Că doară și eu, cînd îi vorba de obraz, știu a osebi buturuga de pai !... Fieșcare poamă are vremea ei. La alde noi, femeile, cine nu se satură de dragoste la tinerețe, atîta se căiește la bătrînețe, că taman bine cade în ghiara lui Aghiuță.

– Judeci ca un magistru în teologie !

– Sînt o femeie fără știință de carte, însă ceea ce spun o spun din toată inima, luminăția-voastră ! Tinerețea cea înfloritoare îi este dată femeii o singură dată în viață, că de, cine naiba, Doamne iartă-mă, mai are nevoie de o hoașcă bătrînă ? Doar poate ca paznică la cimitir. Ne trimit la bucătărie să toarcem cu pisicile și să păzim blidele și tigăile. Spusu-s-a doar : tinerețea e ca soarele pe cer, bătrînețea-i ca zgura și cenușa amurgului. Cît despre frumusețe, fără dragoste e ca nunta fără lăutari, iar mîngîierile bărbatului îs silnice și fără gust ca mîncărurile de post.

– Cum ? Cum ai zis ? Repetă ! se porni ducesa iarăși pe rîs.

Bătrîna o aținti cu luare-aminte și, socotind pesemne că a răsfățat-o destul cu fleacurile, se aplecă la urechea ei și prinse a șoșoti.

Zîmbetul muri pe buzele Beatricei.

Făcu un semn și sclavele se retraseră. În foișor rămase doar micul harap care nu știa italiana.

Veghea asupra lor numai cerul molcom și palid, mortificat de atîta dogoare.

– Poate că sînt flecăreli ? îngăimă, în sfîrșit, ducesa. Cîte nu se spun...

– Nu, signora ! Am văzut-o cu ochii mei și am auzit-o cu urechile mele. Or să vă spună și alții.

– A fost multă lume ?

– Vreo zece mii: era plină piața din fața castelului de Pavia.

– Și ce-ai auzit ?

– Cînd madonna Isabella a ieşit în balcon cu micul Francesco în braţe, toată mulţimea a prins a-şi flutura pălăriile, mîinile. Mulţi plîngeau: „Trăiască Isabella de Aragon, strigau cu toţii. Trăiască Gian Galeazzo, stăpînul legiuit al Milanului ! Trăiască Francesco, moştenitorul lui. Moarte uzurpatorilor !"

– Chiar aceste vorbe ? se încruntă Beatrice

– Ba şi altele, mai rele...

– Care anume ? Tu spune, nu te teme !...

– Strigau.. zău, credeţi-mă, nu mi se întoarce limba să rostesc aşa ceva... „Moarte hoţilor..." strigau.

Auzind-o, Beatrice tresări, dar numaidecît întrebă încet, învingîndu-se:

– Şi ce-ai mai auzit ?

– Zău că nu ştiu cum să vă spun...

– Ei, haide, mai repede ! Doar vreau să ştiu !

– Mă credeţi, signora ? Bolmojeau în mulţime cum că prealuminatul duce Lodovico il Moro, tutorele şi binefăcătorul lui Gian Galeazzo, şi-ar fi întemniţat nepotul la cetatea Pavia, unde l-a înconjurat de ucigaşi plătiţi şi spioni. Apoi se porniseră să urle să iasă la ei însuşi ducele. Însă madonna Isabella le spuse că zace bolnav...

Şi madonna Sidonia îi şoşoti iarăşi tainic la ureche.

La început Beatrice o ascultă cu luare aminte, de la o vreme însă ea se răsuci cu faţa şi strigă plină de mînie:

– Ai înnebunit, vrăjitoareo ? Cum îndrăzneşti, bătrîno ! Ai grijă ! Acuşi pun slugile să te zvîrle de aici, din susul foişorului, de n-or să mai aibă nici corbii ce-alege din stîrv...

Dar ameninţările n-o speriară pe monna Sidonia. Beatrice se linişti peste puţin.

– Nu pot să te cred, murmură ea, privind-o pe bătrînă cu încruntare.

– Cum binevoiți, dar de crezut nu puteți să nu credeți, strînse din umeri monna Sidonia... Să vedeți cum se face lucrătura, își continua șopoteala. Se toarnă o figurină din ceară, i se pune în dreapta pieptului o inimioară de rîndunea, în stînga ficatul ei, se străpung cu un ac, rostind descîntece, și acela cu care seamănă figurina moare de o moarte înceată... La o așa boleșniță nu te mai ajută nici un fel de doftori...

– Taci, o întrerupse ducesa, să nu îndrăznești a-mi mai vorbi vreodată de așa ceva !...

Și bătrîna sărută iarăși cu adîncă veneratie poala mantiei albe a ducesei.

– Luminăția-voastră ! Soarele meu strălucitor ! Vă iubesc prea tare, ăsta mi-i păcatul ! Mă credeți ? De multe ori mă rog cu lacrimi în ochi Celui-de-sus pentru sănătatea voastră ! Mă rog de fiecare dată, cînd aud cîntîndu-se *Magnificat* la slujba de la San Francesco. Oamenii spun că aș fi vrăjitoare. Ei bine, dacă mi-aș fi vîndut sufletul diavolului — aș fi făcut-o numai ca să fiu de folos luminăției-voastre !

Și adăugă după o clipă de tăcere, dusă pe gînduri:

– Treaba se poate face și fără vrăji.

Ducesa o privi cu multă curiozitate.

– Cînd veneam încoace, prin grădina palatului, continuă ca într-o doară monna Sidonia, grădinarul culegea niște piersici, una mai frumoasă ca alta, pesemne în dar lui messer Gian Galeazzo ?

Tăcu o vreme, apoi spuse ca din întîmplare:

– Sînt și în grădina meșterului florentin Leonardo da Vinci piersici, de-a mai mare dragul, spune lumea, numai că-s otrăvite...

– Cum așa ?

– Cum vă spun, luiminăția-voastră. Le-a văzut nepoată-mea, monna Cassandra, cu ochii ei le-a văzut...

Și bătrîna porni iarăși pe șoșotit la urechea ducesei.

Beatrice nu-i răspunse şi expresia ochilor săi frumoşi rămase de nepătruns.

Părul ducesei se uscase. Ea se ridică, aruncă de pe umeri mantaua de mătase albă, făcută anume pentru spălatul şi dauritul părului, şi coborî în odaia ce-i servea de garderobă.

Aici se înşirau trei dulapuri uriaşe. Primul, semănînd a sanctuar, adăpostea într-o desăvîrşită ordine cele optzeci şi patru de rochii pe care apucase a le face în cei trei ani de căsnicie. Unele din acestea puteau să stea pe podea fără nici un sprijin, atît erau de ţepene şi de încărcate de aur şi nestemate, altele arătau străvezii şi diafane ca pînza de păianjen. În dulapul al doilea se aflau cele necesare vînătorii cu şoimi şi tacîmurile de cai. În cel de-al treilea ducesa păstra parfumurile, apele de obraz, clătelile, alifiile, prafurile pentru dinţi din coral alb şi din mărgăritar, nenumărate borcănaşe, retorte, ulcioarele cu gîtul lung şi subţire, alambicurile pentru distilat, într-un cuvînt, un întreg laborator al alchimiei feminine. Se mai aflau acolo luxoase scrinuri grele, acoperite cu picturi, şi lăzi ferecate.

Cînd slujnica deschise una din ele, spre a scoate o cămaşă, în odaie se răspîndi un miros de rufărie fină din batist şi dantelărie de Cambrai presărată cu mănunchiuri de levănţică şi săculeţe de mătase cu irişi de Levant şi trandafiri de Damasc, uscaţi la umbră şi apoi pisaţi.

Îmbrăcîndu-se, Beatrice comenta cu croitoreasa felul croielii la rochia cea nouă pe care abia o adusese curierul de la sora ei, Isabella d'Este, marchiza de Mantua, şi ea tributară modei. În acest domeniu cele două surori erau rivale. Beatrice o invidia pe Isabella pentru gustul ales şi o imita adesea. Mai mult, unul din solii ducesei Milanului primise misiunea expresă s-o informeze în mare taină asupra oricărei noi apariţii în garderoba din Mantua.

Beatrice îmbrăcase rochia în dungi, de catifea verde cu brocart

auriu, mult îndrăgită pentru faptul că o făcea să pară mai impozantă, ascunzîndu-i statura minionă. Mînecile legate cu panglici de mătase cenușie erau înguste și cu „ferestre", niște despicături după moda franțuzească, prin care se zărea mult și des încrețită pînza fină a cămășii de un alb imaculat. Părul împletit l-avea prins într-o plasă de aur subțire și ușoară, îmbrăcîndu-i capul ca un nimb strălucitor, iar pe fruntea încinsă cu firul subțire al *ferronnièrei* atîrna un miniatural scorpion de rubin.

II

Era deprinsă să se îmbrace cu atîta încetineală, încît după spusele ducelui, în răstimpul unei singure toalete nu era greu să armezi o corabie de negoț pentru Indii. Auzind în depărtare sunet de corn și lătrat de ogari, își aminti că poruncise pregătirea unei partide de vînătoare și se grăbi de data asta să-și termine toaleta. Însă și acuma, gata de plecare, nu uită să dea pe la „sălașul giganților" cum se zicea în glumă unor odăi de jucărie care imitau întocmai cele corespunzătoare din palatul Isabelei d'Este și unde își aveau sălașul piticii.

Scaune, paturi, veselă, scări cu trepte late și joase, chiar și capela cu altarul-jucărie, unde oficia învățatul pitic Ianacchi înfășurat în odăjdii episcopale, anume cusute pentru dînsul, și cu mitră pe cap — toate erau pe potriva pigmeilor.

Aici domnea mai totdeauna larma, nu se stingeau rîsetele, plînsetele, țipetele pe fel și fel de glasuri în stare cîteodată să te bage în sperieți, încît ai fi zis că te afli la grădina zoologică sau într-o casă de nebuni, căci în sufocanta înghesuială și în murdăria odăițelor se nășteau, trăiau și își dădeau duhul, forfotind necontenit, maimuțe, cocoșați, papagali, harapi, nebuni și nebune, calmîce, măscărici, iepuri de casă, pitici și alte arătări în stare să trezească rîsul. Ducesa

îşi petrecea cîteodată zile întregi în mijlocul lor, jucîndu-se ca o copiliţă.

De data aceasta, deşi era grăbită, dăduse pe acolo numai pentru o clipă, să afle veşti despre sănătatea lui Naninno, micul harap, „negru peste poate", cum spunea stăpînul său care i-l trimisese nu de demult de la Veneţia. Ducesa se juca cu el, de parcă era o păpuşă. De la o vreme însă micul harap se îmbolnăvise şi lăudatul negru al pielii se dovedise a fi nu chiar de la natură, căci spre marele necaz al Beatricei, vopseaua, un fel de lac ce-i dăduse luciul acela, începea să se jupoaie.

În ajun, seara, starea sănătăţii i se agravase într-atît, încît medicul se temea că îl va pierde. Aflînd despre aceasta, Beatrice se întristă, căci îl iubea pe micul Naninno chiar şi aşa cu pielea înălbită. Porunci numaidecît să fie botezat, ca cel puţin să nu moară păgîn.

Şi coborînd scara, dădu de drăgălaşa Morgantina, nebuna preferată, încă destul de tînără şi tare ghiduşă — şi pe un mort l-ar fi făcut să rîdă, cum spunea ducesa.

Morgantinei îi cam plăcea să pună mîna: şterpelea cîte ceva şi ascundea în vreun ungher, sub o scîndură ruptă, într-o gaură de şoarece, şi apoi umbla mîndră ca o păuniţă. Dacă o întrebau cu frumosul: „Margantino drăguţo, fii cuminte şi spune unde-ai ascuns cutare sau cutare lucru ?, te lua de mînă şi cu un zîmbet ghiduş te ducea să-ţi arate locul. Iar dacă strigai din senin: „Hai să trecem apa, hai să trecem apa !", Morgantina lăsa pudoarea deoparte şi ridica rochia cît putea de sus.

Uneori însă parcă dădea strechea-ntr-însa: plîngea zile în şir după un copil inexistent — copii nu avusese niciodată — şi atît îi plictisea pe ceilalţi, că o încuiau în cămară.

Şedea şi acum în colţul scării, cu genunchii la gură, şi, legănîndu-se ca o pendulă, vărsa şiroaie de lacrimi.

Beatrice se apropie şi o mîngîie pe cap.

– Nu mai plînge, fii fetiță cuminte.

Nebuna însă, ridicînd la ea ochii candizi de-un albastru celest, se așternu pe plîns mai cu foc.

– Văleu ! Văleu ! Mi-au luat copilașul ! Pentru ce, Doamne ? Nimănui nu-i făcea nici un rău. Mă bucuram de el pe tăcutelea...

Ducesa coborî în curte, unde o așteptau vînătorii.

III

Înconjurată de gonaci, șoimari, bătăiași, călărime, paji și doamne de onoare, ducesa se ținea dreaptă și degajată, nu ca femeile, ci ca un călăreț cu experiență, în șaua armăsarului de Berberia, un animal nobil, cu picioarele dăltuite, adus de pe domeniul Gonzaga. „Adevărată regină a amazoanelor !" exclamă cu mîndrie în sinea lui il Moro. Ieșise pe peronul castelului să admire plecarea trenului de vînătoare al soției.

În spatele șeii ducesei se afla leopardul anume dresat pentru vînătoare, într-o livrea cusută cu fir și însemne cavalerești. Pe mîna ei stîngă, strînsă pumn, șoimul de Cipru, alb ca neaua — darul sultanului turc — strălucea cu smaragdele încrustate în gluga-i de aur. Zurgălăi cu multe și dulci glasuri îi clincăneau prinși de gheare — căci își aveau rostul în găsirea șoimului cînd se pierdea în ceață sau printre ierburile înalte de pe mlaștini.

Ducesa pusă pe rîs, pe șotii, se simțea veselă și avea poftă de o goană nebună. Doar întoarse obrazul, zîmbind soțului, care-i strigă din urmă: „Ai grijă, e nărăvaș !" și numaidecît dădu semn însoțitoarelor ei. Cavalcada porni pe-ntrecute, luînd-o la galop pe drumuri, peste garduri și cîmp, sărind șanțuri, gropi, mușuroaie.

Trenul rămăsese în urmă.

În frunte galopa Beatrice, urmată de un cîine lup uriaș și alături, pe o iapă spaniolă neagră-corbie, gonea madonna Lucrezia Crivelli,

poate cea mai temerară și mai veselă dintre doamnele ei de companie.

În adîncul sufletului ducele o cam plăcea pe madonna Lucrezia, și acum, urmărindu-le cu admirație pe cele două amazoane, se întreba care din ele îi place mai mult. Cu toate acestea, numai frica pentru viața soției îl făcea să i se strîngă inima, și cînd armăsarul sărea peste gropi, închidea ochii, simțind că i se taie respirația.

De multe ori o certa pe ducesă pentru șotiile ei, deși n-ar fi fost în stare să se supere cu adevărat: prea conștient de lipsa totală a curajului din inima sa, în taină se mîndrea cu neînfricarea soției.

Dar vînătoarea, desfășurîndu-se prea năprasnic, într-o goană turbată, pieri între răchite și stufurile de pe malul jos al Ticinului, unde se găseau gîște și stîrci, și ducele se întoarse în micu-i cabinet de lucru sau *studiolo*. Aici îl aștepta spre a continua lucrările întrerupte messer Bartolomeo Calco, secretarul său principal și mai-marele dregătoriei soliilor streine.

IV

Tolănit într-un jeț cu spătarul înalt, il Moro își tot mîngîia cu mîna plinuță, îngrijită și albă, bărbia rotofeie și obrajii bine rași.

Chipul său venerabil purta pecetea acelei sincerități fără ocol a cărei mască izbutesc s-o arboreze numai politicienii ce au atins desăvîrșirea în ale perfidiei. Cu nasul coroiat, proeminent pe această figură de parcă era muchie de cuțit și buzele arcuite, semăna aidoma tatălui său, marele condotier Francesco Sforza. Dar dacă în inima lui Francesco sălășluia după cum spun poeții, în prea bună cîrdășie leul și vulpea, fiul său moștenise de la părinte numai viclenia celei din urmă, învrednicindu-se s-o și sporească, nu și curajul celui dintîi.

Purta o haină simplă și elegantă din mătase de un albastru pal cu desen din țesătură. Coafura, la modă atunci, cu părul pieptănat

lins, fir lîngă fir, acoperindu-i urechile şi fruntea pînă aproape de sprîncene, semăna a perucă. Pe piept îi atîrna un lanţ greu, cu inele aplatizate. Aceeaşi elegantă politeţe, egală faţă de toţi, predomina şi în manierele sale.

– Cum socoţi, messer Bartolomeo ? Ai cumva vreo ştire mai exactă ? Au plecat trupele franceze din Lyon ?

– Nici una, alteţă. În fiecare seară li se spune — mîine, şi în fiecare dimineaţă se amînă plecarea. Majestatea-sa înclină spre amuzamentele mai puţin războinice.

– Cum o cheamă pe amanta favorită ?

– Ar trebui să vă înşir un pomelnic întreg, căci gusturile majestăţii-sale sînt după toane şi nestatornice.

– Scrie-i contelui Belgioioso, rosti ducele, că-i trimit treizeci, adică nu, e prea puţin... patruzeci, cincizeci de mii de ducaţi pentru noi daruri. Să nu se zgîrcească ! Vom scoate pe majestatea-sa din Lyon cu lanţuri de aur. Şi încă ceva, Bartolomeo — dar asta, bineînţeles, rămîne între noi – n-ar strica să-i trimitem maiestăţii-sale portretele cîtorva dintre frumoasele noastre doamne. Apropo, scrisoarea-i gata ?

– Gata, signore.

– Arată-mi-o.

Il Moro îşi freca de plăcere mîinile albe şi dolofane. De cîte ori avea prilejul să cuprindă într-o perspectivă largă păienjenişul politicii sale, încerca un fel de dulce strîngere de inimă, aşa cum simţi pornind la un joc greu şi primejdios. La drept vorbind şi cu mîna pe inimă, nu se simţea cu nimic vinovat dacă invita streinii, pe nordicii barbari, să cotropească pămîntul Italiei. Duşmanii, şi printre ei cea mai încrîncenată, Isabella de Aragon, îl siliseră să recurgă la această măsură extremă. Soţia lui Gian Galeazzo nu s-a dat în lături de a-l învinui în auzul lumii întregi că ar fi răpit tronul nepotului. Numai atunci cînd Alfonso, tatăl Isabellei, regele Neapolului, ca să

se răzbune pe jignirea adusă fiicei și ginerelui, îl amenințase cu război și detronare, singur și părăsit de toți, il Moro apelase la ajutorul lui Carol al VIII–lea, regele Franței.

„Necunoscute sînt căile tale, Doamne ! își zicea în sinea lui ducele, cît timp Bartolomeu căuta în vraful de documente ciorna scrisorii cerute. Salvarea țării mele, a Italiei și poate chiar a Europei întregi stă în mîinile unei biete aschimodii, a unui băiețandru fără minte, căzut pradă patimilor, preacreștinul rege al Franței, în fața căruia, noi, urmași ai marilor Sforza, iată, sîntem siliți să ne umilim, să ne tîrîm în genunchi, mai să-l și codoșim ! Dar asta-i politica: trăind cu lupii, trebuie să urli ca ei."

Citi scrisoarea care i se păru elocventă măcar și prin faptul că anunța expedierea a cinzeci de mii de ducați ce aveau să fie trimiși contelui Belgioioso pentru mituirea celor din suita regelui. Se adăugau la aceasta și portretele unor frumoase doamne italiene.

„Dumnezeu să binecuvînteze drept-credincioasele tale armate, preacreștinule, se spunea printre altele în scrisoare, porțile Ausoniei s-au și deschis înaintea ta. Nu mai întîrzia, grăbește-te să le pășești pragul ca un purtător al triumfului, o, noule Hannibal ! Popoarele Italiei sînt însetate a-ți gusta dulceața cotropirii, unsul lui Dumnezeu, și cu însetare te așteaptă, cum patriarhii cîndva, după învierea Domnului, așteptau ca el să coboare în Infern. Cu ajutorul Celui-de sus și al măiestritei tale artilerii, vei cuceri nu numai Neapolul și Sicilia, dar și pămînturile Marelui Otoman, convertind pe necredincioși la credința cea adevărată și, pătrunzînd în inima Pămîntului Sfînt, elibera-vei Ierusalimul și Mormîntul Domnului de agarienii păgîni, acoperindu-ți de slavă numele, a cărui faimă va ocoli universul întreg".

Între timp, un bătrînel chel își vîrî vîrful nasului lung și roșu în crăpătura ușii. Zărindu-l, ducele îi porunci cu un semn prietenesc să mai aștepte.

Ușa fu închisă cu modestie și nasul dispăru.

Dar, deși secretarul aduse vorba despre o altă problemă de stat la fel de importantă, il Moro asculta neatent, tot aruncînd priviri spre ușă.

În cele din urmă, messer Bartolomeo pricepu că alte gînduri îl preocupă pe duce și, încheind raportul, ieși.

Iar ducele, se apropie de ușă prudent, în vîrfuri.

– Bernardo, mă auzi ? Tu ești, Bernardo ?

– Eu, alteță !

Și Bernardo Bellincioni, poetul curții, năvăli în iatac cu aere misterioase și slugarnice, gata să cadă în genunchi și să sărute poala stăpînului. Însă ducele îl opri.

– Spune-mi ce se aude ?

– Totul este bine.

– A născut ?

– Azi-noapte a dat Domnul de s-a ușurat de rod.

– E sănătoasă ? Ori poate e nevoie să-i trimit medicul ?

– Se află în perfectă sănătate.

– Slavă Domnului ! răsuflă ușurat ducele, făcîndu-și semnul crucii. Ai văzut copilul ? continuă el.

– Păi cum ! Frumușel foc !

– Fată sau băiat ?

– Băiat. E un voinic și un scandalagiu, mai mare dragul. Perișorul bălai ca la maică-sa, iar ochișorii ard ca tăciunii de negri ce-s, și se rotesc de colo-colo, deștepți de parcă ar înțelege toate. Leit alteța-voastră. Numaidecît vezi că-i curge în vine sînge regesc. Micul Hercule în leagăn ! Madonna Cecilia nu mai poate de dragul lui. Mi-a poruncit să vă întreb ce nume ați binevoi să i se dea.

– M-am gîndit la asta, rosti ducele. Ce zici, Bernardo, ce-ar fi să-i zicem Cesare ? Cum ți-ar place ?

– Cesare ? Într-adevăr e un nume frumos. Antic, cu rezonanță !

Da, da, Cesare Sforza ! Un nume demn de un erou !

– Dar ce spune soţul ?

– Prealuminatul conte Bergamini e blînd şi simpatic ca totdeauna.

– Ce om minunat ! observă cu convingere ducele.

– Într-adevăr, minunat om ! îl lăudă şi Bellincioni. Puţini ca dînsul întîlneşti pe timpurile noastre. Un om cu virtuţi rare, dacă-mi permiteţi să zic aşa. Vroia să vină încoace la ora cinci, dacă nu-l vor împiedica durerile podagrei, să vă asigure de tot respectul ce-l poartă alteţei-voastre.

Contesa Cecilia Bergamini despre care discutau era o fostă amantă a ducelui. Aflînd despre această legătură, geloasa Beatrice, care abia se măritase cu il Moro, îl ameninţase pe duce că se va întoarce la părintele său Ercole d'Este, duce de Ferrara, şi vrînd-nevrînd il Moro a trebuit să jure solemn de faţă cu consulii, că n-o să mai calce legile credinţei conjugale şi drept dovadă o mărită pe Cecilia cu bătrînul conte Bergamini, un nobil ruinat şi un om îngăduitor gata de orice servicii.

Scoţînd din buzunar un petic de hîrtie, Bellincioni îl întinse ducelui.

Era un sonet în cinstea noului-născut; poetul întreba pe zeul-soare de ce se acoperă de nouri, la care acesta îi răspundea cu amabilitatea unui curtean: de vină e sfiala şi invidia faţă de noul astru al luminii, fiul lui il Moro şi al Ceciliei.

Ducele primi sonetul cu bunăvoinţă şi, scoţînd din pungă un ducat, îl întinse poetului.

– Şi pentru că tot sîntem la capitolul poezie, sper că n-ai uitat, Bernardo, că sîmbătă e ziua de naştere a ducesei ?

Bellincioni scotoci cu grabă în deschizătura straiului său, mai curînd de cerşetor decît de curtean, care-i servea de buzunar şi scoase un vraf de hîrti murdare şi mototolite. Astfel versurile cerute

fură extrase dintre odele emfatice la moartea şoimului madonnei Angelica, sau de ziua cînd s-a îmbolnăvit iapa sur-rotată a lui signor Pallavicini, adusă din pusta maghiară.

– Am făcut trei, nu una, la alegerea alteţei-voastre. Şi jur pe sprinţarul Pegas c-au să vă placă !

Pe atunci poeţii aveau menirea să ţină locul instrumentelor muzicale cu care monarhii înălţau serenade nu numai iubitelor, dar uneori şi consoartelor lor, căci în lumea aleasă moda vroia să presupună că între soţi există aceeaşi dragoste nepămîntească precum iubirea dintre Laura şi Petrarca.

Il Moro citi cu multă atenţie versurile; se considera pe sine un rafinat în ale poeziei, poet în forul său interior, deşi nu stăpînea meşteşugul rimei. În primul sonet îi plăcură îndeosebi trei versuri: Soţul îi spune soţiei:

Pînă şi-acolo unde scuipi
Mărgăritarele îşi fac cuib
Şi înfloresc viorele...

În a doua poezie Bellincioni o compara pe madonna Beatrice cu zeiţa Diana, asigurînd auditoriul că pînă şi cerbii şi mistreţii mor în desfătare sub lovitura jungherului mînuit de frumoasa amazoană.

Dar cel mai mult îi plăcu alteţei-sale cel de-al doilea sonet în care Dante i se adresa lui Dumnezeu rugîndu-l să-l trimită iarăşi pe pămînt, unde s-ar fi întors a lui Beatrice, luînd chipul ducesei de Milano.

Dacă o dărui lumii iar
Îngăduie-mi divinu-ţi har,
Să văd cui va-nchina iubirea,

exclama Aligheri, făcînd aluzie, bineînţeles, la ducele Lodovico.

Il Moro îl bătu cu blîndeţe pe spinare şi-i făgădui postav pentru

o şubă de iarnă, iar Bernardo se milogi să-i mai dea şi o blană pentru guler, asigurîndu-l cu fandoseli de măscărici că haina lui de anul trecut e la fel de subţire şi străvezie ca spaghetele uscate la soare.

– Iarna trecută, continua el să se milogească, fiindcă n-am avut lemne, aş fi fost în stare să ard nu numai propria-mi scară, dar şi saboţii sfîntului Francisc.

Amuzat, ducele îi făgădui lemne pentru la iarnă.

Şi atunci, într-un elan de recunoştinţă, poetul improviză pe loc un catren ce-l preamărea:

Cînd sclavilor le făgăduieşti a le da pîine,
Aidoma cu Cel-de-sus, tu semeni mană-n jur,
De-aceea nouă muze cu însuşi Febus, mîine,
Slăvi-te-vor în cer, o nobile Maur...

– Se pare că eşti inspirat, Bernardo ? Ascultă, aş mai avea nevoie de o poezie.

– De dragoste ?

– Da. Şi plină de patimă.

– Pentru ducesă ?

– Nu. Dar bagă de seamă, să nu scapi vreo vorbă !...

– O, signore, mă jigniţi. S-a-ntîmplat oare vreodată ca eu să...

– Atîta îţi spun: bagă de seamă.

– Sînt mut, mut ca peştele !

Şi Bernardo clipi tainic şi cu reverenţă din ochişori.

– Va să zică, plină de patimă ? Dar în ce fel ? Cu implorare sau cu recunoştinţă ?

– Cu implorare.

Poetul încruntă din sprîncene, căzînd pe gînduri:

– E măritată ?

– Fecioară.

– Îhî. Mi-ar trebui numele ei.

– Asta-i acum ! Mai vrei şi numele ?

– Dacă o implorați, nu se poate fără nume.

– Madonna Lucrezia. Poate ai vreuna gata...

– Am, dar tot mai bună-i una prospețică. Îngăduiți să trec în iatacul de-alături. Numaidecît va fi gata. Presimt că n-o să fie rea: rimele îmi umblă pe vîrful limbii.

Tocmai atunci intră pajul ca să anunțe pe...

– Messer Leonardo da Vinci.

Luînd cu dînsul cele necesare scrisului, Bellincioni se strecură pe o ușă exact în clipa cînd pe cealaltă intra Leonardo...

V

După obișnuitele cuvinte de salut, ducele vorbi artistului despre marele canal Naviglio-Sforzesco, menit să unească Sesia cu Ticino care, comunicînd cu o plasă de canale mai mărunte, avea să contribuie la irigarea cîmpiilor, luncilor și izlazurilor Lomellinei.

Lucrările de construcție de la Naviglio le conducea Leonardo, deși nu poseda titlul de constructor și nici măcar pe acela de pictor ducal, păstrînd doar în virtutea obișnuinței mai mult decît din alte motive demnitatea de muzician al curții, datorită faptului că inventase cîndva un instrument muzical, ceea ce reprezenta niţeluș mai mult decît cinul poetului curtean — alde Bellincioni.

Leonardo îi explică ducelui cu de-amănuntul planurile și calculele după care îl rugă să dea poruncile cuvenite cu privire la plata sumelor necesare pentru continuarea lucrărilor.

– Cît ? se grăbi să afle ducele.

– Pentru fiecare milă 566, în total 15.187 ducați, îi răspunse Leonardo.

Amintindu-și de cei cincizeci de mii de ducați ce abia hotărîse

să-i trimită, ca să acopere bacşişurile şi în general cheltuielile cu mituirea marilor dregători de la curtea Franţei, Lodovico se strîmbă nemulţumit.

– Cam scump, messer Leonardo ! Crede-mă, ai să mă ruinezi ! Întotdeauna năzuieşti către ceva cu neputinţă de îndeplinit. Iată, de pildă, Bramante — e şi el un arhitect cu faimă — dar niciodată nu-mi cere atîţia bani.

Leonardo se mulţumi să strîngă din umeri.

– Cum binevoiţi, signore. Însărcinaţi-l pe Bramante...

Ei, haide, potoleşte-te, nu te supăra. Doar ştii că n-am să las pe nimeni să se atingă de dumneata !

Începu tocmeala.

– Bine, vom vedea mîine, încheie în cele din urmă ducele, dornic să o mai lungească pe cît era cu putinţă şi prinse a răsfoi caietele lui Leonardo cu planşe, schiţe şi crochiuri.

Unul din desene înfăţişa un mormînt, adevărat munte artificial, încununat de un templu cu multe coloane şi o deschizătură circulară în cupolă, ca ceea a Panteonului roman, destinată să lumineze încăperile interioare ale cavoului ce întrecea în măreţie piramidele egiptene. Şi alături stăteau cifrele exacte şi schiţele de amănunt cu privire la amplasamentul scărilor, galeriilor, sălilor, cuprinzînd cinci sute de urne.

– Ei, dar ăsta de aici ce-i ? întrebă ducele. Cînd şi pentru cine l-ai făcut ?

– Pentru nimeni anume. Vise de-ale mele...

– Ciudate vise ! îl privi ducele cu mirare clătinînd din cap. Un mausoleu demn de zeii din Olimp sau de titani. O fantasmă sau ceva de basm... Şi mai zici că eşti matematician !

Se uită şi la alt desen, planul unui oraş cu străzi suprapuse — sus pentru stăpîni, jos pentru sclavi şi animale de povară, cu murdăria spălată de nenumăratele ţevi ale apeductului, un oraş construit cu o

deplină cunoaştere a legilor firii, dar pentru fiinţe ce nu se sfiesc să împartă lumea între aleşi şi gloată.

– Ştii că nu-i rău ? exclamă ducele. Şi tu socoţi că un asemenea oraş ar putea fi construit ?

– O, desigur ! îi răspunse Leonardo cu chipul însufleţit. De mult visez ca alteţa-voastră să binevoiască a face o asemenea experienţă, măcar şi într-una din suburbiile Milanului. Cinci mii de case la treizeci de mii de locuitori. Şi s-ar mai risipi această mulţime de oameni care şed fiecare pe grumazul altcuiva, îngrămădindu-se unii într-alţii în murdărie şi duhoare, răspîndind mai departe sămînţa molimei şi a morţii. Transpunînd în realitate planul meu, alteţă, aţi ridica cel mai frumos oraş din lume !

Se opri, băgînd de seamă că ducele rîde cu poftă.

– Eşti plin de haz, iubite messer Leonardo ! Dacă ţi-aş da mînă liberă, toate le-ai întoarce cu susul în jos şi cîte prăpăstii n-ai pune la cale în ţărişoara asta ! Oare nu-ţi dai seama că cei mai supuşi dintre sclavi s-ar răscula împotriva străzilor tale suprapuse, s-ar lipsi cu dragă inimă de curăţenia lor pe care atît o lauzi, de apeductul şi canalele celui mai frumos oraş din lume şi s-ar reîntoarce cu ochii închişi la murdăria vechilor lor aşezări: fie şi-n murdărie, numai în bună înţelegere... Dar ce-i asta ? întrebă el mai apoi, arătînd o altă schiţă.

Şi Leonardo fu obligat să i-o mai explice şi pe aceea, care înfăţişa planul unei case de toleranţă cu intrări separate, uşi şi coridoare amplasate astfel încît vizitatorii puteau conta pe neştirbirea secretului vizitei lor şi n-aveau a se teme că se vor întîlni unii cu alţii.

– Ei, asta e într-adevăr un lucru grozav ! se entuziasmă ducele. N-ai să mă crezi dacă-ţi voi spune cît sînt de sătul de plîngerile cu jafurile şi crimele care se ţin lanţ în bordeluri. Or, o asemenea aşezare a odăilor ar asigura ordinea şi siguranţa. Voi construi

neapărat asemenea bordeluri, exact după planul tău !... Ei bine, dar eşti reuşit, omule ! adăugă ducele. Meşter la toate: panteon pentru zei şi alături o casă de toleranţă...

Într-un tîrziu, urmă:

– Am citit o dată o carte a unui istoric din antichitate despre aşa-numita ureche a tiranului Dionysios — un tub acustic ascuns în grosimea zidului, aşezat astfel încît monarhul putea asculta dintr-un iatac ce se vorbea într-altul. Cum socoţi, am putea amenaja o asemenea ureche în palatul meu ?

La început parcă-i fusese jenă să aducă vorba de aşa ceva, dar numaidecît îşi luă seama. Meşterul Leonardo vorbea fără sfială, ca despre o descoperire a ştiinţei, bucuros de a mai studia cu prilejul construirii unui asemenea tub acustic felul în care se propagă undele sonore, fără a se întreba dacă această ureche a lui Dionysios e un lucru moral sau din contră.

Între timp, Bellincioni îşi vîrî iarăşi capul prin crăpătura uşii — avea sonetul gata.

În sfîrşit, cînd Leonardo îşi luă rămas bun, ducele îl pofti la cină.

După plecarea artistului, il Moro îl chemă pe Bellincioni lîngă dînsul şi-l puse să-i citească stihurile.

Salamandra, spunea în ele poetul, trăieşte în văpaie şi totuşi ce minune !... nu arde...

În inimă port o de gheaţă madonnă,
O, cum de răceala-i fără prihană
Nu s-a topit încă-n vîlvoarea-mi vană ?

Dar mai ales ultimul catren îi păru ducelui mai gingaş şi rafinat:

Eu cîntul de lebădă-l cînt şi-apoi mor:
„O, dăruie-mi viaţa !" mă rog de Amor.
Aţîţă mai rău vîlvătaia, poznaşul:
„Cu lacrimi boteaz-o, şi eu voi fi naşul... !"

VI

Înainte de cină, aşteptînd întoarcerea soţiei, care trebuia să pice din clipă în clipă de la vînătoare, ducele făcu o mică inspecţie a gospodăriei. Dădu pe la grajdul care, cu porticul şi coloanele sale, semăna aidoma unui templu grecesc, pe la noua brînzărie, frumos amenajată, unde gustă din aşa-zisa *giuncata,* brînza de vaci proaspătă. Trecu pe lîngă nenumărate coşare şi beciuri şi în cele din urmă deschise poarta ocolului de vite, unde toate cîte îl înconjurau. de la ţîrîitul subţire al şuvoiului de lapte ce ţîşnea din ugerul vacii sale preferate, una roşcovană adusă tocmai din Languedoc, şi de la grohăitul drăgăstos al uriaşei scroafe, un adevărat munte de grăsime. care abia fătase o droaie de purcei, şi pînă la spuma galbenă a caimacului din doniţele de frasini în care aveau să bată untul, pînă la aroma de miere din grînare, toate bucurau ochii stăpînului lor.

Un zîmbet de nespusă euforie învăluia faţa lui il Moro: căminul său era cu adevărat un corn al abundenţei. La înapoiere în odăi, se aciui pe o bancă în galerie, să se odihnească.

Ceasul era spre seară, dar soarele mai avea mult pînă să asfinţească. Adieri încărcate de balsamuri proaspete veneau din luncile Ticinului.

Şi ducele îmbrăţişă cu privirea cuprinsul domeniilor sale, ogoare şi izlazuri, livezi cu şiruri drepte de meri şi peri irigate de plasa şanţurilor şi canalelor, duzi purtînd pe grumaji ghirlandele viţei-de-vie. De la Morttara şi pînă la Abbiategrasso şi încă mai

departe pînă la marginile cerului, unde prin văl de ceaţă scînteiau zăpezile eterne ale lui Monte-Rosa, întinsa cîmpie a Lombardiei era încărcată de floare şi belşug ca un adevărat rai pe pămînt.

– Doamne, suspină ducele cu umilinţă, mişcat pînă-n adîncul sufletului, şi ridică ochii spre ceruri. Doamne, mulţumescu-ţi ţie pentru tot ! Ce-aş mai putea dori ? Cîndva aici domnea pustiul. Eu, cu Leonardo am croit aceste canale, am dat vlagă acestui pămînt şi astăzi fiecare spic şi fiecare fir de iarbă mi se închină mie, aşa cum mă închin şi eu ţie, Doamne, şi nu încetez a-ţi mulţumi !

De departe răzbătea un lătrat de ogari, strigăte de-ale vînătorilor şi deasupra stufurilor se zări o clipă potîrnichea împăiată care slujea drept momeală şoimilor.

Stăpînul castelului tocmai ocolea masa însoţit de majordom, cercetînd-o cu atenţie, să nu lipsească ceva, cînd în sală intră ducesa, urmată de oaspeţii invitaţi la cină. Printre ei se afla şi Leonardo, care se învoise să rămînă aici peste noapte.

Fu rostită rugăciunea şi oaspeţii şe aşezară.

La masă s-au servit numai bunătăţi: anghinare proaspătă, sosită în coşuri de nuiele cu un poştalion anume tocmai de la Genova, ţipari şi crapi graşi de crescătorie de la Mantua (un dar al Isabellei d'Este), piftii din piept de clapon şi altele asemenea.

Oaspeţii înfulecau cu poftă, servindu-se de propriile degete şi ajutîndu-se cu un cuţit, căci furculiţele cu dinţi de aur şi plăsele de cristal erau socotite un lux exorbitant şi nepermis şi se puneau dinainte numai doamnelor, la desert, în special la fructe, şi tot cu ele se servea dulceaţa.

Primitorul amfitrion îndemna neîncetat musafirii să mai guste dintr-una şi dintr-alta şi aceştia nu se dădeau înlături, mîncau pe întrecute. Nici elegantele doamne şi subţiraticele fecioare nu se ruşinau să-şi dea pe faţă apetitul sănătos.

Beatrice o avea în dreapta pe Lucrezia.

Şi ducele nu-şi mai lua ochii de la cele două frumuseţi. Îi făcea plăcere că sînt alături şi că soţia o răsfaţă pe iubita lui, îi pune în farfurie bucăţi mai gustoase, îi şopteşte ceva la ureche şi-i strînge mîna, cuprinsă de tandreţea care uneori pune stăpînire pe femeile tinere.

Conversaţia se învîrtea în jurul întîmplărilor de la vînătoare. Beratrice istorisi cum cerbul, ţîşnind fără veste din pădure, i-a lovit calul cu coarnele rămuroase, cît pe ce s-o răstoarne din şa.

Apoi se amuză pe socoteala nebunului Dioda, un lăudăros şi un zurbagiu fără pereche, care, cu cîteva clipe mai înainte, ucisese o scroafă domestică, adusă dinadins de vînători în pădure şi mînată sub picioarele calului său. Nebunul se fălea cu atîta vervă cu fapta sa eroică, de parcă ar fi ucis mistreţul din Calydon. Şi comesenii, ca să-l necăjească, dovedindu-i că-i un lăudăros, porunciră să fie adusă scroafa ucisă. La vederea ei, Dioda se prefăcu mînios la culme. În realitate însă acest coţcar nespus de şiret se pricepea de minune s-o facă pe prostul, şi nu în dezavantajul său, iar cu ochii săi de rîs ştia să deosebească nu numai o scroafă domestică de un mistreţ, dar şi o glumă inteligentă de una prostească.

Rîsetele se înteţeau, iar din pricina îmbelşugatelor libaţii feţele se înviorau şi se rumeneau. După felul patru, tinerele doamne desfăcură furiş, pe sub masă, şireturile de la corsete.

Paharnicii umpleau fără odihnă cupele cu vin alb uşor şi vin roşu de Cipru, dens, încălzit şi parfumat cu scorţişoară, fistic şi cuişoare.

Iar cînd alteţa-sa întindea cupa, paharnicii şi-o treceau unii altora cu vorbe potrivite, strigîndu-se solemn, ca după un ceremonial anume, şi marele paharnic înmuia de trei ori în nectarul ei un talisman cioplit din corn de inorog, ce atîrna de-un lanţ de aur greu: de-ar fi fost vinul otrăvit, pe cornul înnegrit s-ar fi ivit deodată o rouă de sînge. Alte asemenea talismane — o piatră a broaştei şi o

limbă de şarpe — erau încrustate în solniţă.

– Socot, alteţă, că nici regele Franţei n-are un asemenea corn. De-a dreptul uimitor, cît e de mare, se minuna contele Bergamini, soţul Ceciliei, de la locul de cinste unde îl instalase amfitrionul.

În seara aceea era nespus de vesel, chiar zburdalnic, în ciuda bătrîneţii sale şi a podagrei care-l măcina.

– Hi-hi-hi ! chicoti cocoşatul Ianacchi, nebunul cel mai îndrăgit de duce, însoţindu-şi chicotul cu zvonul zurgălăilor aninaţi de urechile de măgar ale pestriţei tichii de măscărici şi duruitul de mazăre dintr-o băşică de porc.

– Papa, auzi, papa ! se întoarse el către il Moro. Te rog să-l crezi, spuse arătîndu-l pe Bergamini. Cînd îi vorba de coarne, e meşter neîntrecut. De orice fel ! Că îs de fiară, că îs de om, totuna. Hi-hi-hi, capră de-ai avea, coarne — berechet !

La care ducele doar îl ameninţă cu degetul.

De sus din partea corului goarnele de argint îşi ridicară glasurile în cinstea fripturilor — un uriaş cap de mistreţ umplut cu castane, un păun cu maşinărie înăuntru, ce-şi desfăcea pe tavă frumoasa coadă şi bătea din aripi, apoi şi în cinstea măreţei plăcinte care înfăţişa o cetate, de după crenelurile căreia se auzea întîi un glas de corn războinic, iar după ce coaja rumenă fu tăiată, sări afară un pitic înveşmîntat în pene de papagal. Piticul alergă pe masă pînă ce fu prins şi închis într-o colivie de aur, de după gratiile căreia, imitîndu-l pe celebrul său premergător, papagalul cardinalului Asconio Sforza, intona spre hazul comesenilor „Tatăl nostru" pe toate glasurile.

– Cărui prilej fericit îi datorăm, messere, acest opăţ pe cît de neaşteptat, pe atît de grandios ? i se adresă Beatrice soţului.

Il Moro se făcu a nu auzi întrebarea, doar schimbă pe furiş cu contele Bergamini o privire cu înţeles, din care fapt preanorocosul soţ al Ceciliei putu deduce că se sărbătorea fericitul eveniment al naşterii lui Cesare.

Capul de mistreț îi delectă cel puțin o oră, căci, ținînd minte zicala din bătrîni care spune că la ospețe nu îmbătrînești, nu se zgîrceau cu ceasurile cît timp era vorba să șadă la masă.

Spre sfîrșitul banchetului, călugărul cel gras fra Tappone, zis Șobolanul, îi înveseli pe toți cu lăcomia sa.

Nu fără viclenii și înșelătorie izbutise ducele de Milano să-l momească de la Urbino pe acest vestit mîncău pentru care se certau monarhii și despre care mersese faima că la Roma, spre nu puțina bucurie a sfinției-sale, înfulecase mai bine de jumătate dintr-un anteriu episcopesc tăiat bucățele și înmuiat în sos.

La un semn al ducelui, slugile așezară în fața lui fra Tappone o sosieră uriașă plină cu *busecchin* mărunțaie umplute cu gutui. Și monahul, făcîndu-și semnul crucii, purcese a înfuleca din ele cu o iuțeală și o lăcomie de nedescris.

– Să fi fost un flăcău ca ăsta de față la ceasul cînd Domnul nostru Isus Cristos sătura mulțimea, cele cinci pîini și cei doi pești nu i-ar fi ajuns nici pentru doi dulăi ! făcea haz Bellincioni.

Și oaspeții se porniră pe hohotit, de ziceai că-s plini cu rîs pînă-n gît — o singură glumă, și aveau să crape și să se reverse în hohote nestăpînite.

Numai chipul lui Leonardo, singuratic și tăcut ca de obicei, purta pecetea unei resemnate plictiseli. De altminteri, cunoștea de multă vreme jocurile și amuzamentele protectorilor săi și se deprinsese cu ele.

Cînd slugile aduseră pe farfurii de argint portocale de aur pline cu vin de Malvasia, Antonio Camelli da Pistoia, poet de curte și rivalul lui Bellincioni, declamă oda în care artele și știința îi spuneau ducelui: „eram robi, tu ai venit și ne-ai redat libertatea. Trăiască il Moro !" Iar cele patru elemente — uscatul, apa, focul și aerul — îi cîntau:

Tu cîrma ții, alături de Cel Sfînt

A lumii-ntregi și-nvîrți roata Fortunei...

Oda slăvea de asemeni buna înțelegere și dragostea dintre unchiul il Moro și nepotul Gian Galezzo, pe al cărui generos protector poetul îl compara cu pelicanul care-și hrănește puii cu propriul trup și-i adapă cu propriul sînge.

VII

După cină, oaspeții, avîndu-i în frunte pe amfitrioni, merseră în parcul zis Paradiso, cu alei trase pe linie și tufe de mirt, de laur și de cimișir tunse proaspăt, cu tunele, labirinturi, logii și boschete de iederă. Pe pajiștea învăluită de răcoarea jocului de apă al fîntînii arteziene fură întinse covoare și aruncate perne de mătase. Doamnele și cavalerii se instalară comod și confortabil înaintea micii scene a teatrului de curte, pe care fu jucat un act din *Miles Gloriosus* de Plaut. Versurile latinești semănară o mare plictiseală printre musafiri, deși din respect pentru antichitate, unul nelipsit de superstiție, ei se prefăceau a le asculta cu mare atenție.

Cînd reprezentația luă sfîrșit, tineretul alergă să bată mingea, să se joace de-a baba-oarba, de-a prinselea pe o altă pajiște, mai largă, unde, printre tufele de rozmarin în floare și portocali ce presărau petale de ceară, se zbenguiră și rîseră din toată inima ca niște copii. Vîrstnicii jucau zaruri, șah, tavleia. Iar doamnele, signorinele și signorii care nu participau la jocuri se așezaseră roată pe treptele fîntînii și povesteau pe rînd, ca în Decameronul lui Boccaccio.

Alți oaspeți se prinseră în cerc și dănțuiau pe pajiștea de alături în sunetele cîntecului preferat al lui Lorenzo de Medici, stins din viață prea de timpuriu:

Quant'é bella giovanezza
Ma si fugge tuttavia;
Chi vuol esser lieto, sia:
Di doman non c'é certezza.

Tinereţea-i primăvară,
Rîzi şi cîntă pînă-ţi vine,
Fii ferice, că-i fugară,
Nu ştii ce-ţi aduce mîine !...

După joc, donsella Diana cea cu chip palid şi gingaş cîntă în sunetele dulci ale violei un cîntec trist ca un suspin, care spunea cît e de mare durerea unui suflet care iubeşte şi nu e iubit.

La auzul acestor acorduri, jocul şi rîsetele se stinseră ca prin farmec. Toţi ascultau cu luare-aminte, adînc îngînduraţi. Numai fîntîna susura şi susura ca mai nainte, în timp ce ultimele raze ale soarelui scăldau în lumină trandafirie crestele coconarilor şi ploaia de stropi, care ţîşneau în sus, sus de tot. Iar cînd donsella Diana sfîrşi, o bună bucată de vreme nimeni nu cuteză să tulbure liniştea ce pogorîse.

Apoi din nou se auziră hohote, muzică şi tăifăsuială, şi pînă seara tîrziu, cînd licuricii, zişi *luciole*, şi-au aprins lucorile gingaşe în laurii negri, iar pe cerul întunecat a strălucit iataganul de aur al craiului nou, deasupra binecuvîntatului Paradiso, învăluit în zgurile amurgului şi îmbătat de aroma florii de portocal, nu mai tăcură sunetele cîntecului care spunea că

Tinereţea-i primăvară,
Rîzi şi cîntă pînă-ţi vine,
Fii ferice, că-i fugară,
Nu ştii ce-ţi aduce mîine !...

VIII

La fereastra unuia din turnurile castelului, il Moro zări deodată lumină. Pesemne că messer Ambrogio da Rosate, marele cititor în stele (senator şi membru al consiliului de taină al curţii din Milano), îşi aprinsese însingurata lucerniţă deasupra mesei încărcată de aparate astronomice, unde stătea să desluşească în hieroglifele cerului conjuncţia lui Marte, Jupiter şi Saturn în zodia vărsătorului, conjuncţie ce după socoteala dumisale avea să aibă o influenţă hotărîtoare asupra casei Sforza.

Amintindu-şi de aceasta la vederea luminiţei, ducele îşi luă rămas bun de la madonna Lucrezia, cu care socotise de-ale amorului în primitorul boschet îngropat sub iederă, şi înapoindu-se la castel, se uită la ceas. Şi cînd se făcu exact minutul şi secunda hotărîtă de astrolog, luă hapurile de revent şi deschise calendarul de buzunar, în care citi la pagina corespunzătoare:

„5 august, ora 10 şi opt minute seara, o stăruitoare rugă în genunchi cu mîinile adunate şi ochii ridicaţi spre ceruri".

De aceea ducele se grăbi spre capelă, dorind să nu scape momentul, altfel ruga sa, după cum îi spusese astrologul, n-ar mai fi avut nici un efect.

În semiîntunericul capelei pîlpîia dinaintea icoanei luminiţa unei candele. Îi era dragă această icoană, zugrăvită de Leonardo da Vinci, care o înfăţişa pe Cecilia Bergamini sub chipul Madonnei ce binecuvînta un trandafir învolt.

Il Moro stătu să socoată cele opt minute după ceasul de nisip, se lăsă în genunchi. îşi adună palmele şi rosti *Confiteor.*

Se rugă multă vreme şi cu osîrdie.

„O Maică Preacurată, şoptea el, ridicînd spre boltă privirile înduioşate, apără-mă şi mă mîntuieşte pe mine şi pe fiul meu Maximilian şi pruncul nou-născut Cesare, pe soţia mea Beatrice şi

pe madonna Cecilia, de asemeni şi pe nepotul meu signor Gian Galeazzo, căci tu vezi cum îmi e sufletul, o Maică Precistă, eu nu-i vreau răul nepotului meu, mă rog pentru el, deşi poate că moartea lui ar fi izbăvit nu numai statul meu, dar şi întreaga Italie de nenorociri şi năpaste fără seamăn şi fără leac."

Aici îşi aminti argumentarea pretenţiilor sale asupra tronului milanez, născocită de maeştrii jurisprudenţelor, după care fratele său mai mare, tatăl lui Gian Galeazzo, ar fi fost nu fiul ducelui Francesco Sforza, ci doar al comandantului armatelor Francesco Sforza, căci se născuse înainte ca Francesco să se fi urcat pe tron, în timp ce el, Ludovico născîndu-se după aceea, era, prin urmare, singurul moştenitor al tronului cu depline drepturi.

Aici însă, îngenunchiat în faţa Madonnei, argumentele i se părură şi lui şubrede şi de aceea îşi încheie rugăciunea astfel:

„Iar dacă am păcătuit în faţa ta cu ceva sau voi păcătui, află, o, împărătească a cerurilor, că o fac nu pentru mine, ci spre binele statului cîrmuit de mine, spre binele Italiei întregi. Fii, dară, apărătoarea mea înaintea lui Dumnezeu Tatăl şi-ţi voi slăvi numele, construindu-ţi un dom de mare frumuseţe şi măiestrie la Milano, o mănăstire la Pavia şi aducîndu-ţi alte multe ofrande !"

Astfel sfîrşindu-şi rugăciunea, ducele luă făclia şi porni prin odăile întunecate ale castelului. Într-una din ele dădu de madonna Lucrezia.

„Amor însuşi îmi vine într-ajutor !" îşi zise în sinea lui.

– Alteţă ! strigă tînăra, apropiindu-se de dînsul, dar îşi pierdu glasul şi nu mai spuse nimic.

Vru să cadă în genunchi înaintea lui; ducele abia apucă s-o oprească.

– Aveţi milă, alteţă !...

Lucrezia îi povesti că fratele ei, Matteo Crivelli, marele vistiernic al monetăriei, un zurbagiu şi un chefliu fără pereche, dar

nespus de drag surorii cu toate slăbiciunile sale, pierduse la cărți o mare sumă de bani din fondurile monetăriei.

– Liniștește-te, madonna ! Am să-l scot din impas pe fratele dumitale...

Și după o clipă de tăcere, se completă cu un suspin din străfunduri:

– Dar vei voi să nu fii prea crudă cu mine ?

Lucrezia îl privi cu toată candoarea ochilor săi de copil, senini și neprihăniți.

– Nu înțeleg, signor...

Feciorelnica mirare o făcuse și mai frumoasă.

– Asta înseamnă, draga mea, îngăimă el cu patimă și deodată o cuprinse de mijloc cu un braț puternic, aproape brutal, asta înseamnă... Oare nu vezi, Lucrezia, că sînt îndrăgostit de tine ?

– O, dați-mi drumul, vă rog, dați-mi drumul ! Signore, ce faceți ? Madonna Beatrice...

– Nu te teme, nu va afla niciodată. Știu să păstrez o taină...

– Nu, nu, alteță. e atît de generoasă atît de bună cu mine... Pentru Dumnezeu, lăsați-mă !

– Am să-l salvez pe fratele tău, am să fac tot ce-mi vei cere, voi fi robul tău, supus, numai fie-ți milă de mine !

Și lacrimi aproape sincere tremurară în glasul său cînd îi șopti stihurile lui Bellicioni:

Eu cîntul de lebădă-l cînt și-apoi mor.
..O, dăruie-mi viața !" mă rog de Amor.
Atîtă mai rău vîlvătaia, poznașul:
..Cu lacrimi boteaz-o, și eu ți-oi fi nașul !"

– Lăsați-mă, lăsați-mă ! repeta într-una tînăra cu disperare.

Dar aplecîndu-se asupra ei, ducele îi simți răsuflarea proaspătă

și mireasma trupului tînăr, un amestec de violete cu mosc și-i sorbi lacom gura.

Pentru o clipă Lucrezia încremeni în strînsoarea lui.

Apoi se smulse cu un strigăt și, scăpîndu-i din brațe, se depărtă în fugă.

IX

Cînd deschise ușa dormitorului, văzu că Beatrice stinsese deja făclia și era în așternut, în patul ce se înălța ca un mausoleu pe podiumul din mijlocul odăii sub un polog de mătase aurie și brocart de argint.

Se dezbrăcă și el, ridică un capăt al plăpumii pufoase, țesută cu aur și mărgăritar ca odăjdiile bisericești, darul de nuntă al ducelui de Ferrara, și se culcă la locul său, lîngă soție.

– Bice, șopti el duios. Bice m-auzi ?

Vru s-o îmbrățișeze, dar ea îl respinse.

– De ce ?

– Dă-mi pace ! Mi-e somn...

– Spune-mi numai, de ce ? Bice, scumpa mea ! Dacă ai ști cît te iubesc...

– O, desigur, știu că ne iubești pe toate de o potrivă ! Pe mine și pe Cecilia, ba și pe roaba din Moscovia, gîsca aceea cu părul roșu pe care dăunăzi o îmbrățișai în ungherul garderobei !...

– Era doar o gumă...

– Drăguțe glume, n-am ce zice ! Nu-mi rămîne decît să-ți mulțumesc.

– Dar crede-mă, Bice, acesta-i adevărul. De la o vreme ești atît de rece cu mine, atît de aspră și neîndurătoare ! Nici vorbă, sînt vinovat, recunosc, a fost o pornire nedemnă...

– Prea te lași dominat de porniri, maestre !

Apoi, răsucindu-se spre el, adăugă cu netăinuită ură:

– Cum de nu-ţi e ruşine ! Şi de ce, de ce mai minţi ? Eu să nu te cunosc ? Văd ca prin sticlă tot ce se petrece în mintea ta. Te rog să nu-ţi închipui că sînt geloasă. Dar n-am să accept să fiu una dintre amantele tale ! Auzi ? Asta niciodată !

– Nu-i adevărat, Bice, jur pe mîntuirea sufletului meu că n-am iubit niciodată pe nimeni în lumea asta mare atît cît te iubesc pe tine !

Şi ea tăcu, plecîndu-şi urechea nu la cuvinte, ci la muzica glasului său.

La drept vorbind, Ludovico nu mintea, nu mintea decît pe jumătate: cu cît o înşela mai des, cu atît o iubea mai adînc, de-ai fi zis că de ruşine, de frică şi de remuşcări, de milă şi căinţă sentimentul acesta de negrăită tandreţe se învîlvora mai tare, ca o flacără în bătaia vîntului...

– Iartă-mă, Bice, iartă-mă în numele iubirii ce ţi-o port !...

Şi ei se împăcară.

Îmbrăţişînd-o pe întuneric, fără s-o vadă, i se năzăreau nişte ochi sfioşi şi plini de candoare, i se părea că simte parfum de mosc şi violete şi imaginîndu-şi că o îmbrăţişază pe cealaltă le iubea pe amîndouă, ceea ce era un păcat şi, de aceea, îmbătător ca miedul vechi.

– Ai dreptate, astăzi eşti chiar ca un îndrăgostit, şopti ea fără ascunsă mîndrie.

– Dar, iubita mea, crede-mă, sînt şi azi înamorat de tine ca în primele zile ale iubirii noastre !...

– Ce tot îndrugi acolo ? Ce-s toanele astea de adolescent ? îl admonestă ea deodată. Şi tocmai acum ? În momentul cînd *el* aproape că s-a pus pe picioare ? Mai bine ţi-ar umbla gîndul la treburi.

– Luigi Marliani spunea acum cîteva zile că moare mai mult ca

sigur, rosti calmîndu-se ducele. Acum se simte ceva mai bine, dar ameliorarea e de scurtă durată şi de murit tot moare.

– Cine ştie ? obiectă Beatrice. E aşa de bine îngrijit... Ascultă, il Moro, mă minunez cît eşti de lipsit de griji şi de nepăsător. Înduri insulte ca o biată oaie necuvîntătoare, consolîndu-te cu momeli: puterea e în mîinile noastre. Oare n-ar fi mai sănătos să te lepezi cu totul şi definitiv de ea decît să tremuri pentru această putere ca un hoţ, zi şi noapte, decît să te ploconeşti în faţa avortonului acela care se cheamă regele Franţei, decît să depinzi de nerușinatul Alfonso, decît să te guduri pe lîngă vrăjitoarea aceea de la Aragon ! Se vorbeşte că ar fi iar însărcinată. Încă un pui de şarpe, în cuib ! Şi aşa va fi cîte zile vom avea, gîndeşte-te numai, il Moro, cîte zile vom avea ! Şi mai zici că puterea se află în mîinile noastre !...

– Şi totuşi medicii sînd de acord cu toţii că boala sa este incurabilă, murmură ducele. Mai devreme sau mai tîrziu.

– Aşteaptă... ! Sînt zece ani şi mai bine de cînd tot moare şi n-a mai murit !

Tăcură.

Deodată ea-l cuprinse cu braţele-i mlădii, se lipi de el cu tot trupul şi-i şopti la ureche ceva.

– Bice ! tresări il Moro. Să te ferească Domnul nostru Isus Cristos şi Maica Precista ! Niciodată, auzi ? — niciodată să nu-mi mai vorbeşti de aşa ceva...

– Dacă te temi, aş putea singură... Vrei ?

El nu-i răspunse. După o vreme întrebă:

– La ce te gîndeşti ?

– La piersici...

– Aşa e, am poruncit grădinarului să-i trimeată în dar din partea mea cele mai coapte...

– A, nu la acelea... Mă gîndeam la piersicile lui messer Leonardo. Oare n-ai auzit vorbindu-se ?...

– Ce-i cu ele ?

– Sînt otrăvite.

– Cum aşa, otrăvite ?

– Dacă-ţi spun. El le otrăveşte. Pentru nu ştiu ce experienţe. Poate că-i vorba de farmece. Mi-a şoptit monna Sidonia. Dar şi aşa, otrăvite, sînt de o rară frumuseţe...

Tăcură din nou şi rămaseră aşa lungă vreme îmbrăţişaţi în întuneric şi tăcere, gîndindu-se amîndoi la unul şi acelaşi lucru, atenţi parcă la bătaia tot mai pripită a inimii celuilalt.

În cele din urmă, il Moro îi sărută cu părintească duioşie fruntea şi făcu semnul crucii asupra ei.

– Dormi iubito, îngerii să-ţi ocrotească somnul.

În noaptea aceea ducesa văzu în vis pe o tipsie de aur cîteva piersici de o rară splendoare. Frumuseţea lor o ispiti într-atît, încît luă una şi muşcă din carnea ei aurie, nespus de suculentă şi aromată. Deodată o voce tainică îi şopti la ureche „Otravă, otravă, otravă !" Ea îngheţă de spaimă, dar nu se mai putu opri şi continuă să mănînce piersicile una după alta. Şi i se părea că moare treptat, deşi inima i se înveselea cu fiecare clipă şi o simţea din ce în ce mai uşoară.

Şi ducele visă ceva straniu: se făcea că se plimbă prin verdea poiană din parcul Paradiso pe lîngă fîntîna arteziană şi deodată zăreşte mai încolo trei femei în veşminte albe, şezînd îmbrăţişate ca nişte surori. Şi cînd se apropie de ele, recunoaşte într-una pe madonna Beatrice, în cealaltă pe madonna Lucrezia, iar în a treia pe madonna Cecilia: „Slavă ţie, Doamne, s-au împăcat, exclamă atunci în sinea lui cu uşurare. De cînd ar fi trebuit s-o facă !"

X

Ornicul din turn bătu miezul nopţii. Casa toată dormea somn adînc. Numai în înalt, tocmai sub umbrarul foişorului, unde îşi

daurise ducesa părul la soare, şedea pitica Morgantina, care o şterse din cămara unde o încuiaseră, şi plîngea cu foc copilaşul ei inexistent:

– Mi-au luat copilul şi mi l-au ucis, sufleţelul meu fără preţ. Pentru ce, Doamne ? Ce rău le făcuse ? Mă bucuram de el în tihnă în ungherul meu neştiut de nimeni...

Noaptea era senină şi văzduhul atît de transparent, încît puteai zări la marginea orizontului, scăpărînd ca nişte diamante fără seamăn, piscurile lui Monte-Rosa acoperite de zăpezile veşnice.

Şi mai multă vreme răsunară deasupra vilei adormite bocetele ascuţite ale smintitei, asemenea unui glas de cobe în noapte.

Deodată pitica suspină, ridică ochii şi privi în tăcere cerul.

Şi se pogorî atunci peste toate liniştea.

Ochii nebunei zîmbeau neştiutori, iar deasupra ei zîmbeau aşijderea acelor ochi stelele albastre, la fel de candide şi de pline de mister.

Cartea a patra

SABATUL VRĂJITOARELOR

I

O căscioară veche şi dărăpănată, cu hornul plecat într-o parte, vărsînd veşnic valuri de fum, se aciuiase pe lîngă Porţile Vercelline în mahalaua de la marginea Milanului, părăginită şi pustie, care se întindea pe malurile canalului Catarana, chiar lîngă iezătura unde străjuia o vamă fluvială.

Casa aparţinea monnei Sidonia. Bătrîna moaşă închiria odăile de sus alchimistului, lui messer Galeotto Sacrobosco, iar pe cele de jos le ocupa dînsa împreună cu Cassandra, nepoata de frate a aceluiaşi Galeotto şi fiica mult umblatului negustor Luigi care în dorul neostoit de a descoperi antichităţi colindase nu puţine locuri, Grecia şi insulele Arhipelagului, Siria şi Asia Mică, Egiptul şi multe alte meleaguri.

Colecţionase orice-i căzuse în mînă, statui frumoase, bucăţi de chihlimbar cu o libelulă încrustată înăuntru, clavicula lui Demostene, vreun epitaf pretins a fi de pe mormîntul lui Homer, o autentică tragedie a lui Euripide şi aşa mai departe.

Unii îl socotiseră nebun, alţii şarlatan şi mincinos, dar cei mai mulţi — un om mare. Imaginaţia sa fusese atît de îmbibată de păgînism, încît rămînînd pînă la capăt bun creştin, Luigi se închina cu toată fervoarea „preasfîntului geniu Mercur" şi ţinea miercurea închinată înaripatului vestitor al olimpienilor. socotind-o ziua cea mai norocoasă pentru încheiere de tîrguri. Nici lipsurile materiale, nici greutăţile, nimic nu l-a putut opri în căutările sale de colecţionar.

Se povestea că într-o zi, găsindu-se la bordul unei corăbii, află,

după ce străbătuse cîteva zeci de mile bune, despre o curioasă inscripție grecească ce-i scăpase. Și ca s-o transcrie, omul nostru se înapoie la țărm fără să mai stea pe gînduri. Iar cînd din pricina unui naufragiu pe mare pierdu o prețioasă colecție de manuscrise, încărunți de amărăciune.

De cîte ori era întrebat de ce se ruinează cu propria mînă, îndurînd o viață de privațiuni și se expune primejdiilor, Luigi răspundea tuturor în același fel:

– Vreau să înviez morții.

O dată, pe cînd se afla în Pelopones, Luigi întîlni în împrejurimile orașului Mistra, chiar la poalele ruinelor Lakedemonului, o fată leit statuia străvechii zeițe Artemis. Era fiica diaconului dintr-o mahala a orașului, un biet sărăcan pricopsit însă cu darul beției. Luigi s-a însurat cu ea și a luat-o cu el în Italia, laolaltă cu un nou manuscris al Iliadei, cîteva cioburi dintr-o Hecate în marmură și amfore sparte. Fiicei care s-a născut din unirea lor, Luigi i-a pus numele Cassandra, după numele celebrei eroine a lui Eschil, prizoniera lui Agamemnon, care îl subjugase cu farmecu-i ciudat.

Nu trecu mult însă și soția lui muri, iar Luigi, plecînd într-una în veșnicele călătorii, o lăsă pe mica orfană în grija unui bătrîn prieten, filozoful Demetrius Halcondila, un învățat grec din Constantinopol, poftit la Milano de către însuși ducii Sforza.

Șiretul septuagenar, fire ascunsă și cu două fețe, prefăcîndu-se a fi un fervent susținător al bisericii creștine, era în realitate — de altminteri ca cea mai mare parte a învățaților greci din Italia în frunte cu însuși cardinalul Vessarion — adept al ultimului dintre dascălii înțelepciunii antice, neoplatonicul Gemistos Plethon, care murise doar cu patruzeci de ani înainte, în Pelopones, chiar în orașul Mistra, străjuit de ruinele Lakedemonului, de unde se trăgea mama Cassandrei.

Ucenicii lui Plethon erau încredinţaţi că însuşi sufletul marelui Platon, coborît din Olimp, se întrupase în dascălul lor spre a propovădui înţelepciunea pe pămînt. Învăţaţii creştini socoteau însă că filozoful calcă pe urmele împăratului Iulian Apostatul, cel care se lepădase de creştinism, voind a reînvia eresul credinţei în anticii zei olimpieni. Şi erau de părere că lupta trebuie dusă împotriva sa nu cu ajutorul argumentelor şi a disputelor, ci cu armele Sfintei Inchiziţii şi flăcările rugului. Iar ca dovadă, se citau întocmai cuvintele lui Plethon spuse de el ucenicilor săi cu trei ani înainte de moarte:

„Luaţi seama, n-are să treacă vreme după moartea mea şi peste toate neamurile şi popoarele de pe acest pămînt străluci-va acelaşi veşnic adevăr şi tot omul se va întoarce în matca aceleiaşi credinţe – *unam eandemque religionem universum orbem esse susceplurum*".

Iar cînd l-au întrebat: „În care din credinţe ? Creştinească sau mahomedană ?" el a răspuns: „Nici în cea dintîi, nici într-a doua, ci într-o credinţă ce nu se deosebeşte de păgînismul antic — *neutram, sed a gentiltate non differentem*".

În casa lui Demetrius Halcondila, Cassandra fu crescută într-o pioşenie fătarnică, dar severă. Din toate cîte se vorbeau şi care i-au intrat în ureche, mica orfană, fără să înţeleagă rafinamentul filozofiei lui Platon, ţesu un basm vrăjit în care îşi povestea cum au să învieze zeii morţi din Olimp.

Purta la piept un talisman contra frigurilor, darul nepreţuit al tatălui veşnic plecat, care nu era altceva decît o pecetie cu chipul lui Dionisos. De multe ori. rămînînd singură, scotea pe furiş din sîn străvechea piatră şi privind-o la soare apărea înaintea ei din apele liliachii ale ametistului năluca unui efeb cu trupul gol, Bacchus cu tirsul într-o mînă şi cu un ciorchine în cealaltă. Şi alături o panteră sărea încercînd să lingă ciorchinele. Şi inima ei de copil se umplea de iubire pentru frumosul zeu.

Într-o zi messer Luigi muri de fierbinţeală, sărac lipit, într-o colibă de păstor, printre ruinele unui templu fenician pe care abia îl descoperise. Între timp se ruinase definitiv tot cumpărînd la antichităţi. Şi cam tot pe-atunci, după ani de pribegie şi de încercări zadarnice de a dezlega taina pietrei filozofale, se înapoie la Milano alchimistul Galeotto Sacrobosco, unchiul Cassaandrei, şi instalîndu-se în căsuţa de la porţile Vercelline, o luă la el pe nepoată.

Giovanni Beltraffio, care nu izbutea să uite ciudata convorbire dintre Cassandra şi mecanicul Zoroastro în legătură cu pomul otrăvit, o întîlni, şi nu o dată, în casa lui Demetrius Halcondila, unde Mèrula îi găsise de lucru la copiatul manuscriselor. Multă vreme îi spunea că este vrăjitoare, dar farmecul tinerei fete, ca şi vălul de straniu mister ce-o înconjura, îl atrăgea nespus.

Seară de seară, cum termina lucru la atelierul lui Leonardo, pornea spre căsuţa singuratică de la Porţile Vercelline, unde se întîlnea cu Cassandra. Se aşezau sus pe taluz, nu departe de iezătură şi stăteau îndelung de vorbă. Jos, la picioarele zidului prăvălit al mănăstirii închinate Sfintei Redegonda clipoceau apele negre şi liniştite ale canalului. O potecă abia zărită printre brusturi, urzici şi tufe de soc ducea spre creastă, şi nimeni nu dădea pe acolo ca să le tulbure singurătatea.

II

Seara pogorîse înăbuşitoare. Din cînd în cînd năvăleau vîrtejuri zburdalnice ridicînd nori de praf alburii şi foşnind prin frunzişul copacilor. Iar cînd vîntul se potolea, o linişte şi mai adîncă pogora asupra împrejurimilor, tulburată doar de mormăitul tunetului ce se rostogolea undeva în depărtare, înăbuşit şi stins, răzbind parcă de sub pămînt. Pe fondul acesta solemn şi ameninţător se desluşea mai straniu şi mai supărător încă searbădul zdrăngănit al lăutei şi

cîntecele de beție ale soldaților vămii care chefuiau la cîrciumioara din vecini — era într-o duminică.

Cînd și cînd jariști roșii se aprindeau pe cerul întunecat și atunci pentru o clipă răsăreau din beznă căsuța ce se aciuiase pe malul celălalt, plecată într-o rînă, cu hornul de cărămidă afumat vărsînd valuri de fum negru (de la topitoria alchimistului), silueta deșirată și slăbănoagă a clopotarului cu undița în mînă șezînd pe marginea iezăturii năpădite de mușchi, canalul drept ca o săgeată cu două șiruri de sălcii și zade de o parte și de alta, bărcile cu fundul plat și cu cîte un bloc de marmură înăuntru trase de căluți răpciugoși și nehrăniți (erau aduse de la Lago Maggiore pentru Dom) și funia lungă care lovea apa. Apoi toate se cufundau iarăși în beznă și piereau ca nălucile. O singură luminiță roșie sclipea pe malul celălalt — cuptorul alchimistului — oglindindu-se în apele negre ale Cataranei. Miros de apă călîie, de papură veștedă, catran și lemn putred venea dinspre iezătură.

Giovanni și Cassandra ședeau pe taluz, deasupra canalului, la locul lor obișnuit.

– Ce plictiseală ! murmură fata, și încleștînd deasupra capului mîinile își frînse degetele subțiri și albe. În fiecare zi același și același lucru. Astăzi ca ieri, mîine ca astăzi. Același clopotar deșirat și prostănac pescuiește pe iezătură și nu prinde nimic, aceiași nori de fum urcă din hogeacul laboratorului, unde același messer Galeotto se căznește zadarnic să fabrice aurul, aceleași lotci sînt trase de gloabe costelive și aceeași lăută zdrăngăne a tristețe în cîrciuma de acolo ! Să fi fost cît de cît ceva nou ! Să ne fi cotropit măcar francezii și să fi ras Milanul de pe fața pămîntului, sau să fi prins clopotarul un pește, sau unchiul meu să fi descoperit secretul fabricării aurului... O, Doamne, ce plictiseală !

– Știu, îi obiectă Giovanni, și pe mine mă apucă uneori sila asta fără margini, că-mi vine să mor, nu alta. Însă fra Benedetto m-a

învățat o rugăciune grozavă care-l îndepărtează pe diavolul plictiselii. Vrei să ți-o spun ?

– Nu, Giovanni, clătină Cassandra din cap. Uneori doresc, dar nu pot să mă rog Dumnezeului vostru.

– Nostru ? Oare mai există și altul în afară de El, Unicul ?...

O vatră de flăcări izbucnite undeva în depărtările amurgului fulgeră luminînd brusc chipul fetei care-i apăru ca niciodată frumos, de o negrăită tristețe și mister.

Tăcea ca mai înainte și doar își prefira pletele negre și mătăsoase.

– Ascultă-mă, dragă prietene, spuse ea într-un tîrziu. Ceea ce vreau să-ți povestesc s-a întîmplat foarte demult, acolo, pe pămîntul meu natal. Eram copil pe-atunci. O dată tata m-a luat cu el într-o călătorie. Am vizitat ruinele unui vechi templu. Ele se înălțau pe un promontoriu. De jur împrejur cît vedeai cu ochii, numai marea. Pescărușii gemeau cu glasurile lor ascuțite și jalnice, iar brizanții se spărgeau cu tunet de stîncile negre ale țărmului, roase de apa sărată, colțuroase și ascuțite ca niște pumnale. Spuma albă zbura în aer și recădea ca să se scurgă val șuierător pe colții lor negri. De multă vreme ședeam singură pe treptele dinaintea templului, ascultînd tunetul mării și respirînd prospețimea brizei amestecată cu balsamurile amărui ale pelinului. Tata se căznea să dezlege pe un ciob de marmură inscripția ștearsă aproape cu totul. Apoi m-am ridicat și am intrat în templul părăsit. Coloanele de marmură îngălbenită stăteau neatinse de vreme. Printre ele cerul siniliu apărea violet-închis, aproape negru, și-acolo sus, în înălțimi, din crăpăturile pietrei răsăriseră maci roșii. În templu domnea tăcerea și doar bubuitul surd al brizanților umplea sanctuarul cu un murmur ca de rugăciune. Mi-am aplecat urechea să-l ascult și... deodată inima mi s-a frînt în piept. Am căzut în genunchi și am început să mă rog necunoscutului zeu profanat care-și avusese odată sălașul acolo.

Sărutam lespezile de marmoră, plîngeam și-l iubeam pentru că nimeni pe acest pămînt nu-l mai iubea ca mine și nu i se mai ruga ca mine, și pentru că murise. De-atunci nu m-am mai rugat nimănui așa, niciodată. Templul era al lui Dionisos.

– O, ce-ai făcut, Cassandra ! se înspăimîntă Giovanni. E păcat, blasfemie ! Nu există și nici n-a existat vreodată Dionisos...

– Zici că n-a existat ? repetă fata zîmbind a dispreț. Dar atunci cum de ne învață sfinții părinți, în care tu crezi, că zeii izgoniți pe vremea cînd a biruit Isus s-au prefăcut în demoni atotputernici ? Și de ce în cartea vestitului astrolog Giorgio da Navarra exista o prorocire întemeiată pe niște observații asupra aștrilor cerești, care spune că conjuncția planetei Jupiter cu Saturn a dat naștere religiei ebraice, cea a lui Jupiter cu Marte — religiei chaldeene, religia egiptenilor a fost fructul conjuncției lui cu soarele, în timp ce conjuncția lui cu Venus a întemeiat mahomedanismul, și conjuncția lui cu Mercur a dat naștere credinței creștine, tot așa cum din conjuncția lui Jupiter cu Luna se va naște credința în Anticrist, și atunci zeii morți vor învia !

Se auzi tunetul mîrîind mai aproape. Jariștile fulgerelor își încingeau mai starșnic văpaia, iluminînd norul cumplit de greu care se tîra cu încetineală. Lăuta de la cîrciumă tot mai zuruia în tăcerea grea de amenințări.

– O, Cassandra ! strigă Beltraffio, cu rugă. Oare nu vezi că te ispitește diavolul, ca să te ducă la pierzanie ? Blestemat să fie, procletul !...

– Pe tine nu te-a ispitit vreodată ? Fata se întoarse iute spre dînsul și, punîndu-și amîndouă mîinile pe umerii lui, șopti: Și dacă ești atît de curat, cum se face că ai plecat de la dascălul tău fra Benedetto și te-ai tocmit la Leonardo da Vinci, ereticul ? Și pentru ce vii încoace, ca să mă vezi pe mine ? Nu știi că-s vrăjitoare, iar vrăjitoarele sînt rele, mai rele decît însuși diavolul ? Nu te temi

că-ţi vei duce sufletul la pierzanie ?...

– Dumnezeu e cu noi ! îngăimă Giovanni cutremurîndu-se.

Cassandra se apropie de el şi-l pironi în tăcere drept în lumina ochilor cu ochii săi galbeni ca miezul chihlimbarului. Şi în aceeaşi clipă nu reflexele unor fulgere depărtate, ci fulgerul însuşi despică norul, luminînd chipul ei palid, ca marmora zeiţei ce i se înfăţişase o dată ieşind dintr-un mormînt milenar, acolo pe Dealul Morii.

„E ea ! Ea ! murmură îngrozit Giovanni. Diavoliţa albă !"

Făcu un efort să sară în picioare şi nu putu; simţea pe obraz răsuflarea ei fierbinte şi fără să vrea îi asculta şoapta:

– Să-ţi spun tot, tot pînă la capăt, Giovanni ? Vrei să zburăm, dragule, acolo unde-i el ? Crede-mă, e-aşa de bine acolo, n-o să-ţi pară rău, n-ai să te plictiseşti. Şi nu-ţi mai e ruşine de nimic, ca în vis, sau ca în rai, totul e îngăduit acolo. Vrei să zburăm acolo, vrei ?...

Broboane de sudoare rece îi acoperiră fruntea, dar curiozitatea învinse groaza şi Giovanni întrebă:

– Unde ?

– La sabat ! îi răspunse ea abia auzit, aproape atingîndu-i obrazul cu buzele, de parcă ar fi suspinat pătimaş.

Tunetul bubui năpraznic şi solemn, cutremurînd pămîntul şi cerul, cu o veselie înspăimîntătoare, ca şi cum ar fi rîs în hohote nevăzuţii uriaşi subpămînteni, apoi se rostogoli şi se stinse într-o linişte ce-şi ţinea răsuflarea.

Nici o frunză nu se clinti în copaci. Cu el tăcu şi zuruitul silnic al lăutei.

Şi în aceeaşi clipă dăngăni lent şi măsurat clopotul mănăstirii, chemînd credincioşii la Angelusul de seară.

Giovanni se închină cu evlavie, iar Cassandra se ridică murmurînd:

– E timpul să mă întorc acasă. E tîrziu. Vezi făcliile ? E il Moro

care soseşte la messer Galeotto. Uitasem că astăzi unchiul are să-i demonstreze transformarea plumbului în aur.

Într-adevăr, se auzea ţăcănit de copite. Călăreţii, venind în şir de-a lungul canalului de la Porţile Vercelline, se îndreptau spre casa alchimistului, iar acesta, aşteptîndu-l pe duce, termina în laborator ultimele pregătiri în vederea experienţei.

III

Meser Galeotto îşi petrecuse toată viaţa în neobosite căutări ale pietrei filozofale.

Cînd absolvi Facultatea de medicină din Bologna, Galeotto se tocmi *famulus* la un adept celebru al ştiinţelor oculte, contele Bernardo Trevisano, şi timp se cincisprezece ani căută Mercurul cel capabil să se transforme în fel şi fel de substanţe: sare, amoniac, diverse metale, în bismut şi în arsenic natural, în sînge omenesc, în fiere, în fire de păr, în animale şi plante.Toate cele şase mii de ducaţi ai moştenirii pămînteşti au zburat pe coşurile turnătoriei. Cînd îşi cheltui banii, recurse la punga altora, datornicii îl băgară în temniţă, dar Galeotto reuşi să evadeze şi în următorii opt ani făcu experienţe asupra ouălor, izbutind să irosească 20.000 de bucăţi, nu mai puţin. După aceea colaboră cu protonotarul papei, messer Henrico, făcînd experienţa cu piatra-vînătă, dar se îmbolnăvi din pricina emanaţiilor şi zăcu paisprezece luni părăsit de toţi şi fu cît pe ce să-şi dea duhul.

Cu micu-i laborator în spinare străbătu drumurile Spaniei, Franţei, Austriei, Olandei, Africii de Nord, Greciei, Palestinei, Persiei, îndurînd sărăcia, umilinţele, chiar şi persecuţiile. La curtea regelui Ungariei fu torturat în speranţa că i se va smulge secretul miraculoasei transformări. Şi, în sfîrşit, bătrîn şi istovit, dar fără a-şi pierde curajul, Galeotto se înapoie în Italia la invitaţia ducelui il Moro, care îi acordă titlul de alchimist al curţii.

Mijlocul laboratorului îl ocupa masivul cuptor din lut ars de-o construcție greoaie, având o mulțime de compartimente, ușițe, creuzete și foale de încins jarul.

Într-un colț, sub stratul gros de praf, zăceau rămășițele turnării, asemănătoare cu lava răcită.

Pe masa de lucru se îngrămădeau tot soiul de aparate, unul mai complicat ca altul: alambicuri, retorte, mojare, pahare de sticlă, pîlnii, mici sisteme de distilat, lungi țevi șerpuitoare, clondire și borcănașe. Sărurile otrăvitoare, acizii, bazele, degajau un miros înțepător. Un. întreg univers de mistere se ascundea în metale — șapte zei din Olimp, șapte aștri cerești: în aur — Soarele, în argint — Luna, în aramă — Venus, în fier — Marte, în plumb — Saturn, în cositor — Jupiter, și în mercurul viu și strălucitor — Mercur cel veșnic în mișcare. Se aflau aici substanțe purtînd nume barbare ce înspăimîntau pe profani: Craiul de chinovar, Laptele lupoaicei, Ahile cel de aramă, asteritul, androdama, anahalistul, rapocticum, aristolochia. Printre ele stropul de Sînge de Leu, dobîndit după ani de trudă, un leac fără preț care vindecă toate bolile și-ți dăruie tinerețea veșnică, juca în apele roșii ca rubinul.

Magul ședea la masa lui de lucru.

Mic de stat și firav, cu obrazul încrețit ca o ghebă trecută, dar veșnic fără astîmpăr, vioi și sprințar, messer Galeotto, sprijinindu-și bărbia în mîini, privea cu atenție balonul de sticlă pus pe flacăra albastră, imaterială, a spirtierei care dădea în fiert încetișor, apoi prinse a forfoti în clocot *Oleum Veneris,* Uleiul Venerei, un lichid transparent de un verde crud, ca smaragdul. Făclia ce ardea alături arunca reflexele ei irizate, prefirîndu-le prin smărăgdiul balonului, pe străvechiul pergament in-folio deschis pe masă, o lucrare aparținînd alchimistului arab Giabir Abdalla.

Auzind pași pe scară și glasuri, Galeotto se ridică, roti privirea

prin laborator, controlînd dacă toate sînt la locul lor, făcu semn tăcutului *famulus* să mai pună cărbuni în cuptor şi ieşi în întîmpinarea oaspeţilor.

IV

Iar oaspeţii erau veseli. Abia se sculaseră de la ospăţul stropit din belşug cu vin de Malvasia. În seara aceea în rîndurile suitei ducelui se aflau şi medicul-şef al curţii, Marliani, care poseda vaste cunoştinţe în domeniul alchimiei, şi Leonardo da Vinci.

Intrară doamnele şi cavalerii şi chilia întotdeauna tăcută a învăţatului se umplu de parfumuri, de foşnetul rochiilor de mătase, de flecăreală veselă şi rîsete zglobii, ca ciripitul de păsărele.

Iar cînd una din doamne atinse cu mîneca o retortă şi aceasta căzu şi se sparse, Galeotto o linişti amabil:

– Nu face nimic, signora, nu vă alarmaţi ! Numai să adun cioburile ca să nu vă tăiaţi picioruşele.

Alta luase în mînuşiţa-i albă şi parfumată cu violete o bucată de metal afumat, şi acum cavalerul, unul mai dibaci decît alţii, se căznea să-i şteargă pata cu batista de dantelă, strîngîndu-i mînuţa pe furiş.

Bălaia şi zvăpăiata donzella Diana, tremurînd toată de teamă şi veselie, atinse cu degeţelul cupa plină de mercur şi vărsă cîţiva stropi pe masă.

– Priviţi, priviţi, signorinelor, sub ochii voştri se întîmplă o minune: iată argint care aleargă pe masă, de parcă ar fi viu ! exclamă încîntată, văzînd cum se rostogolesc mărgeluşele strălucitoare.

Şi aproape ţopăind de bucurie, bătea din palme.

– E adevărat că-l vom vedea pe diavol în flăcările magice în clipa cînd plumbul se va preface în aur ? îl descosea fermecătoarea şi vicleana Filiberta, soţia bătrînului consul al sării. Cum socotiţi,

messere, oare nu e păcat să asişti la asemenea experienţe ?

Era nespus de evlavioasă, se spunea că îngăduie orice amantului, afară de sărutul gurii, ca cel puţin cea care rostise jurămintele de credinţă în faţa altarului să rămînă fără de prihană.

Între timp alchimistul se apropie de Leonardo.

– Messere, îi spuse încetişor la ureche, strîngîndu-i mîna cu căldură, ştiu să preţuiesc vizita unui om ca dumneata...

Leonardo vru să obiecteze, însă bătrînul îl opri clătinînd din cap.

– O, firește, pentru ei rămîne o taină ! Între noi însă... Doar ne înţelegem unul pe altul, nu ?...

Apoi se adresă oaspeţilor cu zîmbet amabil:

– Cu permisiunea protectorului meu, alteţa-sa ducele, şi a fermecătoarelor doamne aici de faţă, cărora mă închin cu reverenţă, încep experienţa dumnezeieştii metamorfoze. Atenţie signori !

Şi ca să nu dea loc la nici o suspiciune de şarlatanie, messer Galeotto arătă creuzetul, un vas cu pereţii groşi din cărămidă refractară, rugînd asistenţa să-l examineze cu atenţie, să-l pipăie, să-i ciocănească fundul spre a se convinge că nu ascunde vreo înşelătorie. Explică totodată că uneori alchimiştii ascund aurul în cîte un vas cu fundul dublu care la temperaturi înalte crapă în partea de sus, lăsînd aurul să iasă la iveală, ca şi cum ar fi rezultat din metamorfoză. Fură examinate cu multă grijă şi celelalte obiecte care puteau sau nu ascunde aurul, ca lingourile de cositor, cărbunii, foalele pentru încins focul, beţele cu care se amestecă metalul pe cale de răcire.

Alchimistul tăie apoi cositorul în bucăţele şi-l aruncă în creuzetul instalat la gura cuptorului, pe cărbunii încinşi. Tăcutul *famulus* puse în mişcare foalele uriaşe. Palid, mohorît, macabru, cu ochii săi piezişi părea un mort sculat din groapă, încît una din doamne fu cît pe ce să leşine, luîndu-l pe întuneric drept diavol. Sub răsuflarea şuierătoare a foalelor, cărbunii se încingeau din ce în ce.

Între timp Galeotto își întreținea oaspeții. Porecla de curtezană neprihănită — *casta meretrix* — pe care o dădu alchimiei stîrni multă veselie, căci, spunea el, are mulți adoratori și, deși tuturor le pare foarte accesibilă, pe toți îi înșală — nici unul nu se poate lăuda că a ținut-o în brațe — *in nullos unquam prevenit amplexus.*

Ascultînd flecăreala alchimistului, medicul curții, greoiul și grasul Marliani, cu obrazul plin, grav și inteligent, încrețea fruntea enervat și-o tot freca cu palma.

– Messere, nu rezistă în cele din urmă, n-ar fi timpul să treci la treabă ? După cîte văd, cositorul fierbe.

Atunci Galeotto desfăcu grijuliu hîrtia unui pachețel cu praf galben ca lămîia, gras, cu miros de sare marină și lucind ca sticla pisată. Era neprețuita comoară a alchimiștilor, piatra miraculoasă a înțelepților, misterioasa tinctură, *lapis philosophorum.*

Luă din ea pe un cuțit un grăunte neînsemnat, nu mai mare decît sămînța de mac, și înfășurîndu-l într-un ghemotoc de ceară albă de albine, îl aruncă în cositorul topit.

– Ce putere socotiți că are tinctura ? îl întrebă Marliani.

– Una la 2820 părți de metal în transformare, îi răspunse Galeotto. Firește, încă nu e perfectă, dar cred că în puțină vreme voi putea ajunge la o proporție de unu la un milion. Va fi deajuns să iei din ea cît un bob de mei și, dizolvînd-o într-un butoi cu apă să umpli coaja de alună și stropind via, să găsești în mai ciorchinii copți ! *Mara tingerem si Mercurius esset !* Aș transforma și marea în aur, de-aș avea mercur de-ajuns.

Marliani strînse din umeri: lăudăroșenia alchimistului îl scotea din sărite.

Începu să-i demonstreze imposibilitatea metamorfozei, folosind argumentul scolasticii și silogismele lui Aristotel.

– Mai adăstați, *domine magister !* Vă înfățișez numaidecît un silogism ceva mai greu de răsturnat ! zîmbi messer Galeotto și

presără cărbunii cu un praf alb.

Nori de fum umplură laboratorul, o flacără țîșni cu trosnet și fîșîit, multicoloră ca un curcubeu, cînd albastră ca azurul, cînd verde, cînd roșie ca rubinul, și spaima cuprinse asistența.

Mai tîrziu madonna Filiberta povestea că ar fi văzut în văpăile roșii mutra necuratului.

Alchimistul săltă cu un cîrlig lung capacul creuzetului incandescent: cositorul din el clocotea furtunos și făcea spume.

Creuzetul fu închis la loc. Foalele prinseră a icni și a pufni din nou, și cînd peste vreo zece minute fu înmuiată în cositor o vergea subțire, toată lumea văzu că de capătul ei atîrna un strop de metal galben.

– Gata ! anunță alchimistul.

Creuzetul fu scos din cuptor, răcit o vreme, și cînd l-au spart spre a elibera conținutul, dinăuntru lui, sub ochii mulțimii înmărmurite, căzu zăngănind un lingou de aur sclipitor.

– *Solve mihi hunc syllogismum !* Îngăduie-mi acest silogism ! rosti alchimistul solemn către Marliani, arătîndu-i-l.

– Nemaiauzit... De necrezut... Împotriva oricăror legi ale naturii și logicii, îngăimă doctorul desfăcînd brațele a neputință.

Obrazul alchimistului era alb ca varul, iar ochii ardeau ca jăraticul.

– *Laudetur Deus in aeternum, qui partem suae infinitae potentiae nobis, suis adjectissimis creaturis, communicavit. Amen !* Slavă Celui-de-sus care ne dăruie nouă, făpturi ale sale nedemne, o părticică din infinita sa putere. Amin ! rosti el cu ochii la ceruri.

Cînd au probat aurul, pe piatra udată cu salpetru rămase o linie galbenă, lucioasă. Metalul nobil se dovedea mai pur și mai fin decît cel arăbesc și cel unguresc.

Oaspeții făcură roată în jurul bătrînului, felicitîndu-l, strîngîndu-i mîna.

Il Moro îl trase la o parte.

– Oare mă vei sluji şi de aici înainte cu dreptate şi credinţă ?

– Aş fi vrut să pot avea mai mult decît o viaţă ca s-o dedic alteţei-voastre, declară solemn alchimistul.

– Bagă de seamă, Galeotto, ca nu cumva vreun alt suveran să...

– Alteţă, dacă vreunul din ei află ceva, porunciţi să fiu spînzurat ca un netrebnic !

Şi după o clipă de tăcere, adăugă cu o plecăciune slugarnică:

– Dacă aş fi putut să capăt numai...

– Cu-um ! Iarăşi ?

– O, pentru ultima oară ! Vede Cel-de-sus că spun drept !

– Cît ?

– Cinci mii de ducaţi.

Ducele chibzui, se tocmi cu el pînă ce alchimistul mai lăsă o mie şi în cele din urmă acceptă.

Se făcuse tîrziu. Madonna Beatrice era probabil îngrijorată. Oaspeţii se pregăteau de plecare. Petrecîndu-i, amfitrionul le oferi ca amintire cîte un grăunte din aurul nou ivit.

Leonardo rămase.

V

– Cum ţi-a plăcut experienţa, învăţătorule ? îl întrebă Galeotto cînd se văzură singuri.

– Aurul se afla în vergele, îi răspunse Leonardo cu tot calmul.

– În care vergele ? Ce vrei să spui, messere ?

– În vergelele cu care ai mestecat cositorul: am văzut totul.

– Doar şi dumneata le-ai examinat...

– Nu, nu pe acelea...

– Ce vrei să spui cu asta ? Cum cutezi ?...

– Doar ţi-am spus că am văzut tot, repetă Leonardo cu zîmbet.

Nu nega zadarnic, Galeotto. Aurul era ascuns în vergelele scobite pe dinăuntru. Cînd capetele de lemn au ars, aurul a căzut în creuzet.

Bătrînului Galeotto i se tăiară picioarele, obrazul său exprima jale și supunere întocmai ca al unui hoț prins asupra faptei.

– Nu te teme, se apropie de el Leonardo, punîndu-i mîna pe umăr. N-am să spun nimănui.

– Adevărat? N-ai să spui?... îmgăimă în silă Galeotto, cuprinzîndu-i palma într-a sa.

– Desigur. Nu-ți doresc răul. Numai că nu înțeleg... pentru ce ?...

– O, messer Leonardo! exclamă Galeotto, și o geană de speranță tot atît de puțin cumpătată luă numaidecît locul deznădejdii fără margini din priviri. Jur pe Dumnezeul meu că, deși în ochii dumitale apar ca unul care umblă cu înșelăciuni, adevărul este că înșelătoria mea nu e decît o mică amînare, pentru că știi, spre binele ducelui și triumfului științei am găsit, crede-mă piatra filozofală! Deocamdată n-o am în mînă, dar pot să spun că există tot așa cum aș avea-o în buzunar, și deci am găsit calea, iar dumneata știi că în meseria noastră aici e totul — să găsești calea. Încă trei-patru experiențe, și gata! Ce era să fac, învățătorule? Oare descoperirea unui atît de măreț adevăr nu merita o minciună măruntă?

– Ce-i cu dumneata, Galeotto? Parcă ai juca baba-oarba, exclamă Leonardo strîngînd din umeri a nedumerire. Știi doar tot atît de bine ca și mine că transformarea unui metal într-altul este o pură aiureală, iar piatra filozofală încă o bazaconie la fel de gogonată. Alchimia, necromația, magia neagră, ca toate celelalte științe care nu se întemeiază pe experiența exactă și pe matematici sînt fie înșelătorie, fie sminteală, care, desfășurîndu-se ca un steag mincinos în bătaia vîntului, atrag gloata neștiutoare...

Alchimistul însă îl ațintea cu priviri senine pline de mirare. Deodată, plecîndu-și capul într-o parte și mijind unul din ochișorii șireți, se porni pe rîs șugubăț:

– Nu-i bine, nu se face învățătorule, zău că nu se face ! Sînt oare pentru tine un oarecare ? De parcă n-aș ști că ești cel mai mare alchimist al vremii, descoperitorul celor mai de seamă secrete ale naturii, un nou Hermes Trismegistos și Prometeu !

– Eu ?

– Dumneata ! Dar cine altul ?

– Mare pișicher ești, messer Galeotto !

– Ba dumneata ești pișicher, messer Leonardo ! Ai, ai, ai, cine-i mai prefăcut ca mătăluță ? Am mai văzut eu alchimiști pe lumea asta, zeloși cu toții întru păstrarea secretelor, dar ca dumneata altul – nicicînd !

Leonardo îl privi cu atenție, vru să se supere dar nu fu în stare.

– Va să zică, mata chiar crezi în poveștile astea ? zîmbi el fără să vrea. Chiar le crezi ?

– Păi cum ? ! exclamă cu tărie Galeotto. Află messer Leonardo, că dacă bunul Dumnezeu ar coborî acum din cer să-mi spună: Galeotto, piatra filozofală nu există ! – i-aș răspunde: Doamne, dacă-i adevărat că m-ai creat, uite, cum mă vezi, tot atît de adevărat e că există și o voi găsi !

Leonardo nu-l mai contrazise și nu se mai indignă, doar îl ascultă cu atenție.

Cînd veni vorba despre intervențiile diavolului în științele oculte, Galeotto observă cu zîmbet disprețuitor că acesta este făptura cea mai nefericită din cîte s-au pomenit în natură, nu există alta mai neputincioasă ca el. Bătrînul credea numai în puterea măreață a rațiunii umane și susținea că știința poate orice.

Apoi deodată, amintindu-și ca de ceva drag și amuzant, îl întrebă pe Leonardo cît de des vede spiritele stihiei. Iar cînd interlocutorul său mărturisi că nu le-a întîlnit niciodată, Galeotto nu-l crezu nici acum și explică nu fără satisfacție, cu amănunte, că Salamandra are trupul lung de vreun deget și jumătate, tărcat,

subțire și aspru la pipăit, pe cînd cel al Silfidei e străveziu, albastru ca cerul și diafan. Îi povesti despre nimfele și undinele care trăiesc prin ape, despre gnomi și pigmei, iasmele pădurii și rarisimii diemei ce-și fac sălaș în pietrele nestemate.

– Nu găsesc cuvinte să-ți spun, încheie Galeotto peroratia, cît sînt de buni și inimoși cu toții...

– Dar atunci de ce duhurile stihiilor nu se arată tuturor deopotrivă, ci numai celor aleși ?

– Cum se poate tuturor ? Se tem de oamenii grosolani, de beți vi, desfrînați și mîncăi. Îndrăgesc în schimb candoarea și naivitatea copiilor. Ei sînt acolo unde nu există ură și viclenie. De nu, devin sperioși ca sălbăticiunile pădurii și se ascund de privirile omului în elementul lor.

Chipul bătrînului era luminat de un zîmbet dulce și visător.

„Ce om ciudat ! Îți inspiră milă și pe de altă parte te farmecă", se gîndi în sinea lui Leonardo, ascultînd de data asta fără indignare delirul bătrînului alchimist și străduindu-se a-i vorbi cu gingășie, ca unui copil. Era gata să se dea drept posesorul oricărei taine numai să nu-l îndurereze pe messer Galeotto.

Se despărțiră prieteni.

Abia după plecarea lui Leonardo, alchimistul se apucă de o nouă experiență cu Oleum Veneris.

VI

Tot pe vremea aceea, dar la un cat mai jos și tot în fața vetrei care se găsea chiar dedesuptul laboratorului, ședeau monna Sidonia și Cassandra.

Un ceaun cu zeamă de gulii și usturoi, modesta lor cină, atîrna deasupra focului de vreascuri pe pirostrii. Bătrîna torcea. Mîna ei cu degetele smochinite răsucea agale tortul cu mișcări uniforme, ba

ridicînd, ba coborînd fusul în rotirea lui iute şi neîntreruptă. Cassandra îi privea mîinile şi îşi spunea că totul e la fel, ca ieri e azi, ca azi e mîine, un greiere ţîrîie în ungher, un şoarece roade sub podea, sfîrîie fusul, trosnesc uscăturile de smirdar, miroase a usturoi şi a gulie, şi bătrîna cu aceleaşi vorbe ca în ajun o mustră şi o cicăleşte, de parcă ar tăia-o cu un fierăstrău neascuţit ca în toate serile, că de, e femeie sărmană, măcar că lumea spune c-ar fi îngropat putina cu ducaţi în vie. Prostii curate. Messer Galeotto o ruinează, nu alta. Pe amîndoi, Doamne iartă-mă, şi pe unchi şi pe nepoată, îi duce în spinare. Îi ţine pe casă şi masă numai din bunătate sufletească. Dar Cassandra nu mai e copil, ar trebui să se gîndească la viitor. Într-o zi unchiul o să moară şi o lasă săracă lipită. De ce nu se mărită cu geambaşul bogat, cel de la Abbiategrasso, care de multă vreme o ţine una şi bună că vrea s-o ia de nevastă ? E drept, nu-i la prima tinereţe, în schimb om cu scaun la cap, temător de Dumnezeu, are şi prăvălie, şi moară, şi livadă cu măslini pe rod. Dacă bunul Dumnezeu îi trimite un asemenea noroc în cale, de ce mai stă pe gînduri ? Ce naiba i se mai năzare ?

Monna Cassandra asculta şi plictiseala de neîndurat o sugruma, îi punea un nod în gît, îi strîngea într-un cerc de fier tîmplele. Îi venea să plîngă, să urle de plictiseală, de parcă o durea.

Bătrîna scoase din ceaun gulia aburindă şi străpungînd-o cu un beţigaş ascuţit, o curăţă, turnă peste ea mursă de razachie şi începu să o mănînce, clefăind cu nesaţ din gura-i ştirbă.

Cu resemnarea disperării, Cassandra se întinse, frîngînd cum îi era obiceiul, deasupra capului degetele-i albe şi subţiri.

După cină, cînd somnoroasei torcătoare, asemenea Parcelor triste, îi cădea capul de picoteală şi i se lipeau ochii de somn, dar glasul spart tot înşira verzi şi uscate despre geambaşul pricopsit, Cassandra scoase pe furiş din sîn talismanul ce-i atîrna pe piept de un şnur subţire, darul tatălui său, messer Luigi, şi, ridicîndu-l sus, în

dreptul ochilor, așa fel ca lumina flăcărilor să-l pătrundă, stătu să privească ametistul căruia trupul ei îi transmise căldura: în apele de-un liliachiu închis se ridică năluca unui trup gol de tînăr efeb cu tirsul într-o mînă și un ciorchine în cealaltă; alături o panteră sărea să-l lingă. Și inima fetei se umplu de dragoste pentru frumosul zeu.

– Monna Sidonia, spuse ea cu sfială, după ce, cu un oftat ascunse talismanul din nou în sîn, în noaptea asta iarăși se adună la Barco di Ferrara și la Benevento... Tușico ! Buna mea, dragălașa mea tușică ! Te rog !... N-o să intrăm în joc, numai ne uităm și numaidecît înapoi ! Am să fac tot ce vrei mata, îi smulg și un dar geambașului, numai haide... acum...

În ochi îi jucau pofte nebunești. Bătrîna o privi lung, apoi buzele-i groase, numai creturi, se destinseră într-un zîmbet larg, dezvelindu-i singurul dinte din gură, galben și ascuțit ca un colț de lup, iar chipul căpătă o expresie de grotescă veselie.

– Ai vrea, hai ? șuieră ea. Tare, hai ? Javră mică ce ești ! Ai prins gust s-o pornești în fiecare noapte, hai ? Nu te mai pot ține locului... Dar bagă de seamă, Cassandra, păcatul să cadă asupra ta. În seara asta nici prin minte nu-mi trecea să...

Și, ridicîndu-se, făcu ocolul odăii, închise bine obloanele, înfundînd crăpăturile cu cîrpe, încuie ușa cu cheia. La urmă turnă apă peste cenușa din vatră și aprinse un muc de lumînare dintr-un seu negru vrăjit. Apoi scoase din cufărașul de fier oala de lut cu o alifie mirosind iute și pătrunzător. Se prefăcea liniștită, cumpătată în mișcări, însă mîinile-i zbîrcite tremurau de parcă era beată, ochișorii aprinși de dorințe pătimașe scînteiau ca tăciunii, tulburați ca de sminteală. Între timp, Cassandra avusese grijă să tragă în mijlocul odăii două albii mari pentru plămădit aluat.

Sfîrșind cu pregătirile, monna Sidonia se dezbrăcă pînă la piele și urcîndu-se într-una din albii călare pe un măturoi și punînd oala între ele, începu să-și ungă trupul cu pasta groasă și verzuie. Mirosul

iute umplu repede odaia. Alifia asta de zburat a vrăjitoarelor se prepara din lăptuci otrăvite, țelină de baltă, zîrnă, conium maculatum, rădăcină de mătrăgună, mac de grădină, măselariță, sînge de șarpe și grăsime de prunc necreștinat, omorît în cazne de vrăjitoare.

Ca să nu vadă slutenia trupului veștejit, Cassandra îi întorsese spatele. Și în această ultimă clipă, cînd ceea ce-și dorise era aproape, foarte aproape și inevitabil, de undeva din adîncul conștiinței se ridica o negrăită silă.

– Ei, ce te foiești acolo ? bombăni baba vrăjitoare șezînd în albie pe vine. Parcă tu mă grăbeai, și acu tărăgănești. Singură nu mă duc, să știi. Dezbracă-te !

– Îndată, monna Sidonia. Dar stinge făclia. Nu pot la lumină...

– Mironosița ! Pe Munte nu-ți mai e rușine ?...

Totuși stinse făclia, închinînd cu stînga colțul casei cu o cruce profanatoare, diavolească, după obiceiul vrăjitoarelor. Fata se dezbrăcă și ea, păstrîndu-și totuși cămașa, apoi îngenunche în albie și prinse a se unge.

În bezna din odaie plutea doar mormăitul babei înșirînd vorbele descîntecului, cuvinte fără noimă și legătură:

– *Emen Hetan, Emen hetan, Palud, Baalberit, Astarot,* ajutați-mă ! *Agora, agora, Patrica,* ajutați-mă !

Cassandra inspira lacom mirosul iute al fermecatei alifii. Pielea o ardea ca focul, o și cuprinse ameteala și niște fiori dulci îi scuturau trupul. Apoi cercuri roșii și verzi îi plutiră pe dinaintea ochilor unindu-se și despărțindu-se de parcă undeva departe răsuna strigătul ascuțit și triumfător al bătrînei:

– Carr ! Carr ! De jos în sus, drept înainte ! Carr !

VII

Cassandra țîșni întîi pe gura coșului, călare pe țapul cel negru cu blana mătăsoasă, care-i mîngîia pielea picioarelor goale. Extazul îi umplea pînă-n margini inima.

– Carr ! Carr ! Zburăm ! De jos în sus, drept înainte ! striga ea sufocată de voluptate, cu glas de rîndunică ce se scaldă în azurul cerului.

Alături, călare pe măturoi zbura mătușa Sidonia, goală pușcă și cu pletele în vînt, de-o sluțenie negrăită.

Zburau atît de iute, încît aerul pe care îl despicau le șuiera pe la urechi ca uraganul.

– Spre miazănoapte ! Spre miazănoapte ! urla vrăjitoarea, strunindu-și măturoiul ca pe un cal buiac.

Pe Cassandra zborul o îmbăta ca miedul.

„Și cînd te gîndești că mecanicul nostru, bietul Leonardo, se căznește cu mașinile de zbor !"

Gîndul acesta o înveseli și mai mult.

Ba urca în înălțimi și dedesuptul ei își îngrămădea buclele norul cel negru vibrînd de fulgere albastre, iar deasupra cerul era limpede cu luna plină, o lună uriașă, orbitoare, rotundă ca o piatră de moară și așa de aproape, că puteai să-ntinzi mîna s-o apuci, ba strunea țapul în jos, apucîndu-l de coarnele-i întoarse și se năpustea spre pămînt ca o piatră proiectată în beznă.

– Încotro ? Ai să-ți rupi gîtul ! Ai turbat, împielițato ? striga după ea mătușica Sidonia, abia izbutind s-o ajungă.

Și zburau atît de aproape de pămînt, încît le învăluia foșnetul ierburilor somnoroase din mlaștină și licurici rătăcitori le luminau drumul. Dedesubt ardeau fosforescent cioturile putrede, iar buha, cobea și păpăluda strigau jalnic în sihla pădurii.

Rămîneau în urmă Alpii cu zăpezile lor veșnice scînteind sub pînzele de fantasmă ale lunii. Aici coborîră pînă la suprafața mării,

și Cassandra, luînd în pumni apa, o arunca în sus și se bucura de reflexele de safir ale stropilor.

Cu fiecare clipă iuțeala zborului creștea. Întîlneau tot mai des alți zburători ca vrăjitorul acela cărunt și zbîrlit într-un ciubăr, sau veselul canonic Silen călare pe un vătrai, cu mutra lui rumenă ca o franzelă bine coaptă și un burduhan rotofei, sau fetița bălaie pe o mătură, care n-avea mai mult de zece ani, cu o fețișoară plină de nevinovăție și ochi albaștri ca cerul ori strigoaica cu părul roșu, mîncătoare de carne omenească, în pielea goală, călare pe un vier, și mulți și multe altele.

– De unde veniți, suratelor ? întrebă tușa Sidonia.

– Din Elada, din insula Candia !

– Din Veneția, strigau altele, din Brocken, din Salaguzzi, de lîngă Mirandola. Din Benevento. Din Norcia.

– Încotro ?

– La Biterne ! Biterne ! La nunta Marelui Țap — *el Boch de Biterne !* Grăbiți-vă, grăbiți-vă ! Să nu pierdeți slujba.

Acum zburau deasupra tristei cîmpii în cîrd, ca ciorile.

Chipul lunii ascuns de vălurile ceții părea sîngeriu. Deodată se zări în depărtare, scînteind sub razele ei, o cruce de biserică sătească. Și năpustindu-se cu urlet, strigoaica cea cu păr roșu, călare pe vier, smulse din clopotniță clopotul cel mare și făcîndu-i vînt, îl aruncă în mlaștină. Iar cînd acesta căzu cu un vaier jalnic, plescăind în mocirlă, strigoaica izbucni în hohote ca un lătrat, în timp ce fetița bălaie cu cununa de flori pe cap bătea din palme cu veselie strengărească.

VIII

Luna își ascunse chipul după un nor. Pe tăpșanul de cretă, alb ca laptele, la lumina făcliilor de ceară verde, mari și răsucite, cu flacără strălucitoare, albastră ca fulgerele, alergau, se tîrau, se

împleteau ori se risipeau uriașele umbre ale vrăjitoarelor dănțuind, negre ca tăciunele.

– Carrr ! Carr ! sabat ! De la dreapta la stînga ! De la dreapta la stînga !

De jur împrejurul lui *Hyrcus Nocturnus*, Țapul Nopții, care trona pe o stîncă, vrăjitoarele curgeau rîu, fără început și fără sfîrșit, cu miile, ca frunzele de toamnă moarte și putrede.

– Carrr ! Carr ! Slăviți-l pe Țapul Nopții ! *El Boch de Biterne ! El Boch de Biterne !* S-a sfîrșit cu năpastele noastre ! Bucurați-vă !

Piuiau subțire și fonf cimpoaie, cu fluiere meșterite din oase de morți, bubuia surd și ritmic toba din piele de spînzurat, lovită de o coadă de lup: „bum, bum, bum". În cazane uriașe dădea în clocot cumplita fiertură pe care oaspeții o așteptau cu nesaț și lăcomie, deși cam nesărată, căci stăpînul locului nu suporta sarea.

Prin unghere se punea la cale desfrînarea taților și fiicelor, fraților și surorilor, a vampirului cu chip de motan negru fandosit și cu ochi verzi și a fetiței bălaie, plăpîndă și palidă ca un crin, a incubului sur ca un păianjen, inform și zgrunțuros, și a călugăriței ce rînjea nerușinat.

O uriașă vrăjitoare cu trupul grăsan ca laptele și un cap de prostănacă hrănea la piept cu dragoste maternă doi pui de drac abia născuți. Nesățioșii sugari se lipeau lacom de sînii ei flești și plescăiau zgomotos.

Copii mai mici de trei ani, care nu mai fuseseră la un sabat, pășteau la marginea tăpșanului turma de broaște rîioase, grase și bine îndopate cu sfînta cuminicătură. Broaștele cu zurgălăi la gît erau înfășurate în bogate mantii purpurii de cardinali.

– Hai să intrăm în joc ! o trase de mînă pe Cassandra nerăbdătoarea tușă Sidonia.

– Ne vede geambașul ! se apără rîzînd tînăra fată.

– Ba să-l mănînce cîinii pe geambaș !

Şi ambele intrară în hora ce le tîrî ameţitor, ca uraganul, cu urlete şi huiet, cu răgete şi hohote nebune !

– Carr ! Carr ! De la dreapta la stînga ! De la dreapta la stînga !

Mustăţi ţepoase, ude, ca de morsă înţepau ceafa Cassandrei, o coadă tare şi păroasă o gîdila din faţă, cineva o ciupi dureros şi nerușinat, altul i-nfipse în carne colţii, şoptindu-i la ureche alintări scîrnave. Cassandra nu se împotrivea; cu cît mai rău, cu atît mai bine ! Cu cît era mai înspăimîntător, cu atît te îmbăta mai avan.

Deodată, ca la un semn de vrajă, toţi se opriră locului, încremeniţi, împietriţi.

De la negrul pristol, unde trona Necunoscutul înconjurat de groază, veni glas surd, ca vuietul unui cutremur.

– Primiţi darurile mele ! Blajinilor, luaţi puterea mea, smeriţilor — semeţia mea, săracilor cu duhul— înţelepciunea, cei întristaţi — bucuria inimii mele. Primiţi-mi darurile !

Şi se ridică un bătrîn cu chip venerabil, cel mai de vază dintre părinţii Sfintei Inchiziţii. Ca patriarh al vrăjitorilor era menit a sluji messa neagră.

– *Sanctificetur nomen tuum per universum mundum, et liberta nos ab omni malo,* rosti el solemn. Închinaţi-vă, închinaţi-vă, credincioşilor !

Şi toţi căzură cu faţa la pămînt, şi imitînd cîntările bisericeşti, fonfăiră în cor, hulind:

– *Credo in Deum, patrem Luciferum, qui creavit coelum et terram. Et in filium ejus Belzebut.*

Cînd ultimele note se stinseră şi coborî liniştea, acelaşi glas ca un vuiet depărtat de cutremur rosti în noapte:

– Aduceţi-mi neprihănita mireasă, porumbiţa mea ca lacrima curată !

Şi sanctitatea sa întrebă:

– Şi care-i numele miresei tale, a porumbiţei tale preacurate ?

– Madonna Cassandra! Madonna Cassandra! tună drept răspuns.

Cassandra simți că-i îngheață sîngele în vine auzindu-și numele și părul i se făcu măciucă.

– Madonna Cassandra, Madonna Cassandra! se rostogoli deasupra gloatei. Unde-i? Unde? Unde-i stăpîna noastră cea curată? *Ave, archisponsa Cassandra.*

Cassandra vru să fugă, își ascunse obrazul cu palmele, dar degete scheletice, gheare, cleşti, trompe, labe păroase de paing se întinseră după ea, o înhățară, îi smulseră cămașa de pe trup, și goală, tremurătoare o tîrîră la picioarele pristolului.

Duhoarea necurată de țap într-o pală de suflare rece de mormînt îi învălui fața. Cassandra plecă ochii să nu vadă.

Atunci cel ce trona pe pristol grăi către ea:

– Vino.

Fata plecă mai jos fruntea și zări la picioarele sale o cruce de foc scînteind în beznă.

Făcu un ultim efort să-și învingă dezgustul, păși înainte și ridică privirea la cel ce-i stătea în față.

Și minunea se săvîrși.

Blana de țap îi căzu la picioare ca o piele de șarpe. Înaintea ei se afla străvechiul zeu din Olimp, Dionisos, cu zîmbetul veșnicei veselii pe buze, într-o mînă cu tirsul, în cealaltă ținînd un ciorchine, și o panteră sărea încercînd să i-l lingă.

Într-o clipă sabatul diavolesc se prefăcu în dumnezeiască orgie în cinstea lui Bacchus: diformele vrăjitoare erau acum tinere menade, demonii monstruoși se transformară în fauni și acolo unde adineauri se ridicau țancurile moarte ale stîncilor de cretă, străjuiau acum colonade de marmoră albă, scăldate de razele soarelui; și printre ele scînteia în depărtare azurul mării, iar deasupra Cassandra zări în nouri tot soborul scînteietorilor zei ai Elladei.

Satirii și bacantele loveau în timpane și-și sfîrtecau sfîrcurile sînilor cu pumnale, storceau suc sîngeriu de struguri în cupe de aur și-l amestecau cu propriul sînge, dansau, se roteau, cîntau:

– Slavă ție, Dionisos ! Au înviat străvechii zei ! Slavă zeilor înviați !

Iar tînărul cu trupul gol, Bacchus, deschise brațele înaintea Cassandrei și glasul său era ca tunetul ce cutremură cerul și pămîntul.

– Vino la pieptul meu, mireasa mea, porumbița mea fără prihană !

Și Cassandra căzu la pieptul lui.

IX

Deodată se auzi cîntatul de cocoși al dimineții. În aer pluti miros iute de umezeală, amestecat cu fumul și ceața zorilor. De undeva din nemăsurate depărtări veni dangăt de clopote. Și la auzul acestui glas o forfotă nebunească îi cuprinse pe cei de pe tăpșan: bacantele se prefăcură iarăși în monstruoase vrăjitoare, faunii în diavoli sluți, iar frumosul zeu Dionisos în puturosul *Hyreus Nocturnus*, Țapul Nopții.

– Acasă ! Acasă ! Fugiți ! Salvați-vă !

– Mi-au furat vătraiul ! urla în disperare burduhănosul canonic Silen și se azvîrlea de colo-colo, de parcă înnebunise.

– Vierule ! Vierul, la mine ! chema strigoaica cea cu părul roșu și, goală pușcă, se ghemuia și tușea în răcoarea zorilor.

Luna, gata să scapete, ieși de după nor și în lumina ei roșietică, roiuri negre ca de muște, vrăjitoarele înspăimîntate își luau zborul de pe Muntele de Cretă.

– Carrr ! Carrr ! De jos în sus, drept înainte ! Fugiți ! Salvați-vă ! Carrr !

În timp ce Ţapul Nopţii cu un behăit jalnic se scufundă sub pămînt, răspîndind duhoare de pucioasă.

Treptat, văzduhul se umplea de dangătul clopotelor.

X

Cassandra se dezmetici în odăiţa întunecoasă de la Porţile Vercelline. Zăcea jos pe podea.

Avea greaţă, ca după beţie. Capul îl simţea ca de plumb, trupul frînt de oboseală.

Afară clopotul de la Sfînta Redegonda dăngănea trist. Dar, acoperindu-i dangătul, răsunau necurmat ciocănituri stăruitoare la uşa de intrare. Plecă urechea. Vocea era a logodnicului, geambaşul din Abbiategrasso.

– Deschideţi ! Haide ! Nu vă sculaţi odată ? Mona Sidonia ! Monna Cassandra ! Da ce-aţi surzit ? M-a muiat ploaia ciuciulete. Doar n-am să mă întorc cum am venit pe mîzga asta drăcească !

Cassandra se ridică de jos anevoie şi, ducîndu-se la fereastra oblonită, trase afară cîlţii cu care monna Sidonia înfundase crăpăturile. Fîşia albăstrie de lumină a unei dimineţi posace pătrundea în odaie luminînd trupul bătrîn al vrăjitoarei care dormea somn greu pe podea, lîngă albia răsturnată.

Cassandra privi prin crăpătură.

Afară era urît, turna cu găleata, iar în faţa uşii de la intrare se afla geambaşul îndrăgostit. Şi alături de el un măgăruş pirpiriu cu capul plecat în pămînt fluturînd din urechile clăpăuge. Era înhămat la căruţa în care mugea un viţeluş cu picioarele legate. Geambaşul bătea în uşă tot mai tare.

Curioasă să vadă cum se vor sfîrşi lucrurile, Cassandra rămase să privească.

În sfîrşit oblonul de sus de la laborator se deschise şi pe

fereastră se iți bătrînul alchimist, zbîrlit și cu obrazul buhăit de nesomn, exprimînd enervare, chiar mînie, cum i se întîmpla uneori, cînd trezindu-se din visele sale, începea să-și dea seama că plumbul nu se poate transforma în aur.

– Cine bate ? întrebă messer Galeotto scoțînd capul pe fereastră. Ce cauți aici ? Ce-ți trebuie ? Ori ai înebunit, boșorogule ? Dumnezeu să te pedepsească, bătrîn smintit ! Oare nu vezi că toată lumea doarme ? Hai, șterge-o !

– Messer Galeotto ! Pentru ce mă ocărîți, Doamne iartă-mă ? Doar am venit pentru o treabă serioasă, ca să stăm de vorbă despre nepoata dumneavoastră. Iată, am adus în dar un vițeluș de lapte...

– La dracu ! răcni, scos din sărite, Galeotto. Cară-te de aici, ticălosule, cu vițelul tău cu tot ! Să te duci drept în iad !

Și oblonul se închise cu bufnet.

O vreme geambașul descumpănit stătu locului neștiind ce să facă, apoi se apucă să bată mai cu năduf în ușa zăvorîtă, de parcă vroia să o scoată din țîțîni. Măgărușul plecă și mai jos capul urecheat. Stropii de ploaie se scurgeau în pîrîiașe pe urechile-i ude, atîrnînd a deznădejde.

– O Doamne, ce plictiseală ! șopti monna Cassandra și închise ochii.

Își aminti de veselia ce domnise la sabat și văzu ca aievea transformarea Țapului Nopții în Dionisos, învierea marilor zei:

„A fost vis sau aievea ? se întrebă: Nu, mai degrabă vis. Iar aevea e aceasta de aici. După duminică vine luni..."

– Deschideți ! Hai, deschideți o dată ! striga geambașul cu disperare.

Răgușise de atîta strigat.

Picuri grei se scurgeau din burlan căzînd cu un plescăit în băltoaca murdară. Vițelul mugea a jale. Iar clopotul mănăstirii continua să dăngăne trist.

Cartea a cincea

FACĂ-SE VOIA TA !

I

Întorcîndu-se acasă abia spre ziuă şi cherchelit, cizmarul milanez Córbolo încasase de la nevastă-sa mai multe scatoalce decît i-ar fi trebuit, după propria lui expresie, unui măgar leneş ca să ajungă de aici şi pînă la Roma. Dimineaţa, cînd ea fu invitată de o vecină, peticăreasă, să guste din *migliaccio*, piftia din sînge de porc, Córbolo, constatînd că tot mai are în pungă vreo cîteva monede mărunte de care nu ştia consoarta, lăsă dugheana în grija calfei şi o şterse să se mai dreagă.

Mergea agale cu pas lenevos şi mîinile-nfundate în buzunarele pantalonilor roşi pe ulicioara şerpuitoare şi atît de strîmtă, încît călăreţul, întîlnindu-se cu un trecător pedestru, nu putu să nu-l atingă cu pintenul sau să nu-l lovească cu vîrful ghetei. Plutea în ulicioară duhoare de prăjeală în ulei, de ouă stricate, vin acru şi mucegai de beciuri.

Cu ochii cînd la fîşia de cer albastru ce se zărea printre acoperişurile caselor înalte, cînd la zdrenţele multicolore scăldate de soarele dimineţii pe care gospodinele le întinseseră de-a curmezişul ulicioarei, Córbolo fluiera un cîntecel, încercînd să se consoleze cu o înţeleaptă zicală, pe care însă n-a îndrăznit s-o pună vreodată în aplicare:

"Orice femeie, bună sau rea, are nevoie de băţ !"

Ca să-şi scurteze drumul, dădu prin naosul catedralei, unde ca întotdeauna domnea o forfotă ca în piaţă.

Cu toate că slujba şi cîntările îşi urmau rînduiala lor, mulţimea

se perinda intrînd pe o uşă şi ieşind pe alta, de multe ori însoţită de cai şi catîri.

Preoţii îşi vedeau de pomelnice, cîntînd cu glasuri nazale, în confesional răsunau şoaptele spovedaniilor, făclii ardeau în altare, şi alături, copiii jucau arşice, cîinii îşi vedeau de hîrjoana lor, iar cerşetorii zdrenţăroşi se luau la harţă.

Córbolo se opri o vreme în mijlocul mulţimii de gură-cască, să tragă cu urechea, nu fără răutăcioasă satisfacţie, la cearta dintre doi călugări.

Franciscanul fra Cippolo, desculţ, mic de stat şi roşcovan, cu obrazul grăsun şi rotofei ca o chiflă, îi dovedea adversarului fra Timoteo dominicanul că sfîntul Francisc, fiind în patruzeci de privinţe asemenea lui Isus Cristos, a ocupat în ceruri locul rămas liber după căderea lui Lucifer. Însăşi Maica Domnului nu i-a putut deosebi stigmatele de cele ale lui Isus.

Posacul fra Timoteo, un lungan palid şi deşirat, opunea stigmatelor martirului rănile sfintei Ecaterina care purtase pe frunte urma sîngerîndă a cununii de spini, ceea ce-i lipsea sfîntului Francisc.

Cînd Córbolo ieşi din umbra catedralei, a trebuit să închidă ochii de atîta soare. Piaţa Arengo era locul poate cel mai zgomotos din tot oraşul Milano, unde se îngrămădeau dughenele tîrgoveţilor cu mărunţişuri, ale pescarilor, cîrpacilor, zarzavagiilor, tarabe, umbrare şi lăzi, printre care abia aveai pe unde trece. Acesta le era locul dintotdeauna şi aici se înălţau de cînd lumea, în piaţa din faţa catedralei. Nici legea, nici porunca nu izbuteau să le clintească.

– Hai la salată, salată de Valtellina !

– Lămîi, lămîi, mandarine !

– Hai la anghinare, sparanghel, sparanghel fraged ! îşi strigau marfa zarzavagiii.

Peticăresele cotcodăceau ca găinile pe cuibar.

Un măgăruș mic și îndărătnic, îngropat sub un munte de struguri aurii și negri, portocale, vinete, sfeclă, conopidă, *fenocchi* și ceapă, trimitea în sus strigătul său sfîșietor: iha, iha, iha. Din spate, căruțașul îl mîna cu lovituri de ciomag peste coastele aproape dezgolite, îndemnîndu-l cu strigăte guturale:

– *Arri ! arri ! arri !*

Șirul de orbi cu cîrje în mînă, duși de un conducător, intonau trista lor *Intemerata.*

Doftorul ambulant, mai mult escroc decît doftor, cu un șirag de măsele smulse pe căciula lui de vidră și un clește uriaș în mînă stătea în spatele pacientului instalat de-a dreptul pe jos și ținîndu-i capul strîns între genunchi, îi smulgea un dinte cu mișcări iuți și dibace de saltimbanc.

Strengarii se țineau după un ovrei arătîndu-i urechea de porc sau dădeau drumul la *trattola,* un ditamai titirezul, sub picioarele trecătorilor. Cel mai zurbagiu dintre ei, oacheșul și cîrnul Farfanicchio, veni cu o cursă și, dînd drumul șoarecelui, se apucă să-l vîneze cu măturoiul, scoțînd niște urlete că-ți îngheța sîngele în vine:

– Uite-l aici, aici !

Bietul șoarece, fugind de urmăritori, se refugie sub fusta bogată a pieptoasei și dolofanei zarzavagioaice Barbaccia, care pînă atunci tricotase în liniște la ciorapi. Femeia țîșni în sus și prinse a țipa, de parcă ar fi opărit-o și, în hohotele mulțimii, își ridica fustele ca să scape de șoricel.

– Acuși pun mîna pe o piatră și-am să-ți sparg capul, canalie ! striga ea în culmea furiei.

Țopăind de încîntare, Farfanicchio îi arătă de la distanță limba.

Apăru un hamal cu un porc tăiat în spinare și zărindu-l, iapa lui messer Gabbadeo, doctorul, speriată de zarvă, sări în lături și, luînd-o la goană, lovi mormanul de vase de lîngă dugheana fierarului. Muntele de tigăi, cratițe, polonice, ceaune și răzători se

răsturnă cu zdrăngănit asurzitor şi messer Gabbadeo, cuprins de spaimă, scăpă dîrlogii, lăsînd în voie calul care gonea nebuneşte. Doar striga cît îl ţinea gura:

– Stai, iapa dracului ! Opreşte ! Stai !

Chipuri de curioşi se iţeau din ferestre. Hohote, chiote, fluierături, lătrat de cîini, glasuri omeneşti şi răcnete de măgari pluteau deasupra pieţei.

Desfătat de privelişte, Córbolo doar zîmbea blajin, spunîndu-şi în sinea lui:

„Frumoasă ar fi viaţa, de n-ar mînca nevestele zilele bărbaţilor !"

Apoi, punînd palma streaşină la ochi, se uită în sus, la uriaşul Dom înconjurat de schele, pe care milanezii îl ridicau în slava Naşterii Fecioarei.

La zidirea acestuia lua parte toată lumea de la mic la mare şi dacă regina Ciprului dăruise Domului aere de mare preţ, ţesute numai din aur, alături, pe altarul mare, sărmana peticărteasă, tuşa Caterina, pusese ca prinos Fecioarei, uitînd de frigul iernii ce avea să vină, hăinuţa ei roasă de blană, care nu preţuia mai mult de douăzeci de soldi, dar era singura ei haină caldă.

Şi, deprins de mic copil să urmărească mersul construcţiei, Córbolo observă cu bucurie un nou turn proaspăt înălţat.

Acolo, sus, pietrarii bocăneau de zor cu ciocanele, iar la Laghetto, debarcaderul de la San Stefano, cel de lîngă Ospedale Maggiore, se ancora şlep după şlep şi hamalii cărau stîncile de marmoră aduse tocmai de la carierele de pe malul lui Lago Maggiore. Scîrţîiau macaralele şi scrîşneau lanţuri, hîrşîiau ascuţit fierăstraiele, tăind marmora în bucăţi. Şi asemenea furnicilor, mişunau pe schele zidarii.

Maiestuoasa zidire creştea, se înălţa proiectînd turlele şi clopotniţele din marmora albă ca neaua, asemeni unor stalagmite pe

azurul cerului într-o cîntare veşnică de slavă, ridicată de popor în cinstea Născătoarei.

II

Córbolo coborî pe scările abrupte în beciul trattoriei răcoroase, cu bolţi de piatră, şi cu galeriile ticsite cu butoaie, ţinută de neamţul Thibald.

După ce salută prietenos pe toată lumea, îşi făcu loc la masa lui Scarabullo-spoitorul şi ceru o cană cu vin şi cîteva *offelette,* plăcinte calde cu chimen, gustarea milaneză tradiţională, şi după ce dădu de duşcă vinul fără prea multă grabă, gustînd şi din plăcinte, spuse:

– Dacă vrei să fii deştept, Scarabullo, nu te-nsura cît vei trăi pe lume !

– De ce ?

– Ştii cum e cu însurătoarea, prietene dragă ? urmă cu sfioşenie cizmarul. Cum ai vîrî mîna într-un sac cu şerpi, ca să scoţi un ţipar. Decît nevastă, mai bine podagră !

La măsuţa de-alături broderul Mascarello, un mincinos şi un flecar cum rar se-ntîmplă, povestea unor zdrenţăroşi flămînzi adevărate minuni despre necunoscutele meleaguri ale Berlinzzonei, loc binecuvîntat unde cîinii umblă cu covrigi în coadă, viţa rodeşte cîrnaţi, iar gîştele se dau pe daiboj, cît despre boboci, te roagă să-i iei pe deasupra. Mai este acolo un munte din parmezan ras, locuit de oameni care altă treabă n-au decît să fiarbă în zeamă de clapon spaghetti şi găluşte şi să le arunce jos. Care le prinde, ăla le-ntinge. Iar mai încolo-i rîul de *vernaccio* — un vin pe cinste, fără strop de apă, cum n-a mai băut nimeni pe lume.

Un om mărunţel cu bube pe după urechi şi ochii urduroşi, lipiţi ca la căţeii ce abia dau să-i deschidă, dădu buzna în trattorie. Era meşterul sticlar Gorgoglio, un neîntrecut flecar, curios de orişice.

– Signori ! declară el solemn, săltînd niţeluş pălăria-i verde spartă în fund şi ştergîndu-şi năduşeala de pe obraz. Signori, vin chiar acum de la franţuji !

– Ce tot îndrugi, Gorgoglio ? Sînt deja aici ?

– Păi cum, la Pavia... Lăsaţi-mă barem să-mi trag răsuflarea. Mi-a ieşit sufletul, nu alta. Am fugit mîncînd pămîntul. Ce mă fac, imi ziceam, dacă altul aduce vestea înaintea mea...

– Uite o stacană pentru tine, dă-o pe gît şi spune: ce fel de oameni sînt ei...

– Nu le băga deştu-n gură. că rămîi fără el. Alt neam ca noi, sălbatici şi fără stăpînire de sine, păgîni, cu chip de fiare, într-un cuvînt, barbari ! Cu flinte şi archebuze de opt coţi, cu bombarde de tuci, ghiulele de piatră, şi cai ca nişte zmei de peste mări — răi, cu urechile date pe spate şi cozile retezate.

– Şi zici că erau mulţi ? întrebă Maso.

– Puzderie ! cît un nor de lăcuste. Au năpădit toată cîmpia, de nu li se mai vede capătul. Turma asta de diavoli din nord e o pedeapsă de la Dumnezeu pentru păcatele noastre.

– De ce-i ocărăşti, Gorgoglio ? se amestecă Mascarello. Nu ne sînt prieteni şi aliaţi ?

– Halal prieteni ! Mai rău ca duşmanii. Plătesc coarnele, dar înfulecă boul cu tot.

– Ia nu mai îndruga. Zi vorbă sănătoasă, de ce ne-ar fi duşmani franţujii ? îl descosea Maso.

– De ce, de ce ! Nu vezi că ne calcă grînele, ne taie copacii, ne iau vitele, îi jefuiesc pe săteni şi-şi bat joc de femeile noastre ? Cît despre regele lor, măcar că-i numai ciolane, te şi miri cum se mai ţine sufletu-ntr-însul, da la muieri e foc şi pară, Are, zice-se, o carte cu portretele frumoaselor noastre dezbrăcate la piele. Dacă ne-ajută Cel-de-sus, zice, nu lăsăm, zice, o fecioară neprihănită de la Milano pînă la Neapole.

– Auzi, ticăloșii ! se revoltă Scarabullo, trîntind un pumn în masă că zdrăngăniră sticlele și paharele.

– Și cînd te gîndești că il Moro al nostru joacă după cum îi cîntă ei, îi dădea înainte Gorgoglio. Pe noi ăștia nu ne socot oameni. „Voi, zice, sînteți hoți și ucigași unul și unul. L-ați otrăvit, zice, și pe ducele vostru, i-ați făcut seama, zice, și pruncului nevinovat. Acum, zice, ca răsplată, Dumnezeu ne dă în stăpînire pămîntul vostru." Noi nu știm cum să-i ospătăm mai bine, și ei dau la cai tratațiile noastre „Nu cumva ați pus, zice, în hrană niscaiva otravă din cea cu care l-ați otrăvit pe duce ?"

– Scornești, Gorgoglio !

– Să-mi crape ochii-n patru, dacă mint, să mi se usuce limba în gură ! Dar ascultați aici, messeri, cum se mai laudă: „Vom cuceri, zice, toate popoarele Italiei, toate pămînturile și mările, și-l vom lua prizonier pe Marele Otoman. Îi vom smulge Constantinopolul și în vîrful Muntelui Măslinilor din Ierusalim vom înfige crucea, și apoi iarăși ne întoarcem la voi. Și vom săvîrși atunci judecata Domnului asupra voastră. Iar dacă nu vă veți supune, pînă și numele vi-l vom șterge de pe fața pămîntului."

– Am dat de dracu, fraților, murmură broderul Mascarello. Am încurcat-o rău ! Nu s-a mai pomenit așa ceva...

Tăcură toți înspăimîntați.

Și numai fra Timoteo, cel care se ciorovăise în naosul catedralei cu fra Cippolo, strigă triumfător înălțînd brațele spre cer:

– Întocmai spusele dumnezeiescului proroc Girolamo Savonarola. „Și veni-va bărbatul și cuceri-va Italia, fără a scoate sabia din teacă. O, Florența ! o, Roma ! o, Milano ! Vremea cîntărilor și a sărbătorilor a trecut. Pocăiți-vă ! Pocăiți-vă ! Sîngele ducelui Gian Galeazzo, al lui Abel ucis de Cain, strigă către Dumnezeu – răzbunare !"

III

– Franţujii ! Iată-i ! Priviţi ! răcni deodată Gorgoglio, arătînd doi ostaşi care intrau pe uşă.

Primul, un tînăr gascon zvelt, cu mustăcioară roşcovană şi obrazul chipeş exprimînd neobrăzarea, era sergent de cavalerie. Îl chema Bonivard. Tunarul Gros-Guilloche, camaradul său din Picardia, era un bătrîn lat în spete, cu gît de taur şi obrajii stacojii, ochi de rac ieşiţi în afară şi un cercel de aramă la ureche. Amîndoi păreau cam chercheliţi.

– Vom găsi oare în acest blestemat de oraş o cană cu vin mai ca lumea ? se întreba cu glas tare sergentul, ţinîndu-l pe după umeri pe tunar. Şi-acum mă ustură în gît oţeturile Lombardei !

Şi tolănindu-se în voie pe un scaun, roti cu plictiseală privirile pline de dispreţ asupra celor prezenţi, apoi bătu cu cana de cositor în masă, strigînd într-o italiană stîlcită:

– Să vină un litru de alb sec din cel mai vechi ! Şi *cervellata* în saramură, ca să ne dregem gustul !

– Bine zici, frăţioare, oftă din rărunchi Gros-Guilloche. Cînd te gîndeşti la dragul nostru *bourgogne* sau la nepreţuitul *baume !* Mai auriu ca părul Lisettei mele ! Uf, mi se strînge inima de dor ! Bine a zis cine a zis: cum e sacul, şi peticul. Cum e poporul, aşa-s şi vinurile. Să bem, aşadar, amice, pentru scumpa noastră Franţă !

Du grand Dieu soit mauldit à outrance,
Qui mal vouldroit au royaume de France !... *

– Despre ce-or fi vorbind ? întrebă în şoaptă, la ureche, Scarabullo pe Gorgoglio.

– Se fandosesc zicînd că vinurile noastre nu sînt bune şi le laudă pe ale lor.

---

* Cel ce rău doreşte Franţei, mîndrului regat
Dumnezeu din cer vedea-l-ar ! Fie blestemat !

– Ia te uită cum se-nfoaie cocoşii galici ! mormăi încruntîndu-se spoitorul. Nu-ş de ce mă mănîncă palma. Pesemne ca să-i învăţ minte cum să se poarte.

Neamţul Thibald, stăpînul trattoriei, cu un ditamai burdihanul sprijinit pe nişte picioruşe subţiri şi o uriaşă legătură de chei vîrîtă pe după brîul lat de piele, trase din butoi o juma de *brenta* şi duse franţujilor o ulcică aburindă, privindu-i cam neîncrezător pe venetici.

Dintr-o suflare Bonivard dădu de duşcă o stacană de vin, care i se păru de-a dreptul minunat, şi scuipă, strîmbîndu-se a dezgust.

Dar tocmai atunci trecu pe lîngă el Lotte, fata cîrciumarului, chipeşă, bălaie, cu nişte ochi la fel de blînzi ca ai lui Thibald.

Gasconul făcu tunarului cu ochiul, răsucind vitejeşte mustaţa roşcovană, mai dădu de duşcă o cană şi porni un cîntec soldăţesc despre Carol al VIII-lea;

Charles fera si grandes batailles,
Qu'il conquerra les Itailles,
En Jerusalem entrera
*Et le Mont des Oliviers montera.**

Gros-Guilloche îi ţinea isonul cu basul său răguşit.

Cînd Lotte trecu pe lîngă ei la întoarcere, cu ochii plecaţi a sfială, sergentul îi cuprinse mijlocul şi dădu s-o aşeze pe genunchi.

Fata îi scăpă din braţe, respingîndu-l, şi fugi. Însă gasconul o ajunse din urmă şi-o sărută pe obraz cu buzele muiate în vin.

---

* Carol, luptător de talie,
Cuceri-va-n scurt Italia.
În Ierusalim intra-va,
Pe Munte urcînd cu slavă.

Lotte scoase un strigăt și, scăpînd ulciorul de lut care se sparse în mii de cioburi, îi trase francezului o palmă atît de zdravănă, încît acesta rămase buimac.

Mușterii rîdeau în hohote.

– Bravo, fetițo ! striga broderul Mascarello. Jur pe San Gervasio că de cînd sînt n-am văzut o scatoalcă mai zdravănă ! Iac-așa să te saturi de pupat !

– Dă-o-ncolo, amice nu-ți pune mintea cu ea ! încerca să-l potolească pe gascon Gros-Guilloche.

Bonivard însă nu mai știa de el. Vinul i se urcase la cap.

– Așa-a ? strigă el cu un rîs gîtuit. Ei bine, stai nițel, frumoaso. Și drept pedeapsă, te voi săruta pe gură.

Se năpusti în urmărirea ei și, răsturnînd mesele, o ajunse gata să-și înfăptuiască promisiunea, cînd o mînă vînjoasă îl apucă de ceafă.

– Ia stai, ticălosule, rît franțuzesc fără rușine ! urlă Scarabullo în timp ce-l scutura ca pe-o cîrpă și-l apuca tot mai zdravăn de gîtlej. Stai să-ți moi nițeluș coastele, ca să ții minte ce pățești cînd insulți fetele noastre milaneze !...

– Ia mîna de pe el, bestie ! Trăiască Franța ! răcni la rîndul său și Gros-Guilloche, ieșindu-și din fire.

Scoase sabia și fără îndoială ar fi înfipt-o în spinarea spoitorului dacă Mascarello, Gorgoglio, Maso și ceilalți mușterii n-ar fi sărit să-l țină de mîini.

Se încinse o încăierare în lege printre mese, bănci, butoaie, cioburi de ulcioare și băltoace de vin.

Thibald văzînd sînge, săbiile, cuțitele ce ieșiseră la iveală, năvăli pe ușa beciului și, cuprins de spaimă, răcni de răsună piața:

– Săriți ! Ne omoară ! Au pornit franțujii la jaf !

Clopotul din piață începu să dăngăne. Îi răspunse cel

de pe Broletto. Negustorii trăgeau, prevăzători, obloanele. Zarzavagioaicele strîngeau marfa, peticăresele îşi închideau tarabele.

– Isuse ! Sfinţii martiri Protasio şi Gervasio, apărătorii noştri ! bocea cu glas tare Barbaccia.

– Ce s-a întîmplat ? Arde ?...

– Puneţi mîna pe franţuji !...

Numai Farfanicchio ţopăia de plăcere, chiuind şi şuierînd.

– Puneţi mîna pe franţuji !

Berrovierii, străjile oraşului înarmate cu archebuze şi halebarde, picară tocmai la timp ca să împiedice omorul, smulgînd din ghearele mulţimii pe Bonivard şi pe Gros-Guilloche.

Şi făcînd arestări la nimereală, îl înhăţară şi pe Córbolo, cizmarul.

– Fie-vă milă, stăruia pe lîngă ei nevastă-sa adunîndu-şi mîinile a rugă (o atrăsese zarva din piaţă), daţi-mi-l înapoi pe bărbăţelul meu, eliberaţi-l, rogu-vă-n genunchi, m-oi răfui eu singură cu el, de o să ţină minte cît o trăi să nu se mai bage în belele de astea ! Nătărăul, puteţi să mă credeţi, signori, nu face nici cît funia cu care aveţi să-l spînzuraţi !

Ruşinat şi cu sufletul plin de tristeţe, prefăcîndu-se a nu auzi ameninţările nevesti-si, Cóbolo se mulţumi să se ascundă pe după spinările străjilor.

IV

La înălţimea unde sfîrşea schelăria Domului neterminat, un tînăr pietrar urca pe o scară de frînghie într-una din turlele subţiri, nu departe de cupola centrală. Purta cu el statuia sfintei martire Ecaterina. I se ceruse s-o fixeze în vîrful turlei gotice.

De jur împrejurul său pluteau parcă asemănătoare stalagmitelor

turle cu vîrfuri ascuțite, arcade, bolți și dantele de piatră din neștiute flori, frunze și boboci, proroci și martiri, îngeri fără număr, chipuri hlizite de demoni, uriașe pajuri, sirene, harpii, dragoni cu aripi țepoase și guri hidos căscate la capetele burlanelor. Sculptate într-o marmură de un alb scînteietor, păreau sub vălul de umbre sinilii un codru îmbrăcat în mantia de chiciură a iernii.

Sus domnea liniștea. Numai rîndunelele săgetau deasupra capului său și lărmuiala din piață a mulțimii ajungea doar ca un foșnet de furnicar. Iar la marginea nesfîrșit de frumoasei și înverzitei Lombardii, scînteiau piscurile de zăpadă ale Alpilor, la fel de ascuțite și de albe ca și turlele Domului. Cînd și cînd ajungeau pînă la el sau poate erau doar închipuite sonuri de orgă, ca o rugă în suspine venită dinăuntrul bisericii, din însăși inima ei de piatră, și atunci i se părea c-o vede vie, pulsînd, respirînd și înălțîndu-se spre cer ca o pururea vie slavă Mariei Născătoare. ca un imn de slavă al tuturor veacurilor și popoarelor către Preacurata Fecioară și Mamă în veșmîntul ei țesut de soare.

Deodată, larma din piață crescu, se auzi o chemare de clopot.

Pietrarul se opri din urcat, uitîndu-se în jos și-l cuprinse amețeala: vederea i se întunecă, părea că uriașa clădire începuse să se clatine, iar turnul efilat în care urca se îndoaie sub el ca o trestie.

– Aoleu, cad ! exclamă cu groază. Primește, Doamne, sufletul meu !

Cu ultima sforțare se agață disperat de scară și, închizînd ochii se rugă:

– *Ave, dolce Maria, di grazia piena...*

Rugăciunea îl ușură. Din înalt veni un suflu de răcoare.

Pietrarul își trase răsuflarea, își adună puterile și continuă urcușul fără să mai plece urechea la glasurile pămîntene.

Urca tot mai sus, tot mai sus spre cerul pur, în timp ce buzele sale repetau cu nemărginită bucurie:

– *Ave, dolce Maria, di grazia piena...*

Între timp pe acoperișul larg de marmoră, plat aproape cu desăvîrșire, treceau membrii consiliului constructorilor, arhitecți italieni și străini invitați de duce ca să țină o consfătuire în legătură cu turnul central de deasupra cupolei, zis *tiburio.*

Printre ei se afla și Leonardo. Propusese un proiect, însă membrii consiliului îl respinseră ca mult prea îndrăzneț, în afara obișnuitului, într-un cuvînt, scornit de un liber-cugetător care nu ține seama de canoanele arhitecturii bisericești.

Disputa fiind aprinsă, nu puteau ajunge la o înțelegere. Coloanele din interior, susțineau unii, nu sînt destul de durabile. Dacă *tiburio* și turlele ar fi fost terminate, clădirea s-ar fi prăbușit, căci construcția au început-o niște ignoranți.

După opinia altora, Domul avea să dureze o veșnicie.

Ca de obicei, Leonardo nu lua parte la discuție. Stătea retras, singuratec și tăcut, cînd unul din lucrători se apropie întinzîndu-i o scrisoare.

– Jos, în piață, vă așteaptă un trimis din Pavia, messere.

Artistul rupse pecetea și citi:

„Leonardo, vino cît mai iute. Am mare nevoie de tine. Gian Galeazzo, duce

Astăzi, 14 octombrie."

După ce prezentă scuzele sale membrilor consiliului, Leonardo coborî în piață, încălecă și porni spre Castello di Pavia, situat la cîteva ore de Milano.

V

Castanii, ulmii și arțarii uriașului parc își etalau la soare bronzul și purpurile autumnale. Frunzele moarte pluteau prin văzduh ca fluturii. Din fîntînile îngropate sub bălării apa nu mai țîșnea, iar în

straturile neîngrijite, tomnaticele flori de ochiul-boului priveau cu jale.

În parcul castelului, Leonardo îl zări pe bătrînul nebun al lui Gian Galleazzo, singurul care rămăsese credincios stăpînului atunci cînd slugile îl părăsiseră pe ducele muribund.

Recunoscîndu-l pe artist, piticul alergă şonticăind în întîmpinarea lui.

– Cum se simte ducele ? îl întrebă Leonardo.

Piticul dădu numai din mînă.

Însă cînd Leonardo vru s-o ia pe aleea principală, piticul îl opri:

– Nu pe acolo, nu ! Vă vor zări, messere. Şi alteţa-sa vă roagă să veniţi în taină... Dacă află ducesa Isabella, s-ar putea să nu vă dea voie... Mai bine o luăm pe din dos, pe cărăruia asta ocolită...

Intrară pe poarta turnului din margine şi, urcînd pe scară, străbătură iatacurile splendide odinioară, acum părăsite şi de nelocuit. Tapetul de preţ din piele aurie de Córdoba era rupt şi jupuit, iar scaunul ducal de sub pologul de mătase, ţesut în pînze de paianjen. Vîntul nopţilor toamnei adusese din parc prin geamurile sparte frunze galbene, moarte.

– Ce tîlhari ! Ucigaşii ! ocăra pe sub nas piticul, arătînd semnele paraginei. Mă credeţi ? Să nu văd în ochi ce se petrece aici ! De n-ar fi ducele pe care, la drept vorbind, n-are cine să-l îngrijească afară de mine, un bătrîn slut, aş fi fugit la celălalt capăt al lumii. Pe aici, pe aici, vă rog.

Şi deschizînd uşa, îl introduse pe Leonardo într-o odaie întunecoasă, al cărei aer mirosea înăbuşitor a medicamente.

VI

Sîngerarea, după regulile artei medicale, se făcea aicea cu obloanele închise, la lumina lumînărilor. Ucenicul ţinea ligheanul în care se scurgea sîngele, în timp ce meşterul bărbier, un bătrînel cu mînecile suflecate, modest ca înfăţişare, opera deschiderea venei. Medicul, cu ochelarii pe nas şi înfăţişare gravă, în tradiţionalul strai de catifea liliachie, aproape neagră, garnisit cu blană de veveriţă, urmărea de departe, în calitate de „maestru al fizicii" munca bărbierului, căci a umbla cu uneltele chirurgicale era socotit drept ruşinos pentru demnitatea unui medic.

– Seara îi mai luaţi alteţei puţin sînge, porunci el cu ton autoritar cînd braţul fu pansat şi bolnavul sprijinit în perne.

– *Domine magister,* interveni politicos şi cu sfială bărbierul, n-ar fi mai bine să mai aşteptăm ? Nu cumva e prea mare pierderea de sînge ca să ...

– Ruşine, stimabile ! îl privi doctorul cu zîmbet dispreţuitor. Ar fi timpul să ştii că din cele douăzeci şi patru de livre de sînge cîte sînt într-un corp omenesc poţi scoate douăzeci fără nici o primejdie pentru sănătatea şi viaţa pacientului. Cu cît iei din puţ mai multă apă stricată cu atît apa se împrospătează. Mi s-a mai întîmplat să iau sînge şi de la prunci cu nemiluita, şi mulţumesc lui Dumnezeu, întotdeauna le-a ajutat.

Leonardo, care asculta convorbirea în tăcere, dădu să-l contrazică. Îşi spuse însă că e tot atît de inutil să contrazici medicii, pe cît şi alchimiştii.

În cele din urmă medicul, însoţit de bărbier, se retrase şi piticul aranjă pernele de sub capul bolnavului şi-i înfăşură picioarele în pled.

Leonardo roti privirea prin odaie. Deasupra patului atîrna colivia cu un mic papagal verde. Pe măsuţa rotundă zăceau aruncate

cărți de joc, arșice, într-un vas de cristal plin cu apă se zbenguiau peștișori aurii. La picioarele ducelui dormea încolăcit un cățel alb. Erau ultimele jucării pe care credinciosul servitor le născocea pentru a-și distra stăpînul.

– Ai trimis scrisoarea? murmură Gian Galeazzo fără să deschidă ochii.

– O, alteță! se bucură piticul. Și noi așteptam! Credeam că dormiți. Știți, messer Leonardo e aici...

– Da?

Zîmbind bucuros, bolnavul încercă anevoie să se ridice.

– În sfîrșit, învățătorule! Mă temeam că n-ai să mai vii...

Gian Galeazzo îl apucă pe artist de mînă și frumosu-i chip, tînăr de tot (avea douăzeci și patru de ani) se însufleți, acoperindu-se cu o ușoară rumeneală.

– Prietene, urmă bolnavul (piticul ieși să păzească la ușă), ai auzit, desigur...

– Despre ce-i vorba, alteță?

– Cum nu știi? Atunci nu merită să amintesc... Ba nu, îți voi spune totuși: ca să facem haz amîndoi. Ei zic că...

Ducele tăcu o vreme, privindu-l pe Leonardo drept în lumina ochilor, apoi sfîrși cu o părere de zîmbet pe față:

– Zic că ești ucigașul meu...

O clipă Leonardo crezu că aiurează.

– Ce nebunie, nu-i așa? Tu — ucigașul meu!... repetă ducele. Acum vreo trei săptămîni unchiul meu il Moro și Beatrice mi-au trimis în dar un coș de piersici. Madonna Isabella este convinsă că, de cînd am gustat din piersicile acelea îmi merge mai rău și că mor din pricina unei otrăvi lente. Mai spun că în grădina ta ar fi un pom...

– E adevărat, recunoscu încet Leonardo, am un asemenea pom...

– Ce spui? Și atunci...?

– Dar, nu, Dumnezeu m-a ferit de crimă, dacă într-adevăr piersicile au fost din grădina mea. Acum înțeleg de unde vin zvonurile. Studiind efectul otrăvurilor, am introdus venin sub scoarța piersicului. Și i-am spus ucenicului meu Zoroastro că piersicile conțin otravă. Dar experiența n-a reușit. Fructele sînt nevătămate. Iar el, pesemne s-a grăbit să aducă la cunoștiință cuiva...

– Știam că nu e nimeni vinovat de moartea mea, exclamă bucuros ducele. Și cu toate acestea să vezi cum se bănuiesc, se urăsc și se tem unii de alții... O, de-aș putea să le spun și lor așa cum am vorbit noi amîndoi ! Unchiul se crede ucigașul meu, pe cînd eu știu că e bun la suflet și numai slab de înger și sfios. Și-apoi, la ce m-ar ucide ? Sînt oricînd gata, nesilit de nimeni, să-i cedez puterea. N-am nevoie de nimic... Și ce-aș mai fi plecat de aici, de lîngă el, ca să trăiesc în libertate singur, înconjurat numai de prieteni. Să mă fi călugărit sau să fi intrat ucenic la tine, Leonardo. Dar nimeni n-a vrut să creadă că într-adevăr nu doream puterea... Doamne, pentru ce au făcut-o ? Spune-mi ! Nu pe mine, ci pe ei s-au otrăvit cu roadele pomului tău nevinovat. Bieții orbi... Pînă acum mi-am închipuit că nefericirea mea vine de la faptul că trebuie să mor. Azi însă am înțeles tot, învățătorule. Numic nu-mi mai doresc și nu mă mai tem de nimic. Mi-e așa de bine ! Mi se umple inima de împăcare și bucurie. E ca și cum aș fi aruncat de pe mine hainele pline de colb într-o zi dogorîtoare și aș fi intrat într-o apă răcoroasă și cristalină. O, dragul meu prieten, nu-mi găsesc cuvintele, dar tu înțelegi ce spun, nu-i așa ? Doar și tu ești ca mine...

Cu zîmbet molcom Leonardo îi strînse mîna în tăcere.

– Știam ! urmă bolnavul în extaz. Știam că ai să mă înțelegi... Ții minte cum îmi spuneai odată că o contemplare a eternelor legi ale mecanicii, ale necesității firești îi învață pe oameni marele calm și marea smerenie ? Pe-atunci nu înțelegeam. Acum însă, bolnav, singur, bîntuit de delir, de cîte ori nu mi-am adus aminte de tine, de

chipul tău, de glasul tău, de fiecare cuvînt, al tău, învăţătorule ! Ştii, uneori mi se pare că amîndoi am ajuns la aceeaşi concluzie pe căi diferite – tu pe ale vieţii, eu pe ale morţii.

Uşa se deschise şi dădu buzna piticul înspăimîntat.

– Monna Druda ! îngăimă el, înspăimîntat.

Leonardo vru să plece, însă ducele nu-l lăsă.

Intră bătrîna dădacă a lui Gian Galeazzo în mîini cu un borcănaş cu pastă galbenă, alifia de scorpion.

Se prindeau scorpioni în miezul verii, cînd soarele se afla în constelaţia Cîinelui, şi se puneau la soare, vii, la macerat timp de cincizeci de zile, în ulei de măsline vechi de o sută de ani, amestecat cu răculeţi, cruciuliţă şi matridat. Bolnavul era uns apoi în fiecare seară la subţiori, tîmple, burtă şi pe piept, în dreptul inimii. Doftoroaiele o ţineau morţiş că nu se află leac mai bun împotriva oricăror otrăvuri, ca şi a farmecelor, făcutului şi vrăjilor.

Zărindu-l pe Leonardo aşezat pe marginea patului, monna Druda se opri locului buimacă, păli la faţă şi mîinile începură să-i tremure atît de tare, că era cît pe ce să scape miraculoasa alifie.

– Sfinte Dumnezeule, apără şi mîntuieşte ! Maică precistă... !

Bolmojind rugăciuni şi închinîndu-se, dădaca se dădu îndărăt pînă spre uşă şi, ieşind din odaie, o luă la fugă cît îi îngăduiau bătrînele picioare ca să-i ducă îngrozitorea veste madonnei Isabella.

Nu se îndoia nici o clipă că numai tîlharul de il Moro, ajutat de ucenicul său Leonardo, îl dăduseră gata pe duce dacă nu cu otrăvuri, atunci cu deochiul, cu faptul, cu luatul urmei ori cu alte meşteşuguri diavoleşti.

În capelă ducesa îngenunchiase la icoană.

Cînd monna Druda îi adusese ştirea cum că la duce se află Leonardo, Isabella sări în picioare:

– Nu se poate ! Cine i-a dat voie ?... strigă dezmeticindu-se.

– Cine să-i dea voie ? îngăimă bătrîna clătinînd din cap a jale.

Mă credeți, luminăția-voastră ? Nu-mi dă prin minte de unde s-a ivit blestematul ! Parcă a ieșit din pămînt... Ori a venit prin coș, Doamne iartă-mă ! Se vede cît de colo că nu-i lucru curat. De cîtă vreme tot vă spun, alteța-voastră...

Dar nu-i fu dat să termine. Un paj intră în capelă și plecînd genunchiul, rosti cu reverență:

– Prealuminată madonnă, binevoi-veți oare luminăția-voastră și consortul luminăției-voastre să-l primiți pe preacreștinul monarh, majestatea-sa regele Franței ?

VII

Carol al VIII-lea își avea reședința tot aici, la castelul din Pavia, în apartamentele de jos, mobilate luxos anume pentru dînsul de către ducele il Moro.

Era într-o după-amiază. Monarhul Franței se odihnea ascultînd lectura unei cărți destul de agramate, tradusă de curînd anume pentru dînsul din latinește: *„Mirabila Urbis Romae"* — „Miracolele urbei Roma".

Copil bolnăvicios și singuratic, veșnic terorizat de tatăl său, ținut ani triști și îndelungați în izolatul castel Amboise, Carol își făcuse educația doar prin romanele cavalerești care au avut darul să-i tulbure de-a binelea mintea, și fără ele nu prea zdravănă. Cînd se pomeni pe tronul Franței, tinerelul sfios și lipsit de experiență, cu inima simțitoare și mintea exaltată ce abia împlinise douăzeci de ani, se închipui unul din eroii de basm ai temerarelor fapte pe gustul celor povestite despre rătăcitorii cavaleri ai Mesei Rotunde, Lancelot și Tristan, și își puse în gînd să înfăptuiască tot ce citise în cărți. Astfel se întîmplă că acest „fiu al zeului Marte și urmaș al lui Iulius Caesar" după expresia cronicarilor de la curte, coborî pînă-n Lombardia în fruntea unei oștiri uriașe, hotărît să cucerească

Neapolul, Sicilia, mai mult, Constantinopolul, Ierusalimul şi, detronîndu-l pe Marele Otoman, să smulgă din rădăcini erezia lui Mahomed şi să elibereze de sub jugul păgînilor Mormîntul Domnului.

Şi acum, ascultînd cu încredere naivă „Miracolele..." gusta dinainte desfătările gloriei pe care avea s-o cîştige cucerind un oraş atît de vestit.

Gîndurile i se împleticeau. Capul îi era greu şi un junghi îl supăra la lingurică din pricina cinei de aseară, cam prea veselă, în mijlocul unor doamne milaneze. Chipul uneia dintre ele — al Lucreziei Crivelli — îl visase toată noaptea.

Carol al VIII-lea era mic de stat şi urît la faţă. Picioarele îi erau strîmbe şi subţiri ca spiţele, umerii înguşti, unul mai jos decît celălalt, pieptul scobit, nasul coroiat mult prea mare şi greu pentru un obraz atît de mic, părul rar, de un roşcat palid, iar în loc de barbă şi mustăţi, obrajii îi avea năpădiţi de un puf galben. Un zvîcnet convulsiv îi schimonosea şi-i scutura mîinile. Gura cu buzele groase o ţinea veşnic deschisă, copilăreşte, sprîncenele, arcuite întrebător, în sus. Ochii miopi de un cenuşiu şters, albicios, foarte mari şi bulbucaţi, îi dădeau o expresie tristă, distrată şi în acelaşi timp încordată, obişnuită fiinţelor cu mintea slabă. Vorba îi era împleticită şi trunchiată. Gurile rele spuneau că s-ar fi născut cu şase degete la picioare. Şi, ca să-şi ascundă defectul, lansase la curte inestetica modă a pantofilor moi de catifea neagră, largi şi rotunjiţi la vîrf ca nişte copite de cal.

– Thibaud, Thibaud ! îl strigă el pe valet, cu obişnuitul aer distrat, întrerupînd la mijloc lectura. Ştii, mi-e nu ştiu cum, bîlbîi ele, negăsind cuvintele... Parcă mi-ar fi sete. A ? Mă arde parcă... Adă un pahar de vin, Thibaud !...

În clipa aceea intră cardinalul Brissonet şi-i aduse la cunoştinţă că îl aşteaptă ducele.

– A ? Cine ? Ducele... Îndată. Numai să-mi potolesc setea, bolmoji Carol, ducînd la buze cupa ce i-o întindea un curtean.

Dar Brissonet îi opri mîna.

– De-al nostru ? întrebă el pe Thibaud.

– Nu, monseniore, din pivniţele de aici. Al nostru s-a terminat.

– Iertaţi-mă, maiestate, se scuză cardinalul, vărsînd conţinutul cupei pe fereastră. Vinurile de aici ar putea fi dăunătoare sănătăţii voastre. Thibaud, dă ordin stolnicului să dea o fugă pînă-n tabără şi să aducă un butoiaş din rezervele de acolo.

– De ce ? A ? Ce ? Ce s-a întîmplat ? bolmojea regele nedumerit.

Şi cardinalul îi şopti că se teme de otravă. Căci la ce te puteai aştepta de la nişte oameni care l-au otrăvit pe propriul şi legiuitul lor monarh ? La orice. Deşi, e drept, probe făţişe nu existau, totuşi prevederea nu strică.

– Prostii ! Pentru ce ? Mi-e sete, îngăima Carol, închircindu-şi umerii.

În frunte mergeau heralzii.

Deasupra frunţii regale patru paji purtau un superb baldachin din mătase albastră ca cerul, ţesută cu crini argintii, emblema coroanei franceze, iar pe umerii lui înguşti seneşalul aruncă mantia de sobol, cusută cu albine de aur şi cu deviza cavalerească: *„Le roi des abeilles n'a pas d'aiguillon"* — Regele albinelor nu are ac.

Procesiunea defila în mohorîtele apartamente pustii. neprimitoare ale castelului din Pavia, avînd ca ţintă iatacul muribundului.

Pe cînd trecea pe lîngă capelă, regele o zări pe Isabella şi, după vechiul obicei francez, scoţînd respectuos bereta, se apropie să-i sărute gura, numind-o „dragă surioară".

Ducesa nu-i dădu însă răgaz şi, venind către el îi căzu la picioare.

– Aveți milă de noi, sire, începu ea cuvîntarea dinainte pregătită ! Dumnezeu să vă răsplătească însutit. Apărați-ne pe noi, nevinovații, voi, cavalerul fără frică și prihană ! Il Moro ne-a luat tot, tot. Ne-a răpit tronul și mi-a otrăvit soțul, pe Gian Galeazzo, legiuitul duce al Milanului. Sîntem înconjurați de ucigași în propria noastră casă...

Carol înțelegea anevoie cuvintele sale, de altminteri aproape că n-o asculta.

– A ? Cum ? Ce spune ? îngăima, de parcă atunci se trezise din somn, strîngînd convulsiv din umeri și bîlbîindu-se. Nu trebuie... Vă rog... Nu trebuie, surioară... Ridicați-vă, haide !

Ducesa însă îi apucă mîinile să i le sărute, vru să-i cuprindă genunchii și, izbucnind în lacrimi, exclamă la sfîrșit cu neprefăcută disperare:

– Dacă și maiestatea-voastră ne lasă pradă lor, nu-mi va rămîne decît să-mi iau zilele !...

La auzul acestora, regele se pierdu definitiv, obrazul i se închirci, de parcă era gata să izbucnească în lacrimi.

– Poftim ! Poftim ! O, Doamne... Nu pot să... Brissonet... te rog... eu nu știu... spune-i.

Ar fi vrut să o ia la fugă. Isabella nu-i trezea în suflet nici urmă de copmpătimire, căci pînă și-n umilința și disperarea ei era frumoasă și trufașă, asemenea eroinelor tragediei antice.

– Prealuminată madonna, liniștiți-vă, rosti cardinalul cu perfectă politețe. Maiestatea-sa va face pentru luminăția-voastră, și pentru duce, soțul vostru, monsieur Jean Galeasse, tot ce-i va sta în putință.

Însă tonul său oarecum protector era de-o răceală de gheață. Pronunță numele ducelui cu vădit accent franțuzesc.

Ducesa ridică ochii, se întoarse către Brissonet, apoi îl privi pe rege în obraz cu atenție și deodată amuți, parcă abia atunci

înțelegînd cui îi vorbise.

Ridicol, slut și demn de milă, regele stătea în fața ei cu gura de copil prostănac deschisă și holbîndu-și mai mult ochii mari și alburii, în timp ce un zîmbet stupid, încordat și descumpănit, se lățea pe obrazul său urît.

„Eu, nepoata lui Ferdinand de Aragon, la picioarele acestui avorton ?"

Se ridică. Obrajii ei, palizi pînă atunci, ardeau vîlvătaie. Carol simțea că trebuie să spună ceva, ca să spargă tăcerea penibilă. Cu o sforțare disperată, zvîcni din umăr, clipi din ochi și, îngăimînd obișnuitul său „A ? Cum ? Ce s-a întîmplat ?" se bîlbîi, dădu din mînă a jale și rămase mut.

Ducesa îl măsură cu o privire de fățiș dispreț și regele plecă fruntea, nimicit.

– Să mergem Brissonet, să mergem... A ?...

Înaintea lui pajii deschiseră canaturile ușilor și Carol pătrunse în odaia ducelui bolnav.

Aici obloanele erau deschise și lumina molcomă a serii de toamnă, filtrată prin aurul copacilor din parc, se revărsa pe fereastră.

Carol se apropie de patul bolnavului și, zicîndu-i *mon cousin,* îl întrebă de sănătate.

Gian Galeazzo îi răspunse cu zîmbet cald și regele se simți numaidecît mai la-ndemînă, sfiala i se risipi și puțin cîte puțin se liniști.

– Dumnezeu să vă dăruiască biruința, maiestate, spuse între altele ducele. Cînd veți ajunge la Ierusalim, la Sfîntul Mormînt, rugați-vă și pentru bietul meu suflet, căci pînă atunci nu voi mai fi...

– Ba nu, ba nu, *mon cousin,* se poate ? Cum de-ți trece prin minte ? îl întrerupse regele. Dumnezeu e milostiv, ai să te faci bine... Ce-o să ne mai războim noi doi cu păgînii ! Ține minte vorba mea ! A ! Cum ?...

– Să mă războiesc ? clătină din cap Gian Galeazzo. Eu ? Nu e cu putinţă...

Şi adăugă fixîndu-l pe rege drept în ochi cu o privire din străfunduri, rugătoare:

– Cînd nu voi mai fi, sire, aveţi grijă de fiul meu Francesco. Nu-l părăsiţi. De asemeni şi pe Isabella. E atît de nefericită ! N-are în lumea asta pe nimeni...

– O Doamne, o Doamne ! suspină regele cuprins de adîncă tulburare. Buzele lui groase tresăriră, colţurile li se lăsară în jos şi, privind parcă lumina, chipul îi fu luminat de-o bunătate fără seamăn.

Carol se aplecă iute asupra muribundului şi, îmbrăţişîndu-l într-o pornire de duioşie. îngăimă:

– O. vărul meu. dragul meu ! Bietul de tine, bietul de tine !...

Zîmbiră unul altuia ca doi copii oropsiţi şi buzele li se uniră într-o sărutare frăţească.

Cînd ieşi de la duce. Carol îl chemă la el pe cardinal:

– Brissonet, ei, Brissonet... ştii... trebuie cumva... ştii a ? să le luăm apărarea... Nu se poate aşa... nu... nu se poate... Sînt cavaler... Trebuie să le luăm apărarea auzi ?

– Maiestate, îi răspunse cardinalul în treacăt, ducele oricum va muri. Şi-apoi, cu ce am putea să-l ajutăm ? Numai să ne stricăm nouă. Il Moro e doar aliatul nostru...

– Il Moro e un asasin, asta e il Moro, un mişel ! strigă regele şi ochii săi scînteiară de o neprefăcută mînie.

– Ce putem face ? murmură Brissonet, strîngînd din umeri, cu zîmbet subţire şi îngăduitor. Il Moro nu e nici mai rău şi nici mai bun decît alţii. Asta-i politica, maiestate ! Toţi sîntem oameni, toţi greşim...

Stolnicul servi regelui o cupă de vin franţuzesc şi Carol îl bău cu sete. Vinul îl înviora şi-i risipea gîndurile negre.

O dată cu stolnicul venise şi un dregător de la curte, mesager al

ducelui, spre a-l pofti la cină. Dar Carol declină invitația. Trimisul stărui în fel și chip, văzînd însă că rugămințile rămîn deșarte, se strecură lîngă Thibaud și-i șopti o vorbă la ureche. Valetul dădu din cap a înțelegere și la rîndul său șopti la urechea regelui:

– Sire, madonna Lucrezia...

– A ? Cum ? Ce s-a întîmplat ?... Care Lucrezia ?...

– Cea cu care ați binevoit să dansați la balul de aseară.

– A, da, desigur, cum să nu... Țin minte... Madonna Lucrezia... Frumoasă ! Zici că va fi și ea acolo ?

– În mod sigur și vă imploră, sire...

– Mă imploră ?... Ia te uită ! Ce să fac, Thibaud ? Cum socoți ? Poate că totuși... La urma urmei totuna e... Fie și așa... Mîine la drum... Pentru ultima oară... Mulțumiți-i ducelui, messer, se adresă el trimisului, și comunicați-i că am să... a ? poate că...

– Ascultă, cine-i această madonnă Lucrezia ? îl trase el deoparte pe valet.

– Amanta lui Il Moro, sire.

– Amanta ? A ? Păcat...

– Numai un cuvințel să-mi spuneți sire, și într-o clipă se-aranjează totul. Poate chiar astăzi, dacă doriți.

– A, nu ! Cum se poate ? Îi sînt oaspe...

– Il Moro va fi măgulit, sire. Nu-i cunoașteți pe cei de aici, cît sînt de mărunți...

– Totuna, totuna. Cum vrei. Treaba ta...

– Fiți pe pace, sire. Numai un cuvințel...

– Nu mă-ntreba... Nu-mi place... Ți-am spus – e treaba ta... Nu știu nimic... Cum vrei...

Și Thibaud doar se înclină adînc în tăcere.

Dar coborînd scara, regele arăta iarăși întunecat și își freca fruntea într-o sforțare neputincioasă de a gîndi.

– Brissonet, ei, Brissonet.. Cum crezi ? Oare ce-am vrut să

spun ? Ah, da, da... Să-i luăm apărarea... E nevinovat... Ce ofensă... Nu se poate așa. Sînt cavaler !...

– Lăsați această grijă, sire, nu de ea ne arde acum. Lăsați-o pe altădată, pe mai tîrziu. Poate cînd ne vom întoarce din campanie, după ce-i vom fi învins pe otomani și vom fi cucerit Ierusalimul.

– Ierusalimul ! Într-adevăr ! bolmoji regele, căscînd ochii mari, și pe buze i se așternu un palid surîs visător.

– Mîna lui Dumnezeu călăuzește pe maiestatea-voastră către victorie, sire. continuă Brissonet, degetul Domnului arată calea oștilor cruciadei.

– Degetul Domnului ! Degetul Domnului ! repeta solemn Carol al VIII-lea. înălțînd privirile spre cer.

VIII

La opt zile după aceea, tînărul duce se stinse.

În ceasul morții o implorase pe soție să-i îngăduie a-l revedea pe Leonardo. Isabella îl refuză însă. Monna Druda îi băgase în cap că cei cărora li s-au făcut farmece întotdeauna simt o nestăvilită și dăunătoare dorință de a-i revedea pe fermecători și pînă în ultima zi bătrîna dădacă îl unse sîrguincois cu alifia de scorpion, iar medicii îl chinuiră luîndu-i sînge.

Se stinse în tăcere.

– Facă-se voia Ta ! au fost ultimele sale cuvinte.

Il Moro porunci ca trupul răposatului să fie transportat de la Pavia la Milano și acolo expus în catedrală.

Curtenii se adunară la Castello di Milano. Asigurîndu-i că sfîrșitul prematur al nepotului îl îndurerează cumplit, propuse ca micul Francesco. fiul lui Gian Galeazzo, legiuitul moștenitor al scaunului ducal. să fie declarat urmaș al său și ridicat la rangul de duce. Asistența se opuse însă cu strășnicie. Nu se cade, susțineau ei,

să se încredințeze unui minor o putere de stat atît de mare, astfel că stăruiră pe lîngă il Moro în numele poporului milanez să primească sceptrul ducal.

Il Moro refuză cu fățărnicie și abia după multe rugăminți se învoi, parcă în silă.

Fu adusă o bogată mantie din brocart aurit și proaspătul duce se înfășură în ea, apoi, înconjurat de o mulțime compactă de susținători, care făceau să se cutremure văzduhul de urale: „Viva il Moro, viva il duca !" în sunet de trîmbiți, salve de tunuri și dangăt de clopote, dar în tăcerea mormîntală a poporului de pe străzi, el porni călare spre bazilica Sant' Ambrogio. În Piazza del Mercato, în dreptul Loggiei degli Osia, dinspre miazăzi de palatul Signoriei, heroldul dădu citire, de față cu mai-marii breslelor, cu cetățenii de vază și sindicii orașului, unui „privilegiu" acordat ducelui il Moro de către Maximilian, eternul Augustus al Sfîntului Imperiu Roman.

„*Maximilianus divina favente clementia Romanorum Rex semper Augustus* — toate domeniile, pămînturile, satele, castelele și fortărețele, munții și pășunile, cîmpiile și pădurile, luncile și rîurile, lacurile și pîrloagele, terenurile de vînătoare și de pescuit, sărăturile și carierele, domeniile vasalilor, marchizi, conți sau baroni, pămînturile mănăstirești, ale bisericii și ale parohiilor, pe toate și pe toți ți le dăruim ție, Lodovico Sforza, și urmașilor tăi, de asemeni ridicîndu-te, numindu-te și punîndu-te pe tine și pe fii tăi, nepoții și strănepoții la cîrma Lombardiei pînă la sfîrșitul veacurilor".

Iar după cîteva zile populația Milanului fu încunoștințată că peste puțin va avea loc ceremonia transportării în catedrală a preasfîntului piron de pe crucea răstignirii, cea mai prețuită relicvă a Milanului.

Astfel spera il Moro să intre în voia poporului și să-și întărească printr-un act solemn autoritatea.

IX

Se făcuse noapte, dar în piața Arengo, înaintea cîrciumii lui Thibald, se adunase lume puzderie. Era de față și Scarabullo, spoitorul, broderul Mascarello, curelarul Maso, cizmarul Córbolo, meșterul sticlar Gorgoglio.

În mijlocul mulțimii, urcat pe un butoi, dominicanul fra Timoteo propovăduia:

– Iubiții mei frați ! Cînd sfînta Elena a găsit sub templul idolatru al zeiței Venus lemnul mîntuitor al crucii și celelalte unelte ale patimilor Domnului îngropate în pămînt de către păgîni, împăratul Constantin, luînd unul din preasfintele și spăimîntătoarele piroane porunci fierarilor să-l facă zăbală calului său de bătălie, ca să împlinească astfel spusa proorocului Zaharia: „și fi-va pironul zăbală calului". Tainica, nemărturisita relicvă i-a dăruit biruință asupra vrăjmașilor Imperiului Roman. După moartea cezarului, pironul a fost pierdut și abia după multă vreme regăsit în orașul Roma de către martirul Ambrogio Mediolanul în dugheana unui oarecare Paolino, negustor de fier vechi, și adus apoi la Milano. De-atunci orașul nostru are cel mai prețios dintre preasfintele piroane — acela care străpunse în palma dreaptă pe fiul omului, crucificîndu-l pe lemnul mîntuirii. Măsura lui exactă este de cinci degete jumate. Fiind mai lung și mai gros decît cel al Romei, și ascuțit, pe cîtă vreme acela e bont. Pironul nostru a stat timp de trei ceasuri înfipt în palma mîntuitorului, așa cum o dovedește preaînvățatul padre Alesio cu rafinatele-i silogisme...

Aici fra Timoteo se opri să-și tragă răsuflarea, ca să răcnească apoi cu putere nouă și cu glas de tunet înălțînd brațele spre cer:

– Și iată că astăzi iubiții mei frați, se săvîrșește o neasemuită mărșăvie: Il Moro, tîlhar și ucigaș, răpitorul unui pristol, ispitind poporul cu o sărbătoare nelegiuită, tocmai cu acest preasfînt piron,

vrea să-şi întărească tronul clătinat.

Mulţimea lărmui.

– Oare ştiţi voi, fraţilor, urmă călugărul, cui anume a încredinţat el construirea maşinăriei care va ridica acel piron în cupola centrală, deasupra altarului ?

– Cui ? Cui ?

– Florentinului Leonardo da Vinci !

– Leonardo ? Cine-i ăsta ? întrebau unii.

– Las' că ştim noi, îi lămureau alţii. Cel ce l-a otrăvit cu piersici pe tînărul duce...

– Vrăjitorul ! Ereticul ! Păgînul !...

– Da parcă am auzit, fraţilor, îi luă apărarea cu oarecare sfială Córbolo, că acest messer Leonardo este om blajin !... Rău nu face şi îi e milă nu numai de oameni, cruţă orice făptură vie...

– Taci, Córbolo ! De ce îndrugi prostii ?

– Oare poate fi bun la suflet un vrăjitor ?

– Vai şi amar, fii mei întru păstorit, îi dădea înainte fra Timoteo. Cîndva se va spune şi despre marele ispititor, cel ieşit din întuneric: e bun, e blînd, e desăvîrşirea, deoarece chipul său este asemenea cu acela al lui Crist, şi i-a fost dat un glas dulce şi perfid ca de lăută. Pe mulţi îi va ispiti cu mizericordia vicleană. Şi chema-va din cele patru vînturi ale cerului neamuri şi popoare aşa cum cheamă potîrnichea cu glasu-i prefăcut puii din alt cuib. Vegheaţi, dară, fraţii mei ! Acesta-i îngerul întunericului, prinţul celuilalt tărîm, numit Anticrist, ce vine luînd chip omenesc, iar florentinul Leonardo e sluga şi profetul acestuia.

– Ai grăit adevărul ! Ăsta şi-a vîndut sufletul diavolului şi a semnat zapisul cu propriul sînge, îi ţinu isonul meşterul sticlar Gorgoglio.

Nu mai auzise de Leonardo.

– Maică Precistă, apără şi miluieşte ! se văicărea tîrgoveaţa

Barbaccia. Deunăzi povestea o fetișoară, Stamma, care-i tocmită la bucătăria călăului închisorii că... Doamne iartă-mă c-o spun în fapt de seară, chiar dînsul, Leonardo, fură trupurile spînzuraților, ca să le ciopîrțească, să le scoată măruntaiele și să înșire mațele...

– Asta-i treabă ciudată, Barbaccio, ce mintea proastă de muiere n-o poate pricepe, o lămuri cu gravitate Córbolo. O anume știință care se cheamă anatomia...

– Zice lumea c-ar fi născocit și o mașină de zburat prin aer pe aripi de pasăre, interveni Mascarello.

– Se ridică asupra lui Dumnezeu străvechiul șarpe înaripat, Veliar, aduse din nou lămuriri fra Timoteo. Parcă nu se înălțase în văzduh și Simon Magul, dar l-a prăbușit la pămînt apostolul Pavel.

– Umblă pe mare ca pe uscat, declară Scarabullo. Cică „dacă Domnul Dumnezeu a umblat, de ce n-aș umbla și eu ?". Iată cum hulește !

– Coboară la fundul mării sub un clopot de sticlă, adăugi și curelarul Maso.

– Măi fraților, da nu le mai dați crezare ! La ce-i trebuie clopotul ? Cînd vrea, el se face pește și înoată, se preface în pasăre și zboară ! se dumeri Gorgoglio.

– Ca să vezi, vrăjitorul naibii, crăpai-i-ar ochii în cap !

– Oare ce mai păzesc sfinții inchizitori ? Pe rug cu el ! Pe rug !

– Ba să-i înfigă un par în gîtlej !

– Vai nouă ! Vai nouă, iubiții mei frați ! o tot ținea fra Timoteo. Preasfințitul piron !... Preasfințitul piron e la dînsul !

– Ei bine, asta nu e de îndurat ! răcni Scarabullo, strîngînd pumnii. De-ar fi să ne dăm duhul pînă la unul și tot nu vom îngădui profanarea sfintei relicve. Ba îi vom smulge pironul acestui păgîn ! Ne va plăti scump pentru pironul furat ! Și pentru ducele ucis mișelește.

– Încotro, fraților ? se îngrozi cizmarul. La ceasul ăsta străjile

dau ocol tocmai pe aici. Şi căpitanul di giustizia...

– La dracu şi cu dînsul ! Dacă ţi-e frică, du-te de te ascunde sub fusta nevestei.

Înarmată cu ciomege, pari, securi ori pietre, în răcnete, ocări, gloata se urni de-a lungul uliţei...

În fruntea ei, cu crucea în mîini, călca vajnic monahul şi intona un psalm:

– Învia-va Domnul Dumnezeu şi pieri-vor vrăjmaşii săi şi fugi-vor din faţa lui cei ce-l urăsc...

– Şi aşa cum se risipeşte fumul sau ceara în faţa focului, aşa pieri-vor necredincioşii din faţa Domnului.

Făcliile de răşină trosneau fumegînd şi în lumina lor roşietică pălea secera răsturnată a craiului-nou, subţirel şi atît de singuratic.

Stelele molcome se stingeau una cîte una.

X

Leonardo lucra în atelier la maşinăria de ridicare a preasfîntului piron. Alături, Zoroastro construia cutia cilindrică prevăzută cu geamuri şi raze poleite în care relicva avea să fie păstrată. Giovani Beltraffio, care se aciuiase în colţul mai întunecat, ridica din cînd în cînd ochii la dascăl.

Leonardo uitase de maşină adîncit în studiul problemei de transmisie a forţei prin intermediul scripeţilor şi al pîrghiilor.

Abia sfîrşise de făcut un calcul complicat. Necesitatea interioară a raţiunii, o lege a matematicii, justifica necesitatea exterioară a naturii, care era o lege a matematicii. Aşadar, cele două mari enigme se contopeau într-una singură, mai mare.

„Niciodată n-au să inventeze oamenii ceva atît de simplu şi de perfect ca fenomenul naturii, îşi spunea el în sinea lui cu zîmbet molcom. Dumnezeiasca necesitate obligă efectul să decurgă din

cauză pe calea cea mai scurtă"

Sufletul îi era plin de uimire vecină cu evlavia. O mai încercase şi altă dată dinaintea beznei în care izbutea să-şi furişeze privirea. Era un sentiment care nu semăna cu nici un altul pe măsura sentimentelor omeneşti.

Şi alături de schiţele maşinii pentru ridicat preasfîntul piron, alături de cifre şi calcule. Leonardo scrise pe marginea hîrtiei cuvinte ce sunau în inima sa ca o rugă:

„O, divină e dreptatea Ta. Primul Motor ! Tu refuzi să răpeşti vremii forţa, ordinea şi calitatea necesarelor acţiuni, căci dacă ea trebuie să împingă un corp cu o sută de coţi mai încolo, iar în drumul lui se întîlneşte o piedică. Tu porunceşti cu forţa avîntului să producă o nouă mişcare. diverse cutremurări sau zvîcniri, ceea ce reprezintă o compensaţie a drumului neparcurs. O, divină e necesitatea Ta. Primul Motor !"

Dar tocmai atunci se auziră bătăi puternice la uşa de intrare, cîntări de psalmi şi urletele gloatei înfuriate.

Giovanni şi Zaroastro alergară să afle ce s-a întîmplat.

Între timp. în odaie năvăli bucătăreasa Mathurine, mai mult dezbrăcată, aşa cum sărise din aşternut, şi cu părul vîlvoi.

– Ajutor ! Dau tîlharii ! Tîlharii ! strigă bucătăreasa. Maică Preacurată, ajută-ne...

După ea intrară Marco d'Oggiono cu archebuza în mîini, grăbit să zăvorească obloanele.

– Ce se întîmplă. Marco ? îl întrebă meşterul.

– Nu ştiu. O gloată dă năvală. Pesemne au aţîţat-o călugării.

– Ce vor de la mine ?

– Naiba-i înţelege pe aceşti dezlănţuiţi ! cer să le înapoiaţi preasfîntul piron.

– Nu-l am aici. E în sanctuarul arhiepiscopului Arcimboldo.

– Parcă nu le-am spus ? Nici nu stau să asculte, de parcă ar fi

turbați. Răcnesc ocări, zic că sînteți otrăvitorul ducelui Gian Galeazzo, vrăjitor și pîgîn.

Larma din stradă creștea:

– Deschideți ! Deschideți ! De nu, o să vă ardem blestematul cuib ! Punem noi mîna pe tine, Leonardo, Anticristule afurisit !

– Învia-va Domnul Dumnezeu și pieri-vor vrăjmașii săi, fonfăia fra Timoteo.

Cîntările sale se împleteau de minune cu șuierăturile strengarului de Farfanicchio, care-ți spărgeau urechile.

Deodată dădu buzna în atelier micul Jacopo, băiat de alergătură pe la bucătărie, se cățără pe pervaz, deschise oblonul și vru să sară afară, cînd Leonardo îl apucă de hăinuță.

– Încotro ?

– Să chem pe berovierri, la ora asta străjile căpitanului di giustizia trec pe aproape...

– Ce-ți trăsnește ! Dumnezeu cu tine, Jacopo. Ăștia, dacă te prind au să te omoare.

– N-au să mă prindă ! Săr zidul care dă în grădina tușii Trulla, mă strecor în șanțul cu brusturi, iar de-acolo prin dosuri... chiar dacă mă omoară, tot e mai bine să mor eu, decît să vă omoare pe dumneavoastră !

Și aruncînd lui Leonardo un zîmbet plin de tandrețe și curaj, băiatul îi alunecă din mîini, sări pe fereatră și, strigînd de jos din curte: „Am să vă scap, o să vedeți !" trînti la loc oblonul.

– Împielițatul ! clătină din cap Mathurine. Dar uite că acum ne-a prins bine. Să crezi că ne scapă...

În aceeași clipă se auzi un geam zăngănind și spărgîndu-se la catul de sus.

Bătrîna scoase un strigăt de spaimă și, ieșind valvîrtej din odaie. orbecăind, o luă pe scara abruptă a beciului, mai mult rostogolindu-se, și se piti jos în fundul unui butoi gol, unde numai bine ar fi stat

pînă dimineața de n-o scoteau ai casei.

Marco alergă sus să tragă și acolo obloanele.

Giovanni se înapoie în atelier și, palid, cu deznădejdea înscrisă pe față, nepăsător la toate celelalte, vru să-și reia locul din ungher, dar, ridică ochii la Leonardo, se apropie și deodată căzu înaintea lui în genunchi.

– Ce-i cu tine, Giovanni ? Ce s-a întîmplat ?

– Ei spun, învățătorule... Știu că nu-i adevărat... Nu pot crede... Dar spune-mi tu, pentru numele lui Dumnezeu, spune-mi tu cu gura ta, învățătorule !...

Și tăcu, sufocat de emoție.

– Te îndoiești, murmură Leonardo cu un zîmbet de întristare. Vrei să știi de la mine dacă e adevărat că sînt ucigaș ?

– Vreau un singur cuvînt, un singur cuvînt rostit de gura ta, învățătorule !

– Ce-aș putea să-ți spun, prietene ? Și la ce bun ? Tot n-ai să crezi, dacă ai putut să te îndoiești...

– O, messer Leonardo ! exclamă Giovanni. Atîta m-am chinuit, că nu mai știu ce-i cu mine... Simt că înnebunesc, învățătorule... Ajută-mă ! Ai milă de mine. Nu mai pot... Spune-mi că nu-i adevărat...

Leonardo tăcea.

Apoi murmură întorcînd ochii în altă parte, cu o voce care-i tremură ca o coardă:

– Și tu ești de partea lor, și tu ești împotriva mea !...

Se auziră bufnituri atît de puternice, că se cutremură casa – Scarabullo spărgea ușa cu barda.

Leonardo plecă urechea la urletele mulțimii și inima i se strînse de atîta singurătate și nemărginită tristețe din amarul căreia gustase și altădată.

Plecă fruntea. Și atunci ochii săi văzură rîndurile ce abia le

scrisese:

„O, divină e dreptatea Ta, Primul Motor !"

„Așa e ! își spuse în sinea lui. Tot binele vine de la Tine !"

Zîmbi împăcat și repetă în gînd ultimele cuvinte rostite de ducele Gian Galeazzo la ceasul sfîrșitului:

„Facă-se voia Ta, precum în ceruri, așa și pre pămînt".

C a r t e a a ş a s e a

JURNALUL LUI GIOVANNI BELTRAFFIO

În 25 martie 1494 am intrat ucenic la meşterul florentin Leonardo da Vinci.

Iată ordinea în care se predau materiile: perspectiva, măsurile şi proporţiile trupului omenesc, luîndu-se ca model meşterii mai de seamă, şi, în fine, desen după natură.

*

Astăzi colegul meu Marco d'Oggiono mi-a arătat o carte despre perspectivă, alcătuită din însemnări după spusele învăţătorului. Ea începe aşa:

„Bucuria cea mai mare i-o dă trupului omenesc lumina soarelui, iară spiritului – claritatea adevărului matematic.

Iată de ce ştiinţa despre perspectivă, în care contemplarea unei linii luminoase este cea mai mare bucurie pentru ochiul omenesc, este mai presus decît toate celelalte studii şi ştiinţe omeneşti. Fie ca mintea să mi-o lumineze Cel ce spus-a despre sine: «Eu sînt lumina cea adevărată», şi să mă ajute să expun cu limpezime această ştiinţă despre perspectivă sau ştiinţa despre Lumină.

Cartea de faţă o împart în trei părţi: prima – despre volumul descrescînd al obiectelor din depărtare, a doua – despre limpezimea descrescîndă a culorii, şi a treia – limpezimea descrescîndă a contururilor."

Învăţătorul se îngrijeşte de mine ca de copilul lui: aflînd că sînt sărac, n-a vrut să primească plata lunară conform înţelegerii.

*

– Cînd vei stăpîni îndeajuns legile perspectivei şi vei cunoaşte pe de rost proporţiile corpului omenesc, a spus învăţătorul, observă neobosit în timpul plimbărilor tale mişcările trecătorilor – cum stau, cum umblă, cum vorbesc şi se ceartă, rîd şi se încaieră, cum arată în aceste ocazii feţele lor şi ale celor ce vor să-i despartă, sau doar îi privesc în tăcere. Notează-ţi toate acestea şi schiţează-le cu creionul cît mai neîntîrziat într-un caieţel cu hîrtie colorată pe care să-l porţi mereu la tine, iar cînd se va umple, ia-ţi altul, dar pe cel vechi păstrează-l. Ţine minte că nu trebuie să distrugi sau să ştergi aceste desene, ci ele trebuie păstrate, căci mişcările trupului sînt atît de fără număr şi fără de sfîrşit în natură, încît nici o memorie omenească nu le poate reţine. Iată de ce trebuie să socoţi aceste desene ca pe cei mai buni dascăli şi îndrumători ai tăi.

Mi-am luat un caiet în care notez în fiecare seară spusele cele mai de seamă ale dascălului meu.

*

Astăzi am întîlnit în ulicioara peticarilor, nu departe de catedrală, pe unchiul meu, meşterul vitrar Oswald Ingrim. Mi-a spus că, mutîndu-mă în casa unui eretic ca Leonardo, mi-am juruit sufletul pierzaniei şi că el s-a lepădat de mine. Am rămas, aşadar, singur pe lume, singur de tot. N-am pe nimeni, nici rude şi nici prieteni – în afara învăţătorului. Şi iată, repet în gînd frumoasa rugăciune a lui Leonardo: „Luminează-mă, Doamne, tu care eşti Lumina lumii, şi ajută-mă să cunosc perspectiva, ştiinţa despre lumina ta". Cum ar fi cu putinţă ca acestea să fie cuvintele unui eretic ?

*

Cînd mi-e inima grea, numai ce-i văd chipul şi mă simt numaidecît bucuros şi uşurat. Ce ochi are ! Limpezi, de un albastru palid, şi reci, de parcă ar fi de gheaţă, dar ce voce înceată şi plăcută, ce zîmbet ! Pînă şi oamenii cei mai răi şi îndărătnici nu-s în stare a se împotrivi vorbei lui învăluitoare, dacă vrea cu tot dinadinsul să-i încline către un „da" sau un „nu". Adesea îl privesc ceasuri în şir cum şade la masa lui de lucru cufundat în gînduri şi prefiră şi mîngîie cu mişcările line intrate în deprindere ale degetelor lui subţiri, barba sa aurie, lungă şi mătăsoasă ca părul de fecioară, numai cîrlionţi. Iar dacă stă de vorbă cu cineva, mai totdeauna îşi mijeşte un ochi, cea ce îi dă un aer puţin poznaş, ironic şi blajin, de-ai zice că privirea strecurată pe sub streaşina sprîncenelor dese pătrunde pînă-n străfundul inimii celuilalt.

*

Se îmbracă simplu, nu suferă hainele pestriţe, prea la modă. Nu-i plac nici un fel de parfumuri. În schimb lenjurile le are din pînza de Rennes cea mai fină, întotdeauna albe ca neaua. Pe cap poartă o beretă neagră, fără zorzoane, medalii sau pene. Pe deasupra camizolei negre pune o mantie de un roşu-închis, lungă pînă la genunchi, cu falduri drepte de o croială ca pe vremuri. Mişcările-i sînt line şi calme. Şi cu toată modestia îmbrăcămintei, oriunde s-ar afla, fie că e într-un cerc de nobili, fie într-o mulţime de oameni din popor, întotdeauna arată aşa fel, încît nu poţi să nu-l observi — nu seamănă cu nimeni.

*

La toate se pricepe şi pe toate le ştie: e un bun arcaş şi arbaletier, bun călăreţ, bun înotător şi maestru în ale scrimei. Într-o zi l-am văzut luîndu-se la întrecere cu cei mai vajnici tineri ai oraşului. Întrecerea consta în a arunca sus în biserică o monedă măruntă aşa fel ca să lovească exact centrul cupolei. Şi messer Leonardo i-a învins pe toţi prin forţă şi dibăcie.

E stîngaci. Dar mîna sa stîngă, subţire şi gingaşă în aparenţă ca o mînă de femeie tînără, îndoaie în joacă potcoava de fier sau limba de clopot şi tot ea, schiţînd un profil fermecător de fată, aşterne abia atingînd hîrtia cu cărbunele sau creionul umbre transparente, la fel de uşoare ca tremurul aripilor de fluture.

*

Astăzi după-amiază lucra de faţă cu mine la capul plecat al fecioarei Maria ce ascultă bunavestirea Arhanghelului. Desenul era pe terminate, de sub năframa împodobită cu mărgăritare şi două aripi de porumbel, ce răspund sfioase palei aripilor îngereşti, se zăresc şuviţe de păr împletite ca la fetele florentine, într-o pieptănătură ce pare poate neglijentă, dar cere multă iscusinţă. Frumuseţea acestor cîrlionţi te farmecă la fel ca o muzică. Şi taina ochilor ce parcă se strevăd prin pleoapele coborîte în rama de umbră a genelor aminteşte misterioasele flori de pe fundul apei, ce le-ai zări prin limpezimea valului, pe care însă mîna nu le poate ajunge.

Şi cum şedeam aşa, deodată dă buzna băiatul de alergătură Jacopo şi, ţopăind şi bătînd din palme, începe să strige:

– V-am adus nişte sluţi ! V-am adus nişte urîţi ! Duceţi-vă iute, messere ! Sînt la bucătărie ! Nişte cerşetori atît de drăgălaşi, că nu se poate să nu vă placă !

– De unde i-ai luat ? se interesă învăţătorul.

– De la Sant'Ambrogio, din pridvor. Sînt din Bergamo. Le-am spus că dacă stau să le faceți portretele, o să aibă o cină pe cinste.

– Să aștepte. Mai întîi să termin desenul.

– Nu, messer Leonardo, n-au să aștepte. Pînă amurgește vor să fie înapoi la Bergamo. Numai uitați-vă la ei, n-o să vă pară rău ! Zău că merită ! N-ați mai văzut așa monștri !

Lăsînd desenul baltă, învățătorul trecu la bucătărie. Eu mă ținui după dînsul.

Văzurăm șezînd cuminți pe bancă doi bătrîni, pesemne frați, buhăiți, fiecare cu cîte o ditamai gușă flască sub bărbie – e o boală foarte răspîndită printre locuitorii din munții Bergamului – și alături ședea soția unuia dintre ei, o bătrînă slabă și smochinită, poreclită Păianjeniță. Și trebuie să recunosc că-și merita pe deplin numele.

– Vedeți ? șoptea Jacopo. N-am spus c-au să vă placă ? Știu eu de ce aveți nevoie...

Obrazul lui strălucea de mîndrie.

Leonardo porunci să se aducă vin și, așezîndu-se la masă cu acești monștri, începu să-i ospăteze, întrebîndu-i de una și de alta, prietenos și încercînd să-i facă să rîdă cu povestioare stupide. La început cerșetorii îl priveau ca niște sălbăticiuni, neîncrezători, cu teamă, neînțelegînd, pesemne, de ce-au fost aduși. Însă cînd le spuse dezgustătoarea anecdotă despre ovreiul care, murind, spre a fi ocolite rigorile legii ce interzicea ca evreii să fie îngropați în pămîntul orașului Bologna, a fost tăiat în bucățele de coreligionarul său, marinat, pus într-un butoi cu miere și mirodenii și trimis o dată cu mărfurile la Veneția, iar acolo, pe corabie și, dintr-o greșeală, mîncat de către un călător, un creștin din Florența, Păianjeniță nu se mai putu ține de rîs. Curînd toți trei, cherchelindu-se, rîdeau în hohote cu strîmbături dezgustătoare. Cuprins de jenă, am plecat ochii și le-am întors spatele, să nu-i văd. Leonardo, însă, ca un învățat făcînd o experiență, îi privea cu profundă și lacomă

curiozitate. Iar cînd sluțenia lor ajunse la paroxism, depășind orice limită, luă hîrtia și începu să deseneze mutrele lor scîrboase cu același creion și cu aceeași dragoste cu care desenase mai adineauri divinul zîmbet al Fecioarei Maria.

În seara aceea învățătorul mi-a arătat o mulțime de caricaturi și nu numai de oameni, dar și de animale — figuri de spaimă ca acelea ce urmăresc pe bolnavi în coșmarurile lor. Aici descoperea urme de bestialitate-n om și urme de omenesc la fiară, una trecînd într-alta înspăimîntător de lesne și de firesc. Mi-a rămas întipărit în memorie un rît de porc ghimpos cu țepii ariciți, cu buza atîrnîndu-i flască, subțire, moale ca o cîrpă, și dezgolind într-un dezgustător zîmbet omenesc dinții albi și prelungi ca migdalele. De asemeni n-am să pot uita figura unei bătrîne cu părul ridicat într-o pieptănătură de coșmar, cu o cosiță subțire atîrnîndu-i în spate și o frunte chială uriașă deasupra unui nas turtit, numai cît un neg, și a unor buze groase, leit bureții solzoși și moi care cresc pe lîngă cioatele putrede. Dar lucrul cel mai îngrozitor era că acești monștri îți păreau cunoscuți, ca și cum i-ai mai văzut undeva, și aveau în ei ceva ispititor care te respingea și te atrăgea în același timp ca un hău fără fund. Te uitai îngrozit și nu-ți puteai lua ochii de la ei, așa cum nu ți-ai fi luat nici de la zîmbetul fecioarei.

Și aici, și dincolo — ești numai uimire, ca în fața unui miracol.

*

Cesare de Sesto îmi spunea că Leonardo, de cîte ori întîlnește în mulțimea de pe stradă vreun monstru care-ți oprește privirea, e în stare să se țină după el și să-l observe ziua întreagă ca să-i memoreze figura. Marea urîțenie, spune învățătorul, e la fel de rară ca și marea frumusețe. Numai mediocritatea o găsești pe toate drumurile.

*

El a şi născocit un mijloc oarecum ciudat de a reţine figurile omeneşti. Socoate. de pildă că nasurile la oameni sînt de trei feluri: drepte, coroiate sau cîrne. Cele drepte pot fi scurte ori lungi, cu vîrful ascuţit sau retezat. Ridicătura la cele coroiate poate să fie mai sus, mai jos sau la mijlocul nasului, şi aşa mai departe, pentru fiecare amănunt al feţei. Şi aceste nenumărate subdiviziuni, tipuri şi forme sînt trecute sub un număr oarecare într-un caiet cu rubrică. Şi cînd meşterul întîlneşte undeva în timpul plimbării o figură pe care ar vrea s-o reţină, nu e nevoie decît să-şi însemne în caiet tipul de nas, de frunte, de ochi, de bărbie corespunzător, şi în felul acesta, prin intermediul cîtorva cifre, schiţează în minte un fel de crochiu. Întorcîndu-se apoi acasă şi unind cînd are răgaz toate părţile feţei, capătă chipul dorit.

A inventat, de asemeni, o linguriţă pentru măsurătoarea matematic exactă a cantităţii de culoare atunci cînd se lucrează la trecerile treptate de la lumină la umbră şi de la umbră la lumină pe care ochiul abia dacă le sesizează. Dacă, de pildă, pentru a căpăta o anume densitate a umbrei. iei zece linguriţe de culoare neagră, atunci pentru treapta următoare vei lua unsprezece, apoi douăsprezece, treisprezece şi aşa mai departe. De fiecare dată, luînd culoare, vei presa grămăjoara. netezind-o cu un colţar de sticlă, aşa cum fac ţăranii în piaţă, vînzînd grîne.

*

Marco d'Oggiono e cel mai harnic şi mai conştiincios dintre învăţăcei. Trage ca boul la jug, respectă cu străşnicie indicaţiile învăţătorului, dar. cu cît se străduie, cu atît pare-mi-se reuşeşte mai puţin. Dar Marco e îndărătnic şi dacă şi-a băgat ceva în cap, nu i-o mai scoţi nici cu cleştele. E convins că „truda şi răbdarea toate le

învinge" și nu-și pierde nădejdea să ajungă un mare pictor. Îl bucură mai mult ca pe toți orice invenție de-a învățătorului care, în fond, reduce asta la cunoașterea regulilor mecanicii. Deunăzi, plecă să se plimbe în piața Broletto, luînd cu el și caietul cu măsurătorile și alese acolo cîteva figuri din mulțime însemnîndu-și-le cu cifre în tabla măsurătorilor. Însă cînd se întoarse acasă, oricît s-a căznit, n-a putut să unească părțile într-un chip viu. Același necaz a pățit și cu linguriţa de măsurat culoarea neagră: deși respectă regulile cu exactitate matematică atunci cînd pictează, umbrele rămîn netransparente, nefirești, ca niște chipuri de lemn, lipsite de mișcare și farmec. El motivează toate astea zicînd că nu și-a însușit pe deplin regulile învățătorului și își dublează sîrguința. Iar răutăciosul de Cesare da Sesto face haz pe socoteala lui.

– Bunul nostru Marco, spune el, este un adevărat martir al artei ! Iată și dovada lăudatelor reguli că linguriţele și tabelele pentru nasuri nu-s bune de nimic. Parcă-i de ajuns să știi cum se nasc copiii ca să naști ? Leonardo nu face decît să se înșele pe el și să înșele pe alții: una spune și alta face. Cînd pictează, nu se gîndește la nici o regulă, ci se supune inspirației. Dar nu-i ajunge să fie un mare pictor, vrea să fie și un mare învățat, să împace arta cu știința, inspirația cu matematica. Mă tem însă că dacă aleargă după doi iepuri, n-o să prindă nici unul !

Se prea poate să fie un dram de adevăr în spusele lui Cesare. Dar oare de ce nu-l iubește pe Leonardo ? Învățătorul îi trece cu vederea toate, ascultă fără să se mînie vorbele sale răutăcioase și ironice, îi prețuiește mintea și niciodată nu se supără.

*

Stau și mă uit cum lucrează la *Cina cea de taină*. Iese din casă dis-de-dimineață, cînd soarele abia se arată la orizont, se înfundă în

trapeza mănăstirii şi toată ziua pînă-n seară, pînă coboară întunericul pictează fără a lăsa penelul din mînă, uitînd să bea şi să mănînce. Iar altă dată trece o săptămînă, uneori şi două, fără să se atingă de penel: dar zi de zi rămîne două trei ceasuri pe schela din faţa tabloului, cîntărind şi cercetînd cele pictate. Uneori porneşte spre mănăstire la amiază, cînd e arşiţa mai neîndurătoare, lăsînd baltă treaba de care se ocupase, alergînd pe străzile pustii fără să aleagă partea de umbră, ca şi cînd l-ar mîna o forţă nevăzută, şi, în sfîrşit, urcă pe schelă, două-trei tuşe de penel şi numaidecît pleacă.

*

Vreo cîteva zile a lucrat la capul apostolului Ioan. Astăzi trebuia să-l termine. Şi totuşi, spre mirarea mea, văd că a rămas acasă şi de dimineaţă stă să observe în tovărăşia micului Jacopo zborul bărzăunilor, al viespilor şi muştelor. Studiază cu atîta luare-aminte alcătuirea trupuşoarelor şi aripilor lor, ca şi cum de asta ar depinde destinul lumii. Şi descoperind că picioruşele din spate servesc de cîrmă muştelor, s-a bucurat, de parcă cine ştie ce-ar fi fost. După părerea învăţătorului, acesta e un lucru extrem de important şi folositor pentru invenţia maşinii de zbor. Se prea poate. Şi totuşi mi-e necaz că, de dragul lăbuţelor de muşte, a rămas neterminat capul apostolului Ioan.

*

Astăzi altă pacoste. Muştele sînt date uitării ca şi *Cina cea de taină*. Lucrează la un desen întortocheat şi care cere multă migală – emblema Academiei milaneze de pictură, deocamdată inexistentă, pe care însă ducele îşi propune să o înfiinţeze – un patrulater din noduri de sfoară împletite, fără început şi fără sfîrşit, înconjurînd o inscripţie în latineşte: *Leonardi Vinci Academia*. E atît de preocupat

ca și cum nimic n-ar mai exista în afară de jocul acesta anevoios și inutil. S-ar părea că nu există putere în stare să-l smulgă de lîngă el. N-am putut să rabd și m-am hotărît să-i amintesc de capul apostolului Ioan, rămas neterminat. La care el doar a strîns din umeri și, fără să ridice ochii de la împletitura de sfori a strecurat printre dinți:

– Avem tot timpul. N-o ia la fugă.

Uneori înțeleg furia lui Cesare.

*

Ducele il Moro i-a încredințat construcția de tuburi acustice ascunse în grosimea pereților palatului, o așa zisă ureche a lui Dionysios care îi va îngădui monarhului să audă dintr-o sală ce se vorbește într-alta. La început s-a apucat cu multă rîvnă de instalarea acelor tuburi. Curînd însă, ca de obicei, entuziasmul i se risipi și începu să amîne treaba sub diverse pretexte. Ducele îl mînă din spate și se înfurie. Astăzi de dimineață cei de la castel au trimis de vreo cîteva ori după el. Învățătorul însă e ocupat cu o treabă nouă, care i se pare nu mai puțin importantă decît instalarea urechii lui Dionysios la palat: face experiențe asupra unor plante. I-a tăiat dovleacului rădăcinile lăsîndu-i doar una mică de tot, și-i toarnă apă din belșug. Și spre marea lui bucurie dovleacul nu s-a uscat, măicuța (cum zice el) și-a putut hrăni cu bine toți copiii — vreo șaizeci de dovleci din cei lungi. Dar cu cîtă răbdare a stat ceasuri în șir să observe viața plantei! Astăzi, de pildă, a rămas pînă-n zori în grădină, pe răzor, urmărind cum sorb roua nopții frunzele rotate ale dovleacului. „Pămîntul, zice el, dă plantei sevă, cerul îi dă roua, iar soarele îi dăruie sufletul", căci el consideră că nu numai omul și animalele, dar și plantele au suflet — părere socotită de fra Benedetto drept un eres cumplit.

*

Îi sînt dragi toate vietățile. Uneori zile întregi observă și desenează pisicile, le studiază tabieturile și năravurile: felul cum se joacă, se bat, dorm, cum își spală botișorul cu lăbuțele, cum prind șoareci și-i scuipă pe cîini. Sau urmărește cu aceeași curiozitate prin peretele unui vas mare de sticlă peștii, melcii-fără-casă, viermii de apă, caracatițele și alte vietăți acvatice. Iar cînd se încaieră și se mănîncă între ele, chipul său exprimă o adîncă și molcomă satisfacție.

*

O mie de treburi deodată. N-a terminat una, se apucă de alta. Deși, la drept vorbind, fiecare din ele seamănă mai mult a joacă, iar fiecare joacă — a treabă serioasă. E nestatornic și multilateral. Cesare spune că mai degrabă vor curge rîurile înapoi spre izvoare decît să se concentreze Leonardo asupra uneia și s-o ducă la bun sfîrșit. Îl numește cel mai mare dintre oamenii fără căpătîi, susținînd că n-o să se aleagă mai nimic din toate operele sale uriașe. Cică ar fi scris o sută douăzeci de cărți *Despre natură — Delle Cose Naturali*. Dar toate nu sînt decît fragmente întîmplătoare, însemnări disparate, petice îngrămădite alandala, mai bine de cinci mii de pagini într-o dezordine atît de cumplită, că uneori nici el nu le dă de capăt, caută cîte o însemnare de care are nevoie și n-o găsește.

*

Ce curiozitate de nestins și ce ochi nemaipomenit de ager și profetic are în ce privește natura ! Cu cîtă limpezime remarcă imperceptibilul ! Și toate îl miră și îl bucură. E lacom ca un copil, ca primii oameni în paradis.

Uneori spune despre un lucru din cele mai banale o astfel de vorbă, că de-ai trăi și o sută de ani n-o mai uiți — parcă ți se lipește de memorie și-acolo rămîne.

Deunăzi, intrînd în chilioara mea, învățătorul spuse: „Giovanni, ai observat că odăile mici concentrează mintea, iar cele mari o îndeamnă la acțiune ?"

Sau: „Într-o ploaie umbroasă contururile obiectelor par mai limpezi decît într-una cu soare".

Iată ceva din convorbirea de aseară cu meșterul turnător (era vorba de tunurile pe care le comandase ducele): „Explozia prafului de pușcă, sugrumat între ghiulea și talerul bombardei, acționează exact ca un om care, proptit cu spatele de perete, ar împinge cu toată puterea o greutate înaintea sa".

Într-o zi, vorbind despre mecanica abstractă, spuse: „Forța întotdeauna tinde să învingă propria-i cauză, și învingînd-o, moare. Lovitura e fiica Mișcării, nepoata Forței, iar străinoașa tuturor e Greutatea."

Într-o discuție cu un arhitect a exclamat nerăbdător: „Cum de nu înțelegeți, messere ? E limpede ca ziua. Ce este o arcadă ? Arcada nu e alta decît forța căreia îi dau naștere două slăbiciuni reunite, acționînd una împotriva celeilalte." Arhitectul rămase cu gura căscată. Pe cînd mie totul mi s-a părut atît de clar în convorbirea lor, ca și cum în odaia întunecoasă ar fi fost adusă o făclie.

*

Din nou două zile de lucru la chipul apostolului Ioan.

Dar vai, ceva s-a irosit în forfota fără sfîrșit cu aripile muștelor, cu pisicile, cu urechea lui Dionysios, cu desenul din noduri de sfoară și alte preocupări importante. Iarăși n-a terminat. L-a dat încolo și s-a afundat în geometrie, ca un melc în cochilia lui, cum spune

Cesare, cuprins de o mare silă pentru tot ce e pictură. Zice că pînă și vederea culorilor, a pensulelor și a pînzei îi face greață.

Iată, așa trăim, după toana momentului, de pe o zi pe alta, lăsîndu-ne în voia Domnului. Ne culcăm pe o ureche. Tot e bine că nu s-a apucat de mașina zburătoare, altfel s-ar fi zis cu pictura. Cînd se-nrobește mecanicii, așteaptă-l mult și bine.

*

De fiecare dată, cînd se apucă, în sfîrșit, de lucru după nenumărate amînări, codeli și îndoieli, numai cînd pune mîna pe penel am observat că-l stăpînește un fel de teamă. Întotdeauna e nemulțumit de ceea ce face. Descoperă greșeli și-n operele care altora li se par perfecțiunea însăși. Tinde spre ceva mai înalt, spre inaccesibil, spre ceva pe care mîna omenească, oricît ar fi de nemărginită iscusința ei, nu-l poate exprima. Iată de ce nu termină aproape niciodată lucrările.

*

A venit astăzi un geambaș ovrei să-i vîndă un cal. Învățătorul a vrut să cumpere un armăsar murg. Geambașul stăruia să-și ia și-o iapă, și atîta l-a rugat și atîta a insistat și s-a jurat și l-a plictisit, încît Leonardo, care iubește caii și se pricepe la ei, a rîs în cele din urmă și s-a lăsat înșelat, cumpărînd și iapa numai să scape de gura ovreiului. Mă uitam, ascultam și nu mă dumiream de fel.

– Ce te miri ? Așa se întîmplă întotdeauna, îmi explică apoi Cesare: orice haimana i se suie în cap. Nu te poți bizui pe el în nici o privință. Nu e în stare de o hotărîre fermă. Toate pe din două — și da și nu, și nouă și vouă. Încotro bate vîntul. Nici pic de tărie, nici strop de bărbăție. Moale, gelatinos, supus, de parcă n-ar avea oase, de parcă i s-ar fi muiat, cu toată puterea lui voinicească. În joacă

frînge potcoavele, inventează pîrghii ca să ridice în aer ca pe un cuib de vrabie cristelnița lui San Giovanni, iar pentru o treabă serioasă. unde se cere voință, nu ți-ar ridica un pai, nu ți-ar supăra nici o buburuză !...

Multă vreme a ocărît Cesare, exagerînd vădit și chiar clevetind. Îmi dădeam seama însă că în vorbele sale minciuna e încropită cu adevărul.

*

S-a îmbolnăvit Andrea Salaino. Îl îngrijește învățătorul, nu doarme nopțile, șade la căpătîiul său. Dar despre leacuri nici să nu audă. Marco d'Oggiono îi aduse lui Andrea pe furiș niște pilule. Leonardo le-a găsit și le-a aruncat pe geam.

Iar cînd Andrea, el însuși a îndrăznit să bîiguie că ar cunoaște un bărbier care face o treabă pe cinste, poate că n-ar fi rău să i se ia sînge, învățătorul s-a făcut foc, i-a împroșcat pe toți medicii cu vorbe de ocară, spunînd printre altele:

– Te sfătuiesc să te gîndești nu la leacuri, ci cum să-ți păstrezi sănătatea, ceea ce ai să realizezi cu atît mai ușor, cu cît te vei feri de doctori și de medicamentele lor care sînt la fel de neroade ca și născocirile alchimiștilor.

Ca să adauge apoi cu un zîmbet strengăresc și vesel:

– Păi sigur, cum să nu se îmbogățească șarlatanii cînd fiecare se străduie să agonisească bani mulți, ca să poată plăti doctorii, acești nimicitori ai vieții omenești !

*

Învățătorul îl distrează pe bolnav cu fabule și povestioare caraghioase, zicale și ghicitori, pentru care Salaino are o adevărată slăbiciune. Mă uit, ascult și mă minunez: cît e de vesel messer

Leonardo !

Iată, spre exemplu, cîteva din ghicitori:

„Oamenii bat crunt ceea ce stă la temelia vieţii lor". — Treieratul grînelor.

„Pădurile ele însele aduc pe lume pe acei cărora li-i hărăzit să-şi nimicească părinţii." — Cozile de topor.

„Pieile de animale îi vor scoate pe oameni din muţenie, silindu-i să strige şi să jure." — Jocul cu mingea de piele.

După multe ceasuri consacrate lucrului la invenţia tunurilor, petrecute în calcule matematice sau în faţa *Cinei celei de taină,* se distrează cu aceste ghicitori exact ca un copil, notîndu-şi-le în caietele de însemnări alături de schiţele marilor opere de viitor sau de legile naturii abia descoperite.

*

Irosind o grămadă de muncă şi timp, învăţătorul a compus şi desenat o ciudată şi complicată alegorie întru slăvirea generozităţii ducelui: întruchipînd Fortuna, il Moro primeşte sub aripa lui un tînăr urmărit de înspăimîntătoarea Parcă a sărăciei, cu înfăţişarea Păianjenităţii, şi-l acoperă cu mantia, ameninţînd cu sceptrul monstruoasa zeitate. Ducele e mulţumit de desen şi vrea ca Leonardo să-l execute în culori pe unul din pereţii castelului. Alegoriile sînt acum la modă la curtea ducelui. Se pare că au mai mult succes decît toate celelalte opere ale meşterului. Doamnele, cavalerii, dregătorii curţii se ţin scai după el rugîndu-l să le facă şi lor cîte una, cît mai complicată.

Pentru contesa Cecilia Bergamini, una din cele două amante principale ale ducelui, Leonardo a şi compus una — alegoria Invidiei: o bătrînă neputincioasă, cu sînii flaşci, înfăşurată într-o piele de leopard, cu o tolbă de limbi otrăvite în spinare, merge călare

pe un schelet omenesc, ţinînd în mînă cupa plină cu şerpi.

A trebuit să mai compună una, tot despre Invidie, pentru Lucrezia Crivelli, cealaltă amantă, ca să nu se supere: o creangă de alun este scuturată cu beţe tocmai atunci cînd fructele au ajuns la maturitate. Alături o inscripţie: răsplată pentru binefaceri.

În cele din urmă a trebuit să facă şi pentru prea-luminata madonnă Beatrice, soţia ducelui, o alegorie. Ingratitudinea: un om care în clipa cînd răsare soarele stinge făclia care toată noaptea i-a luminat întunericul.

Şi acum bietul meşter nu mai are linişte şi pace nici ziua, nici noaptea: comenzile, bileţelele, rugăminţile doamnelor curg ca din cornul abundenţei, nu ştie cum să mai scape.

Iar Cesare se înfurie: „Toate aceste stupide devize cavalereşti şi alegorii dulcege s-ar potrivi unui linge-blide de la curte, nu unui artist de talia lui Leonardo. Mai mare ruşinea !" Eu însă cred că nu are dreptate. Meşterul nu se gîndeşte la glorie. Iar alegoriile nu-s decît joacă, după cum joacă sînt şi ghicitorile şi adevărurile matematice şi desenul din noduri de frînghie, chiar şi zîmbetul dumnezeiesc al Fecioarei Maria.

*

Şi-a pus în gînd să scrie — de altminteri chiar a început-o de mult, dar conform obiceiului său n-a terminat-o, şi Dumnezeu ştie cînd o va termina — o *Carte despre pictură — Ţrattato della Pittura*. În ultimul timp, în orele de studiu cu mine, se ocupă mult cu perspectiva aeriană şi liniară, lumina şi umbra, şi de multe ori citează de acolo pasaje întregi sau numai unele idei despre artă. Îmi notez aici ce mi-a rămas în memorie.

Dumnezeu să-l răsplătească pe învăţătorul meu pentru dragostea şi înţelepciunea cu care mă îndrumează pe înaltele căi ale

acestei nobile ştiinţe ! Fie ca cei cărora le vor cădea în mînă aceste însemnări să-i pomenească în rugăciunile lor pe smeritul rob al lui Dumnezeu, nevrednicul învăţăcel Giovanni Beltraffio şi pe marele meşter, florentinul Leonardo da Vinci.

*

Învăţătorul spune: „frumosul moare în om, dar nu şi în artă".

*

„Cel ce priveşte cu dispreţ pictura, nesocoteşte contemplarea filozofică subtilă a lumii, căci pictura este fiica legitimă a naturii sau poate mai degrabă nepoata ei. Tot ce există se trage de la natură, şi, la rîndul său generează ştiinţa despre pictură. Iată de ce spun că pictura e nepoata naturii şi rudă cu însuşi Cel-de-sus. Hulind pictura, huleşti natura însăşi."

*

"Pictorului i se cere să fie atotcuprinzător. O, artistule, diversitatea ta să fie la fel de fără sfîrşit ca şi a fenomenelor naturii. Continuînd ceea ce a început Dumnezeu, străduieşte-te să înmulţeşti nu făptuirile mîinilor omeneşti, ci eternele creaţii ale Domnului. Nu imita pe nimeni niciodată. Să fie orice operă a ta aidoma unui fenomen al naturii."

*

"Şi nu-i vine prea greu să fie atotcuprinzător celui care stăpîneşte legile primordiale şi generale ale fenomenelor firești, celui care *ştie*, căci după felul construcţiei lor, toate trupurile, atît cel omenesc cît şi cel al animalelor, se aseamănă."

*

„Ia seama ca setea de aur să nu înăbuşe în tine dragostea de artă. Ţine minte, cîştigul gloriei e mai mult decît gloria cîştigului. Amintirea bogătaşilor se stinge odată cu ei, amintirea înţelepţilor nu moare nociodată, deoarece înţelepciunea şi ştiinţa sînt copiii legitimi ai părinţilor lor, şi nu doar nişte plozi de pripas, cum sînt banii. Iubeşte gloria şi nu te teme de sărăcie. Adă-ţi aminte cîţi filozofi vestiţi, născîndu-se în bogăţie, s-au condamnat de bunăvoie la mizerie, ca să nu-şi întineze sufletul cu bogăţia lor."

*

„Ştiinţa întinereşte sufletul şi uşurează amărăciunile bătrîneţii. Adună deci înţelepciune, hrana dulce a bătrîneţilor."

„Cunosc destui pictori care, pentru amuzamentul gloatei, mîzgălesc fără ruşine pînzele lor cu aur şi azur, afirmînd cu obrăznicie şi trufie că ar şti să lucreze nu mai rău ca alţi meşteri dacă li s-ar plăti bine. O, proştilor ! Cine vă împiedică să creaţi frumosul declarînd: iată, acesta costă atîta, celălalt e mai ieftin, iar cel de dincolo are preţ de bîlci, dovedind astfel că ştiţi să lucraţi pentru orice preţ."

*

„De multe ori setea de bani umileşte şi pe meşterii dotaţi în meşteşugul lor. Astfel, concetăţeanul şi tovarăşul meu, florentinul Perugino, atinge asemenea iuţeală în executarea comenzilor, încît într-o zi, chemat la masă de nevastă, i-a răspuns aşa: «Serveşte supa, pînă atunci eu mai zugrăvesc un sfînt»."

*

„Pictorul care nu se îndoieşte n-are să ajungă prea departe. Ferice de tine dacă opera ta este mai presus, rău este dacă e la acelaşi nivel şi vai şi amar de tine dacă e mai prejos decît preţuirea ce i-o dai. Ceea ce se întîmplă celor care se minunează întrebîndu-se, cum de i-a ajutat Dumnezeu să picteze atît de frumos."

*

„Ascultă cu răbdare părerea tuturor despre pînză, judecă şi cîntăreşte dacă au sau n-au dreptate cei care îţi reproşează şi îţi găsesc cusururi: dacă au, corectează-le, dacă nu, fă-te că n-ai auzit şi numai celor ce merită atenţia ta demonstrează-le c-au greşit în judecata lor.

Cînd judeci un duşman de multe ori o faci mai cu folos şi ai mai multă dreptate decît atunci cînd judeci un prieten. Ura în oameni e totdeauna mai profundă decît dragostea şi ochiul celui ce urăşte e mai pătrunzător decît al celui ce iubeşte. Prietenul adevărat se identifică cu tine însuţi. Duşmanul, în schimb, nu se aseamănă cu tine — iată în ce constă puterea lui. Ura scoate la lumină multe din cele ascunse dragostei. Ţine minte asta şi niciodată nu dispreţui hula duşmanilor."

*

„Culorile vii atrag mulţimea. Artistului adevărat însă nu-i pasă de mulţime, ci de gustul cîtorva aleşi. Mîndria şi ţelul său nu stau în a zugrăvi în culori de o strălucire vană, ci în a vedea săvîrşindu-se minunea în care umbra şi lumina fac obiectele plate să apară în relief. Cel ce dispreţuind umbra, o jertfeşte de dragul culorilor seamănă cu flecarul care jertfeşte sensul discuţiei de dragul vorbelor răsunătoare, dar goale."

*

„Ferește-te mai ales de contururile grosolane. Ai grijă ca marginile umbrelor tale pe un trup tînăr și delicat să nu fie moarte, nici de piatră, ci ușoare, aeriene și transparente ca aerul, căci și trupul omenesc este transparent, lucru de care te poți convinge privind printre degete la soare. O lumină prea puternică nu face umbrele frumoase. Evită lumina prea puternică. În amurg sau în zilele cețoase, cînd soarele e ascuns după nori, observă cîtă gingășie și frumusețe învăluie chipurile bărbaților și ale femeilor care trec pe străzile adumbrite, printre casele cu ziduri întunecate. Aceasta e lumina cea mai bună. Ai grijă ca umbrele tale, pierind cîte puțin înghițite de lumină, să se risipească asemenea fumului, asemenea unei molcome melodii. Ține minte că între întuneric și lumină este ceva intermediar care nu-i nici una, nici alta, dar aparține amîndurora, umbra luminoasă și lumina adumbrită. Tu caut-o, artistule, în ea stă taina unui farmec de neînvins."

Așa spuse și, ridicînd mîna, repetă cu o expresie cu neputință de redat, ca și cum ar fi vrut să ne-o întipărească mai bine în memorie:

– Feriți-vă de tot ce-i grosolan și supărător. Umbrele voastre să se topească asemenea fumului, sau unui cîntec venit de departe !

Cesare care-l asculta cu atenție, surîse, vru să-i răspundă ceva, ridică ochii și nu spuse nimic.

*

Cîtăva vreme mai tîrziu, vorbind despre altceva, învățătorul spuse:

– Minciuna e demnă de atîta dispreț, încît preamărindu-l pe Dumnezeu, îl umilește; adevărul e atît de frumos, încît lăudînd lucrurile cele mai mărunte, le înobilează. Este tot atîta deosebire între adevăr și minciună cîtă este între lumină și întuneric.

Cesare amintindu-şi de ceva, îl privi cercetător.

– Tot atîta cîtă între lumină şi întuneric ? repetă el. Oare nu tu, învăţătorule, susţineai mai adineauri că între umbră şi lumină există ceva intermediar, care nu-i nici una, nici alta, dar aparţine amîndurora, umbră luminoasă şi lumină adumbrită ? Atunci înseamnă că şi între minciună şi adevăr... Dar nu, asta nu e cu putinţă... Crede-mă, meştere, comparaţia dumitale naşte în mintea mea o mare ispită. Oare pictorul care caută să descopere în contopirea luminii cu umbra taina farmecului de neînvins nu se va întreba dacă nu cumva şi minciuna se contopeşte cu adevărul precum lumina cu umbra ?...

Leonardo mai întîi a încruntat din sprîncene a mirare, chiar a mînie la vorbele învăţăcelului, apoi s-a pornit pe rîs.

– Nu mă ispiti, spuse rîzînd. Piei, Satană !

Mă aşteptasem la un alt răspuns şi socot că vorbele lui Cesare meritau alt răspuns şi nu o glumă uşuratică. În mine, cel puţin, ele treziră multe şi chinuitoare gînduri.

*

În seara asta l-am văzut stînd sub ploaie, într-o ulicioară strîmtă şi murdară, plină de duhoare, şi studiind un zid de piatră cu pete de igrasie, care la prima vedere nu se remarca prin nimic deosebit. Asta dură destulă vreme. Ştrengarii rîdeau şi-l arătau cu degetul. L-am întrebat prin ce i-a trezit interesul acel zid.

– Priveşte Giovanni, ce monstru superb ! O himeră cu gura căscată. Şi alături un înger cu chip delicat şi pletele în vînt, care fuge de arătare. Întîmplarea ea însăşi a creat aceste imagini demne de penelul unui mare artist.

Învăţătorul trase cu degetul contururile petelor şi într-adevăr, spre mirarea mea, am descoperit în ele ceea ce spunea.

– Poate multă lume o să considere aceste imagini absurde, continuă apoi, însă eu știu din proprie experiență cît sînt ele de folositoare pentru a trezi mintea, îmbiind-o să construiască planuri și să descopere. De multe ori mi s-a întîmplat să descopăr frumoase peisaje, cu munți, steiuri, rîuri, văi, copaci, sau bătălii minunate, ciudate figuri omenești pline de un farmec nespus, diavoli sau monștri stranii și multe alte imagini uimitoare în liniile crăpăturilor sau în desenul diferitelor pietre din zid, în contururile petelor de mucegai, pe suprafața unei ape stătătoare, în tăciunii acoperiți de spuză, gata să se stingă, sau în profilurile norilor. Alegeam din ele cele de care aveam nevoie și doar le terminam. Astfel, ascultînd zvon depărtat de clopote, poți descoperi în vuietul lor îngemănat cuvîntul, numele dorit sau pe cel la care te gîndești.

*

El compară cutele pe care le formează mușchii feței atunci cînd omul plînge sau rîde. Ochii, gura, obrajii nu se deosebesc de fel. Numai sprîncenele cel ce plînge le ridică în sus și le unește, încrețește fruntea formînd cute, iar colțurile gurii le lasă în jos, în timp ce acela care rîde depărtează mult sprîncenele și ridică colțurile gurii în sus.

În concluzie spuse:

– Străduiește-te să fii ca un martor calm al scenelor cînd oamenii rîd sau plîng, urăsc sau iubesc, pălesc de groază sau strigă de durere; privește, învață, studiază, observă, ca să cunoști expresia tuturor sentimentelor omenești.

Cesare îmi spune că meșterului îi place să-i petreacă pe condamnați pe ultimul lor drum, observîndu-le pe chip toate treptele chinului și ale groazei, și această curiozitate nesățioasă, care-l împinge să nu scape din ochi ultimele zvîcnete de mușchi atunci

cînd nefericiții își dau duhul, trezește pînă și uimirea călăilor.

– Nici nu-ți poți închipui, Giovanni, ce fel de om e ! adăugase Cesare cu zîmbet amar. Un vierme găsit pe drum îl ridică și-l pune pe o frunză, ca că nu-l strivească trecătorii, dar cînd îl apucă pandaliile, chiar pe maică-sa, de-ar vedea-o plîngînd, el n-ar face altceva decît să stea și să observe cum se îmbină sprîncenele, cum se încrețește pielea pe frunte și se lasă în jos colțurile gurii.

*

Învățătorul a spus: „învață de la surdomuți expresivitatea mișcărilor".

*

„Cînd observi oamenii, fă-o astfel ca ei să n-o bage de seamă, atunci mișcările, rîsul, plînsul lor vor fi mai firești".

*

„Varietatea mișcărilor omenești e tot atît de infinită ca varietatea sentimentelor omenești. Țelul suprem al artistului constă în a exprima pe chipuri și în mișcările trupului patima din suflet.

Ține minte, va trebui să zugrăvești pe chipuri o asemenea forță a sentimentului, încît privitorului să i se pară că pînza ta îi va sili și pe morți să rîdă și să plîngă.

Cînd artistul a înfățișat ceva înspăimîntător, comic sau trist, sentimentul pe care-l încearcă privitorul îl va îmbia să facă mișcări care să dea impresia că ia și el parte la cele înfățișate. Dacă asta nu ți-a izbutit, artistule, află că toate strădaniile tale sînt zadarnice."

*

„Meşterul care are mîini ciolănoase sau noduroase va zugrăvi mai degrabă oameni cu mîini la fel de noduroase şi ciolănoase, şi acelaşi lucru se întîmplă cu orice parte a corpului sau feţei, căci oricui îi place faţa sau trupul care seamănă cu ale lui. Iată de ce pictorul, dacă-i urît, va alege figuri urîte pentru tablourile sale, şi invers. Veghează, artistule, ca femeile şi bărbaţii zugrăviţi de tine să nu-ţi fie fraţi gemeni, nici în frumuseţe, nici în urîţenie — e o lipsă frecventă la pictorii italieni. Să ştii că o greşeală mai primejdioasă şi mai perfidă decît imitarea propriului trup nu se află în pictură. Aceasta se datoreşte, cred, faptului că sufletul este artistul care modelează propriul trup, căci el l-a creat şi modelat cîndva după chipul şi asemănarea proprie, iar acum, pus din nou să creeze un trup, de data asta prin intermediul culorii şi al penelului, va tinde să repete pe primul creat în care şi-a găsit întruchiparea."

*

"Ai grijă ca opera ta să nu supere ochiul privitorului cum supără frigul iernii pe cel ce se scoală din pat, ci, dimpotrivă, să-l atragă şi să-l îmbie, aşa cum te îmbie să ieşi din aşternut la aer răcoarea dimineţii de vară."

*

Iată istoria picturii, expusă de meşterul meu în puţine cuvinte:

„După romani, cînd pictorii s-au apucat să se imite unii pe alţii, arta începu să decadă şi decăderea ei dură multe secole. Dar veni Giotto florentinul, care, nemulţumindu-se a-l imita pe dascălul său Cimabue, el care se născuse în munţi, în pustietăţile populate numai de capre şi alte asemenea animale, atras fiind de artă de însăşi firea sa, el care începuse prin a desena pe pietre zbenguiala caprelor din turma ce-o păştea şi îndeobşte a animalelor de pe meleagul său,

după o lungă învățătură, întrecu pe toți dascălii vremii, și nu numai pe ei, dar și pe cei din veacurile dinainte.

După el însă arta decăzu iarăși, căci iar începu fiecare să imite modelele dinainte. Așa a durat secole pînă ce Tomaso, florentinul, poreclit și Massaccio, a dovedit prin perfecțiunea operelor sale cît e de zadarnic să iroseşti puterile luînd ca model orice în afara firii, dăscălița tuturor dascălilor."

*

„Prima operă picturală a fost linia trasă de jur împrejurul umbrei omului, proiectată de soare pe zid."

Explicîndu-ne felul cum trebuie să-și compună pictorul subiectele tablourilor, meșterul ne expuse, ca un exemplu, planul unuia care avea să înfățișeze deluviul.

„Adîncuri fără fund bîntuite de vîrtejuri rotitoare în lumină de fulgere. Crengi de stejar luate de trombe uriașe odată cu oamenii agățați de ele. Ape presărate cu bulendre casnice printre care oamenii încearcă să se salveze înotînd. Pe tăpșane, cățărîndu-se unele pe spinarea altora și strivindu-se, turme de animale înconjurate de ape. În mulțimea care apără cu arma în mînă ultimul petic de pămînt de fiarele sălbatice, unii își frîng mîinile, le sfîșîie cu dinții, încît sîngele curge val, ori își înfundă urechile, ca să nu mai audă bubuitul tunetelor, altora li se pare prea puțin a-și închide ochii și-i acoperă cu amîndouă palmele una peste alta, apăsîndu-le pe pleoape, ca să nu vadă moartea care-i amenință. Mulți își fac seama strangulîndu-se, înfigîndu-și sabia în piept, aruncîndu-se de pe stînci în apele clocotitoare, mamele-și aruncă pruncii și le zdrobesc țestele de pietre. Cadavre intrate în putrefacție se ridică de la fundul apei și, întîlnindu-se se lovesc și sar în lături, elastice ca niște mingi umflate. Păsări se așează pe ele sau cad sleite, se agață de oamenii

vii şi de fiare, nemaigăsind alt loc de odihnă."

Auzisem dinainte de la Marco şi Salaino că în decursul a mulţi ani Leonardo a tot descusut călătorii şi pe cei ce văzuseră cîndva trombe pe mare, inundaţii, uragane, prăbuşiri de teren şi cutremure, ca să afle totul cu amănunţime şi exactitate. Şi ca să compună planul tabloului pe care poate nu-l va picta niciodată, proceda cu multă răbdare, ca un învăţat care adună amănunt după amănunt, observaţie după observaţie. Şi ţin minte că ascultîndu-l cum povestea despre deluviu, am încercat aceeaşi binecunoscută groază obsedantă care cînd te respinge, cînd te îmbie văzînd mutrele diavoleşti şi monştrii din desenele lui.

Iată ceva care m-a mirat: zugrăvindu-ne imagini înfiorătoare, meşterul rămînea mereu calm şi impasibil.

Iar vorbind despre felul cum se răsfrîng scînteierile fulgerelor în apă, observă: „vor fi mai multe pe valurile din depărtări şi mai puţine pe cele aproape de privitor, aşa cum cere legea răsfrîngerii luminii pe suprafeţele plane."

Iar cînd ajunse la cadavrele care se ciocnesc în apele clocotitoare, adăugă: „la zugrăvirea acestor ciocniri, nu trebuie uitate legile mecanicii, după care unghiul de incidenţă este egal cu unghiul de refracţie".

Şi auzindu-l, am zîmbit fără să vreau. „Iată-l întreg !" mi-am zis.

*

Învăţătorul a spus:

„Nu experienţa tuturor artelor şi ştiinţelor îi înşală pe oameni, ci imaginaţia, care făgăduieşte ceea ce experienţa nu le poate da. Experienţa n-are nici o vină, vinovate sînt dorinţele noastre nebuneşti şi deşarte. Despărţind minciuna de adevăr, experienţa ne

învață să tindem către ce-i posibil, nu să nădăjduim, din ignoranță, în ceva irealizabil, pentru a nu cădea în disperare după ce ne vom vedea înșelați în nădejdile noastre."

Cînd am rămas singuri, Cesare îmi aminti de aceste vorbe.

– Iarăși minciună și prefăcătorie ! spuse el cu o strîmbătură de dezgust.

– Dar unde vezi minciună, Cesare ! m-am mirat. Mie mi se pare că învățătorul...

– ...nu tinde spre imposibil, nu dorește irealizabilul ! continuă el fără să mă asculte. Te pomenești că s-o găsi careva să-l creadă. Dar nu, n-a dat peste proști: mie să-mi îndruge ? Eu să ascult ? Îl văd pînă în măduva oaselor...

– Și ce vezi, Cesare ?

– Ce văd ? Că toată viața a tins spre imposibil și n-a dorit decît irealizabilul. Spune și tu, să inventezi mașini cu care oamenii să zboare prin văzduh ca păsările și să înoate ca peștii prin apă, oare asta nu înseamnă să năzuiești spre imposibil ? Dar grozăviile deluviului, dar monștrii nemaivăzuți în petele de igrasie, în nori, farmecul nemaiîntîlnit al chipurilor de sfinți asemănători cu vedeniile îngerești ? De unde toate astea ? De unde le ia ? Oare tot din experiență sau din tabelele cu cifre pentru măsuratul nasurilor și din linguriţele pentru culori ?... Atunci de ce se înșală pe el și înșală și pe alții ? De ce minte ? Mecanica îi trebuie pentru o minune — ca să se înalțe pe aripi spre cer, pentru ca, dominînd forțele naturii, să le pună în slujba a ceva mai presus și împotriva legilor naturii. De la Dumnezeu sau de la diavol, n-are a face, numai să fie ceva neîncercat, ceva cu neputință pînă atunci ! Căci cît privește credința, mai degrabă nu crede, e mînat numai de curiozitate — cu cît crede mai puțin, cu atît e mai curios, și curiozitatea asta mocnește în el ca poftele desfrînate, ca jarul pe care nu-l stingi cu nimic, nici cu știința, nici cu experiența !...

Vorbele lui Cesare mă umplură de teamă şi îndoială. Au trecut de-atunci cîteva zile, dar tot mă gîndesc la ele, vreau să le uit şi nu pot.

Astăzi, răspunzînd parcă îndoielilor mele, învăţătorul spuse:

– Puţina ştiinţă sădeşte în sufletul omului trufie, multa ştiinţă — smerenie. Spicele seci îşi înalţă creştetul semeţ spre ceruri, iar cele pline-l apleacă în jos, la pămîntul din care s-au ivit.

– Cum vine asta, învăţătorule ? se miră Cesare cu obişnuitul său zîmbet de neîncrezătoare ironie. Atunci de ce se spune că prea multa ştiinţă a lui Lucifer, cel mai luminat dintre heruvimi, i-a sădit în inimă nu smerenie, ci trufie, pentru care a şi fost alungat în iad ?

Leonardo nu răspunse, tăcu. Dar după o vreme ne spuse o fabulă:

„Într-o zi stropul de apă îşi puse în gînd să urce spre cer. Şi chiar urcă cu ajutorul flăcărilor în chip de abur subţire. Dar ajuns în înălţimi, întîlni aerul rece şi rarefiat, se strînse, se îngreună şi mîndria i se prefăcu în groază. Căzu la pămînt într-o undă de ploaie. Ţărîna însetată o bău. Şi multă vreme apa a trebuit să se căiască în temniţa-i subterană de păcatul ei."

*

Cu cît trece timpul, cu atît ţi se pare că-l cunoşti mai puţin.

Iar s-a ţinut de şotii ! Ce glume or fi şi astea ! Seara şedeam sus la mine în odaie şi citeam cartea mea de căpătîi, *Fioretti,* despre viaţa sfîntului Francisc, cînd deodată casa răsună de răcnetele bucătăresei Mathurine:

– Săriţi ! Foc ! Ajutor ! Ardem !

Am alergat într-un suflet şi-am înlemnit de spaimă văzînd fumul gros care umplea atelierul. Luminat de reflexele flăcărilor,

albastre ca fulgerele, meşterul stătea în mijlocul norilor de fum ca un mag din vechime şi, cu un zîmbet înveselit, privea la Mathurine, palidă de groază dînd din mîini, şi la Marco, venit în goană cu două găleţi de apă, pe care le-ar fi turnat pe masă, fără milă pentru desene sau manuscrise, dacă învăţătorul nu l-ar fi oprit, strigîndu-i că totul nu e decît o glumă. Şi-atunci mi-am dat seama că fumul venea de la praful alb din tigaia de aramă încinsă, un amestec de tămîie şi colofoniu, născocit pentru a înveseli lumea la serbări. Nu ştiu cine a fost mai încîntat de poznă, ştrengarul de Jacopo, nelipsitul său tovarăş în toate năzdrăvăniile, sau Leonardo însuşi. Să fi văzut cît a rîs de spaima Mathurinei şi de găleţile salvatoare ale lui Marco ! Pe Dumnezeul meu, cine rîde aşa nu poate fi om rău.

Dar nici în mijlocul veseliei şi al hohotelor, învăţătorul nu uită să-şi noteze observaţiile asupra chipului Mathurinei, felul cum i se încreţeşte pielea obrazului şi cum arată ridurile ce se formează sub imperiul groazei.

*

Mai niciodată nu vorbeşte de femei. Doar într-o singură împrejurare l-am auzit spunînd că bărbaţii se poartă cu ele tot atît de nelegiuit ca şi cu animalele. Cu toate acestea, rîde de iubirea platonică, astăzi la modă. Iar îndrăgostitului care declama un sonet în genul lui Petrarca, i-a răspuns cu cîteva versuri, pesemne singurele compuse de dînsul de cînd se ştie pe lume, căci poezia nu este elementul său:

S'el Petrarca amò si forte il Lauro
E perchè gli è bon fralla salsiccio e tordo.
I'non posso di lor ciancie far tesauro.

Dacă lui Petrarca îi e Laura dragă
E pentru că laurul lîngă mierlă-i bun
Şi-n cîrnaţi se pune, gustul să le dreagă.
După mine însă, sînt prostii ce spun.

*

Cesare mă asigură că meşterul, de cînd se ştie, a fost atît de ocupat de mecanică şi de geometrie, încît n-a avut vreme să iubească, şi totuşi nu-mi vine a crede c-ar fi neprihănit, căci trebuie măcar o dată să se fi împreunat cu o femeie, mă rog, nu pentru desfătare, ca muritorii de rînd, ci din curiozitate, în vederea observaţiilor pe tărîmul anatomiei, şi sînt convins că a studiat taina iubirii cu aceeaşi răceală şi precizie matematică cu care a studiat toate celelalte fenomene ale naturii.

*

Uneori îmi pare că n-ar fi trebuit să vorbesc despre el cu Cesare. Parcă am trage cu urechea şi cu ochiul, ca nişte spioni. Şi Cesare, de cîte ori izbuteşte să arunce o nouă umbră asupra învăţătorului, simte o răutăcioasă satisfacţie. Ce-o fi vrînd de la mine, de ce-mi otrăveşte sufletul ? De la o vreme ne ducem des la cîrciuma murdară de lîngă vama Cataranei, la Porţile Vercelline. Ceasuri în şir stăm de vorbă în faţa unei oale de vin acru, acompaniaţi de flecăreala împănată cu măscări a luntraşilor care bat cărţi soioase şi complotăm ca nişte trădători.

Astăzi Cesare m-a întrebat dacă ştiu că, la Florenţa, Leonardo fusese învinuit de sodomie. Nu mi-am crezut urechilor, pur şi simplu. Mi-am zis că-i beat sau delirează. El însă mi-a explicat după aceea amănunţit.

În 1476, pe vremea cînd Leonardo avea douzeci şi patru de ani,

iar dascălul său, florentinul Andrea Verrocchio, patruzeci, într-una din cutiile cilindrice numite *tamburi* (tobe) ce atîrnă de coloane în pridvorul bisericior mari din Florența și în special la Santa Maria del Fiore, a fost descoperit un denunț anonim împotriva lui Leonardo și Verrochio, învinuindu-i de desfrîu. *Gli Ufficiali di notte e monasteri* — inspectorii de noapte ai mănăstirilor — judecară procesul în ziua de 9 aprilie și-i achitară pe acuzați cu condiția ca denunțul să se repete — *assoluti cum conditione, ut retamburentur.* Și abia după o nouă acuzare, la 9 iunie, Leonardo și Verrocchio au fost achitați definitiv. Mai mult de atît nu se știe nimic. Puțină vreme după aceea Leonardo a părăsit pentru totdeana atelierul lui Verrocchio, de altminteri și Florența, și s-a mutat la Milano.

– O, firește, nu-i decît o calomnie murdară ! adăugă Cesare cu o scăpărare ironică în ochi. Deși încă nu știi, amice Giovanni, ce de contradicții se ciocnesc în inima lui. Un labirint, prietene, în care și dracu îl pierde pe tat-su. Mistere și enigme cîte poftești ! Pe de o parte, ai zice că-i neprihănit iar pe de alta, poftim una ca asta...

Am simțit că tot sîngele mi se urcă la cap...

– Cum îndrăznești, ticălosule ? ! am strigat, sărind în picioare.

– Ce-ți veni ? Doamne ferește... Ei haide, haide, tac ! Liniștește-te. Nu mi-am închipuit, crede-mă, că pui atîta preț pe...

– Pe ce ? Vorbește ! Spune tot ! Nu umbla cu momeli !...

– Prostii ! De ce te aprinzi așa ? Oare doi prieteni ca alde noi merită să se certe pentru atîta lucru ? Ia mai bine să bem în sănătatea ta ! *In vino veritas...*

Am dat de dușcă vinul și ne-am continuat tăifăsuiala.

Dar nu, ajunge ! Să uit ! Să uit mai repede ! Firește, ăsta-i lucrul cel mai bun ! Și să nu-i mai vorbesc niciodată despre meșter. Nu-i e dușman numai lui, dar și mie... E un om rău.

Mi-e așa de silă de mine — poate din pricina vinului băut în blestemata de cîrciumă, sau a celor vorbite acolo, nu știu ! Îți crapă

obrazul de ruşine numai cînd te gîndeşti ce plăcere ticăloasă simt unii în a umili o fiinţă atît de măreaţă.

*

Învăţătorul spunea:

„Artistule, forţa ta e în singurătate. Cînd eşti tînăr, îţi aparţii numai ţie. Dacă ai un singur tovarăş, nu-ţi mai aparţii decît pe jumătate sau chiar mai puţin, proporţional cu lipsa de modestie a acestuia. Avînd cîţiva prieteni, cazi şi mai greu în nenorocire. Iar dacă vei spune: «mă retrag de lîngă voi ca să mă pot dedica mai nestingherit contemplării naturii» n-ai să reuşeşti — ţi-o spun dinainte, pentru că n-ai să te poţi concentra, trăgînd cu urechea la flecăreala lor. Prieten rău şi un pictor şi mai rău, aşa vei fi — căci nimeni nu poate sluji doi stăpîni. Iar dacă-mi obiectezi: «Mă voi depărta de ei atît cît să nu le aud flecăreala», atunci îţi voi spune: te vor socoti nebun şi tot singur ai să rămîi. Totuşi, dacă ţii neapărat să ai prieteni, aceştia să fie pictorii şi învăţăceii din atelierul tău. Orice altă prietenie e cu primejdie. Ţine minte, artistule, puterea-ţi stă în singurătate."

*

Acum înţeleg de ce Leonardo evită femeile: pentru că în adînca lui contemplaţie are nevoie de o adîncă linişte.

*

Andrea Salaino se plînge adesea de plictiseală, spunînd că viaţa pe care o ducem ar fi monotonă şi singuratică. Şi ne asigură că ucenicii altor meşteri au un trai mai vesel. Îi place la nebunie să se îmbrace cu lucruri noi şi-i tare amărît că n-are cui le arăta. I-ar fi

plăcut s-o ducă tot într-o sărbătoare, cu strălucire, oaspeți și priviri îndrăgostite.

Astăzi, ascultînd reproșurile și văicărelile răsfățatului său, învățătorul îi mîngîie ca de obicei pletele lungi și mătăsoase și, cu un zîmbet blajin, îi răspunse astfel:

– Nu te amărî, copile, îți promit să te iau la castel cînd va mai fi serbare acolo. Iar acum vrei să-ți spun o fabulă ?

– Spune-o, învățătorule ! se bucură Andrea instalîndu-se la picioarele lui.

– Pe un loc mai înalt, la o parte de drumul mare, acolo unde se sfîrșește gardul unei grădini, zăcea un bolovan năpădit de mușchi. În jurul lui erau copaci, flori, ierburi. O dată, zărind mulțimea de pietre jos, pe drumul mare, i se năzări să fie alături de ele și-atunci își spuse : „Ce bucurie am între aceste flori gingașe, cu o viață atît de scurtă ? Aș vrea să trăiesc printre frații și semenii mei, bolovani asemănători cu mine !" și se rostogoli pe drumul mare, către acei pe care îi numea frații și semenii săi. Dar aici începură roțile căruțelor să treacă peste el, zdrobindu-l, să-l calce copitele măgarilor și ale catîrilor, cizmele țintate ale trecătorilor. Iar cînd uneori izbutea să se mai ridice puțin, visînd să respire ceva mai ușor, mai slobod, îl acoperea noroiul clisos ori bălegarul. Privea cu tristețe locul unde stătuse mai înainte și refugiul său însingurat de odinioară din grădină i se părea acum un colț de paradis. Așa pățesc, Andrea, aceia care. părăsind tihnita contemplare, se afundă în clocotul plin de primejdii al patimilor mulțimii.

*

Învățătorul nu îngăduie nimănui să facă vreun rău vietăților, oricare ar fi ele, de altminteri, nici plantelor. Mecanicul Zoroastro da Peretola îmi povestea că din tinerețe Leonardo nu mînca nici pic de

carne și spunea că va veni vremea cînd toți oamenii se vor mulțumi ca și el cu hrană vegetariană, socotind uciderea animalelor crimă egală cu asasinatul.

Într-o zi, cînd treceam pe lîngă măcelăria din Mercato Nuovo, mi-a spus arătînd cu dezgust hălcile de carne de vită, trupurile de oi. de viței și de porci spintecate în două:

– Omul e fără-ndoială rege peste toate viețuitoarele, sau poate mai curînd împărat al bestiilor, căci multă bestialitate zace în sufletul lui.

Și adăugă după o clipă de tăcere:

– Ne întemeiem viața pe moartea altora ! Oamenii ca și fiarele sînt sălaș al morții, morminte unul pentru celălalt...

– Aceasta-i legea firii, a cărei binecuvîntată înțelepciune dumneata însuți, învățătorule o proslăvești atît, îi obiectă Cesare. Mă mir de ce, abținîndu-te de la carne, calci firească lege care poruncește tuturor vietăților să se mănînce între ele.

Leonardo îl privi lung.

– Natura, care își găsește o nesecată bucurie în a descoperi noi forme și a crea noi vieți, îi răspunse el fără supărare, și aducîndu-le pe lume cu o iuțeală mai mare decît timpul le poate nimici, a făcut așa fel ca unele vietăți, hrănindu-se cu celelalte să curețe locul trebuincios generațiilor viitoare. Iată de ce nu de puține ori trimite boli și molime acolo unde s-au înmulțit prea tare viețuitoarele, mai ales oamenii, la care surplusul de nașteri nu este echilibrat de mortalitate, căci celelalte animale nu le sfîșie puii.

Astfel Leonardo, deși explică legile firești păstrînd o mare liniște a minții, și nu se revoltă și nici nu se plînge, de procedat procedează după o altă lege, renunțînd de a folosi ca hrană orice poartă un grăunte de viață.

*

Azi-noapte am citit pînă tîrziu *Fioretti*, cartea despre viața Sfîntului Francisc de care nu mă despart niciodată. Sfîntul avea milă de orice vietate, la fel ca Leonardo. Uneori, stînd în prisacă printre stupi, în loc de rugăciune, ceasuri întregi preaslăvea înțelepiunea Domnului, privind cum lipesc albinele chilioare din ceară și le umplu cu miere. Odată, pe un munte pustiu, a predicat cuvîntul Domnului păsărilor; ele îi ședeau la picioare rînduri-rînduri și-l ascultau, bătînd din aripi și cu cioculețele căscate prinseră să se alinte, atingînd cu căpșoarele odăjdiile lui, ca și cum ar fi vrut să spună că i-au înțeles predica. Sfîntul Francisc le-a binecuvîntat și ele au zburat cu strigăte de bucurie.

Am citit pînă noaptea tîrziu. Apoi am adormit. Și visul meu a fost plin de molcom fîlfîit de aripi păsărești.

M-am trezit dis-de-dimineață. Soarele abia răsărea. Toți ai casei dormeau încă. Am ieșit în curte, vrînd să mă spăl pe ochi cu apă proaspătă de la fîntînă. Era liniște. Dangătul depărtat de clopote semăna a zumzet de albine. Mirosea a pîclă matinală și a fum. Deodată am auzit fîlfîit de nenumărate aripi, de parcă tot mai visam, și l-am văzut pe messer Leonardo stînd pe scara hulubăriei celei înalte.

Cu coroana de păr asemeni unui nimb luminos străpunsă de săgețile solare. plutea pe albastrul cerului, însingurat și plin de bucurie. Un stol de porumbei albi gungurind îi forfoteau la picioare și, zburătăcind în jur, i se așezau fără teamă pe umeri, pe brațe, pe creștet. Iar el îi mîngîia și-i hrănea din gură. Apoi ridică brațele binecuvîntînd parcă, și porumbeii se înălțară, își luară zborul foșnind mătăsos din aripi și se topiră în înalturi ca niște bulgări de nea. Și el îi petrecu surîzînd duios.

În clipa aceea m-am gîndit că Leonardo e asemenea Sfîntului Francisc — prietenul atoatenecuvîntătoarelor, care-i spunea vîntului frate, apei — soră, iar gliei — mamă.

*

Să mă ierte Domnul, iarăşi n-am putut să mă abţin şi iarăşi m-am dus cu Cesare la blestemata aceea de cîrciumă. Deschizînd vorba, am pomenit de milostenia învăţătorului.

– Nu cumva zici aşa fiindcă messer Leonardo nu se atinge de carne, ci se hrăneşte numai cu ierburile Domnului ?

– Şi dacă ar fi aşa ? Eu ştiu, Cesare...

– Ba nu ştii nimic, Giovanni ! N-o face din bunătate. Nicidecum ! Se joacă aşa, cum îi e obiceiul şi în toate celelalte. Numai face pe nebunul...

– Ce tot îndrugi ?... Cum face pe nebunul ?...

– Bine, bine ! rîse Cesare cu silnică veselie. N-o să ne mai certăm pentru asta. Ai numai răbdare să ne întoarcem acasă şi ai să vezi atunci ce desene nostime de-ale dînsului ţi-oi arăta.

Într-adevăr, întorcîndu-ne acasă, ne-am furişat ca nişte hoţi în atelierul învăţătorului. El lipsea. Cesare cotrobăi pe masă, sub mormanul de cărţi, scoase un caiet şi mi-l deschise în faţă. Ştiam că fac rău uitîndu-mă la desene, dar nu găseam în mine puterea să mă împotrivesc. Le priveam lacom.

Înfăţişau uriaşe bombarde, ghiulele explozive, tunuri cu multe guri şi alte maşini de război, fiind executate cu aceeaşi eterică gingăşie de lumini şi umbre ca şi chipurile celor mai frumoase Madonne ale sale. Ţin minte o bombă lungă de o jumătate de cot, supranumită *fragilica*. Cesare îmi explică felul cum era construită: era turnată în bronz, iar cavitatea interioară o avea umplută cu cîlţi amestecaţi cu ipsos şi clei de peşte, cu resturi de lînă, catran ori pucioasă, şi ţevi de aramă înfăşurate cu tendoane solide de bou, pline cu pulbere şi gloanţe, se împleteau în acest labirint. Gurile ţevilor erau amplasate în spirală la suprafaţa bombei şi prin ele ieşea flacăra. În timpul exploziei *fragilica* se rotea şi sălta ca un uriaş

titirez cu o viteză nemaipomenită, scuipînd snopi de foc. Alături, pe margine stătea scris de mîna lui Leonardo: „o bombă utilă, de cea mai reuşită construcţie. Ia foc în răstimpul în care spui «*Ave Maria*».

– „*Ave Maria*"... repetă Cesare. Cum îţi place, amice? O cu totul neaşteptată utilizare a acestei rugăciuni creştineşti, nu-i aşa? Mare pişicher şi acest messer Leonardo! „*Ave Maria*" şi alături acest monstru! Poftim ce îi dă prin minte!... Dar apropo, ştii cum îi zice el războiului?

– Cum?

– „*Pazzia bestialissima*" – cea mai bestială dintre prostii. Aşa-i că nu sună rău în gura inventatorului unei asemenea maşini?

Întoarse pagina şi-mi arătă imaginea unui car de luptă dotat cu lungi coase de fier. Carul se înşuruba cu toată viteza în grosul armatei duşmane. Uriaşe lame de oţel în formă de coase, ascuţite ca bricele, semănînd cu labele unui păianjen de proporţii nemaivăzute, se învîrteau în aer cu şuierat năprasnic, în scărţîitul de roţi dinţate, zvîrlind în toate părţile hălci de carne smulsă, stropind cu sînge, tocînd oamenii bucăţi. De jur împrejur zăceau mîini, picioare, capete tăiate, trunchiuri despicate în două.

Mi-a mai rămas în minte şi un altul: în curtea arsenalului un roi de lucrători goi care seamănă a draci, încordîndu-şi muşchii puternici într-un efort supraomenesc, agăţîndu-se cu mîinile, proptindu-şi picioarele în pîrghiile uriaşei guri legate cu frînghii de o macara, ridică un tun grandios cu gura căscată ameninţător. Alţii cară pe două roţi osia.

Groaza mă-nvălui la vederea acestor ciorchini de trupuri goale atîrnînd în aer, parcă era o sală de arme a diavolilor sau o fierărie a iadului.

– Ce zici, Giovanni? Ţi-am spus ori nu adevărul? mă întrebă Cesare. Nu-i aşa că-s nostime? Iată-l pe preacuviosul care miluieşte necuvîntătoarele, nu se atinge de carne, iar viermele îl ridică de jos,

ca să nu-l calce vreun drumeț. Una față-n față cu cealaltă, pe din două. Astăzi diavol, mîine sfînt. Ianus cel cu două fețe — una întoarsă către Cristos, alta către Anticrist. Pas de ghicește care-i mincinoasă și care-i cea adevărată ! Ori poate că-s adevărate amîndouă ?... Și toate astea cu ușurința degajării și taina farmecului de nestins, de parc-ar glumi ori s-ar juca !

Îl ascultam în tăcere și o răceală ca de moarte îmi încleșta din ce în ce pieptul.

– Ce ai, Giovanni ? băgă de seamă Cesare. Uite cum te-ai schimbat la față, bietul de tine ! Prea le pui pe toate la inimă, dragă amice... Lasă, te deprinzi cu timpul și ai să-l îndrăgești așa cum e. Ai să te deprinzi și n-ai să te mai miri de nimic — uite, ca mine. Acum, hai să ne întoarcem la Țestoasa de Aur, să mai dăm de dușcă un rînd.

Dum vinum potamus
Și lui Bacchus să-i cîntăm:
Te Deum laudamus !

Nu i-am putut răspunde nimic și acoperindu-mi fața cu mîinile, am fugit de lîngă dînsul.

*

Cum adică ? Unul și același om ? Acela care asemeni Sfîntului Francisc binecuvîntă cu zîmbet curat porumbeii și celălalt, ieșit din fierăria iadului, inventatorul monstrului de fier cu însîngeratele-i labe de păianjen sînt unul și același ? Nu, cu neputință ! Nu-i chip de îndurat ! Mai bine orice, numai asta nu ! Prefer să-l știu păgîn, decît sluga lui Dumnezeu și a diavolului în același timp, Crist și Sforza Siluitorul într-un singur chip !

*

Astăzi Marco d'Oggiono i-a spus:

– Messer Leonardo, mulți îți fac vină ție și nouă, ucenicilor tăi, cum că am merge prea rar la biserică, iar de sărbători lucrăm ca în toate zilele.

– N-au decît habotnicii să spună ce vor, îi răspunse Leonardo. Nu lăsați îndoielile să pătrundă în sufletul vostru prieteni ! Să studiezi fenomenul naturii e o treabă pe palcul lui Dumnezeu. E ca și cum te-ai ruga. Studiind legile firești, îl preaslăvim pe primul Inventator, pe Artistul care a creat universul și învățăm să-l iubim, căci marea iubire pentru Dumnezeu își are izvorul într-o mare cunoaștere. Cine cunoaște puțin, puțin iubește. Iar dacă îl iubești pe Creator pentru milostenia-i vremelnică pe care o aștepți de la el și nu pentru binecuvîntata lui putere, ești asemeni cîinelui care dă din coadă și-i linge stăpînului mîna în nădejdea de a căpăta o bucată mai bună. Gîndește-te cu cît ar fi iubit mai mult cîinele pe stăpînul lui înțelegîndu-i mintea și sufletul. Țineți minte dară, copiii mei, iubirea este fiica cunoașterii; și-i cu atît mai de văpaie, cu cît cunoașterea e mai precisă. Spusu-s-a și în scripturi: fiți înțelepți ca șarpele și blînzi ca porumbelul.

– Dar poate fi împerecheată înțelepciunea șarpelui cu blîndețea porumbelului ? se minină Cesare. Mie mi se pare că ar trebui aleasă din două una...

– Ba nu, amîndouă ! spuse Leonardo. Numai amîndouă împreună ! Una fără alta nu-i cu putință. Căci cunoașterea desăvîrșită și iubirea sînt unul și același lucru.

*

Astăzi, citindu-l pe apostolul Pavel, iată ce-am găsit în capitolul opt al *„Epistolei întîia către Corinteni"*, „Cunoașterea îngîmfează,

iar iubirea clădește. Cine-și închipuie că știe ceva, acela încă n-a ajuns să știe cum se cuvine să știe. Însă cine iubește pe Dumnezeu, aceluia de către el îi este dată cunoașterea".

Mai departe apostolul susține că din iubire decurge cunoașterea, iar Leonardo dimpotrivă, că iubirea ar decurge din cunoaștere. Cine din ei doi are dreptate ? Nu pot hotărî, și fără asta nu mai pot trăi.

*

Uneori mi se pare că m-am rătăcit în meandrele unui înspăimîntător labirint. Strig, chem — și nu-mi răspunde nimeni. Și cu cît merg mai departe, cu atît mă încurc mai rău. Unde mă aflu ? Ce-o să fie cu mine dacă tu mă vei părăsi, Doamne ?

*

O, fra Benedetto, cît de mult aș vrea să mă întorc în chilioara ta plină de tihnă, ca să-ți spun tot chinul meu și să mă pitulez la pieptul tău, și tu, cuprins de milă pentru mine, să-mi iei de pe suflet această povară, părinte iubit, oița mea smerită, cea care-a-ndeplinit porunca lui Cristos: fericiți cei săraci cu duhul....

Astăzi o nouă nenorocire.

Cronicarul curții, messer Giorgio Mèrula ședea de vorbă între patru ochi cu vechiul său prieten Bernardo Bellincioni într-o sală mai izolată a palatului. Lucrurile se petreceau după cină. Mèrula era cherchelit și, după obiceiul său, se lăuda că-n adîncul sufletului este liber-cugetător și disprețuiește pe suveranii vremii pentru nimicnicia lor. A vorbit ireverențios și despre il Moro, iar analizînd unul din sonetele lui Bellicioni, în care acesta slăvea binefacerile cu care ducele l-ar fi copleșit, chipurile, pe Gian Galeazzo, Mèrula îl numi pe il Moro asasin și otrăvitorul ducelui legiuit. Or, datorită iscusinței cu care erau construite tuburile acustice, așa-zisa ureche a lui

Dionysios, ducele auzi din celălalt capăt al palatului convorbirea şi porunci îndată ca Mèrula să fie arestat şi aruncat în temniţa săpată sub Redefosso, fortul principal care înconjoară castelul.

Oare ce o fi gîndit acum Leonardo, el care a construit urechea lui Dionysios, fără a se gîndi la rău şi la bine, „în joacă", după expresia lui Cesare, doar studiind nişte legi amuzante, aşa cum le face pe toate: inventează monstruoase maşini de război, bombe explozive şi păianjeni de oţel care seceră zeci de vieţi dintr-o singură învîrtitură a labelor uriaşe.

*

Apostolul spune: „din pricina acestei cunoaşteri a tale, se va prăpădi cel slab, fratele tău, pentru care a murit Cristos".

Oare asemenea cunoaştere este izvorul iubirii ? Sau cunoaşterea şi iubirea nu sînt una şi aceeaşi ?

*

Uneori chipul învăţătorului este atît de senin şi nevinovat, de o puritate atît de fără prihană, că sînt în stare să-i iert tot, să cred tot, şi din nou să-i dăruiesc sufletul meu întreg. Dar deodată, în linia arcuită a gurii cu buzele subţiri, apare nu ştiu ce şi mă cuprinde spaima, de parcă aş privi prin limpezimea de cleştar a undei pînă-n adîncul unei bezne fără fund. Şi iarăşi mi se pare atunci că sufletul lui ascunde o taină şi-mi amintesc una din ghicitorile sale:

„Rîurile cele mari curg pe sub pămînt".

*

A murit ducele Gian Galeazzo.

Umblă zvonul (— O, vede Dumnezeu, nu mi se ridică mîna să

aştern pe hîrtie aceste cuvinte, şi nu cred ! nu ! — că Leonardo ar fi ucigaşul) că el l-ar fi otrăvit cu piersicile din pomul care creşte în grădină.

Mi-aduc aminte cum mecanicul Zoroastro da Peretola îi arăta monnei Cassandra pomul acela blestemat ! Mai bine nu-l vedeam ! O, Doamne ! Şi acum mi se năzare ca aievea, aşa cum arăta în noaptea aceea, învăluit într-o pîclă de un verde tulbure, cu picuri de otravă atîrnînd de frunzele ude şi fructele care se pîrguiesc molcom, o dată cu groaza şi moartea. Şi din nou îmi răsună în urechi vorbele Sfintei Scripturi: „iar din Pomul Cunoaşterii binelui şi răului să nu mănînci, căci în ziua cînd vei mînca din el, de moarte vei muri".

Vai mie ! Vai mie, blestematul ! Cîndva, în dulcea chilioară a lui fra Benedetto, părintele meu, trăiam într-o simplitate nevinovată, asemenea primului om în paradis. Dar am păcătuit, mi-am lăsat sufletul ispitit de înţeleptul Şarpe, am gustat din roadele Pomului Cunoaşterii — şi s-au deschis ochii mei şi am văzut binele şi răul, lumina şi umbra, pe Dumnezeu şi pe diavol; şi am mai văzut că sînt gol şi sărac, şi părăsit, şi iată, moare sufletul meu.

*

Din iad strig către tine, Doamne, ascultă glasul rugii mele, ascultă-l şi mă miluieşte ! Cred în numele tău ca tîlharul de pe cruce: Pomeneşte-mă, Doamne, cînd vei fi întru împărăţia ta !

*

Leonardo iarăşi lucrează la chipul lui Crist.

*

Ducele i-a încredinţat construcţia maşinii de ridicare a

preasfîntului piron.

Şi el va cîntări în balanţă, cu precizie matematică, unealta patimilor Domnului ca pe orişice fărîmă de fier vechi — atîtea oncii, atîţia grani — sfînta relicvă pentru el nu-i decît o cifră oarecare între alte cifre, o parte printre alte părţi ale maşinii de ridicare — la fel ca frînghiile, roţile, pîrghiile şi scripeţii !

*

Apostolul spune: „Copiii mei, vremea se apropie şi, precum auzit-aţi, vine Anticrist, pentru că mulţi anticrişti s-au arătat, de aici cunoaştem că vremea i-aproape".

*

Astă-noapte gloata a înconjurat casa noastră, cerînd să i se înapoieze preasfîntul piron. „Vrăjitorule ! Ereticule ! Otrăvitor al ducelui ! Anticristule !" răcneau ei.

Leonardo asculta urletele fără mînie. Cînd Marco vru să tragă din archebuză, învăţătorul îl opri. Chipul său rămînea ca de obicei calm şi de nepătruns.

I-am căzut la picioare şi l-am implorat să-mi spună un cuvînt, un singur cuvînt care să-mi risipească îndoielile. Dumnezeu mi-e martor că l-aş fi crezut ! Dar n-a vrut sau n-a putut să-mi spună nimic.

Micul Jacopo s-a strecurat din casă, a ocolit mulţimea şi cu cîteva străzi mai încolo a întîlnit străjile, călăreţii căpitanului di giustizia. I-a adus la faţa locului şi chiar în clipa cînd zurbagiii năvăleau prin uşile sparte cu toporul, soldaţii i-au atacat din spate, şi aceia s-au risipit care încotro. Jacopo a fost lovit cu o piatră în cap. Cît pe ce să-l omoare.

*

Astăzi am asistat în catedrală la solemnitatea ridicării prea sfîntului piron.

L-au ridicat exact în clipa hotărîtă de astrologi. Maşinăria lui Leonardo a funcţionat cum nu se poate mai bine. Nici frînghiile şi nici scripeţii nu i se vedeau. Ai fi zis că o cupă cu pereţi de cristal răspîndind ploaie de raze şi avînd înăuntrul ei pironul se ridica de la sine, prin norii de smirnă, asemenea soarelui care răsare. Era o minune a mecanicii.

Corul intonă:

Confixa Clavis viscera,
Tendenes manus vestigia,
Redemptionis gratia
Hic immolata est Hostia.

Şi cupa se opri sub arcul întunecat al cupolei principale, chiar deasupra altarului unde ard cinci candele care nu se sting niciodată.

– *O, crux benedicta,* glăsui arhiepiscopul, *quae sola fuisti digna portare Regem coelorum et Dominum, Alleluia!**

Mulţimea căzu în genunchi, repetînd după el: Aleluia, Aleluia ! Aleluia !

Şi uzurpatorul tronului, il Moro-asasinul, cu lacrimi în ochi, ridică braţele către preasfîntul piron.

Mai pe urmă, mulţimea fu ospătată cu vin şi carne — s-au fript vite întregi — cu cinci mii de măsuri de mazăre şi trei mii de ocale de slănină. Şi gloata, dîndu-l uitării pe ducele ucis, se ghiftuia şi-i dădea zor cu . „Trăiască il Moro ! Trăiască preasfîntul piron !"

Bellincioni se întrecu pe sine compunînd hexametri spre slava

* O, cruce blagoslovită, care singură ai binemeritat să-l porţi pe domnul şi stăpînul cerurilor. Aleluia ! (N. trad.)

blîndei domnii a augustului il Moro cel iubit de zei, în timpul domniei căruia ruginitul piron de fier urma să pună începutul unui nou Veac de Aur.

Cînd să iasă din catedrală, ducele se apropie de Leonardo, îl îmbrățișează și-l sărută, numindu-l Arhimede al său și-i mulțumi pentru iscusita construcție a mașinii de ridicat, făgăduind să-i dea în dar o iapă de Berberia pur sînge din grajdul său de la Villa Sforzesca și pe deasupra două mii de ducați imperiali. Acum meșterul poate să-și vadă nestingherit de lucru la Cristul din *Cina cea de taină,* îi spuse el după aceea, bătîndu-l protector pe umăr.

*

Am înțeles cuvintele scripturii cînd spune: „ Omul cu gînduri șovăielnice n-are tărie pe toate căile sale".

Nu mai pot răbda ! Înnebunesc, pier din pricina acestor gînduri șovăielnice, din pricina lui Anticrist care se străvede pe după chipul răstignitului. Doamne, pentru ce m-ai părăsit ?

*

Să fug pînă nu e prea tîrziu.

*

M-am sculat cu noaptea-n cap, mi-am strîns într-o boccea hainele, rufele, cărțile, am luat cîrja în mînă și, coborînd pe orbecăite în atelier, am pus pe masă treizeci de florini, plata pentru ultimele șase luni de învățătură — ca să-mi fac rost de ei a trebuit să-mi vînd inelul cu safir, darul mamei — și fără a-mi lua rămas bun de la nimeni (toată lumea dormea încă) am părăsit pentru totdeauna casa lui Leonardo.

*

Fra Benedetto îmi spune că de cînd l-am părăsit, în fiecare noapte s-a rugat pentru mine şi chiar i s-a arătat semn că Domnul Dumnezeu mă va întoarce pe calea mîntuirii.

El porneşte la drum spre Florenţa, ca să-şi vadă fratele, dominican la mînăstirea San Marco, căci e bolnav. Acolo este stareţ Girolamo Savonarola.

*

Laudă şi mulţumire ţie, Doamne ! M-ai smuls din umbra morţii, din gura iadului.

Asăzi mă lepăd de înţelepciunea acestui veac, care poartă pecetea balaurului cu şapte capete, a fiarei ce vine din beznă, numele căreia este Anticrist.

Mă lepăd de fructele otrăvitorului pom al cunoaşterii, de trufia minţii deşarte, de ştiinţa potrivnică lui Dumnezeu, al cărei părinte este diavolul.

Mă lepăd de orice ispită a farmecelor păgîne.

Mă lepăd de tot ce nu-i voia ta, de tot ce nu-i slava ta, de tot ce nu-i înţelepciunea ta, Isuse !

Luminează-mi sufletul cu lumina ta unică, izbăveşte-mă de blestematele mele gînduri şovăitoare, dă tărie paşilor mei pe căile tale, şi ca să nu se codească tălpile mele, ascunde-mă în umbra aripilor tale !

Laudă-l, suflete, pre Domnul ! Şi-l voi lăuda cîte zile mi-este dat a trăi, şi-i voi cînta cît voi mai fi !

*

Peste două zile fra Benedeto și cu mine plecăm pe jos la Florența. Cu binecuvîntarea păstorului meu vreau să intru novice la mănăstirea San Marco, la alesul preacuvios al Domnului, fra Girolamo Savonarola. Dumnezeu m-a mîntuit !...

. . . . . .

Cu aceasta se încheie jurnalul lui Giovanni Beltraffio.

Cartea a şaptea

RUGUL DEŞERTĂCIUNILOR

I

Trecuse mai bine de un an de cînd Beltraffio era novice la mînăstirea San Marco.

Într-o zi pe la amiază, către sfîrşitul carnavalului din anul de graţie 1496, Girolamo Savonarola şedea la masa lui de lucru în chilioară şi îşi nota vedenia divină a două cruci deasupra oraşului Roma. O avusese nu de mult. Pe una din ele, cea neagră, purtată de un vîrtej aducător de moarte, scria: Crucea Mîniei lui Dumnezeu. Cealaltă, sclipind alb pe azurul cerului, avea înscris: Crucea Mizercordiei Divine.

Girolamo simţea oboseală şi un fel de fierbinţeală ca de friguri. Punînd pana deoparte, îşi lăsă capul pe mîini, închise ochii şi începu să prefire în minte ceea ce auzise în dimineaţa aceea cu privire la traiul papei Alexandru al VI-lea Borgia, de la preasmeritul fra Paolo, călugărul trimis la Roma în recunoaştere şi care abia se înapoiase.

Pe dinaintea ochilor minţii i se perindau imagini de coşmar ca nişte spectre din Apocalips: taurul roşu din herbul familiei Borgia, leit străvechiul Apis al egiptenilor, şi Viţelul de Aur oferit în dar în loc de Mielul Domnului celui mai înalt prelat al Romei; nerușinarea jocurilor nocturne, după ospeţele din sălile Vaticanului, de faţă cu sfîntul părinte, fiica lui şi mulţimea cardinalilor; frumoasa Giulia Farnese, juna amantă a sexagenarului papă, zugrăvită de pictori sub chipul Maicii Domnului pe icoane; ura de moarte care a mers pînă

la fratricidul lui Cain între cei doi fii mai mari ai lui Alexandru, Don Cesare, cardinalul Valenciei, şi Don Juan, stegarul bisericii apostolice romane, din pricina iubirii necurate pentru sora lor Lucrezia.

Girolamo se cutremură amintindu-şi cele ce fra Paolo abia îndrăznea să i le şoptească la ureche — patima incestuoasă a tatălui, bătrînul papă faţă de fiica sa, madonna Lucrezia.

– Nu, nu, vede Dumnezeu, e o clevetire, nu pot crede... Nu-i cu putinţă ! repeta el.

Dar în taină simţea că orice-i posibil în spăimîntătorul cuib al cumpliţilor Borgia.

Sudoarea rece îi broboni fruntea. Se aruncă în genunchi înaintea crucifixului.

Dar se auzi o bătaie uşoară în uşa chiliei.

– Cine-i ?

– Eu, părinte !

Şi Girolamo recunoscu glasul lui fra Domenico Buonvicini, ajutorul şi prietenul său devotat.

– Onorabilul Riccardo Becchi, trimisul papei, cere permisiunea de a-ţi vorbi.

– Bine, să aştepte. Trimite-l pe fra Silvestro.

Silvestro Maruffi era monahul acela slab de minte, suferind de epilepsie. Dar Girolamo îl socotea receptacolul ales de Cel-de-sus spre a-şi revărsa benevolenţia-i divină. Îl iubea şi se temea de el, şi-i tălmăcea vedeniile după regulile mult prea rafinatei scolastici a măritului înger al şcolii, Toma d'Aquino, sprijinindu-se pe iscusitele argumente, premise logice, entimeme, apoftegme şi silogisme şi găsind întotdeauna un tîlc profetic acolo unde altora li se părea a nu vedea decît bîlbîiala fără sens a smintitului. Maruffi nu arăta prea mult respect priorului său: îl ponegrea şi-l ocăra, adesea de faţă cu toată lumea, uneori îl şi bătea. Girolamo îi primea jignirile cu

smerenie şi-l asculta în toate. Aşa încît, dacă poporul din Florenţa se afla în puterea lui Girolamo, el, la rîndul său, era în mîinile smintitului Maruffi.

Cum intră, Silvestro se trînti pe jos într-un colţ al chiliei şi zgrepţănîndu-şi picioarele desculţe, cu pieleaa înroşită şi crăpată, prinse a mormăi un cîntecel monoton. Stupizenia şi plictiseala erau întipărite pe obrazul său pistruiat, cu nasul ascuţit şi buza de jos ieşită în afară, pe care scăpărau nişte ochişori mici de un verde tulbur, ca de sticlă.

– Frate, murmură Girolamo, a venit un trimis din Roma, de la papă. Să-l primesc ? Spune ! Şi ce să-i răspund ? Oare n-ai avut vreo vedenie sau vreun semn ?

Maruffi se mulţumi să se scălîmbăie, apoi lătră ca un cîine şi guiţă ca un porc: avea un adevărat dar de a imita animalele.

– Frate iubite, îl implora Savonarola, fii bun, spune o vorbă ! Cumplit mi se chinuie sufletul. Roagă-te ! Poate-ţi trimite Domnul harul profetic...

Smintitul doar scoase limba la el.

– Ce te legi de mine, diavole blestemat, gînsac fără minte, cap sec de berbec cu coarne răsucite ! U-uu, mînca-ţi-ar nasul şobolanii ! strigă deodată cu o neaşteptată îndîrjire şi faţa i se schimonosi de furie. Tu le-ai stîrnit pe toate, tu să le descurci. Ce mi-s eu, proroc ? Sfetnicul tău ?

Apoi ridică ochii la Savonarola, îl privi pe sub streaşina sprîncenelor şi, oftînd din greu pe alt ton, cu căldură:

– Milă mi-i de tine, frăţioare, vai ce milă mi-i de tine, prostănacule !... De unde ştii că vedeniile mele-s de la Dumnezeu şi nu de la dracu ?

Tăcu o vreme, cu pleoapele strînse şi obrazul încremenit ca de mort. Savonarola, închipuindu-şi că are o vedenie, înmărmuri într-o aşteptare plină de evlavie. Însă Maruffi deschise ochii, întoarse

alene capul și se uită pe fereastră, de parcă asculta.

– N-auzi ? Păsărelele ! zise el cu zîmbet bun și luminos de om cu mintea întreagă. Acu pesemne e iarbă pe cîmp și-au ieșit și florile galbene. Măi frate Girolamo, ajungă-ți să-ncurci locul pe-aici, spre potolirea trufiei tale și bucuria celui cu coarne ! Ajungă-ți ! E timpul să ne gîndim la Dumnezeu. Hai și ne-om trage la drăguța de pustie, lepădîndu-ne de lumea asta plină de deșărtăciune !

După care începu să cînte încet cu o voce plăcută:

Și-n verde codru, la răcoare,
Să ne găsim odihna,
Acolo-n ropot de izvoare
Și cînt de mierlă-n sihlă...

Deodată sări ca un turbat, încît zăngăniră lanțurile de pe trup și, smucindu-l pe Savonarola de mînă, îi șopti gîfîind și înecîndu-se de furie parcă:

– Am văzut, am văzut, am văzut !... U-u, diavol blestemat, cap sec de berbec, mîncați-ar șobolanii nasul ! Am văzut !...

– Spune. frățioare, spune repede...

– Foc ! Foc ! Foc ! repetă de trei ori Maruffi.

– Și... mai departe ?

– Focul unui rug, urmă Silvestro, și în el un om !...

– Și cine era omul ? abia îndrăzni Girolamo.

Maruffi clătină din cap și o vreme nu răspunse: întîi își pironi îndelung ochișorii verzi și sfredelitori pe obrazul lui Savonarola, apoi se porni pe un chicot stins, de nebun:

– Tu ! îi șopti el în cele din urmă.

Și Girolamo se dădu înapoi cutremurat.

Iar smintitul, ridicîndu-se, ieși din chilie. Se depărta încet, zăngănind din lanțuri și îngînînd molcom cîntecelul de mai înainte:

Şi-n verde codru, la răcoare,
Să ne găsim odihna,
Acolo-n ropot de izvoare
Şi cînt de mierlă-n sihlă...

Venindu-şi în fire, Girolamo porunci să fie introdus trimisul papei, Ricardo Becchi.

II

Şi răspîndind valuri de aimbră şi mosc în chilia lui Savonarola intră scriptorul preasfintei şi apostolicei cancelarii, foşnind din haina-i lungă ca un anteriu, din mătasea de culoarea violetei de martie, atunci la modă, cu mîneci veneţiene largi, întoarse, garnisite cu vulpe brumărie. Messer Riccardo Becchi stăpînea cu desăvîrşire, aşa cum stăpîneau numai înalţii prelaţi ai curţii de la Roma, meşteşugul onctuoasei mieroşenii în glas şi în gest, în zîmbetul inteligent şi vajnic, în ochii limpezi, aproape sinceri, în gropiţele rîzătoare ale obrajilor trandafirii, proaspăt raşi.

El se aplecă, cerîndu-i lui Savonarola binecuvîntarea şi, arcuindu-şi spinarea cu o dibăcie de curtean, sărută mîna costelivă a priorului din San Marco şi-i vorbi în fraze ciceroniene latineşti, desfăşurate armonios pe toată lungimea lor.

Începu de departe cu ceea ce în arta oratoriei se cheamă *captatio benevolentiae,* pomeni despre gloria propovăduitorului florentin şi abia după aceea trecu la chestiune: sfîntul părinte, mîniat pe bună dreptate de refuzul de a se prezenta la Roma, în care fratele Girolamo persistă cu încăpăţînare, dar mînat de o înfocată dorinţă de a proceda spre binele bisericii şi spre unirea deplină a credincioşilor ei întru Cristos şi pacea lumii, dorind nu moartea, ci mîntuirea păcătosului, este gata, ca un părinte ce se află, să-i acorde vechea graţie, în cazul cînd Savonarola s-ar căi.

Monahul ridică ochii la el.

– Messere, spuse încet, cum socotiți, sanctitatea-sa crede în Dumnezeu ?

Ca și cum n-ar fi auzit întrebarea necuviincioasă sau dinadins ar fi lăsat-o să-i treacă pe lîngă ureche, Becchi vorbi mai departe, făcînd aluzie la cel mai înalt grad al ierarhiei clericale, pălăria roșie de cardinal, care-l așteaptă pe fratele Girolamo, dacă el se va supune.

– Numai un cuvînt, pater Girolamo, adăugă zîmbind insinuant, aplecîndu-se cu mieroșenie spre călugăr și atingîndu-i brațul cu degetul, numai un cuvînt și pălăria roșie e în mîna ta.

Savonarola îl păroni o vreme cu ochii săi imobili.

– Dar ce va fi, messere, dacă nu mă supun și nici nu-mi astup gura ? Ce va fi dacă smintitul de monah, respingînd cinstea purpurilor Romei, nu se va lăsa ispitit de pălăria de cardinal, ci o să latre mai departe întru apărarea casei Domnului, ca un dulău credincios căruia nu-i poți astupa gura cu un ciolan, oricît ar fi de bun ?

Ricardo îl privi cu oarecare curiozitate, se crispă ușor, ridică din sprîncene, o vreme stătu să-și admire unghiile netede și prelungi ca migdalele, mișcă din mînă, apoi scoase din buzunar, fără grabă, desfăcu și întinse priorului excomunicarea fratelui Girolamo Savonarola gata întocmită — doar fără semnătura și fără marea pecetie a Ribarului — în care, printre altele, papa îl poreclea fiu al pierzaniei și *nequissimus omnipedo* — insecta cea mai scîrnavă.

– Așteptați răspunsul ? murmură după ce o citi, monahul.

Scriptorul înclină din cap în tăcere.

Atunci Savonarola, ridicîndu-se cît era de înalt, azvîrli bula papală la picioarele trimisului.

– Iată răspunsul meu ! Du-te la Roma și spune că primesc provocarea la duel a papei Anticrist. Pînă la urmă vom vedea care pe

care !

Ușa chiliei se deschise încetișor și în prag apăru fra Domenico. Auzind strigătele priorului, venise să vadă ce se petrece. În urma lui se grămădeau călugării.

– Cutez a-i aminti fratelui Girolamo, îi atrase atenția Riccardo politicos, văzînd cele ce se petrec la ușă, că am fost însărcinat cu o misiune secretă...

Savonarola se duse la ușă și o deschise la perte.

– Ascultați ! exclamă el. Ascultați cu toții, căci nu vouă numai, ci întregului popor al Florenței voi vădi acest tîrg mîrșav — să aleg între excomunicare din sînul bisericii și purpura de cardinal !

Ochii săi căzuți adînc în orbite ardeau sub fruntea îngustă ca tăciunii, iar falca de jos, mult în afară, tremura mărunt.

– A venit vremea ! Porni-voi război împotriva voastră cardinali și prelați ai Romei, ca împotriva idolatrilor ! Întoarce-voi cheița în broască și deschide-voi cutia cu scîrnăvii și năvăli-va din Roma voastră asemenea duhoare, încît se vor înăbuși oamenii. Și rosti-voi asemenea cuvinte, încît veți păli în obraji, întregul univers se va cutremura din temeliile sale și biserica Domnului, ucisă de voi, auzi-va glasul meu. Scoală, Lazăre ! Și se va scula din mormînt... Nu-mi trebuie nici mitre, nici pălării de cardinal ! Singură, pălăria roșie a morții, cununa însîngerată a martirilor tăi dăruie-mi, Doamne !

Savonarola căzu în genunchi plîngînd în hohote și întinse mîinile palide spre crucifix.

Profitînd de momentul prielnic, Riccardo se strecură afară și se depărtă grăbit.

III

Printre călugării care îl auziseră pe Girolamo se afla şi novicele Giovanni Beltraffio.

Cînd fraţii s-au retras, pornind fiecare la treaba lui, coborî şi el scara spre curtea interioară a mănăstirii şi se aciuie pe banca preferată, în galeria acoperită, unde la ceasul acela era întotdeauna linişte şi pustiu.

Între zidurile albe mănăstireşti creşteau lauri, chiparoşi şi o tufă de rozmarin de Damasc la umbra căreia îi plăcea lui Girolamo să propovăduiască, şi legenda spunea că noaptea vin acolo îngerii să stropească trandafirii.

Novicele deschise „Epistola apostolului Pavel către Corinteni" şi citi:

„Nu puteţi bea paharul Domnului şi paharul diavolului, nu puteţi şedea la masa Domnului şi la masa diavolului".

Ridicîndu-se, porni cu pas rar de-alungul galeriei, prefirînd în minte toate gîndurile şi sentimentele ce l-au bîntuit în ultimul an petrecut aici, între zidurile acestui lăcaş.

La început gustase aici, printre ucenicii lui Savonarola, din marea desfătare spirituală. Cîteodată pater Girolamo îi lua cu el, conducîndu-i dincolo de zidurile oraşului. Urcau pe cărăruia abruptă, care ducea parcă în cer, spre Fiesole, de unde se zărea printre coline, în valea Arnului, ca într-o tipsie, Florenţa. Priorul se aşeza în mijlocul pajiştii verzi, smălţate cu viorele, lăcrămioare şi irişi, printre trunchiurile chiparoşilor tineri care sub văpaia soarelui picurau răşină, iar călugării se culcau pe iarbă la picioarele sale, împleteau cununi, stăteau la taifas, dănţuiau şi zburdau ca nişte copii, în timp ce alţii, înstrunindu-şi instrumentele, cîntau din viole, altouri şi viori întocmai ca în icoanele lui fra Beato ce zugrăvesc coruri îngereşti.

Savonarola nu-i învăța și nu predica. Doar le spunea vorbe blajine și se juca și rîdea și el ca un copil. În astfel de clipe Giovanni privea zîmbetul care-i lumina fața și i se părea că ei toți sînt asemenea îngerilor, în mijlocul acestui crîng pustiu din creștetul lui Fiesole, plin de muzică și înconjurat numai de cerul siniliu.

Savonarola se apropia de coasta abruptă a muntelui, privind Florența, învăluită în pîclele dimineții, cu aceeași dragoste cu care își privește mama pruncul. De jos veneau primele sonuri cristaline de clopote, ca un gungurit de copil ce se scoală din somn.

Iar în nopțile de vară, cînd licuricii zburau prin văzduh ca niște făclii ale îngerilor nevăzuți, pater Girolamo, oprindu-se sub tufa de rozmarin de Damasc ce-și revărsa aromele în toată curtea mînăstirii, povestea fraților despre stigmatele însîngerate, răni ale iubirii cerești pe trupul sfintei Ecaterina de Siena, întru totul asemeni stigmatelor Domnului și parfumate ca trandafirii.

Să mă îmbăt eu din durerea
Rănilor ce-află pe Cruce
Fiul tău iubit...

cîntau călugării, în timp ce Giovanni își dorea din toată puterea inimii să se repete și cu el minunea despre care le vorbise Savonarola — limbi de foc zbucnind din paharul cu sfintele daruri să-i însemne ca un fier înroșit stigmatele crucificării.

Gesù, Gesù, amore!

suspina sfîrșit de voluptate.

O dată Savonarola îl trimise, așa cum făcuse și cu alți novici, să-i îngrijească pe cei grav bolnavi la vila Correggio, situată pe coasta de miazăzi a dealului Ucelatoio, la o depărtare de două mile de Florența, unde locuise multă vreme și chiar murise Lorenzo de Medici. Într-una din sălile pustii și tăcute ale palatului, cu lumina

slabă, ca de mormînt, ce pătrundea printre obloanele zăvorîte, Giovanni descoperi un tablou de-al lui Sandro Botticelli — naşterea zeiţei Venus. Albă şi goală şi-nrourată ca un nufăr, păstrînd parcă mireasma proaspătă şi sărată a mării din care ieşise, aluneca pe valuri stînd în picioare într-o scoică perliferă. Pletele-i aurii grele se răsuceau în jurul ei ca şerpii. Cu o mînă plină de sfială ea le aduna pe pîntec, acoperindu-şi nuditatea, şi trupul ei superb respira păcat şi ispită, în timp ce buzele nevinovate şi ochii de copil erau plini de o sfîntă tristeţe.

Chipul zeiţei i se păru de undeva cunoscut. O privi îndelung şi deodată îşi aminti că exact acelaşi obraz, aceiaşi ochi de copil, plînşi ai zice, aceeaşi gură feciorelnică pecetluită de tristeţi nepămînteşti mai văzuse el într-un alt tablou al aceluiaşi Sandro Botticelli — o icoană a Maicii Domnului. Şi-l cuprinse o cumplită îndoială.

Cu ochii în pămînt, el părăsi numaidecît vila.

În timp ce cobora de-alungul ulicioarei strîmte spre Florenţa, descoperi un crucifix mîncat de vreme şi, plecîndu-şi genunchiul, prinse a se ruga pentru alungarea ispitei. Dar dincolo de zidul grădinii, la umbra aceloraşi rozmarini, pesemne, sunară strune de mandolă, cineva scoase un strigăt, o voce speriată implora în şoaptă:

– Nu, te rog, nu...

– Dragostea mea, îi răspunse o alta. Iubire, iubirea mea! *Amore!*

Alăuta căzu, strunele sunară şi se auzi un sărut.

Giovanni sări în picioare repetînd: *„Gesù! Gesù!"* neîndrăznind să mai adauge: *„Amore"*.

„Şi aici, se gîndi el, şi aici e tot *ea*. Sub chipul Madonnei, în vorbele imnului sfînt, în parfumul trandafirilor care aureolează crucifixul!..."

Şi coperindu-şi faţa cu palmele, se depărtă fugind, de parcă era urmărit.

Iar intrînd pe poarta mînăstirii, se duse direct la Savonarola şi-i povesti totul. La care priorul îi dădu sfatul său de totdeauna, să lupte cu necuratul folosind obişnuitele arme ale postului şi rugăciunii. Cînd novicele vru să-i arate că nu-l ispiteau patimile trupeşti, ci demonul frumuseţii spirituale idolatre, călugărul nu-l înţelese. Întîi se mişcă, apoi observă cu severitate că zeii mincinoşi n-au nimic în ei în afară de pofte desfrînate şi trufie, care sînt urîţenia însăşi. Frumuseţea aparţine numai virtuţilor creştineşti.

Şi Giovanni plecă neîmpăcat.

Din ziua aceea puse pe el stăpînire diavolul plictiselii şi al răzvrătirii.

Într-o zi i se întîmplă să-l audă pe fratele Girolamo vorbind despre pictură. El pretindea ca orice tablou să fie cu folos, să-i înveţe pe oameni şi să le îndrume cugetul întru dobîndirea mîntuirii. Nimicind cu mînă de călău toate icoanele care împing în ispită, florentinii ar săvîrşi un lucru demn de lauda lui Dumnezeu.

Tot aşa judeca monahul şi ştiinţa.

„Om fără minte, spunea el, cel ce-şi închipuie că logica şi filozofia confirmă adevărurile credinţei. Oare mai are nevoie lumina puternică de o rază palidă, iar înţelepciunea lui Dumnezeu de înţelepciunea omenească ? Oare apostolii şi mucenicii cunoşteau logica şi filozofia ? Bătrîna fără carte care se roagă cu sîrguinţă în faţa icoanei este mai aproape de cunoaşterea lui Dumnezeu decît toţi înţelepţii şi toţi învăţaţii. Logica şi filozofia nu-i vor mîntui în ziua judecăţii de apoi ! Homer şi Vergiliu, Platon şi Aristotel — toţi se duc în sălaşul Satanei ! Asemenea sirenelor.

Fermecînd urechile cu dulcile lor cînturi,
Seamănă pierzanie în veci pe unde trec...

Ştiinţa dă oamenilor în loc de pîine, piatră. Priviţi-i pe cei ce urmează învăţăturile lumii acesteia: inimile lor sînt de piatră".

„Cine cunoaşte puţin, iubeşte puţin. Marea iubire este fiica marii cunoaşteri"...

Abia acum îşi dădu seama Giovanni de toată profunzimea acestor cuvinte şi, ascultînd blestemele monahului împotriva ispitelor artei şi ştiinţei, îşi aminti vorba cumpătată a lui Leonardo, chipul calm, ochii reci ca azurul cerului, zîmbetul plin de farmecul înţelepciunii. Nu uitase nici spăimîntătoarele fructe ale pomului otrăvit, păianjenul de fier, urechea lui Dionysios, maşina de ridicat preasfîntul piron şi nici pe Anticristul ivindu-se de după chipul lui Crist. Dar i se păru că nu l-a înţeles pînă la capăt pe învăţătorul său, că nu i-a ghicit ultima taină a inimii, n-a descurcat nodul acela primordial în care se împletesc toate firele şi se dezleagă toate contradicţiile.

Astfel îşi prefira în minte Giovanni zilele ultimului an de viaţă petrecut între zidurile mînăstirii San Marco. Şi cît se preumbla adîncit în gînduri de la un capăt la altul al galeriei potopite de amurg, afară coborî seara, se auziră clopotele chemînd la *Ave Maria* şi negrul şir de monahi trecu spre biserică.

Giovanni însă nu-i urmă, ci îşi reluă locul de mai înainte, din nou deschise „Epistola apostolului Pavel către Corinteni" şi ispitit de perfidele uneltiri ale marelui logician, diavolul, corectă în minte cuvintele Sfintei Scripturi cam în felul următor:

„Nu puteţi să *nu* beţi din paharul Domnului şi din paharul diavolului, nu puteţi să *nu* şedeţi la masa Domnului şi la masa diavolului". Şi cu zîmbetul plin de amărăciune, ridică ochii spre cer, unde zări luceafărul serii, această făclie a celui mai frumos dintre îngerii întunericului — Lucifer, Purtătorul Luminii.

Şi îi veni atunci în minte legenda auzită de la un călugăr cu multă carte, adaptată de marele Origene şi reluată de florentinul Matteo Palmieri în poemul său *Oraşul vieţii,* legendă care spunea că pe vremea cînd diavolul se lupta cu Dumnezeu, printre locuitorii

cereşti au fost unii care, ne voind să treacă nici de partea cetei diavoleşti şi nici de cea a oştilor lui Dumnezeu au rămas streini şi unuia şi celuilalt — căci despre ei, însinguraţii privitori ai luptei, Dante spunea:

Angeli che non furon ribelli,
Ne pur fideli a Dio, ma per sé foro,

Îngerii ce n-au fost nici rebeli,
Nici credincioşi Dumnezeirii,
Ci numai lor înşişi...

Şi spiritele acestea libere şi întristate — nici rele, nici bune, nici întunecate şi nici luminoase, împărtăşite din rău şi din bine, din umbră şi lumină, au fost, după spusele legendei, izgonite de suprema justiţie într-o vale pământească, la jumătatea drumului dintre cer şi infern, o vale a înserării, ca şi ei cenuşie, unde au devenit oameni.

– Cine ştie, îşi continuă Giovanni cu glas tare profanatoarele gînduri, cine ştie, poate că nu există rău în asta, poate că întru slava Unicului se cuvine să bei din ambele pahare deodată?

Şi i se năzări că n-o spusese el, ci un altul, aplecîndu-se şi învăluindu-l în suflarea-i răcoritoare şi mîngîioasă, şoptindu-i la ureche: „Deodată! Deodată!"

Sări îngrozit, se uită înapoi şi, deşi nu mai era nimeni în galeria ţesută de păianjenii înserărilor, începu să se închine, tremurînd şi pălind, apoi o luă la goană prin curte şi se opri numai în biserică, unde ardeau făclii şi monahii cîntau cîntările de Angelus, îşi trase răsuflarea şi, căzînd pe lespezile roase începu să se roage:

– Mîntuieşte-mă, Doamne, şi izbăveşte-mă de aceste gînduri îndoite! Ia de la mine aceste două pahare! Sufletul meu e însetat numai de paharul tău unic! Numai de adevărul tău unic mi-e sete, Doamne!

Dar binecuvîntarea Domnului, care-i asemenea cu roua zorilor

ce împrospătează ierburile colbuite, nu veni să-i împace inima.

Întorcîndu-se în chilioară, se culcă şi adormi.

Şi spre dimineaţă avu un vis. Se făcea că zboară cu monna Cassandra prin văzduh, călare pe ţapul cel negru. „La sabat ! La sabat !" şoptea vrăjitoarea, întorcînd către el faţa albă ca marmora, cu o gură roşie, însîngerată parcă, şi ochii de limpezimea chihlimbarului. Şi înfiorat, recunoştea în acest chip pe Maica Bălaie, zeiţa iubirii pămînteşti, cu o nepămîntească tristeţe în priviri.

Luna plină lumina pe trupul ei gol ce răspîndea o mireasmă atît de dulce şi de înspăimîntătoare, încît lui Giovanni îi clănţăneau dinţii în gură. O îmbrăţişă şi o strînse la piept. *„Amore ! Amore !"* gungurea ea rîzînd, şi blana neagră a ţapului se înfoia şi se lăsa sub ei ca un aşternut cald şi moale.

„Sfîrşitul, bîguia Giovanni în vis, moartea..."

IV

Îl trezi soarele, zvon de clopote cristalin şi glasuri de copii. Coborî în curte şi o găsi ticsită de lume: copii în tunici albe cu ramuri de măslin şi mici cruci roşii în mîini. Era Sfînta Oaste a inchizitorilor, înfiinţată de Savonarola pentru păstrarea curăţeniei moravurilor în oraşul Florenţa.

Giovanni îşi făcu loc printre ei trăgînd cu urechea la ce-şi spuneau.

– Denunţ, zici tu ? întreba vajnic „căpitanul", un băiat firav, de vreo paisprezece ani, pe un altul, roşcovan, cu o figură isteaţă de ştrengar, ochii oblici şi urechile clăpăuge.

– Întocmai, messer Federiggi, un denunţ ! îl privi roşcovanul cu respect, luînd ca soldaţii poziţia de drepţi.

– Las' că ştiu eu. A jucat tuşă-ta arşice ?

– Nicidecum, înălţimea-voastră, nu tuşă-mea, ci maştera, şi nu

arşice...

– A, da, îşi îndreptă greşeala Federiggi, ştiu, tuşa lui Lippi jucase arşice sîmbăta trecută şi a rostit ocări şi blasfemii. Tu ce ai ?

– Eu, messere, ştiţi, maştera... Dumnezeu s-o pedepsească...

– N-o lungi, drăguţule ! N-am vreme de pierdut. Treabă pînă peste cap...

– Am înţeles, messere. Să vedeţi, aşadar, cînd a plecat tata la tîrgul de la Marignola, maştera a băut cu monahul, amicul ei, un ditamai butoiaşul de vin roşu din pivniţa tatii. Şi i-a dat sfat monahul să aprindă o lumînare la Madonna aceea de la podul Rubaconte, ca tata să nu bage de seamă lipsa butoiului. Aşa a făcut. Iar cînd tata s-a întors şi n-a băgat nimic de seamă, de bucurie a agăţat de statuia Fecioarei un butoiaş din ceară întocmai ca acela cu care-l ospătase pe călugăr — drept mulţumire Maicii Domnului c-a ajutat-o să-l ducă de nas pe bărbatu-su.

– Păcat, mare păcat ! declară încruntîndu-se Federiggi. Dar cum ai aflat de asta ?

– L-am tras de limbă pe grăjdar, iar lui îi şoptise tătăroaica maşterei, iar tătăroaicei îi spusese...

– Unde stai ? îl întrerupse sever căpitanul.

– Curelăria lui Lorenzotto, lîngă Santissima Annunziata.

– Bine, încheie Federiggi. Chiar astăzi facem cercetările...

Într-un colţ al curţii plîngea amar un băieţel drăgălaş, mic de tot, de vreo şase ani.

– De ce plîngi ? îl întrebă un altul mai răsărit.

– M-au tuns !... M-au tuns !... Dacă ştiam că mă tund nu veneam...

Şi trecu mîna prin cîrlionţii bălai, pociţi de foarfeca frizerului mănăstirii care tundea pe oală la rînd pe toţi recruţii Sfintei Oşti.

– Of, Luca, Luca, ce gînduri păcătoase îţi trec prin cap ! clătină din cap cel mai măricel. Aminteşte-ţi măcar de sfinţii mucenici...

Cînd păgînii le tăiau braţele şi picioarele, ei îl slăveau pe Dumnezeu. Iar ţie îţi pare rău de cîteva fire de păr.

Luca se opri din plîns, înmărmurit de exemplul mucenicilor. Deodată obrăjorul i se schimonosi de groază şi se porni să urle şi mai tare, închipuindu-şi probabil că monahii îi vor tăia braţele, şi picioarele, întru slava lui Dumnezeu.

– Ascultă, n-ai putea să afli unde e pe aici un băieţaş oacheş şi cu ochii albaştri? se rugă de Giovanni o bătrînă şi grăsulie orăşeancă, roşie la faţă de emoţie.

– Cum îl cheamă?

– Dino, Dino del Garbo...

– Din care ceată?

– Of, Doamne, asta nu mai ştiu !... De dimineaţă îl caut, alerg de colo-colo, întreb şi nu pot să dau de el. Te apucă ameţeala...

– E fiul dumitale?

– Nepotul. E un băieţaş cuminte, modest, învaţă foarte bine... Şi cînd colo, nişte strengari l-au momit şi pe el să intre în această Oaste îngrozitoare. Gîndeşte-te numai, e un copil gingaş, slăbuţ, iar aici, cică, se bat cu pietrele...

Şi mătuşica prinse a ofta şi a geme.

– Numai noi sîntem de vină ! i se adresă un cetăţean respectabil, mai bătrîior ca vîrstă, în haine de croială veche. Dacă-i ţineam mai din scurt la vreme, nu le-ar fi intrat gărgăunii în cap ! Acum, poftim, priveşte şi nu te mai mira de nimic. Călugări şi plozi ! Le-a căşunat să steie la cîrma statului şi alta nimic. Ouăle învaţă găina. Bine-a zis cine-a zis că altă prostie mai gogonată nici că s-a pomenit.

– Aşa-i, ouăle învaţă găina ! i se alătură mătuşica. Călugării spun că o să fie raiul pe pămînt. Eu nu ştiu ce-o să fie, dar pînă una-alta, e iadul în lege. În fiecare casă — lacrimi, certuri, ţipete... Aţi auzit? continuă ea cu un aer misterios, aplecîndu-se la urechea interlocutorului, deunăzi, în catedrală înaintea întregului popor,

fratele Girolamo spunea: Tați și mame, trimiteți-i la capătul lumii, unde vreți, zice, pe copiii voștri, pe fiii și fiicele voastre că ei tot se vor întoarce de oriunde — fiindcă sînt ai mei...

Orășeanul bătrîior se năpusti însă în mulțime.

– Te-am prins, împielițatule! strigă el apucînd de ureche un ștrengar. Las' că-ți arăt eu ție ce înseamnă să fugi de-acasă, să te înhăitezi cu derbedeii și să nu-l asculții pe taică-tu...

– Pe tatăl nostru ceresc se cuvine să-l ascultăm mai întîi, și abia apoi pe cel pămîntesc, rosti grav, cu voce înceată, băiețașul.

– Of, ai grijă, Doffo! Mai bine te-ai feri să mă scoți din sărite... Hai acasă, haide,... ce te încăpățînezi?

– Dă-mi drumul, tată. Nu vin...

– Nu vii?

– Nu.

– Atunci, ține, na...

Și tatăl îi trase o palmă zdravănă.

Doffo nu mișcă însă, nu-i tresăriră nici măcar buzele pălite. Doar ridică ochii spre cer.

– Mai încet, mai încet, messere! Nu-i voie să bateți copiii, săriră în ajutorul lui străjile.

Signoria le înființase anume pentru paza Sfintei Oști.

– Nu puneți mîna, ticăloșilor! striga bătrînul cuprins de furie.

Soldații îi smulgeau din brațe fiul, iar el ocăra și se apăra.

– Dino! Dino! striga tușica, zărindu-l în depărtare pe nepot și dădu să alerge la el.

Străjile însă o înhățară.

– Lăsați-mă, lăsați-mă! O, Doamne, ce-i asta? țipa femeia. Dino, copilul meu! Dino!

Dar în aceeași clipă rîndurile Sfintei Oști se clătinară. Nenumărate crengi de măslini și cruci purpurii fluturară în aer, salutîndu-l pe Savonarola care se ivise în pridvor, glasuri cristaline

de copii intonau:

„Lumen ad revelationem gentium et gloriam plebis Israel..."

„Lmină pentru luminarea noroadelor şi gloria neamului lui Israel..."

Fetiţele îl înconjurau pe monah, acoperindu-l cu galbene păpădii, brînduşe îmbujorate şi întunecate violete ; căzînd în genunchi, îi îmbrăţişau şi-i sărutau picioarele.

Şi scăldat de razele soarelui, cu zîmbetul de duoioşie pe chip, el binecuvînta copiii.

– Trăiască Isus Cristos, regele Florenţei ! Trăiască Fecioara Maria, regina noastră ! strigau glasuri de cleştar.

– Alinierea ! Înainte ma-arş ! dădeau porunci micii comandanţi.

Începu să cînte fanfara, fîlfîiră steaguri şi cetele se urniră din loc.

În piaţa Signoriei, înaintea vechiului Palat — Palazzo Vechio — avea să se oficieze *Il Bruciamento delle vanità* — arderea pe rug a deşărtăciunilor. Şi spre a aduna „deşertăciunile şi anatemele", Sfînta Oaste urma să efectueze un ultim rond prin Florenţa.

V

Cînd curtea mănăstirii se goli, Giovanni îl zări pe messer Cipriano Buonaccorsi, consulul artelor Calimalei, proprietarul depozitelor de mărfuri de lîngă Orsanmichele, marele iubitor de antichităţi, pe proprietatea căruia fusese găsită la Dealul Morii, lîngă San Gervasio, antica statuie a zeiţei Venus.

Giovanni se apropie de el. Din vorbă-n vorbă, messer Cipriano îi spuse că în urmă cu cîteva zile Leonardo da Vinci venise de la Milano cu însărcinarea din partea ducelui de a cumpăra operele de artă din palatele pe care Sfînta Oaste le pustia. În acelaşi scop sosise şi Giorgio Mèrula, după ce două luni zăcuse în închisoare, dar

fusese eliberat şi graţiat de duce, în parte datorită intervenţiei lui Leonardo.

Şi negustorul îl rugă pe Giovanni să-l conducă la stareţ, astfel că se îndreptară spre chilia lui Savonarola.

Din prag, Beltraffio putu auzi convorbirea consulului Calimalei cu priorul din San Marco.

Messer Cipriano se oferea să cumpere cu douăzeci şi două de mii de florini toate cărţile, tablourile, statuile şi celelalte opere de artă care în cursul acelei zile trebuiau să ardă pe rug.

Priorul îl refuză.

Buonaccorsi se gîndi, se chibzui şi mai oferi opt mii de florini.

De data asta monahul nici nu se obosi a răspunde. Chipul său arăta aspru şi încremenit.

Atunci Cipriano, după ce molfăi o vreme din gura-i ştirbă, îşi înfăşură mai strîns genunchii cu cojocelul de vulpe ros şi jerpelit, strînse pleoapele peste ochii miopi şi, oftînd din străfunduri, spuse cu tenorul lui plăcut, întotdeauna egal şi potolit:

– Pater Girolamo, am să mă ruinez oferindu-ţi ce am: patruzeci de mii de florini.

– Dacă te ruinezi şi n-ai în asta vreun interes bănesc, la ce-ţi mai trebuie ? îl întrebă Savonarola ridicînd ochii.

– M-am născut la Florenţa şi mi-e drag pămîntul acesta. îi răspunse Cipriano cu simplitate. N-aş vrea ca cei de alt neam să poată spune că noi, asemenea barbarilor, ardem pe rug nevinovatele creaţii ale înţelepţilor şi artiştilor.

Monahul îl privi cu uimire.

– O, fiule ! Dacă-ai iubi tu patria-ţi cerească precum iubeşti pe cea pămîntească !.... Dar fii pe pace, va arde pe rug numai ce e demn de pieire, căci ce-i rău şi vicios nu poate fi sublim, asta după mărturia lăudaţilor voştri înţelepţi.

– Eşti sigur, se îndoi Cipriano, că nişte copii pot discerne fără

greș ce-i bine în operele de artă și în știință ?

– Gurile pruncilor adevăr grăiesc, îi obiectă monahul. Dacă nu vă veți întoarce la Dumnezeu și nu veți fi neprihăniți ca copiii, nu veți intra în împărăția cerului. Voi duce la pierzanie înțelepciunea înțelepților și voi spulbera mintea mintoșilor, spune Domnul Dumnezeu, iar eu zi și noapte mă rog pentru copiii aceștia, căci dacă în deșertăciunile artei și științei nu vor pricepe cu mintea o seamă de lucruri, atunci ele să li se dezvăluie din înalt, prin harul Sfîntului Duh.

– Te implor, mai gîndește-te, încheie consulul ridicîndu-se. Poate că o parte din...

– Nu-ți mai irosi vorbele de pomană, messere ! îl opri fratele Girolamo. Hotărîrea mea e nestrămutaă.

Și iarăși Cipriano molfăi din gura lui de babă, bolborosind ceva pe sub nas. Savonarla nu deslușì decît ultimul cuvînt:

– Nebunie....

– Nebunie ! repetă el și ochii săi scînteiară ca tăciunii. Dar Vițelul de Aur al lui Borgia, oferit papei în timpul orgiilor profanatoare, asta nu-i nebunie ? Dar ridicarea prea sfîntului piron cu mașina aceea diavolească, întru slava lui Dumnezeu de către uzurpatorul tronului, asasinul il Moro, asta nu-i nebunie ? Voi nu dănțuiți în jurul Vițelului de Aur și faceți nebunii slăvind pre Dumnezeul vostru Mamon ? Lăsați-ne dară și pe noi, săracii cu duhul, să ne smintim, să facem nebunii întru slava Dumnezeului nostru, Cristos cel răstignit ! Voi vă bateți joc de călugării care au jucat în piață în jurul Crucii. Ehei, ce-o să mai vedeți de aici înainte ! Ce-o să mai spuneți voi, mintoșilor, cînd sili-voi nu numai pe monahi, dar pe tot poporul Florenței, copii și oameni în toată firea, bătrîni și femei cuprinși de furia adorației plăcute lui Dumnezeu să dănțuiască în jurul tainicului lemn al mîntuirii, cum a dănțuit David înaintea chivotului legămîntului în străvechiul cort al Dumnezeului atotstăpînitor !

VI

Părăsind chilia lui Savonarola, Giovanni se duse drept în piața Signoriei.

Ajunse Sfînta Oaste în Via Larga. Copiii opriseră doi sclavi negri care purtau într-un palanchin o femeie luxos îmbrăcată. Pe genunchii ei dormea o cățeluşă albă. Un papagal verde şi o maimuțică se legănau pe cîte o nuieluşă la capătîiul ei. Slugi şi gărzi însoțeau palanchinul.

Femeia era frumoasa Lena Griffa de curînd sosită din Veneția, o curtezană din categoria celor despre care cîrmuitorii Prealuminatei Republici spuneau cu o politeță nelipsită de respect: *„putana onesta"* sau *„meretrix onesta"*, cinstita şi nobila tîrfă, sau cu o glumeață duioşie: *„mammola"*, drăgălaşa. În vestitul *Catalogo di tutte le puttane dell bordello con il lor prezzo"* (Catalogul tuturor prostituatelor din bordeluri cu prețurile lor), editat spre comoditatea călătorilor streini de aceste locuri, în dreptul numelui Lenei Griffa, tipărit cu litere mari, separat de celelalte, pe locul cel mai de cinste, stătea prețul — patru ducați pe noapte, iar pentru nopțile sfinte, din ajunul sărbătorilor, acesta era dublu — „din respect pentru Maica Domnului", se explica colo.

Tolănită în perini moi asemenea Cleopatrei sau reginei din Saba, monna Lena citea bilețelul primit de la tînărul episcop îndrăgostit de dînsa, care adăugise scrisorii şi un sonet ce se termina astfel:

Cînd vorba-ți fermecată o ascult,
O, tu, divină Lena, duhu-mi, smult,
Din pămînteştile desfăturl, urcă-n cer,
Spre-al lor sublim platonic adevăr...

Şi tocmai chibzuia la sonetul cu care să-i răspundă. Stăpînea

meşteşugul rimei cu desăvîrşire, de aceea se spunea, şi nu în zadar, că dacă lucrul ar fi depins numai de ea, nu încape îndoială că şi-ar fi petrecut tot timpul la „academiile bărbaţilor virtuoşi".

Sfînta Oaste înconjură palanchinul, şi Doffo, comandantul uneia din cete, făcînd un pas înainte, ridică deasupra capului crucea purpurie şi exclamă cu glas solemn:

– În numele lui Isus, rege al Florenţei, şi al Fecioarei Maria, regina noastră, îţi poruncim să scoţi de pe tine podoabele aducătoare de păcat, deşărtăciuni şi anateme. Iar dacă n-ai s-o faci, să te lovească boala !

Căţeluşa, trezită din somn, începu să latre, maimuţica — să şuiere, papagalul — să bată din aripi, declamînd în acelaşi timp stihurile ce le învăţase de la stăpîna lui:

Amore a nullo amato amar perdona...

Lena se pregătea să facă semn gărzilor să ia la goană această adunătură, cînd privirile ei căzură asupra lui Doffo. Ea-l îmbie să se apropie făcîndu-i semn cu degetul.

Băiatul se apropie, cu privirile în pămînt.

– Dă jos gătelile ! strigau copiii. Jos cu deşertăciunile şi anatemele !

– Ce drăgălaş eşti ! spuse încet Lena, neluînd în seamă urletele copiilor. Ascultă, micul meu Adonis, eu, crede-mă, ţi-aş da aceste cîrpe cu bucurie, numai ca să-ţi fiu pe plac, dar uite care-i nenorocirea: nu sînt ale mele, ci închiriate de la un jidov. Şi avutul unui cîine de păgîn ca el nu poate fi prinos plăcut lui Isus şi Fecioarei Maria.

Iar cînd Doffo ridică ochii la ea, monna Lena dădu din cap cu o părere de zîmbet, ca şi cum ar fi întărit gîndurile lui, şi urmă învăluitor şi cu accentul cîntat şi gingaş al veneţienilor:

– În ulicioara Dogarilor, lîngă Santa Trinità... Întreabă de curtezana Lena din Veneția. Am să te aștept, să știi...

Întorcîndu-se, Doffo văzu că tovarășii săi întru bătălii, fără s-o mai ia în seamă pe curtezană, aruncă cu pietre în vrăjmașii lui Savonarola, așa-zișii „turbați" — *arrabiati*. Vru să-i atîțe la atac împotriva ei, dar se rușină deodată și roși.

Lena rîse, arătîndu-și printre buzele roșii ca sîngele dinții albi și ascuțiți și de după chipul Cleopatrei și al reginei din Saba se ivi o strengăriță a străzii, *mammola* venețiană.

Negrii ridicară palanchinul și curtezana își urmă drumul fără altă supărare. Cățeluța adormi fără grijă pe genunchii ei, papagalul se apucă să se pigulească, înfoiat, și numai maimuțica era fără astîmpăr: compunîndu-și o mutrișoară ghiduță, cerca să prindă cu lăbuța creionul cu care preacinstita curtezană așternea primul stih al sonetului către episcop:

Iubirea mi-e curată ca un suspin serafic...

Cît despre Doffo, urca scările la palatul Medicilor fără vitejia de adineauri.

VII

O stranie sfială îi cuprinse pe copii în anfiladele sumbre unde totul respira măreția trecutului.

Dar se dechiseră obloanele, sunară trîmbițe, bubuiră tobe, și micii inchizitori se risipiră prin săli cu strigăte de bucurie, rîsete și cîntări de psalmi împlinind judecata asupra ispitelor artei și științei, nu atît cu pricepere, cît mai ales inspirați de Duhul Sfînt întru descoperirea și înlăturarea „deșertăciunilor și anatemelor".

Stînd deoparte, Giovanni le urmărea truda.

Cu fruntea încruntată și mîinile încleștate la spate, copiii se plimbau de colo-colo cu pasul rar, ca niște juzi plini de gravitate

printre statuile vestiților bărbați, filozofi și eroi ai antichității idolatre.

– Pitagora, Anaxime, Heraclit, Platon, Marc Aureliu, Epictet, silabisea unul din băieți inscripțiile latinești de pe soclurile marmorelor și bronzurilor.

– Epictet ! îl opri Federiggi, încruntînd din sprîncene cu aerul unui cunoscător. Acesta-i ereticul care susținea că sînt îngăduite toate plăcerile și că Dumnezeu nu există. Pe ăsta să-l fi ars ! Păcat că-i de marmoră !

– Nu face nimic, îl liniști neîntrecutul strengar Pippo, cel cu ochii șașii. Om găsi ac și de cojocul lui !...

– Nu-i acela !... strigă Giovanni. Îl confundați cu Epicur...

Dar era prea tîrziu: Pippo ridicase ciocanul.

Lovi cu atîta dibăcie, încît nasul înțeleptului zbură cît colo, spre încînarea copiilor care se porniră pe rîs.

– Ce mi-i Epictet, ce mi-i Epicur ! sacul și peticul: „pe toți îi așteaptă sălașul Satanei", repetă el vorba preferată a lui Savonarola.

În fața tabloului lui Botticelli se luară la ceartă: Doffo susținea că duce în ispită, deoarece îl reprezintă pe tînărul și despuiatul Bacchus străpuns de săgețile lui Cupidon, pe cînd Federiggi, care se apropiase între timp și care rivaliza cu el în priceperea descoperirii „deșertăciunilor și anatemelor", declară sus și tare că nu-i nicidecum Bacchus.

– Și mă rog, cine-i după părerea ta ? se interesă Doffo.

– Mai întrebi ? Cum fraților, nu vedeți și singuri ? E sfîntul martir Stefano !

Copii rămaseră nedumeriți înaintea misteriosului tablou: dacă întradevăr reprezenta un sfînt, de ce trupul său gol respira atîta splendoare idolatră, iar expresia de chin pe chipul său semăna a patimă lascivă ?

– Nu-l ascultați, băieți, striga Doffo, e ticălosul de Bachus !

– Minți, profanatorule ! se împotrivi Federiggi, ridicînd crucea sa purpurie ca pe o armă în apărare.

Cei doi se încăierară, colegii lor izbutiră cu greu să-i despartă. Tabloul rămase sub semnul întrebării.

În vremea asta neastîmpăratul Pippo, urmat de Luca, băiatul care fusese tuns cu de-a sila, dar care se consolase între timp — căci niciodată parcă nu luase parte la o strengărie atît de veselă — se strecură într-un mic iatac în care stăpînea întunericul. Aici, lîngă fereastră, pe un piedestal înalt stătea una din vazele acelea pe care le produceau fabricile de sticlă veneţiene Murano. Atinsă în treacăt de o rază strecurată prin obloane, ea scînteia în întuneric ca un pumn de nestemate în toate culorile, semănînd a uriaşă floare fermecată.

Pippo se căţără pe masă — încetişor, pe vîrfuri, de parcă vaza era vie şi putea să fugă — se furişă pînă la ea şi, scoţînd vîrful limbii de plăcere şi ridicînd din sprîncenele ce se arcuiau deasupra ochilor oblici, o atinse uşurel cu un deget. Vaza se clătină ca o floare pe lujer, căzu scînteind, sună jalnic, spărgîndu-se şi se stinse.

Pippo ţopăia ca un drăcuşor în jurul ei, aruncînd în sus şi prinzînd dibaci crucea purpurie. Cu ochii larg deschişi, plini de extazul distrugerii, Luca cel mititel chiuia şi el şi bătea din palme, ţopăind de plăcere.

Numai cînd auziră în depărtare chiotele de încîntare ale colegilor lor, se întoarseră în sala mare.

Acolo Federiggi dăduse de o cămară ticsită cu lăzi pline cu asemenea deşertăciuni cum nici unul dintre copii nu a mai întîlnit: măşti şi costume carnavaleşti ori pentru procesiuni alegorice, *trionfo*, din cele atît de îndrăgite de Lorenzo de Medici Magnificul.

Sub ochii copiilor ce se grămădeau la uşa cămării, la lumina unei biete făclii de seu, defilau monstruoasele măşti de fauni ticluite din carton, ciorchinii de sticlă ai bacantelor, aripile şi tolba lui Amor, caduceul lui Mercur, tridentul lui Neptun şi, în sfîrşit, în explozia de

rîs a tuturor se ivi fulgerul lui Fulgurator din lemn aurit plin de păianjeni, vulturul olimpic împăiat, cu coada jumulită şi cîlţii ieşindu-i din burta spartă.

Deodată, dintr-o bogată perucă bălaie, ce aprţinuse pesemne lui Venus, sări un guzgan. Fetele ţipară speriate. Cea mai mică se căţără pe un scaun ridicînd scîrbită rochiţa mai sus de genunchi.

Deasupra mulţimii pluti un suflu îngheţat de groază şi dezgust faţă de vechiturile idolatriei şi colbul zeilor apuşi. Duhuri necurate păreau umbrele liliecilor speriaţi de zgomot şi lumină care zburătăceau de colo-colo, lovindu-se de tavan.

Între timp, veni în fugă şi Doffo şi-i anunţă că sus mai este o odaie încuiată: la uşă stă de strajă un bătrînel furios, chel şi cu nasul roşu, care ocărăşte şi nu lasă pe nimeni să intre.

Plecară într-acolo şi Giovanni recunoscu în bătrînelul care stătea de strajă în faţa tainicei odăi pe prietenul său, messer Giorgia Mèrula, marele iubitor al cărţii.

– Dă-ncoace cheia ! strigă Doffo.

– Cine v-a spus că e la mine ?

– Paznicul din curte.

– Duceţi-vă, duceţi-vă cu Dumnezeu !

– Of, bătrîne, mai bine ţi-ai vedea de treabă ! Parcă văd că rămîi şi fără ultimul firicel de păr !

Însă messer Giorgio se postă în faţa uşii, ca s-o apere, Doffo făcu un semn şi copii se năpustiră asupra lui, îl trîntiră jos şi lovindu-l cu crucile îl buzunăriră. Cheia fu găsită şi uşa odăii se deschise. Era un cabinet de lucru prevăzut cu o preţioasă bibliotecă.

– Iată, luaţi de-aici, le arătă Mèrula. Aveţi tot ce vă trebuie. Nu vă căţăraţă pe poliţele de sus, acolo nu găsiţi nimic.

Însă inchizitorii nu-l ascultau. Toate cîte le nimereau sub mînă, mai ales cărţi cu coperţi luxoase, fură aruncate la grămadă. Apoi deschiseră larg ferestrele şi azvîrliră foliantele grele direct în stradă,

unde aştepta căruţa încărcată cu „deşertăciuni şi anateme..." Tibul, Horaţiu, Ovidiu, Apuleius, Aristofan, în manuscrise rare şi ediţii unice zburau jos sub privirile lui Mèrula.

Giovanni îl văzu cum înhaţă un volumaş din grămadă şi-l ascunde cu iuţeală în sîn: era cartea lui Marcellinus cu istorisirea vieţii împăratului Iulian Apostatul.

Zărind pe jos manuscrisul tragediilor lui Sofocle, un pergament mătăsos, cu viniete lucrate cu mare meşteşug. Mèrula se repezi lacom să-l apuce, rugîndu-se cu jale:

– Copilaşilor ! Dragilor ! Cruţaţi-l pe Sofocle ! E poetul cel mai nevinovat dintre toţi ! Nu vă atingeţi, nu vă atingeţi !...

Strîngea cartea la piept cu disperare şi cînd simţi cum se rup foile delicate, vii parcă, începu să plîngă, să geamă, încît ai fi crezut că-l sfîşiau pe el. Apoi, dîndu-i drumul, strigă cu mînie:

– Oare ştiţi voi, mucoşilor, că fiecare vers de-al său este o mai sfîntă relicvă întru slava lui Dumnezeu decît toate profeţiile smintitului vostru de Girolamo ? !...

– Taci, bătrîne, dacă nu vrei să te azvîrlim şi pe tine pe fereastră, împreună cu poeţii tăi !

Şi năpustindu-se iarăşi asupra lui, îl apucară de guler şi-l îmbrînciră afară.

– Să plecăm, căzu Mèrula la pieptul lui Giovanni. Să plecăm cît mai repede ! Nu vreau să mai văd semenea crime !

Ieşiră din palat şi, trecînd pe lîngă Santa Maria del Fiore, se îndreptară spre piaţa Signoriei.

VIII

Un rug din scînduri înalt de treizeci de coţi şi lat de o sută douăzeci, avînd forma unei piramide cu opt muchii şi cincisprezece trepte, fusese ridicat în piaţa de lîngă Palazzo Vechio, înaintea

zveltului și întunecatului său turn, în imediata apropiere a Loggiei dell'Orcagna.

Pe prima treaptă fuseseră adunate măști de nebuni, găteli, peruci, bărbi false și multe altele necesare carnavalului, pe următoarele trei, cărțile ce perverteau mintea, începînd cu Anacreon și Ovidiu și sfîrșind cu *Decameronul* lui Bocaccio și *Morgante* a lui Pulci: Deasupra erau îngrămădite găteli femeiești, sulimanuri și parfumuri, oglinzi, perini, pile de unghii, clești pentru încrețit părul, cleștișori pentru smuls firele de păr și altele, iar încă și mai sus, note, alăute, mandole, cărți de joc, șah, mingi și toate jocurile cu care oamenii îl bucură pe necuratul. Urmau apoi tablourile care aveau darul a duce în ispită, desene și portrete reprezentînd femei frumoase, și, în sfîrșit, în vîrful piramidei, chipuri de zei antici, eroi și filozofi, din ceară colorată și din lemn. Deasupra tuturor trona o momîie proțăpită pe picioare de țap, flocoasă, mîzgălită în toate culorile și umplută cu pulbere și pucioasă. Avea un chip de diavol, părintele tuturor „deșertăciunilor și anatemelor".

Cobora seara. Aerul rece era sonor și pur. Pe boltă se aprindeau molcom stelele. Mulțimea din piață foșnea și se legăna ca în biserică într-o șoaptă plină de evlavie. Răsunau *laudi spirituali* — imnurile religioase ale așa-zișilor „plîngăreți", învățăceii lui Savonarola. Rimele, melodiile și măsura versurilor rămăseseră aceleași ca la cîntecele carnavalești, numai cuvintele erau altele. Giovanni plecă urechea și nepotrivirea dintre melodia veselă și sensul mohorît i se păru înfiorătoare.

To tre once almen di speme,
Tre di felde e sei d'amore...

Pui trei drame de iubire,
Și credință încă trei
Din speranță șase iei

Şi le-amesteci toate-n fine
Cu căinţă. Aşa o ţii
Ceasuri trei pe focul rugii,
Învîrtind pe pirostrii,
Mai picînd ceva regrete
Şi smerenii prea tîrzii,
Cît se cer ca să-ncunune
Tot — cereasca-nţelepciune...

Sub porticul Pisanilor un bărbat cu ochelari în ramă de metal, cu şorţ de piele şi cu o cureluşă petrecută peste părul rar, cu firul drept atîrnîndu-i în pletele unse, cu mîinile bătucite şi butucănoase, propovăduia mulţimii de „plîngăreţi", pesemne ca şi el, formate mai ales din meşteşugari:

– Eu, Ruberto, nici ser, nici messer, ci pur şi simplu croitor florentin, spunea omul bătîndu-se cu pumnii în piept, vă declar vouă, fraţii mei, că Isus, regele Florenţei, în multe vedenii mi-a lămurit cu precizie cîrmuirea şi legea cea nouă, plăcută lui. Oare nu vreţi şi voi, oameni buni, să nu mai fie pe acest pămînt bogaţi şi săraci, stăpîni atotputernici şi bieţi prăpădiţi de rînd, ci toţi să fim deopotrivă ?

– Vrem ! Vrem ! Mai încape vorbă ? Spune Ruberto, ce-i de făcut ?

– Nu-i mare lucru, dacă aveţi credinţă în voi. Unu, doi şi gata ! Întîi, şi el îndoi cu arătătorul dreptei un deget de la mîna stîngă, să se pună o dare pe venituri, zisă şi zeciuiala pădurenilor. În al doilea rînd — Ruberto mai îndoi un deget — să se înfiinţeze un *Parlamento* al întregului popor, diriguit de divina raţiune.

Se opri din vorbit, scoase ochelarii şi, ştergîndu-i, îi puse la loc fără grabă, îşi drese glasul şi, monoton, cu o nespusă mulţumire pe obrazul prostănac, lămuri cam peltic ce se înţelege prin zeciuiala pădureanului şi prin *il Parlamento* diriguit de divina raţiune.

Simțind că-l cuprinde o negrăită plictiseală, Giovanni se trase în capătul celălalt al pieței.

Aici monahii ocupați cu ultimele pregătiri se mișcau ca niște umbre sub cernerile amurgului. Un bărbat în cîrje se apropie de fra Domenico Buonvicini, mai-marele peste lucrări. Era încă tînăr, dar se vede paralizat, cu mîinile și picioarele tremurîndu-i neputincioase. Obrajii îi zvîcneau convulsiv cum zvîcnesc aripile unei păsări lovite de moarte. Infirmul întinse monahului un sul mare de hîrtii.

– Ce-i asta ? Întrebă Domenico. Iarăși desene ?

– Anatomie. Uitasem cu totul de ele. Dar aseară, pe cînd dormeam, aud un glas: bagă de seamă, Sandro, tot mai ai în podul atelierului o seamă de lăzi cu deșertăciuni și anateme. M-am sculat, m-am dus și am găsit desene de trupuri goale.

Monahul îi luă sulul din mînă:

– Dar știu că vom aprinde un foc, mai mare dragul, messer Filipepi ! spuse el zîmbind aproape jucăuș.

– O, Doamne, Dumnezeule, miluiește-ne pe noi, păcătoșii ! suspină infirmul privind muntele de deșertăciuni și anateme. Să nu fi fost fratele Girolamo, așa ne-am fi dus pe lumea ceea, nepocăiți, cu sufletul plin de păcate. D-apoi nici că se știe dacă apucăm să ne mîntuim, dacă e vreme a ne curăța prin rugăciune...

Schilodul își făcu semnul crucii, murmurînd vorbe de rugăciune și prefirînd între degete mătăniile.

– Cine-i omul acesta ? întrebă Giovanni pe călugărul de lîngă el.

– Sandro Botticelli ! Fiul tăbăcarului Marino Filipepi, îl lămuri acesta.

IX

Cînd se întunecă de-a binelea, o şoaptă pluti deasupra mulţimii: „Vin ! Vin !"

Veneau în tăcere şi în întuneric, fără imnuri, fără făclii, copiii inchizitori înveşmîntaţi în odăjdii lungi şi albe, purtînd pe braţe statuia pruncului Isus care arăta cu o mînă cununa de spini de pe frunte, iar cu cealaltă binecuvînta mulţimea. În urma lor păşeau călugării, clerul, gonfalonierii, membrii Consiliul Celor Optzeci, canonicii, doctorii şi magistrii în teologie, cavalerii căpitanului Bargelo, gorniştii şi baltagiii.

Tăcerea se lăsă asupra pieţei ca înaintea unei execuţii.

Şi atunci Savonarola urcă pe Ringhiera, podul de piatră din faţa Palatului Vechi, şi, ridicînd sus crucifixul, rosti cu glas solemn şi răsunător:

– În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh, daţi-i foc !

Patru călugări ţinînd în mîini făclii de răşină se apropiară de piramidă şi-i dădură foc din patru părţi.

Flăcările izbucniră năvalnice, trosnitoare, şi fumul întîi sur, iar mai apoi negru se ridică spre cer. Gorniştii sunară din goarne. Călugării intonară: „Pre tine te lăudăm, Doamne".

„Lumen ad revelationem genetium et gloriam plebis Israel", izbucniră copiii cu glasuri de clopoţei.

În turnul Vechiului Palat bătu adînc clopotul şi toate clopotele din Florenţa răspunseră vuietului său de aramă.

Flăcările îşi sporeau vîlvoarea. Foile străvechilor pergamente, gingaşe, vii parcă, se răsuceau prefăcîndu-se în cenuşă.

O barbă falsă zbură în aer, înălţîndu-se de pe treapta cea mai de jos, unde zăceau măştile carnavaleşti. Şi văzînd-o, mulţimea se porni pe chiote şi rîs.

În rîndurile ei unii rîdeau, ţopăind, dînd din mîini, aruncînd

pălăriile în sus, alţii plîngeau ori se rugau, erau şi din cei care proroceau.

– Cîntaţi, cîntaţi cîntecul cel nou Domnului nostru ! răcnea un cizmar şchiop, cu ochii scăpărînd ca un dement. O să se prăbuşească tot, fraţii mei, şi va arde, va arde pînă la pămînt, ca şi aceste deşertăciuni şi anateme în focul purificator... Tot, tot, tot, biserici, legi, cîrmuiri, puteri, arte, ştiinţe — nu va rămîne piatră pe piatră ! Şi va fi atunci un cer nou deasupra şi un pămînt nou dedesupt ! Şi va şterge Dumnezeu orice lacrimă din ochii voştri, şi nu va mai fi moarte, nici plînsete.

O tînără femeie însărcinată, cu un obraz tras de martiră, pesemne soţie de meseriaş sărac, căzuse în genunchi şi, întinzînd mîinile spre flăcările rugului, de parcă ar fi văzut în ele pe Crist însuşi ţipa ca o smintită şi hohotea într-un plîns de istov:

– Oh, vino, Isuse Cristoase ! Amin ! Amin ! Vino !

X

Giovanni privea un tablou al lui Leonardo da Vinci luminat de flăcări, dar neatins încă de ele.

Leda albă şi goală trona asupra apei unui lac de munte învăluit de înserare. Uriaşa lebădă îi cuprinsese cu aripa trupul, arcuindu-şi gîtul lung şi umplînd cerul pustiu şi pămîntul cu strigătul iubirii triumfătoare. Şi la picioarele ei, printre insecte şi animale, printre plante acvatice şi seminţe gata să dea colţ, printre crisalide şi germeni, în penumbra caldă şi umezeala înăbuşitoare, se mişcau gemenii ei Castor şi Polux, nou-născuţi, pe jumătate zei, pe jumătate fiare, ce abia ieşiseră din coaja unui ou uriaş. Şi Leda, goală pînă-n ascunzişurile cele mai tainice ale trupului, îşi admira copiii, îmbrăţişînd gîtul lebedei cu un zîmbet cast şi negrăit de voluptuos.

Giovanni vedea flacăra cum se întinde tot mai aproape, tot mai

aproape, şi inima i se strîngea de groază.

Între timp, călugării înfipseră în mijlocul pieţei o cruce neagră şi, luîndu-se de mîini, formară trei cercuri în numele Sfintei Treimi, ca semn al bucuriei credincioşilor la vederea arderii deşertăciunilor şi anatemelor şi începură să se rotească mai întîi lent, apoi tot mai iute şi mai iute, iar în cele din urmă ca un vîrtej, cîntînd în cor:

Ognun gridi, com'io, grido
Sempre pazzo, pazzo, pazzo!

Înaintea lui Isus
Vă smeriţi şi — poale-n sus,
Dănţuiţi!

Cum jucă David odată,
Anteriul suflecînd,
Hopa, hopa, şi-nc-o-dată,
Nu rămîneţi de căruţă
Dănţuind!

Îmbătatu-ne-a iubirea
Faţă de Acela Care,
Răstignit, îşi varsă sînge,
Şi smintiţi tăcerea frîngem,
Lămurim cu încîntare
Pentru Crist noi hora-ntindem!
Iată, care mai de care
Dănţuind!

Iar privitorii, stînd deoparte, simţeau că-i cuprinde ameţeala, mîinile şi picioarele li se smucesc şi saltă singure şi deodată, smulgîndu-se din loc, copii, bătrîni, femei, intrau cu toţii în joc. Un călugăr semănînd a faun alunecă în timp ce ţopăia greoi şi, căzînd îşi sparse capul. Abia au apucat să-l ridice, ca să nu-l calce în

picioare mulțimea.

Jariștile roșii ale focului luminau chipuri schimonosite, monstruoase. Și peste toate acestea crucifixul își arunca umbra uriașă, de parcă era un centru imobil al cercurilor rotitoare.

Ridicînd crucile sus,
Poalele ni le-am sumes
Și precum David jucase
Dănțuim în rînduri groase.
Roată-o ținem, roată, roată
Ca la carnaval, cu gloata,
Dănțuim !

Ce ne pasă de-nțelepți ?
De cei strîmbi și de cei drepți ?
Ca niște copii sadea,
Hop-la-la, hop-la-la,
Fi-vom noi întru Isus
Ia, smintiți, cum s-a mai spus,
Hop-la-la și poale sus !

Flacăra o cuprinsese pe Leda și-i lingea cu limba-i roșie trupul gol care se făcuse roz și viu de-a binelea, și încă mai sublim și mai plin de mister.

Giovanni o privea tremurînd și pălind.

Leda îi trimise un ultim surîs, se aprinse vîlvătaie și, topindu-se în flăcări ca un nor în razele dintîi ale zorilor, pieri pe veci.

Momîia diavolului din vîrful piramidei se aprinse și ea cu flacără, burta lui împănată cu pulbere plesni cu pocnet asurzitor. O coloană de flăcări se ridică pînă la cer. Monstrul se aplecă încet pe tronul său de văpaie, apoi se prăbuși risipindu-se — doar niște tăciuni fumegînd și atît.

Din nou intonară goarnele, sunară timpanele, bătură clopotele. Mulţimea izbucni într-un urlet neomenesc şi triumfător, de parcă diavolul însuşi ar fi pierit în flăcările rugului sfinţit, odată cu nedreptatea, cu chinul şi răul lumii întregi.

Giovanni îşi puse mîinile-n cap şi vru s-o ia la goană, dar o mînă coborîtă pe umărul său îl opri.

Întoarse privirile şi văzu chipul liniştit al învăţătorului. Leonardo îl apucă de mînă şi-l scoase din mulţime.

XI

Părăsind piaţa luminată de ultimele reflexe ale rugului gata să se stingă, prin norii puturoşi de fum, străbătură o ulicioară întunecată şi ieşiră pe malul Arnului.

Aici stăpînea liniştea şi pustiul. Numai undele apei susurau încet. Lama subţire a craiului-nou lumina slab creştetele dealurilor îmbrăcate într-o mantie de promoroacă. Stelele trimiteau raze subţiri şi severe.

– De ce ai plecat de la mine Giovanni ? rosti încet Leonardo.

Ucenicul ridică privirile, vru să spună ceva, dar glasul i se frînse, buzele se crispară, izbucni în plîns.

– Iartă-mă, învăţătorule !...

– Nu eşti cu nimic vinovat faţă de mine, se împotrivi artistul.

– N-am ştiut ce fac, urmă Beltraffio. Cum de-am putut, o Doamne, cum de-am putut pleca de lîngă tine ?

Vru să-şi istorisească nebunia, chinul, gîndurile sale şovăielnice şi dedublate despre paharul Domnului şi paharul diavolui, despre Crist şi Anticrist, dar simţi din nou, ca atunci, înaintea statuii lui Sforza, că Leonardo nu-l va înţelege — şi doar îl privi cu o rugă fără nădejde drept în lumina ochilor săi limpezi, liniştiţi şi streini ca şi stelele.

Învățătorul nu-i mai ceru vreun răspuns, ca și cum ar fi înțeles totul singur și, cu un zîmbet de negrăită milă, îi puse mîna pe creștet, spunînd:

– Dumnezeu să te ajute, bietul meu copil ! Tu știi că întotdeauna te-am iubit ca pe un fiu. Dacă vrei să fii din nou învățăcelul meu, te voi primi cu bucurie.

Adăugă ca pentru sine, cu aceea blîndețe tainică și sfioasă cu care își exprima de obicei gîndurile cele mai ascunse:

– Cu cît mai multă simțire, cu atît mai mult chin !

Dangătul clopotelor, cîntările călugărilor și strigătele mulțimii cuprinse de nebunie ajungea aici ca un foșnet de departe, nemaitulburînd pacea care-i înconjurase pe învățător și ucenic.

Cartea a opta

I

VEACUL DE AUR

Pe la sfîrşitul anului de graţie 1496, Beatrice ducesa de Milano, scria surorii sale Isabella, soţia marchizului Francesco Gonza, stăpîn peste Mantua, după cum urmează:

„Prealuminată madonna, sora noastră multiubită, eu şi soţul meu, signor Lodovico, vă dorim sănătate atît ţie, cît şi vestitului signor Francesco.

Îndeplinindu-ţi rugămintea, trimit portretul fiului meu Massimiliano. Dar rogu-te, nu crede că-i atît de mic. Am vrut să-i luăm măsurile exacte, spre a le trimite signoriei tale, dar ne-am temut: dădaca spune că aceasta ar dăuna creşterii sale. Că de crescut, creşte ca din apă: dacă nu-l văd cîteva zile, mă şi mir cît a crescut, rămînînd peste măsură de mulţumită şi împăcată.

Nu de mult ni s-a întîmplat o nenorocire: a murit piticul Nannino. Şi signoria ta l-ai cunoscut şi l-ai iubit, de aceea cred că vei înţelege că orice lucru aş fi pierdut, mai nădăjduiam să-l recapăt, dar pentru a-l putea înlocui pe Nannino al nostru nici măcar natura n-a izbutit să inventeze ceva, ea care îşi secase toate puterile îngemănînd şi creînd într-o singură fiinţă menită a-i veseli pe monarhi o rară prostie cu o sublimă sluţenie. Poetul Bellincioni spune în epitaf că dacă sufletul său a urcat în cer, înseamnă că tot paradisul se prăpădeşte de rîs, iar dacă se află în infern, Cerberul «doar tace şi se bucură». L-am îngropat în cavoul nostru de la Santa

Maria delle Grazie, alături de şoimul vînător pe care-l iubisem atîta şi de neuiata căţea Puttina, ca nici după moarte să nu mă despart de un lucru atît de plăcut. Am plîns două nopţi în şir, iar signor Lodovico, cu gîndul să mă împace, mi-a făgăduit să-mi dea în dar un foarte frumos tron de argint pentru uşurarea stomacului, avînd zugrăvită pe pereţi bătălia Centaurilor şi a Lapiţilor. Pe dinăuntru vasul e din aur curat, iar pologul, din catifea cărămizie cu herburi ducale, întocmai ca al marii ducese de Lorena. Nici unul din monarhii italieni, şi nici măcar papa, împăratul sau Marele Otoman nu au un asemenea tron. E mult mai frumos decît vestitul scaun a lui Basad, descris în epigramele lui Marţial. Mèrula a compus spre cinstea sa frumoşi hexametri care încep aşa:

Quis cameram hanc supero dignam neget
esse tronate Principe...
Tronul acesta e demn de cel din înalturi, de Jupiter,
Stăpînul ce bubuie-n cer...

Signor Lodovico vroise ca pictorul florentin Leonardo da Vinci să pună înăuntrul lui o maşinărie cu muzică, asemenea unei micuţe orgi, însă Leonardo a refuzat sub pretextul că ar fi mult prea ocupat cu *Colosul* şi cu *Cina cea de taină*.

Luminăţia-ta m-a rugat, dragă surioară, să ţi-l trimit pe acest meşter pentru un timp. Ţi-aş fi îndeplinit rugămintea cu mare plăcere, trimiţîndu-l la dumneata pentru totdeauna, nu numai pentru un timp. Signor Lodovico, însă, nu ştiu din ce pricină, dar ţine la dînsul cum nu se mai poate. Nu s-ar despărţi de el nici în ruptul capului. Altminteri nu merită să regreţi că n-a venit, căci acest Leonardo este dedat alchimiei, magiei, mecanicii şi altor asemenea sminteli cu mult mai mult decît picturii şi e atît de încet în execuţia comenzilor, încît scoate şi un înger din răbdări. Pe lîngă asta mai

este şi eretic şi păgîn din cîte am auzit.

Nu de mult am luat parte la o vînătoare de lupi. Nu-mi e îngăduit să încalec, căci sînt grea în cinci luni, aşa că am privit-o stînd în spatele căruţei, pe o banchetă întocmită anume, de parcă eram în strană la biserică. La drept vorbind, a fost mai mult un chin decît o plăcere: cînd fiara a şters-o în pădure, îmi venea să plîng nu alta. O, de-aş fi fost pe cal, nu o lăsam să scape ! Chiar dacă mi-aş fi rupt gîtul, tot o ajungeam.

Îţi aminteşti dragă surioară, cum galopam noi două ? Ştii, cînd donzella Pentesilaia căzuse în şanţ şi îşi spărsese capul, că puţin a lipsit să i se tragă moartea din asta. Dar vînătoarea de mistreţi de la Cusnago ? Dar mingea ? Dar cum pescuiam... Ce timpuri minunate !

Acum ne consolăm cu ce putem. Jucăm cărţi. Ne dăm cu patinele pe gheaţă. Patinajul l-am învăţat de la un june nobil din Flandra. La noi e o iarnă aprigă: nu numai heleşteiele, dar şi rîurile au îngheţat bocnă. Pe heleşteul palatului Leonardo a sculptat în zăpadă albă şi tare ca marmora pe frumoasa Leda cu lebedele ei. Mare păcat că o să se topească la primăvară !

Dar cum o mai duci, iubită surioară ? Ţi-a reuşit rasa aceea de pisici cu păr lung ? Dacă o să ai un pui roşcat cu ochi albaştri, trimite-mi-l împreună au arăpoaica promisă. La rîndu-mi, am să-ţi dărui căţei de la Mătăsoasa.

Şi nu uita, te rog madonna, să alături şi mulajul de la scurteica de atlaz albastru, cea cu gulerul şal garnisită cu sobol. Te-am mai rugat pentru asta şi în scrisoarea trecută. Trimite-mi-l cît mai repede, cel mai bine chiar mîine în zori cu un curier călare.

Dă-i de asemenea şi un borcănaş din minunata-ţi loţiune pentru obraz contra coşurilor ca şi lemn din cel de peste mări, pentru lustruitul unghiilor.

Ce-i cu statuia lui Vergiliu, acest dulce privighetor al lacurilor Mantovei ? Dacă nu-ţi va ajunge bronzul, vom trimite două

bombarde vechi dintr-o aramă foarte bună.

Astrologii noştri prezic război şi o vară dogoritoare: or să turbeze cîinii şi-or să se mînie regii. Dar astrologul vostru ce spune ? Întotdeauna îl crezi mai mult pe cel strein decît pe al tău propriu.

Gloriosului tău soţ, Francesco, îi trimit o iscusită reţetă pentru boala franţuzească. A compus-o însuşi Luigi Marliani, medicul curţii noastre. El spune că vindecă. Frecţiile cu mercur trebuiesc făcute neapărat de dimineaţă, pe stomacul gol, după lună nouă, în zilele fără soţ. Am auzit că boala asta căşună pe om de la conjuncţia unor anume planete, mai cu seamă a lui Venus cu Mercur şi nu din altă pricină.

Eu şi signor Lodovico ne încredinţăm, întru totul atenţiei tale mărinimoase, iubită surioară, şi a soţului tău, vestitul marchiz Francesco.

Betrice Sforza"

II

Cu toată sinceritatea ei aparentă, epistola era nelipsită de o diplomatică prefăcătorie. Ducesa îi tăinuia surorii grijile casnice. Căci pacea şi înţelegerea pe care, judecînd după scrisoare, le-ar fi bănuit domnind între cei doi soţi, lipseau cu desăvîrşire. Pe Leonardo îl ura nu pentru că ar fi eretic şi păgîn, ci fiindcă pictase portretul Ceciliei Bergamini, comandat de duce. Era rivala sa înrăită şi amanta recunoscută a lui il Moro. În ultima vreme Beatrice începuse a bănui şi o altă legătură amoroasă a soţului cu madonna Lucrezia, una din donzellele de la curte.

Era perioada cînd ducele de Milano se afla pe culmile puterii sale. Fiul viteazului Francesco Sforza, mercenar din Romagna, mai mult tîlhar decît soldat, visa să se vadă atotputernicul stăpîn al Italiei reunite sub un singur sceptru.

„Papa mi-ar fi duhovnic, împăratul — conducător de oşti, oraşul Veneţia — visteria, şi regele Franţei — curier", se lăuda il Moro.

Ludovicus Maria Sfortia, Anglus dux Mediolani, semna el, pretinzînd că se trage de la slăvitul erou Anglus Troianul, însoţitor al lui Enea. *Colosul* modelat de Leonardo, întru amintirea tatălui său, ce purta pe soclu inscripţia: *„Ece Deus!"* — „Acesta este Dumnezeu" — era încă o mărturie a măreţiei divine a neamului Sforza.

Dar contrar aparentei înfloriri, o tainică nelinişte şi spaimă nu-l lăsau să doarmă pe duce. Ştia că poporul îl urăşte şi-l socoate uzurpatorul scaunului ducal. Odată, în piaţa Arengo, văzînd-o de departe pe văduva lui Gian Galeazzo, alături de primul ei născut, Francesco, mulţimea a strigat: „Trăiască legiuitul duce Francesco !"

Copilul avea opt ani, era frumos ca un înger şi dovedea a fi posesorul unei inteligenţe ascuţite. După spusele lui Marino Sanudo, solul Veneţiei, „poporul şi-l dorea stăpîn, ca pe însuşi Dumnezeul din cer".

Beatrice şi il Moro se convingeau pe zi ce trecea că înlăturarea lui Gian Galeazzo le înşelase aşteptările. Ea nu-i făcuse legiuiţii monarhi ai Milanului. Iar în făptura acestui copil se ridica din mormînt însăşi umbra ducelui mort.

La Milano se vorbea despre tainice semne şi prevestiri. Deasupra turnurilor castelului, spuneau unii, noaptea se arată flăcări ca o jarişte de incendiu, iar din iatacuri răzbat gemete cumplite. Unii îşi aminteau că ochiul stîng al lui Gian Galeazzo, cînd era în sicriu, refuzase să se închidă, ceea ce prevestea pe curînd moartea uneia din rudele apropiate. Madonnei dell Albere îi tremurau pleoapele. Vaca unei bătrîne de la Porţile Ticino fătase un viţel cu două capete. Ducesa, speriată de o nălucă, leşinase în sala pustie a Rocchettei, după care n-a vrut să pomenească o vorbă, nici măcar soţului.

De la o vreme îşi pierduse cu totul veselia ei zglobie care îi plăcea atîta ducelui. Aştepta să nască, plină de presimţiri negre.

III

Într-o seară de decembrie, cînd fulgi grei de nea acopereau strada, făcînd-o să pară şi mai pustie sub cernerea amurgului, il Moro şedea într-unul din iatacurile micului palazzo pe care-l dăruise amantei sale, madonna Lucrezia Crivelli.

Flăcări ardeau în cămin, luminînd canturile lăcuite ale uşilor lucrate în mozaic, ce reprezentau perspectiva unor antice clădiri romane, împletitura de stuc aurit a tavanului, pereţii îmbrăcaţi în preţioase tapete din piele de Córdoba, cu incrustaţii în aur, jeţurile cu înalte spătare şi abanosul scrinurilor, masa rotundă, acoperită cu faţa de catifea de un verde aproape negru, cu un roman de Boiardo deschis, cu suluri de note, o mandolină încrustată cu sidef şi un ulcior şlefuit în faţete, plin cu *Balnea Aponitana* — apa tămăduitoare, foarte la modă printre doamnele din lumea bună. În perete atîrna un portret al Lucreziei aparţinînd penelului lui Leonardo.

Deasupra căminului, modelate în lut de Caradosso, păsări zburătăcind ciuguleau struguri şi prunci golaşi cu aripi — îngeri creştini sau poate amoraşi ai antichităţii idolatre, nu se ştie bine — dansau şi se jucau cu preasfintele unelte de tortură ale patimilor Domnului — piroane, suliţă, trestie, burete şi spini. Învăluite de reflexele roşiatice ale flăcărilor, figurile lor păreau cu adevărat vii.

Viforniţa hăulea în hogeac, dar în elegantul *studiolo* totul respira confort şi desfătare.

Pe o pernă de catifea, la picioarele ducelui, şedea madonna Lucrezia. Chipul său era trist. Ducele îi reproşa duios că n-a mai vizitat-o cam de mult pe ducesa Beatrice.

– Alteța-voastră, murmură fata, plecînd privirile, vă implor nu mă siliți s-o fac... Nu știu de loc să mint...

– Oare asta înseamnă să minți ? se miră il Moro. Nu facem decît să ascundem unele lucruri. Oare însuși Jupiter nu păstra, de frica soției geloase, secretul unor anume legături de amor ? Dar Teseu ? Dar Fedra și Medeea ? Toți eroi, toți zei ai antichității. Oare sîntem în stare, noi, niște bieți muritori, să ne împotrivim puterii zeului iubirii ? Și apoi, oare răul ținut în taină nu-i mai presus decît răul scos la iveală ? Căci tăinuind păcatul, nu-i ducem în ispită pe semeni, așa cum ne-o cere milostenia creștinească. Iar dacă nu există la mijloc ispită, și în schimb este milostenie, unde mai e răul ? Chiar de-ar fi, e foarte puțin...

Și ducele surîse cu surîsu-i perfid. Însă Lucrezia clătină din cap, puțin încrutată, îl privi drept în lumina ochilor cu ochii săi de copil, plini de candoare, severi și gravi.

– Știe și alteța-voastră, suveranul meu, cît sînt de fericită a mă bucura de iubirea voastră. Dar uneori aș prefera să mor, decît s-o înșel pe madonna Beatrice... Ea mă iubește ca pe o soră...

– Liniștește-te, copila mea ! încerca s-o potolească ducele, atrăgînd-o pe genunchii săi și cuprinzîndu-i cu o mînă mijlocul, iar cu cealaltă mîngîind pletele-i negre ce luceau ca mătasea, pieptănate lins peste urechi, și fruntea împodobită de ferronnièră, în mijloc cu o scînteioară de diamant.

Și cu pleoapele tivite de lungi gene plecate peste ochii candizi, ea se lăsa mîngîierilor sale fără voluptate și fără patimă, curată și rece ca gheața.

– O, dac-ai ști cît te iubesc, cumintea mea, smerita mea, numai pe tine ! șoptea Lodovico respirînd lacom parfumul familiar de violete și de mosc.

Dar ușa se deschise și înainte ca ducele să poate desface brațele, în odaie năvăli o slujitoare speriată.

– Madonna, madonna, bolmojea, înecîndu-se, acolo jos la poartă... o Doamne, miluieşte-ne pre noi, păcătoşii...

– Dar spune odată cine e, se răsti ducele.

– Ducesa Beatrice !

Il Moro simţi că păleşte.

– Cheia ! Daţi-mi cheia de la uşa din spate ! Mă strecor prin curte. Unde o fi ? Mai repede !...

– Cavalerii prealuminatei madonne se află şi la uşa din dos ! strigă cu disperare slujnica. Toată casa e înconjurată...

– O capcană, rosti ducele, punîndu-şi mîinile în cap. De unde să fi aflat ? Cine a putut să-i spună ?

– Nimeni altul decît monna Sidonia ! îl lămuri slujnica. Nu degeaba blestemata de vrăjitoare îşi tot face drum pe aici cu leacurile şi sulimanurile ei. V-am spus eu, signora, să fiţi cu băgare de seamă...

– Ce-i de făcut, o Doamne, ce-i de făcut ? se bîlbîia ducele, palid ca turta de ceară.

Bătăi răsunătoare se auzeau din stradă la uşa de intrare. Slujnica se năpusti pe scară în jos.

– Ascunde-mă, ascunde-mă, Lucrezia !

– Inutil, alteţă. Dacă donna Beatrice bănuieşte ceva, îi obiectă fata, o să poruncească să fie percheziţionată toată casa. N-ar fi mai bine să-i ieşiţi înainte pur şi simplu ?

– Nu, nu, Doamne fereşte ! Ce tot îndrugi, Lucrezia ? Să-i ies înainte ? Tu nu ştii ce fel de femeie e dînsa ! O Doamne, mi-e şi frică să mă gîndesc la ce poate să iasă de aici... Doar e însărcinată ! Haide, ascunde-mă, ascunde-mă odată...

– Credeţi-mă, nu ştiu unde să vă ascund...

– Totuna, unde vrei, dar cît mai repede !

Tremura din tot trupul şi în clipele acelea semăna mai degrabă cu un hoţ prins asupra faptei decît cu urmaşul miticului erou şi

tovarăș al lui Enea, Anglus Troianul...

Lucrezia îl conduse prin dormitor în odaia de *guardarobe* și-l ascunse într-unul din dulapurile mari, îngropate în zid, albe, cu un elegant desen în aur pe gustul anticilor care-i serveau pentru păstrat rochiile, căci așa obișnuiau doamnele elegante.

Și ducele se ascunse printre rochii.

„Ce situație stupidă ! își spunea în sinea lui, Dumnezeule, cît de absurdă. Exact ca în caraghioasele anecdote înșirate de Franco Sacchetti sau de Boccaccio".

Dar numai de rîs nu-i ardea în clipele acelea. Dimpotrivă, se grăbi să scoată din sîn o răcliță cu moaștele sfîntului Cristofor laolaltă cu amuleta conținînd o fărîmă de mumie egipteană, un talisman foarte la modă atunci. Semănau atît de mult amîndouă, încît grăbit cum era, ar fi putut să le încurce pe întuneric și, ca să nu greșească le sărută pe rînd pentru orice întîmplare, făcîndu-și cruce și spunînd rugăciunea.

Deodată simți că încremenește de groază. Auzea două voci în odaie: a soției și a amantei. Cele două femei vorbeau prietenește, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Și ducele înțelese că la insistențele soției, Lucrezia îi arăta casa cea nouă. Așadar Beatrice, posedînd dovezi vădite, nu vroia să-și dea pe față bănuielile.

Convorbirea lor arăta ca un adevărat duel al perfidiei femeiești.

– Și aici sînt rochii ? întrebă Beatrice cu voce plină de nepăsare, apropiindu-se chiar de dulapul în care il Moro se pitulase mai mult mort decît viu.

– Da, rochii de casă vechi. Dorește luminăția-voastră să le vadă ? spunea Lucrezia.

Și trase de ușa dulapului.

– Ascultă, draga mea, urmă ducesa, dar unde-i rochia care, ții minte, imi plăcuse atît de mult ? Ai fost cu ea la balul de vară la Pallavicini. Niște melcișori înșirați unul lîngă altul, pe un *morello*

albastru-închis lucind ca niște licurici noaptea.

– Nu mai țin minte, spuse Lucrezia calmă. A, da, acum știu, e aici, pesemne, se dumiri ea. În dulapul acesta...

Și fără să închidă pe acela în care se ascunsese amantul, se depărtă, urmată de ducesă, ca să-i arate un altul.

„Și mai spune că nu știe să mintă ! se gîndi ducele cu încîntare. Ce calm, ce sînge rece ! Femeile — iată de la cine trebuie să învățăm noi suveranii, cum se face politica !"

În vremea asta Beatrice și Lucrezia ieșeau din camera de *guardarobe.*

Ducele răsuflă ușurat, deși tot mai strîngea în mînă convulsiv cele două talismane — unul cu moaște, celălalt cu o fărîmiță de mumie egipteană.

„Fac danie de două sute de ducați imperiali bisericii Santa Maria delle Grazie, pentru icoana sfintei Fecioare apărătoare, să-i cumpere tămîie și lumînări, dacă totul sfîrșește cu bine !" șoptea cuprins de aprigă osîrdie.

Peste o clipă veni slujitoarea, deschise dulapul și, respectuasă, dar cu o undă de strengărie în ochi îl eliberă, aducîndu-i la cunoștință că primejdia a trecut, prealuminata ducesă binevoind să plece, după ce cu milostivă bunăvoință și-a luat rămas bun de la madonna Lucrezia.

Ducele se închină cu evlavie și, înapoindu-se în *studiolo*, bău un pahar de *Balnea Aponitana* pentru întărirea nervilor. Zărind-o pe Lucrezia cum șade, ca și mai înainte, lîngă cămin, însă cu fruntea plecată și obrajii acoperiți cu palmele, zîmbi mulțumit.

Apoi, cu pași ușori de sălbăticiune, se furișă pînă la ea, se aplecă și o cuprinse.

– O, lăsați-mă, lăsați-mă ! tresări Lucrezia. Plecați ! Cum de puteți. după cele întîmplate...

Însă ducele, fără s-o asculte, îi acoperea în tăcere fața, gîtul,

părul cu sărutări lacome. Niciodată nu i se păruse mai fermecătoare, ca şi cum minciuna femeiască pe care o întrezărise în ea o clipă i-ar fi adăugat în frumuseţe.

Lucrezia se împotrivea, dar tot mai fără vlagă şi în cele din urmă, închizînd ochii, cu zîmbetul de neputinţă pe buze, se lăsă pradă sărutărilor lui.

Viforniţa lui decembrie hăulea în hogeacul căminului, în vreme ce sub reflexele trandafirii ale flăcărilor copiii golaşi înşiraţi la umbra lăstarului de viţă al lui Bacchus se zbenguiau şi se jucau cu preasfintele unelte ale patimilor Domnului.

IV

În prima zi a noului an 1497 se dădea un bal la castel.

Pregătirile, la care luau parte Bramante, Caradosso, Leonardo da Vinci, duraseră trei luni şi mai bine.

Pe la orele cinci după-amiază au început să sosească oaspeţii. Fuseseră invitate mai bine de două mii de persoane.

Viscolul troienise străzile şi drumurile. Pe fundalul sumbru al cerului se profilau zidurile crenelate ale fortăreţei învelite în albeaţa troienelor, meterezele şi ieşindurile de piatră pentru gurile de tun. În curte, pe lîngă rugurile ce ardeau pălălaie, se încălzeau tăifăsuind vesel grăjdarii şi curierii călări şi pedeştri, vizitiii, oamenii de la cai şi purtătorii de palanchine. La intrarea în Palazzo Ducàle şi mai încolo, lîngă porţile ridicătoare către curtea interioară a micii fortăreţe Rocchetta, se îngrămădeau caleşti, rădvane şi căruţe, poleite şi greoaie, cu caii înhămaţi perechi şi în şir, care aduseseră signori şi signore înfofolite în scumpe blănuri moscovite. Ferestrele înflorate de ger sclipeau de lumini sărbătoreşti.

Intrînd în vestibul, oaspeţii defilau printre două şiruri de gărzi ducale, mameluci turci, stradioţi greci, arbaletieri scoţieni şi

landsknechți elvețieni, cu grele platoșe și înfricoșătoare halebarde. În față îi așteptau frumoșii paji, zvelți ca niște fecioare, în livrele de două culori, garnisite cu puf de catifea trandafirie, partea stîngă din atlaz azuriu, pe piept cu herbul casei Sforza-Visconti țesut în argint. Livreaua se lipea atît de strîns de trup încît îi scotea în evidență toate rotunjimile, și numai din față, de sub centură se cambra formînd cute scurte și tubulare. Pajii țineau în mîini aprinse făclii de ceară roșie și galbenă.

În clipa cînd oaspeții pășeau în sala de primire, un herald și doi gornișți le clamau numele.

Se deschideau apoi amfilade iluminate orbitor: „sala columbelor albe pe cîmp purpuriu", „sala aurie cu picturi murale, înfățișînd scene de vînătoare ducală", „sala de porfir", îmbrăcată de sus pînă jos în atlaz, înfățișînd în cusături găleți cu apă și tăciuni aprinși, simbolul puterii absolute a ducilor de Milano, care, după vrerea lor, pot sufla în tăciuni, ca să aprindă focul războiului sau să-l stingă cu apa păcii. În mica și eleganta „sală neagră", destinată a fi camera de toaletă a doamnelor, de a cărei arhitectură se ocupase Bramante, pe pereți se vedeau frescele neterminate ale lui Leonardo.

Mulțimea sărbătorească zumzăia ca un roi de albine. Toaletele se remarcau prin varietatea și multitudinea culorilor și un lux fără măsură care se îngemăna adesea cu prostul-gust. Și observînd această gloată multicoloră care-și făcea un merit în a nu respecta datina strămoșească, amestecînd modele din toate cele patru vînturi și adesea alunecînd în ridicol și clovnieresc, un satiric avea să descopere semnnele viitoarelor năvăliri de cotropitori și al robiei căreia vea să-i cadă pradă Italia.

Țesăturile rochiilor femeiești, croite cu falduri drepte și grele, inflexibile din pricina belșugului de aur și nestemate, asemeni odăjdiilor bisericești, erau nespus de tari și rezistente, încît apucau să le poarte și strănepoatele. Decolteurile adînci dezgoleau umerii și

pieptul. Părul, acoperit în față cu o plasă de aur, se împletea, după obiceiul lombard, într-o cosiță vîrtoasă prelungită cu o meșă falsă și panglici pînă la pămînt. Sprîncenele erau abia conturate — aceasta era cerința modei, așa încît posesoarele unor sprîncene dese le smulgeau cu cleștișori de oțel. A te lipsi de sulimanuri era socotit o necuviință. Parfumurile folosite pe atunci erau extrem de tari și persistente — ambră și mosc, viverra și praful de Cipru cu mirosul lui tare și amețitor.

Puteai zări în mulțimea de oaspeți fete tinere și femei de un farmec deosebit, cum întîlnești numai în Lombardia, cu acele umbre diafane ce se topesc ca fumul pe matul obrazului cu dulce și gingaș oval cum îi plăcea lui Leonardo să picteze.

Fu aleasă regina balului ochioasa madonnă Violanta Borromeo, de o frumusețe triumfătoare care-ți lua ochii, cu pletele negre ca pana corbului. Fluturi de noapte, din cei ce-și ard aripile în flacăra făcliei — („Atenție, îndrăgostiți !") erau cusuți pe catifeaua roșie, jucînd în apele negre ale rochiei sale.

Dar nu madonna Violanta atrăgea atenția puținilor aleși, ci Diana Pallavicini, cu ochii săi reci și limpezi ca gheața, părul cenușiu, surîsul nepăsător și vorba înceată ca sonul de violă. Rochia o avea simplă din voal diafan, cu panglici de mătasă, lungi, de un verde palid asemenea algelor. Înconjurată de strălucire și larmă, părea streină la toate, singuratică și întristată ca palidele flori acvatice care dorm sub lună în vreun cotlon de heleșteu uitat.

Zăngăniră timpanele, ridicară glas goarnele și oaspeții se îndreptau spre marea „sală a jocului cu mingea" ce se afla în Rocchetta. Sub bolta azurie, presărată cu stele de aur, ardeau ghirlande de făclii înfipte în cruci de lemn sculptat, ce le slujeau de sfeșnice. Din balconul corului atîrnau covoare de mătasă, cununi de laur, iederă și ienupăr.

La ora, minutul și secunda hotărîtă de astrologi — căci ducele

nu făcea un pas (nu-şi săruta măcar soţia — după spusa unuia dintre soli) fără a se pune de acord cu poziţia aştrilor — în sală intră il Moro însoţit de Beatrice, amîndoi înfăşuraţi în mantii imperiale din brocart auriu, căptuşit cu hermină şi cu lungile trene purtate de baroni, camerieri, spenditori şi ciambellani. Pe pieptul ducelui scînteia într-o montură măiastră un rubin de-o mărime extravagantă, luat de la Gian Galeazzo.

Beatrice arăta slăbită şi urîţită. Era ciudat s-o vezi pe această fetiţă, aproape un copil, cu pieptul nedezvoltat şi mişcările stîngace, băieţeşti, împovărată de un pîntec greu.

Îl Moro făcu semn, marele seneşal ridică bastonul, şi ca printr-un farmec, din balcon se revărsară ploaie de chiote şi oaspeţii purceseră la ospăţ.

V

Şi tocmai atunci se stîrni rumoare. Danilo Mamîrov, solul măritului cneaz moscovit, refuza să se aşeze mai jos de împuternicitul Prealuminatei Republici a lui San Marco. Zadarnic încercau vecinii să-l înduplece pe încăpăţînatul bătrîn, el nici nu voia să audă.

— Nu m-aşed ! Despre mine, asta-i ruşinos ! o ţinea el una şi bună.

De pretutindeni îl aţinteau privirile curioase.

— Messer Daniele, messer Daniele, răsări ca din pămînt tîlmaciul, iutele şi băgăreţul mantuanez Bocalino.

Îngăima păsăreşte într-o rusească şchioapă, ploconindu-se, scălămbăindu-se.

— Nu poate, nu poate ! Treba stat jos ! Obicei aşa la Milano. Nu frumos ceartă. Duca supărare foc.

Se apropie de bătrîn şi de Nikita Karaciarov, însoţitorul lui

tînăr, diac şi el al despărţămîntului ambasadelor.

— Danilo Kuzmici, batiuşka, nu mai face supărare din te miri ce fleac ! Orice bordei are un obicei. Oamenii-s de alt neam, datina nu ne-o cunosc. Ce ne facem de-om păţi ruşinea să ne scoată afară ? Vorba ceea, paza bună...

— Taci tu, Nikita, taci ! Prea eşti verde crud, ca să mă-nveţi pe mine, om cu părul alb. Ştiu ce fac. Şi n-o să fie pe-a lor în vecii vecilor ! Nu m-aşed mai jos de solul Veneţiei. Căci ar fi ruşinos pentru cinstea noastră de soli. Scris este: fiecare sol îl întruchipează pe suveranul său. Fiecare vorbă ce-o rosteşte nu-i a sa, ci a stăpînului său. Iară stăpînul nostru este pravoslavnicul ţar preaputernic al Rusiei întregi...

— Messer Daniele, o, messer Daniele ! ţopăia în jurul său tîlmaciul Bocalino.

— Ia dă-mi pace ! Ce tot îndrugi acolo, irodule ? Spusei, nu stau, şi n-am să stau şi pace ! Băgatu-ţi-ai în cap ?

De sub streaşina sprîncenelor încruntate ochişorii săi de urs scăpărau de mînie şi semeţie, de-o încăpăţînare cu neputinţă de biruit. Măciulia bătută în smaralde a toiagului îi tremura între degetele încleştate. Se vedea limpede că nici o putere din lume nu l-ar fi determinat să-şi schimbe hotărîrea.

Il Moro îl pofti la el pe solul Veneţiei şi, cu fermecătoare amabilitate, materie în care era meşter, îi ceru scuze şi, făgăduindu-i înalta sa bunăvoinţă, îl rugă — considerînd gestul un serviciu personal — să se aşeze pe un alt loc, asta pentru a evita discuţiile. Îl asigură în acelaşi timp că nimeni nu acordă vreo importanţă unei atît de absurde ambiţii deşi, la drept vorbind, preţuia foarte bunăvoinţa lui *„gran duca di Rosia"* — al marelui duce al Rosiei — punîndu-şi nădejdea în sprijinul său întru încheierea unui tratat avantajos cu sultanul turc.

Veneţianul îl privi pe Mamîrov cu zîmbet subţire şi cu o

strîngere din umeri se așează pe locul indicat. Alteța-sa avea perfectă dreptate arătînd că asemenea dispute cu privire locuri sînt nedemne de oamneni cu mintea luminată de *humanita* — unamism.

Danilo Kuzmici nu înțelegea graiul rivalului. Dar chiar de l-ar fi înțeles, tot nu s-ar fi rușinat, știind bine că în anul 1487, în timpul procesiunii solemne a papei Inocențiu al VIII-lea, solii moscoviți Dmitri și Manuil Ralevi ocupaseră locurile cele mai de cinste pe treptele pristolului apostolic, îndată după senatorii Romei care reprezentau străvechiul oraș capitală a lumii.

Fără a lua în seamă privirile dușmănoase, Danilo Kuzmici, mîngîindu-și cu mulțumire de sine barba lungă și sură, își potrivi brîul pe roșul său caftan de catifea căptușit cu sobol, și se instală gemînd de sforțare pe locul cucerit după grea bătălie. Un simțămînt vag, dar îmbătător ca miedul, îi umplea inima pînă-n margini.

Iar Nikita și cu tîlmaciul se așezară la capătul celălalt, cel mai de jos al mesei, alături de Leonardo da Vinci.

Amestecînd minciună și adevăr în părți egale, lăudărosul mantuan înșira minunile văzute în țara Moscovei. Artistul i se adresă însă lui Karaciarov prin intermediul tîlmaciului, în nădejdea să capete informații mai cu temei și începu să-l descoasă cu privire la depărtata țară care-i trezea curiozitatea ca tot ce era uriaș și misterios, întrebîndu-l despre cîmpiile fără hotar, despre gerurile negrăit de aprige, rîurile și codrii fără seamă în puterea și mărirea lor, despre fluxul în Oceanul Hyperboreic și în Marea Hircaniei, despre aurora boreală, ca și despre prietenii săi care își duceau traiul la Moscova: pictorul lombard Pietro Antonio Solari, care trudea la împodobirea Sălii Granavitaia și arhitectul Aristotele Fioraventi din Bologna, cel ce ridicase în piața Kremlinului clădiri de toată măiestria.

— Messere, i se adresă tîlmaciului donzella Eremellina, o ștrengăriță roasă de curiozitate, care ședea alături de ei la masă. Am

auzit cîndva că această uimitoare țară se cheamă Rozia pentru că acolo rozele cresc în mare belșug. O fi adevărat?

Bocalino pufni în rîs, asigurînd-o că acestea sînt prostii. În Rozia, cu tot numele ei, roza e mai rar întîlnită ca în oricare altă țară, și drept dovadă citi o anecdotă italienească despre frigul rusesc.

Niște negustori din Florența au ajuns în Polonia — mai departe nu li se dăduse voie să meargă, deoarece în acea vreme regele Poloniei ducea război cu marele duce al Moscovei — și dorind să cumpere piei de sobol, florentinii îi invitară pe cupeții ruși să vină pe malul Borysthenului* care despărțea cele două țări.

Temîndu-se că vor fi luați prizonieri, moscoviții se opriră pe un mal, italienii pe celălalt și începură să strige unii la alții, tînguindu-se. Însă gerul era așa de aprig, încît cuvintele nu ajungeau la malul celălalt, ci, înghețînd, pluteau în aer. Atunci inventivii leși aprinseră în mijlocul rîului, acolo unde după socoteala lor ajunseră cuvintele încă nefăcute sloi, un rug mare de tot. Gheața, tare ca marmora, putea să suporte orice foc. Și la căldura rugului cuvintele, care timp de o oră plutiseră în văzduh ca niște turțuri, începură să se topească și să curgă cu susur plăcut ca pîrîiașele primăverii și, în sfîrșit, fură auzite de florentini cu toată claritatea, deși moscoviții părăsiseră de mult malul celălalt.

Povestea le fu pe plac tuturor. Iar doamnele își opreau privirile pline de curiozitate și compasiune pe obrazul lui Nikita Karaciarov, locuitor al acelui tărîm straniu.

În vremea asta Nikita ședea ca o stană de piatră, cu ochii holbați la ceva nemaivăzut — o uriașă tavă cu o Andromedă goală, închipuită din savuroase piepturi de clapon ce se topeau în gură, înlănțuită de stînca din brînză de vaci, pe cînd înaripatul Perseu, eliberatorul ei, era din friptură de vițel.

---

* Astfel se numea Niprul în vechime.

Cărnurile fuseseră servite la ospăţ în vase de aur roşu, iar pescăria — în argint, portivit cu stihiile apei. Mai mult, s-au servit la masă pîini argintate, lămîi argintate pentru salată în cupe de argint şi, în sfîrşit, pe un platou, printre giganticii nisetri, minoci şi somoni, se ivi într-un car de sidef tras de delfini deasupra unui aspic verde-albăstrui luminat pe dinăuntru, care se vălurea ca apele mării, o Amfitrită din carne albă de ţipar.

Veni apoi rîndul nesfîrşitelor dulciuri — statui din marţipan, alune, nuci de zîmbru, migdale şi zahăr ars, toate executate după desenele lui Bramante, Caradosso şi Leonardo — un Hercule care culege merele de aur ale Hesperidelor, povestea lui Hipolit şi a Fedrei, a lui Bacchus şi Ariadnei, a lui Jupiter şi Danaei — un întreg Olimp de zei înviaţi.

Nikita privea minunile cu o nesăţioasă curiozitate copilărească, în timp ce Danilo Kuzmici, care îşi pierduse pofta de mîncare la vederea nerușinatelor zeiţe goale puşcă, mormăia pe sub nas:

— Ptiu, ce scîrnăvie ! Blăstămăţii de-ale lui Anticrist ! Măscărie păgînească !

VI

Începu balul.

Dansurile de pe vremea aceea, Venus şi Sauro, Destinul Crud, Cupidon, din pricină că rochiile doamnelor, lungi şi grele, nu îngăduiau mişcări iuţi, erau de o mare încetineală. Doamnele şi cavalerii se întîlneau şi se despărţeau cu o gravitate lentă, făcînd plecăciuni cu cît mai multă graţie, cu suspine languroase şi zîmbete dulci. Femeile trebuiau să umble ca păuniţele şi să plutească întocmai ca lebedele. Muzica era şi ea lentă şi delicată, aproape tristă, plină de o languroasă voluptate asemenea cînturilor lui Petrarca.

Tînărul signor Galeazzo Sanseverino, comandantul oştirilor lui il Moro, un filfizon de o mare eleganţă, îmbrăcat tot în alb, cu mînecile dublate cu atlaz roz răsfrînte şi cu diamante la cataramele pantofilor albi, cu obrazul frumos, cam descompus şi flasc, fermecase de-a binelea doamnele. Şoapte de aprobare foşneau prin mulţime cînd, în timpul Destinului Crud, scăpînd parcă din întîmplare — iar în realitate dinadins — pantoful din picior, sau pelerina de pe umăr, Sanseverino continua să alunece prin sală şi să se învîrtă cu „o neglijenţă plină de plictiseală", socotită pe atunci dovada supremei eleganţe.

— Pitu, drace ! Ian te uită ce sperietoare de ciori ! mormăi scuipînd cu năduf Danilo Mamîrov, după ce-l privise o vreme.

Ducesei îi plăcea mult dansul. În seara aceea însă îşi simţi inima grea şi încărcată de presimţiri. Numai vechea deprindere în ale făţărniciei o ajuta să-şi joace mai departe rolul de gazdă ospitalieră, răspunzînd la urările de Anul nou şi la dulcegele amabilităţi ale curtenilor. Uneori i se părea că n-o să poată rezista şi va trebui să fugă de acolo, de nu, va izbucni în plîns.

Cum nu-şi găsea locul, Beatrice, rătăcind prin anfiladele pline de lume, nimeri în iatacul mic, mai izolat, unde în jurul căminului în care jucau flăcări vesele şedeau în cerc tineri cavaleri şi doamne.

Beatrice îi întrebă ce discută.

— Despre iubirea platonică, luminată madonnă, răspunse una din doamne. Messer Antonniotto Fregoso ne demonstrează că femeia poate săruta pe gură bărbatul fără a călca legile castităţii, cu condiţia ca el s-o iubească cu dragoste cerească.

— Dar cum o dovediţi, messer Antonniotto ? se interesă ducesa, micşorîndu-şi ochii.

— Cu permisiunea luminăţiei-voastre, susţin că gura, instrumentul graiului, slujeşte de poartă sufletului, şi cînd două părţi se unesc într-o sărutare platonică, sufletele amanţilor se îndreaptă

spre acele porți ca spre fireștile lor ieșiri. Iată de ce Platon nu condamnă sărutul, iar regele Solomon în „Cîntarea Cîntărilor", asemuindu-l tainicei contopiri a sufletului omenesc cu Dumnezu, spune: „Sărută-mă cu sărutul gurii tale".

— Mă scuzi, messere, îl întrerupse unul din ascultători, un bătrîn baron, nobil de țară, cu un chip cinstit și dur, ca din topor. Poate că nu mă prea pricep la rafinamentele astea, dar crezi mata că soțul, găsindu-și soția în brațele altuia se cade să rabde ?

— Firește, îi replică filozoful de curte, portivit cu înțelepciunea iubirii spirituale...

— Dar atunci cum rămîne cu căsătoria ?...

— Ah, Dumnezeule ! Dar noi vorbim despre iubire, nu despre căsătorie ! îl întrerupse drăgălașa madonnă Fiordalisa, ridicînd a nerăbdare frumoșii umeri goi.

— Dar și căsătoria. madonna. după toate legile omenești e... începu iarăși cavalerul.

— Legile ! strîmbă a dispreț Fiordalisa din buzele roșii ca vișina. Cum de puteți, messere, într-o convorbire pe teme atît de înalte, să pomeniți despre legile omenești, aceste mizerabile alcătuiri ale gloatei, care prefac sfintele cuvinte ca *iubitul* și *iubita* în atît de grosolane noțiuni ca *soț* și *soție ?*

Baronului nu-i rămase decît să-și desfacă brațele a nedumerire.

Cît despre messer Fregoso, nici nu-l luă în seamă, ci își continuă mai departe disertația despre misterele iubirii cerești.

Beatrice nu era străină de faptul că pe la curte circula și chiar era la modă un sonet mult prea necuviincios, aparținînd condeiului aceluiași messer Antonniotto Fregoso. Era dedicat unui june efeb, și începea așa:

Greșise Zeus răpind pe Ganimede...

Simțind că o cuprinde urîtul, ducesa se depărtă încetișor, trecînd în sala de alături.

Aici își declamau versurile poetul Serafino d'Aquila, sosit de la Roma, zis și *Unico,* un omuleț mărunt și pirpiriu, bărbierit și spălat, parfumat și coafat cu multă grijă, cu o fețișoară trandafirie de copil, pe care plutea un zîmbet languros, cu dinții stricați și ochii lucindu-i onctuos, în care, printre veșnicele lacrimi de extaz, se mai întrezărea cîteodată și o scăpărare de perfidie.

Zărind-o printre doamnele care-l înconjurau pe Lucrezia, Beatrice se opri locului emoționată, chiar păli ușor, dar revenindu-și numaidecît, se apropie de ea cu obișnuita-i drăgălășenie și o sărută.

În clipa aceea apăru în prag o doamnă rotofeie, nu tocmai frumoasă și cam de mult trecută de vîrsta tinereții, într-o toaletă pestriță și sulemenită fără măsură. Ținea batista la nas.

— Ce s-a întîmplat, madonna Dioniggia? Nu cumva te-ai lovit? întrebă donzella Ermellina cu compătimire ironică.

Dioniggia le explică atunci că în timpul dansului, pesemne că din cauza căldurii și oboselii, a început să-i curgă sînge din nas.

— Iată întîmplarea la care nici măcar messer Unico n-ar ști să compună versuri galante, strecură unul din curteni.

Unico sări în sus, scoase un picior înainte și, petrecîndu-și prin plete degetele, ridică pe gînduri privirile spre tavan.

— Tăcere, tăcere, șușotiră cu evlavie doamnele, messer Unico compune! Poftiți, alteță, de aici se aude mai bine.

Donzella Ermellina puse mîna pe alăută și-i prefia strunele, și în sunetele acestea delicate poetul își declamă sonetul cu glas solemn și cavernos de ventriloc:

Mișcat de rugile îndrăgostitului, Amor se hotărăște a săgeta inima necruțătoarei, dar peste ochi purta năframa, greșește ținta, și în loc de inimă, sărmana,

Năsucul a împus săgeata,
Şi în batista danteletă,
Ca roua, curse roşu sînge...

Doamnele aplaudară entuziasmate.

— Încîntătoare ! Încîntătoare ! Fără egal ! Şi cîtă repeziciune ! Cîtă uşurinţă ! O, nu, desigur nu e Bellincioni al nostru, care zile întregi năduşeşte la fiecare sonet. O, dragele mele, mă credeţi, cînd a ridicat ochii spre cer, am simţit ca o pală de vînt în obraz, ceva supranatural, zău, că m-a cuprins şi frica...

— Messer Unico, nu beţi o cupă de vin de la Rin ? cotcodăcea una din doamne.

— Messer Unico, luaţi din pastilele acestea răcoritoare, sînt cu mentă, îl ospăta alta.

Îl aşezară în jeţ şi-i făceau vînt cu evantaiele.

Iar Serafino se topea de plăcere, pur şi simplu, şi închidea ochii ca un motan sătul.

Declamă apoi sonetul în cinstea ducesei, în care se spunea că neaua, invidioasă pe albeaţa pielii sale, pregătindu-i o cruntă răzbunare, se prefăcuse în gheaţă, de aceea ducesa, ieşind să se plimbe în curtea castelului, alunecă şi era gata să cadă.

Spuse şi nişte stihuri dedicate frumoasei cu un dinte lipsă în faţă, susţinînd că era un şiretlic de-al lui Amor, care, făcîndu-şi sălaşul în gura ei, îl folosea drept meterez, ca să-şi trimită săgeţile.

— Un geniu ! ţipă o doamnă. Strănepoţii vor pune numele lui Unico alături de acela al lui Dante !

— Mai presus decît Dante ! îi luă înainte alta. Parcă poţi învăţa de la Dante subtilităţi de-ale amorului, cum înveţi de la Unico ?

— Exageraţi, madonnelor, se impotrivi cu modestie poetul. Dante are merite mari. La drept vorbind, fiecare cu ale sale. Cît mă priveşte, de dragul aplauzelor voastre, m-aş lipsi pînă şi de faima lui Dante !

— Unico !Unico ! suspinau admiratoarele, sfîrşindu-se de atîta veneraţie.

Iar cînd Serafino începu un alt sonet în care se zugrăvea cum în timpul unui incendiu în casa iubitei sale, oamenii care săriseră în ajutor au trebuit să stingă cu apă văpaia aprinsă de privirile frumoasei în propriile lor inimi, Beatrice nu mai putu suporta şi ieşi.

Se înapoie în sălile centrale, unde porunci pajului Ricciardetto, un băieţaş devotat şi chiar îndrăgostit de ea, cum i se părea uneori, să urce sus şi s-o aştepte cu făclia aprinsă la uşa dormitorului, şi, străbătînd în grabă cîteva odăi luminate ca ziua şi pline de lume, pătrunse într-o galerie mărginaşă şi pustie, unde nu se aflau decât străjile picotind plecate peste lănci. Deschise uşa de fier şi se urcă în donjonul din nord al castelului, pe o scară spirală cufundată în întuneric, pînă la uriaşa sală boltită, care-i servea ducelui drept dormitor. Ajunsă acolo, se apropie cu lumînarea în mână de dulăpiorul din stejar, îngropat în grosimea zidului de piatră, unde se păstrau documentele mai importante şi scrisorile ducelui, introduse cheia furată de la soţ în broască, vru s-o răsucească, dar simţi că aceasta-i spartă şi, deschizând canaturile de aramă, văzu policioarele goale şi îşi dădu seama că il Moro, descoperind furtul cheii, ascunsese corespondenţa în altă parte.

Stătu o vreme nedumerită.

Dincolo de ferestre, năluci albe, zburau fulgii de nea.Vîntul ce nu-şi găsea astîmpăr cînd se apuca să urle ca lupii în codru, cînd plîngea cu suspine. Ceva străvechi şi veşnic, şi atît de bine cunoscut inimii sale îi aminteau aceste bocete ale furtunii de afară.

Privirile ducesei căzură pe uşa de fontă ce acoperea orificiul circular al urechii lui Dionysios — tubul acustic tras de Leonardo din dormitorul ducal pînă în odăile de jos ale castelului. Se apropie de deschizătură şi, luînd jos capacul cel greu, plecă urechea: un vuiet depărtat venea de acolo, asemenea vuietului mări dintr-o

scoică pusă la ureche. Șuierul și urletul vîntului nopții se împleteau cu larma glasurilor și foșnetul mătăsurilor mulțimii în sărbătoare.

Deodată i se păru că aude o șoaptă, dar nu acolo jos, ci chiar la ureche:

„Bellincioni ! Bellincioni !

Ducesa scoase un strigăt și păli în obraz.

„Bellincioni ! Cum de nu m-am gîndit singură ? O, da, desigur. Iată de la cine am să aflu totul... Să alerg la el ! Numai cum să fac să nu se observe ?... Au să mă caute... Totuna... Vreau să știu, nu mai pot răbda această minciună !"

Își aminti că poetul, pretinzînd că-i bolnav, nu venise la bal și, închipuindu-și că la ceasul acela era acasă și, firește, singur, își chemă pajul, pe Ricciardetto, care aștepta la ușă:

— Poruncește să vină servitorii cu litiera. Au să mă aștepte jos în parc, lîngă porțile secrete. Numai bagă de seamă, dacă vrei să-mi fiii pe plac, fă-o așa fel ca nimeni să n-o afle. Mă auzi ? Nimeni !

Și-i întinse mîna, să i-o sărute.

În vreme ce băiețașul alerga într-un suflet să-i execute ordinele, Beatrice se întoarse în dormitor, își puse mantila de blană, își acoperi fața cu masca de mătase neagră și cîteva minute mai tîrziu ședea în litiera purtată către Porțile Ticino, cartierul unde locuia Bellincioni.

VII

Poetul era într-adevăr acasă, în coșmelia veche și dărăpănată, căreia îi zicea „gaură de șarpe". Primea destule daruri, însă, ducînd o viață dezordonată, bînd și jucînd la cărți tot ce avea, nu scăpa de sărăcie cum nu scapi, după propria lui expresie, de nevasta credincioasă și slută.

Întins în patul cu trei picioare și cu un butuc de lemn în locul

celui de-al patrulea, pe o saltea găurită, cît plăcinta de subţire, era pe cale să dea pe gît tot ce mai rămăsese din al treilea ulcior de vin prost şi acru. Lucra la epitaful pentru căţeluşa preferată a madonnei Cecilia. Rebegit, încercînd zadarnic să se încălzească, văzând cum pîlpîie ultimii tăciuni în cămin, îşi tot înfofolea picioarele de cocostârc cu cojocelul de veveriţă ros şi mîncat de molii, care-i servea de plapumă, şi asculta hăulitul viscolului de afară, cu gîndul la frigul ce-l va îndura la noapte.

Nu se dusese la balul de la curte unde avea să fie reprezentat „Paradisul", alegoria ce aparţinea condeiului său, şi nu pentru că ar fi fost bolnav, deşi, la drept vorbind, bolea de mută vreme şi era atît de slab, că, după spusele sale, puteai să studiezi anatomia tuturor muşchilor, venelor şi oaselor privindu-i trupul. Dar chiar de-ar fi fost gata să-şi dea duhul, şi tot s-ar fi tîrît la serbare. Motivul real al absenţei sale era însă invidia. De aceea a preferat să degere în cocioabă decît să vadă cu ochii săi triumful rivalului, al neruşinatului şi ticălosului de messer Unico, cel ce izbutise să ia minţile gîsculiţelor din înalta societate cu stihurile sale idioate.

Numai cînd se gîndea la Unico şi simţea că tot sîngele i se urcă la cap. Strîngînd pumnii, sărea din aşternut, dar în odaie era un frig, de-ţi îngheţa sufletul; prevăzător, poetul se urca numaidecât în pat şi, tremurînd, chihăind, se înfăşura în acelaşi cojocel.

— Canaliile ! ocăra de unul singur. Patru sonete despre lemne — dar cu ce rime, Doamne ! — şi nici o aşchie ! Nici una ! Te pomeneşti că-ngheaţă cerneala-n călimară şi n-o să mai am cu ce scrie. Ce-ar fi să bag pe foc balustrada scării ? Totuna-i, la mine nu vin oameni cumsecade. Iar dacă-şi rupe gîtul cămătarul jidov, paguba nu-i chiar aşa de mare.

Pînă la urmă nu s-a-ndurat de balustradă. Privirile i se întoarseră către butucul ce servea de al patrulea picior patului şchiop. Bernardo stătu pe gînduri, întrebîndu-se cum e mai bine: să

tremure de frig toată noaptea sau să se culce într-un pat care se clatină ?

Dar viscolul tocmai prindea să sufle prin crăpăturile ferestrelor, să urle, să plîngă şi să hohotească în horn ca o vrăjitoare nebună. Şi Bernardo smulse cu disperare butucul de sub pat, îl sparse în aşchii şi începu să le arunce în foc. Flăcările săltară vesele, luminînd cu reflexe roşiatice odăiţa mizeră. Bellincioni se zgribuli înaintea căminului şi întinse către foc, acest ultim prieten al poeţilor singuratici, mîinile sale vinete.

„Ce viaţă de cîine ! se văita Bellincioni. Şi cînd te gîndeşti, oare cu ce-s mai rău decît alţii ? Nu cumva despre strămoşul meu, florentinul Bellincioni, vestit pe vremea cînd nu era nici pomeneală de casa Sforza, scria divinul Dante aceste stihuri:

Bellincion Berti vid'io andar cinto
Di cuojo e d'osso ?

... Cînd am sosit la Milano, ţin minte, lingăii de la curte nu ştiau să deosebească un sonet de un *strambotto.* Cine dacă nu eu i-a învăţat să guste eleganţa poeziei noi ? Şi cine ştie, poate că tot eu sînt de vină că Hippocrene s-a prefăcut din izvor într-o adevărată mare care ameninţă să inunde ?... Acum se pare că şi în Canale Grande curg aple Castaliei... Răsplata iată-mi-o ! Crăp ca un cîine în cuşca lui, pe aşternut de paie !... Nimeni nu-l cunoaşte pe poetul ajuns în mizerie, de parcă ar purta mască pe obraz ori i l-ar fi pocit vărsatul..."

Îşi aminti de stihurile epistolei sale către duce:

Un alt răspuns nu auzii nicicînd,
„De nasul tău dregătorii nu sînt !
Te du, să nu te scot cu-alaiul,
Poete, ţi-ai mîncat mălaiul !"
O, nu voi mai cerşi de-aici

Podoabele de măscărici,
Dar cel puțin, al meu stăpîn,
Poruncă dă primit să fiu la moară,
La cărat sacii cu spinarea —
Poetul de foame să nu moară...

Și Bellincioni își plecă fruntea cheală cu zîmbet amar. Slab și deșirat, cu nasul lung și roș, chincit înaintea căminului, era aidoma unei păsări rebegite și bolnave.

Și tocmai atunci se auziră ciocănituri la ușa de la intrare, apoi ocările somnoroase, dar pline de harțag ale bătrînei buhăite de dropică, singura lui slujnică, și bocănitul saboților ei pe podeaua de cărămizi.

„Cine naiba să fi venit la ora asta? se miră Bernardo. Nu cumva iarăși jidovul, să ceară dobînzile? U-u, păgîn blestemat! Nu te lasă nici noaptea..."

Treptele scării scîrțîiră, ușa se deschise și în odaie intră o femeie cu o mantie de sobol și fața sub o mască de mătase neagră.

Bernardo sări în picioare, o privi înmărmurit.

Tăcută, femeia se îndreptă spre un scaun.

— Ai grijă, madonna, spătarul e rupt, o preveni amfitrionul.

După care adăugă cu neschimbată galanterie:

— Cărui geniu bun îi datorez fericirea da a o vedea pe vestita signora sub acoperișul modestului meu sălaș?

„Vrea pesemne să-mi comande o poezie. Vreun madrigal amoros de trei parale, încerca să ghicească. Nu-i rău nici asta. Oricît ar fi acolo, nu-i de lepădat. Poate-mi ajunge pentru lemne. Un lucru pare straniu: cum de a venit la ora asta și singură?... Sau mai știi? Numele meu o fiind însemnînd și el ceva. Poate că am și eu admiratoare necunoscute!"

Însuflețindu-se, Bellincioni dădu fuga la cămin și cu mărinimie aruncă în foc ultimele așchii.

Între timp femeia scoase masca.

— Eu sînt, Bernardo.

Un strigăt de uimire scăpă din gura poetului. Se trase înapoi şi ar fi căzut, dacă nu se apuca cu mîinile de clanţa uşii.

— Isuse ! Fecioară Preacurată ! bolmojea holbînd ochii. Luminăţia-voastră aici... prealuminată ducesă ?...

— Bernardo, ai prilejul să-mi faci un mare serviciu ! îi spuse Beatrice.

Apoi întrebă cu teamă:

— Nu ne aude cineva ?

— Fiţi pe pace, luminăţia-voastră, nimeni în afară de şoareci şi şobolani !

— Ascultă ! urmă apăsat Beartice, străpungîndu-l cu privirea. Ştiu bine că ai scris versuri de dragoste pentru madonna Lucrezia. Trebuie să ai şi scrisorile ducelui în care îţi dădea porunci şi ţi le comanda.

Bernardo, alb ca varul, nemişcat, o privea cu ochii largi deschişi.

— Nu te teme, adăugă ducesa, n-o să afle nimeni... Niciodată ! Îţi dau cuvîntul meu că am să ştiu să te răsplătesc, dacă-mi îndeplineşti rugămintea. Te înec în aur, Bernardo !

— Luminăţia-voastră, rosti acesta cu limba împleticită, făcînd un vădit efort. Nu credeţi... E o calomnie... nici un fel de scrisori... ca înaintea lui Dumnezeu...

Ochii ducesei scăpărară de furie, sprîncenele subţiri se îmbinară la rădăcina nasului. Se ridică şi, fără a-şi lua de la el privirile grele, se apropie cu paşi neauziţi.

— Nu minţi ! Ştiu tot. Dă-mi scrisorile ducelui, dacă ţi-e dragă viaţa ! Auzi, dă-mi-le ! Ia seama, Bernardo ! Oamenii mei aşteaptă jos. N-am venit să mă ţin de glume cu tine !...

Bernardo căzu în genunchi înaintea ei:

— Voia luminăţiei-voastre, stăpînă ! Nu am nici un fel de scrisori...

— N-ai ? repetă ea, aplecîndu-se şi pironindu-şi privirile în ochii lui. Zici că n-ai ?...

— N-am...

— Aşteaptă tu, codoş blestemat, te fac eu să spui adevărul ! Te sugrum cu mîinile mele, ticălosule !... strigă ea cuprinsă de furie.

Şi într-adevăr înfipse cu atîta forţă degeţelele delicate în beregata lui, încît Bernardo începu să se sufoce şi vinele de la tîmple i se umflară.

Nu se împotrivea. Cu mîinile căzute, clipind a neputinţă, semăna şi mai mult a pasăre jalnică şi bolnavă.

„Mă omoară, zău că mă omoară, se gîndi Bernardo. Dar, fie... Tot n-am să-l trădez pe duce..."

O viaţă întreagă fusese pe la curte un soi de măscărici şi stihuitor de trei parale, un beţiv şi un zăbăuc fără căpătîi, dar niciodată trădător. În venele sale curgea sînge nobil, mai curat ca al mercenarilor şi aventurierilor Sforza, lucru pe care era gata acum a-l dovedi, căci

Bellincion Bert vid'io andar cinto
Di cuojo e d'osso...

Între timp ducesa îşi recăpătase stăpînirea de sine şi descleştase cu dezgust degetele de pe gîtlejul poetului. Se apropiase de masă şi, apucînd micul opaiţ de tinichea cu marginile mutilate şi cu filtrul de mult nemucărit, se îndreptă spre cealaltă odaie.

Bernardo sări în picioare şi i se aşeză în cale, gata să apere uşa cu pieptul. Însă ducesa, fără să scoată un cuvînt, îl măsură cu o astfel de privire, încît bietul de el, chircit, gîrbovit, se dădu la o parte. Şi ea pătrunse în templul muzei de mizerie.

Aici mirosea a hîrţoage mucegăite, iar pe pereţii goi, cu

tencuiala căzută, se desenau petele întunecate ale igrasiei. Gemuleţul spart de la fereastra încărcată cu chiciură fusese înfundat cu cîrpe. Pe pupitrul stropit cu cerneală, printre penele de gîscă jumulite şi roase cu dinţii, probabil în timpul caznei căutării rimelor, zăcea un maldăr de hîrţoage, desigur bruioane de poezii.

Şi aşezînd opaiţul pe policioară, Beatrice se apucă să scotocească printre ele.

Erau acolo o mulţime de sonete către vistiernicii, paharnicii, stolnicii, chelarii curţii ducale, cu jelanii glumeţe şi calde rugăminţi de bani, lemne, vin, îmbrăcăminte călduroasă, de-ale hranei. Într-altul poetul se milogea de messer Pallavicini să-i dăruiască de ziua Tuturor Sfinţilor o gîscă friptă umplută cu gutui. În cel intitulat „Il Moro către Cecilia", ducele era asemuit cu Jupiter, iar ducesa — Junonei. O dată, plecînd il Moro la întîlnire cu iubita, se spunea acolo, geloasa Junonă a ghicit că soţul o înşală şi, smulgîndu-şi diadema de pe frunte, zvîrli mărgăritarele din cer în chip de ploaie şi grindină, astfel că necredinciosul, prins pe drum de furtună, a trebuit să se întoarcă acasă.

Beatrice zări deodată sub maldărul de cărţi o elegantă casetă din abanos şi, deschizînd-o, văzu un pachetel de scrisori îngrijit legat.

Iar cînd Bellincioni, care-i urmărea mişcările, făcu un gest de disperare, ducesa ridică privirile la el, le coborî asupra scrisorilor, citi pe ele numele Lucreziei şi, recunoscînd scrisul lui il Moro, înţelese că, în sfîrşit, găsise ceea ce căuta — scrisorile soţului către amantă şi bruioanele versurilor de amor comandate de el pentru Lucrezia. Înhăţînd lacomă pachetul, îl vîrî în sîn şi, în tăcere, ca şi mai înainte, zvîrli o pungă cu galbeni poetului, cum arunci un os unui cîine, şi ieşi.

Bellincioni auzi cum coboară scara, cum se trînti uşa de jos în urma ei, dar tot mai stătea în mijlocul odăii ca lovit de trăznet. I se părea că podeaua de sub picioarele sale se leagănă ca o punte de

corabie pe timp de hulă.

În cele din urmă, căzu istovit pe patul șchiop și adormi somn greu.

VIII

Iar ducesa se înapoie la castel.

Oaspeții, care-i observaseră absența, șușoteau fel și chip, întrebîndu-se ce se întîmplă. Cît despre duce, era îngrijorat.

Intrînd în sală, Beatrice se apropie de el, oarecum palidă la chip, și-i spuse că, deoarece s-a simțit obosită după ospăț, se retrăsese în iatacurile mai ferite de lume, pentru a se odihni.

— Bice, îngăimă ducele apucîndu-i mîna rece care tremura ușor într-a lui, dacă nu te simți bine, te implor, spune ! Pentru numele lui Dumnezeu ! Nu uita că ești însărcinată. N-ai vrea să amîn pe mîine partea a doua a serbării ? Doar am pus-o la cale numai pentru tine, dragostea mea...

— Nu, nu, te rog, se împotrivi ducesa. Nu fi îngrijorat, Vico. Demult nu m-am simțit atît de bine ca astăzi... n-am fost atît de veselă... Vreau să văd „Paradisul". Să știi că am să joc...

— Mă bucur, draga mea ! Slavă domnului ! se liniști il Moro, sărutînd cu evlavie mîna soției.

Oaspeții trecură din nou în marea „sală de jucat mingea", unde urma să înceapă reprezentarea „Paradisului" lui Bellincioni și-i aștepta mașinăria inventată de mecanicul curții, Leonardo da Vinci.

Cînd toată lumea se așeză și se stinseră luminile, se auzi comanda lui Leonardo:

— Gata !

Un fir de pulbere scăpără aprinzîndu-se în întuneric și, ca niște sori străvezii de gheață, globurile de cristal umplute cu apă și luminate pe dinăuntru cu o mulțime de lumini scînteiară în toate

culorile curcubeului.

— Priviți, priviți, spunea donzella Ermellina vecinei sale, arătîndu-l pe artist. Ce chip ! Un adevărat mag ! Te pomenești că ridică în aer castelul !

— Nu-i a bună, joaca asta cu focul ! mormăi vecina. În orice clipă se poate isca un incendiu.

Iar în mașinărie, pe după globurile de cristal, erau ascunse niște lăzi negre cilindrice. Dintr-una ieși un înger cu aripi albe și, vestind începutul reprezentației, îl arătă cu mîna pe duce.

Măritul rege
sferele-și rotește...

rosti el primul vers al prologului, spre a da de înțeles că și il Moro își cîrmuiește supușii cu aceeași divină înțelepciune ca preaputernicul zeu.

În aceași clipă globurile prinseră a se roti pe niște axe în ritmul unor sonuri stranii, molcome, nespus de plăcute ca și cum cristalul, atingîndu-se în rotire, ar fi sunat, răspîndind acea muzică tainică, despre care vorbesc pitagoreicii. Sunetele erau însă emise de niște clopote de sticlă lovite de anume clape, născocite și ele de Leonardo.

Între timp, planetele se opriră din rotire și deasupra fiecăreia, rînd pe rînd, apărură zeii: Jupiter, Apolo, Mercur, Marte, Diana, Venus, Saturn — adresîndu-i Beatricei salutul lor:

Sublimă ești ! Și aștrii-i pui în umbră,
spunea Mercur,
O, soare pămîntean, zeiască-ntruchipare,
Care l-ai cucerit pe Zeus, sumbrul,
O, candelă-a luminii, minunea ești cea mare...

În timp ce Venus, plecîndu-și genunchii înaintea ducesei, îngîna:

Tot ce erau odată farmecele mele,
În faţa ta sînt oale şi ulcele !
Mai pot să-mi zic eu Venus oare ?
Şi astru biruit, în raza-ţi lucitoare,
De pizmă-ngălbenesc, o, noul soare !

Diana îl ruga pe al zeilor părinte:

O, tată, fă-i hatîrul fiicei:
Trimite-o roabă preaferice
La milaneza Beatrice.

Iar Saturn, făgăduind coasa aducătoare de moarte, exclamă cu patos:

Şi fi-va traiu-ţi blînd şi pur,
Şi veacul tău un Veac de Aur
Cum mai aduse-odat'Saturn...

În încheiere, Jupiter prezentă alteţei-sale pe cele trei Graţii eline, însoţite de cele şapte Virtuţi creştineşti şi întreg acest Olimp sau Paradis, în alba fluturare de aripi îngereşti lucind sub crucea pîlpîirilor verzi ale candelelor — simbol al speranţei — începu din nou să se rotească, în timp ce zeii şi zeiţele, în acompaniamentul muzicii sferelor de cristal şi al aplauzelor publicului, cîntau Beatricei un imn de slavă.

— Mă mir de un lucru, spuse ducesa, adresîndu-se lui Gaspare Visconti, unul dintre marii dregători ai curţii, care şedea alături, cum de lipseşte geloasa soţie Junona care-şi smulge diadema de pe frunte, ca s-o trimită în chip de ploaie şi grindină pe pămînt ?

Auzindu-i cuvintele, il Moro se întoarse iute şi se uită lung la ea. Beatrice rîdea cu un rîs atît de voit şi de straniu, încît un fior de gheaţă îi trecu ducelui prin inimă. Dar, stăpînindu-se numaidecît, ducesa schimbă vorba. Doar apăsă mai tare pe piept pachetul cu

scrisori.

Gustul apropiatei răzbunări o îmbăta şi o făcea mai puternică, aproape veselă, calmă.

Oaspeţii trecură într-o altă sală, unde-i aştepta încă un spectacol: o paradă de care triumfale ale lui Numa Pompilius, Cesar, August, Traian, cu negri, leoparzi, grifoni, centauri şi dragoni înhămaţi la ele, purtînd tablouri alegorice şi inscripţii ce mărturiseau că toţi aceşti eroi sînt strămoşii lui il Moro. În încheiere apăru un ultim car tras de inorogi, purtînd un uriaş glob asemănător unui astru; pe el zăcea răsturnat un luptător în zale de fier ruginite. Un prunc de aur gol, în mînă cu o ramură de dud negru, *il moro,* cum se cheamă în italiană, ieşea din spărtura platoşei sale, ceea ce voia să însemne moartea veacului celui vechi, de fier, şi naşterea, graţie înţeleptei cârmuiri a lui il Moro, a noului Veac de Aur. Spre mirarea generală, mica statuie se dovedi a fi un copil în carne şi oase. Copilul se simţea rău din pricina poleielii care-i acoperea cu un strat gros trupul. În ochii săi plini se spaimă luceau lacrimile.

Cu glăscior trist şi tremurător, îşi îngăimă salutul către duce, tot reluând refrenul cel monoton, aproape sinistru:

O, curînd, curînd, curînd
M-oi întoarce triunfînd —
Eu, ferice Veac de Aur,
Căci il Moro e-al meu faur...

În jurul carului alegoric al Veacului de Aur dansul fu reluat cu o veselie spontană.

Toată lumea era sătulă de nesfîrşitele tirade de salut şi glorificare şi nimeni nu mai dădea atenţie spectacolului. Iar micul băieţaş cocoţat în vîrful carului tot mai îngăima supus, cu resemnare, din ce în ce mai impleticit, cu gura lui poleită:

O, curînd, curînd, curînd
M-oi întoarce triumfînd —
Eu, ferice Veac de Aur...

Beatrice dansa cu Gaspare Visconti. Cînd și cînd un spasm de plîns sau de rîs îi încleșta gîtlejul, sîngele îi zvîcnea cumplit de dureros în tîmple și i se făcea negru pe dinaintea ochilor. Chipul său însă purta aceeași mască de amabilă nepăsare.

Zîmbea.

Sfîrșindu-se dansul, Beatrice se furișă din rîndurile mulțimii sărbătorești și se depărtă neobservată.

IX

Ducesa căuta singurătatea Turnului Vistieriei, unde nu avea intrare nimeni, afară de ea și de duce.

Luînd făclia din mîna pajului Riciardetto, îi porunci să aștepte la ușă. Pașii săi răsunară pe lespezile sălii boltite, unde domnea întunericul și era frig ca într-un beci. Ducesa se așeză pe un pat, scoase din sîn pachetul, îl puse pe masă și tocmai vroia să înceapă a citi scrisorile cînd vîntul năvăli în hogeacul căminului, șuierînd, urlînd, țipînd nebunește, pătrunse în turn și vijîi pe toată lungimea lui, hăulind și foșnind, gata să stingă lumînarea. Deodată se lăsă tăcerea. Și ducesei i se păru că deslușește sunetele muzicii de bal și încă altele, zgomote și glasuri abia distincte, zvon de lanțuri — dedesubt, în subterană, era închisoarea.

În aceeași clipă își dădu seama că în colțul întunecat din spatele ei stă cineva. Simți cum se înfioară de o groază pe care o mai încercase și altă dată. Știa că nu trebuie să-și întoarcă ochii, dar nu rezistă și privi. Și văzu în colț pe acela pe care-l mai văzuse de atîtea ori — înalt și înfășurat în negru, mai negru decît noaptea, iar fruntea de sub gluga de monah plecată în pămînt atît de adînc, încît nu i se

vedea chipul. Voi să strige, să-l cheme pe Ricciardetto, dar glasul i se frînse. Vru să fugă, dar picioarele i se tăiară și, sleită, căzu în ghenunchi, șoptind:

— Tu... iarăși tu... Pentru ce ?

Atunci acela ridică fruntea.

Și Beatrice putu să vadă nu un chip mort, înspăimîntător, ci chipul ducelui Gian Galeazzo. Și-i auzi glasul:

— Iartă-mă... biata .... biata de tine...

Umbra făcu un pas spre ea și un suflu de mormînt îi învălui obrajii.

Beatrice strigă ascuțit, neomenește, și căzu fără simțiri.

Ricciardetto auzi acest strigăt și veni în goană. O găsi zăcînd pe lespezi, leșinată.

Pajul porni în goană în căutarea ducelui prin galeriile învăluite de întuneric, doar arar luminate de palidele felinare ale străjilor, apoi de-a lungul sălilor scăldate în lumină și pline de lume, cu un răcnet de nebun pe buze:

— Ajutor ! Ajutor !

Trecuse de miezul nopții. În sălile de bal petrecerea era în toi. Abia începuse dansul la modă în timpul căruia cavalerii și doamnele trebuiau să treacă în șiruri pe sub arcul „amanților fideli". Geniul iubirii, cu trîmbița în mîini, îi aștepta în vîrful arcului, jos, la picioare, se aflau juzii. Cînd pe sub arc treceau „amanții fideli", geniul îi întîmpina cu melodii dulci, juzii îi primeau cu bucurie. Necredincioșii însă încercau zadarnic să se strecoare neobservați, trîmbița suna amarnic, asurzindu-i, juzii aruncau ploaie de confeti, și urmăriți de batjocuri, nefericiții trebuiau s-o ia la fugă.

Tocmai trecea pe sub arc ducele, însoțit de cele mai gingașe și mai dulci sonuri ale trîmbiței, asemenea fluierului de păstor sau gungurițului de turturele, ca unul care era cel mai credincios dintre amanții credincioși.

În clipa aceea mulțimea se dădu la o parte, și Riccardetto năvăli în sală cu răcnetul disperat:

— Ajutor ! Ajutor !

Zărindu-l pe duce, alergă la el în goană:

— Alteță, îi e rău ducesei... Repede... Ajutor !

— Iarăși ?... Iarăși ? Unde ? Unde ? Dar spune odată !

Ducele se apucă cu mîinile de cap.

— În Turnul Vistieriei...

Îl Moro o luă la fugă, și atît de repede, încît lanțul din soljișori de aur îi zdrăngănea la piept, iar *zazzera*— înfoiata sa pieptănătură asemănătoare cu o perucă — îi sălta caraghios pe cap.

Sus, pe arcul „amanților fideli", geniul trîmbița de zor. Într-un tîrziu tăcu, observînd că se patrece ceva straniu.

O parte din oaspeți porniră în goană după duce. Văzîndu-i, mulțimea se năpusti talaz spre uși, ca o turmă de oi cuprinsă de spaimă. Vrăjitul arc fu răsturnat și călcat în picioare, iar trîmbițașul apucă să sară la o parte, alegîndu-se doar cu piciorul scrîntit.

Cineva strigă:

— Arde ! Foc !

— Ce-ți spuneam ! Nu-i a bine să te joci cu focul, se înspăimîntă doamna care nu fusese de acord cu născocirile măiestre ale lui Leonardo.

Alta scoase un chiot și se pregătea să leșine.

— Fiți pe pace, nu arde nicăieri, susțineau unii.

— Dar ce s-a întîmplat, de fapt ? întrebau alții.

— S-a-mbolnăvit ducesa...

— Moare ! Au otrăvit-o ! se dumeri un curtean, mînat de o stranie inspirație, și numaidecît crezu în propria născocire.

— Nu se poate ! Acum cîteva clipe ducesa era aici... dansa...

— Ori poate n-ați auzit ? Văduva răposatului duce Gian Galeazzo... da, chiar dînsa, Isabella de Aragon.. Din răzbunare

pentru soț... Cu otravă lentă...

— Doamne, apără și păzește !

Valuri de muzică veneau din sala vecină.

Acolo nu se aflase de nenorocire. Și executînd figurile dansului Venus și Sauro, doamnele cu zîmbetul pe buze conduceau ca pe niște prizonieri pe cavalerii legați în lanțuri de aur, iar cînd aceștia, cu galeșe priviri și amarnice suspine, le cădeau în genunchi, învingătoarele puneau piciorul pe captivi.

Dar veni un cameriere și, dînd din mîini, strigă muzicanților:

— Tăcere ! Tăcere ! Ducesa e bolnavă...

Muzica tăcu, toată lumea se întoarse. Numai viola unui bătrânel fudul de urechi și cu vederea slabă mai plînse multă vreme pe o strună, jalnic și tremurător, în tăcerea ce se lăsase.

Trecură servitorii ducînd un pat lung și îngust cu saltea tare, sprijinitoare dublă pentru cap, două pentru mîini și o stinghie de-a curmezișul pentru picioarele gravidei. Patul acesta care servise la nașterea tuturor doamnelor casei Sforza, păstrat din vremuri imemoriale în magaziile castelului, părea bizar, sinistru aici în strălucirea sărbătorească a luminilor și în mijlocul mulțimii elegante într-o seară de bal.

Oaspeții schimbară priviri, înțeleseră.

— Dacă-i din sperietură sau din căzătură, spuse o doamnă mai în vîrstă, ar trebui să-i dea să înghită un albuș de ou crud amestecat cu mătase roșie tăiată mărunțel.

Alta susținea că mătasea roșie n-are aici nimic de-a face, ci dimpotrivă, să înghită bănuțul de la șapte ouă de găină în gălbenușul celui de-al optulea.

Iar Ricciardetto, intrînd într-una din sălile de sus, auzi după ușa vecină strigăte înfiorate și se opri nedumerit locului.

— Ce-i asta ? întrebă arătînd spre odaia cealaltă pe una din femeile care treceau pe acolo ducînd un coș cu rufe, apă caldă, și o

buiotă.

Femeia însă nu răspunse.

Alta, mai bătrînă, moașă pesemne, îl privi aspru.

— Du-te cu Dumnezeu ! Tu ne mai lipsești ? Aici nu-i locul potrivit pentru un băieţaș ca tine.

Pentru o clipă ușa se întredeschise și Riccardetto văzu în fundul odăii, în mijlocul dezordinii și al rufelor aruncate cît colo, obrazul aceleia pe care o iubea cu dragoste de adolescent fără speranță. Era roșu, brobonit de sudoare, cu șuvițe de păr lipite pe frunte, iar din gura larg deschisă izbucnea un strigăt nesfîrșit. Și Riccardetto păli, acoperindu-și fața cu palmele.

Într-un colț șușoteau cumetre, doici, doftoroaie, moașe, babe vrăjitoare. Fiecare avea un leac al ei. Una cerea să se înfășoare piciorul drept al gravidei cu o piele de șarpe, alta să fie vîrîtă într-un cazan cu apă clocotită, a treia să i se prindă pe burtă pălăria soțului, a patra să i se dea rachiu macerat cu coarne de ren și sănîință de coșenilă.

— O piatră a vulturului la subțioara dreaptă și un magnet la stînga, molfăia o băbuță gîrbovită de ani, care se agita cel mai tare. Asta, maică, întîi și-ntîi. Piatra vulturului sau, mă rog, un smaragd.

Deodată ușa se deschise și din odaie țîșni ducele. Căzînd pe un scaun și cuprinzîndu-și capul în mîini, il Moro plînse cu lacrimi, în hohote, ca un copil.

— Dumnezeule ! Nu mai pot... nu mai pot... Bice, draga mea... Din vina mea, blestemat să fiu !...

Își amintea cum i-a strigat cu o ură neostoită: „Pleacă ! Pleacă ! Du-te la Lucrezia ta !"

— Binevoiți, a servi, alteța-voastră... se apropie de el bătrînica agitată, servindu-l dintr-o cutioară de cositor.

— Ce-i asta ?

— Carne de lup, alteță ! Este un semn: cum gustă soțul din

carnea de lup, cum gravida uşurează. Carne de lup, tăicuţule, întîi şi-ntîi !

Supus, cu aerul unui om incapabil să judece, il Moro încercă să înghită bucăţica de carne neagră şi aţoasă care i se oprise în gît, în timp ce bătrînica, aplecîndu-se asupra-i, bolborosea cu gura ştirbă:

„Tatăl nostru cel prea Sfînt
În ceruri şi pre pămînt,
Vină haita de lupi şapte
Opt cu-a vîntului grea şoaptă,
Ducă boala peste cîmp...

Sfînt, sfînt, sfînt, în numele Sfintei Treimi, unice şi fără început sau sfîrşit. Cuvîntul nostru fie nezdruncinat... Amin !"

Din camera bolnavei ieşi Luigi Marliani, medicul-şef al curţii, însoţit de alţi cîţiva.

— Cum e... ? Spuneţi... alergă ducele în întîmpinarea lor.

Medicii însă tăceau.

— Alteţa-voastră, rosti în cele din urmă Luigi, toate măsurile au fost luate. Să nădăjduim că bunul Dumnezeu, în marea lui milostenie...

— Nu, nu... Doar trebuie să existe un leac, îl apucă de mînă ducele. Nu se poate aşa...

Pentru numele lui Dumnezeu... Faceţi, vă rog, faceţi ceva... !

Medicii schimbară priviri de auguri, dumirindu-se că ar trebui să-l liniştească.,

— Trei uncii de rasol din melci de rîu amestecat cu nucşoară şi coral roşu pisat, dictă pe latineşte Marliani încruntând din sprîncene, colegului, un tînăr cu faţa rumenă, impertinentă.

— N-ar folosi o sîngerare ? îndrăzni cu sfială bătrînelul cu chipul blajin.

— O sîngerare ? repetă Marliani. M-am gîndit şi eu la asta,

urmă el. Din nefericire, Marte e-n constelația Racului, în a patra casă a Soarelui. Mai pune și influența zilei fără soț.

Bătrînelul oftă smerindu-se și se liniști.

— Cum socotiți maestre, i se adresă mai marelui un alt medic, cu obraji roșii, maniere degajate și o nepăsare în ochii plini de-o veselie cu neputință de zdruncinat. Ce-ar fi să adăugați la melci și balegă de vacă culeasă în martie ?

— Mda, mormăi pe gînduri Marliani, frecîndu-și rădăcina nasului. Da, da, firește, balegă de vacă !

— O, Doamne, Dumnezeule ! gemu ducele.

— Liniștiți-vă, alteță, i se adresă Marliani, vă asigur că tot ce recomandă știința...

— La naiba ! se năpusti asupra lui ducele cu pumnii strînși, nemaiputînd să îndure. Ea moare, moare, moare ! N-auzi ! Iar dumneata îi tot dai zor cu rasol de melci și balegă de vacă !... Ticăloșilor !... La spînzurătoare cu voi, asta meritați !...

Și cuprins de o deznădejde fără margini, începu să alerge de colo-colo, plecîndu-și cu groază urechea la răcnetele fără sfîrșit ale bolnavei.

Privirea lui căzu deodată pe Leonardo. Îl trase deoparte:

— Ascultă ! mormăi ca într-un delir, abia înțelegînd ceea ce spune. Ascultă, Leonardo, tu te pricepi mai mult decît ei laolaltă. Știu, stăpînești taine mari... Nu, nu te împotrivi... Știu... O, Doamne, Doamne, strigătele astea ! Ce-am vrut să spun ? A, da ! Ajută-mă prietene, ajută-mă, fă ceva ! Îți dau și inima din piept, numai s-o poți ajuta măcar cît de cît, să nu mai aud țipetele astea !

Leonardo vru să-i răspundă, însă ducele și uitase de el. Alerga în întîmpinarea capelanului și a călugărilor care intrau pe ușă.

— În sfîrșit ! Slavă Domnului ! Ce-ați adus ?

Moaște de-ale sfîntului Ambrogio, cingătoarea sfintei Margareta, ajutătoare la nașteri, preacuratul dinte al sfîntului

Cristofor și părul sfintei Fecioare Maria.

— Bine, bine, foarte bine ! Duceți-vă de vă rugați !

Vru să-i urmeze în odaia bolnavei, dar tocmai atunci țipetele se transformaseră într-un fel de răget sălbatic și, înfundîndu-și urechile, o luă la fugă. Lăsă în urmă cîteva săli în întuneric și se opri în capela slab luminată de o candelă, căzînd în ghenunchi înaintea icoanei.

— Am păcătuit, Maică Precistă, am păcătuit, blestematul de mine, și am prăpădit un tînăr nevinovat, pe legiuitul meu stăpîn Gian Galeazzo ! Dar tu, milostivo, unica mea apărătoare, ascultă-mi ruga și mă miluiește ! Voi da totul înapoi, voi șterge păcatul cu rugi fără preget numai scap-o pe ea și în schimbul ei cheamă la tine sufletul meu păcătos !

În cap îi forfoteau cuvinte disparate, gînduri absurde, împiedecîndu-l să se roage. Își aminti de anecdota care nu demult îl făcuse să rîdă cu atîta poftă: povestea corăbierului care, fiind vasul în primejdie pe vreme de furtună, făgăduia Fecioarei Maria o lumînare groasă cît catargul. Iar cînd tovarășul său întrebă de unde o să ia atîta ceară, omul nostru exclamă: "Taci ! Ne vom gîndi la asta mai tîrziu. De ne-am vedea numai scăpați acuma. Și apoi, eu trag nădejde că Madonna se va mulțumi și cu o lumînare mai micșoară".

"O Doamne, ce-mi umblă prin cap, se dezmetici ducele, ori poate înnebunesc ?..."

Făcu o sforțare, ca să-și adune gîndurile și continuă să se roage.

Dar globuri de cristal multicolore, asemenea unor sori de gheață străvezii, plutiră și se rotiră înaintea lui, auzi clincăt dulce și, acompaniat de el, glasul copilului de aur îngînînd sîcîitorul refren :

O, curînd, curînd, curînd
M-oi întoarce triumfînd —
Eu, ferice Veac de Aur...

După care totul pieri și se șterse.

Cînd se trezi, i se păru că au trecut abia două-trei minute, dar ieșind din capelă, își dădu seama, după lumina cenușie ce împînzea ferestrele troienite, că afară începea o dimineață de iarnă.

X

Se grăbi să se înapoieze în sălile Rocchettei. Aici domnea liniștea peste tot.

— A dat Domnul de s-a ușurat... rosti o femeie, apropiindu-se. Ducea în brațe un paner cu scutece.

— E în viață ? bîigui il Moro, pălind.

— Slavă Domnului ! Însă copilul s-a stins. Luminăția-sa e foarte slăbită. Dorește să vă vadă... Poftiți...

Il Moro intră în odaie și văzu între perini o fețișoară de copil cu uriașe pete negre în jurul ochilor duși în fundul capului, cu privirea împăienjenită, parcă, un chip ciudat de cunoscut și în același timp strein. Se apropie și se aplecă asupra lui.

— Trimite după Isabella... Repede ! rosti Beatrice în șoaptă.

La cîteva minute, după ce ducele dădu cuvenita poruncă, în iatac intră o femeie înaltă, zveltă, cu obrazul trist și sever. Era ducesa Isabella de Argon, văduva lui Gian Galeazzo. Cînd Isabella se apropie de muribundă, toată lumea, în afară de duhovnic și de il Moro, părăsi odaia. Dar și aceștia doi se traseră mai la o parte.

Un timp cele două femei vorbiră în șoaptă. Apoi Isabella o sărută pe Beatrice, rostind cuvinte de ultim bun rămas, înghenunche acoperindu-și obrazul cu palmele și începu să se roage.

Beatrice își chemă din nou soțul lîngă ea.

— Vico, iartă-mă. Nu plînge. Ține minte... voi fi întotdeauna cu tine... Știu că numai pe mine...

Nu sfîrși. Însă el înțelese: „numai pe mine m-ai iubit..."

Îl învălui cu o privire limpede, venind de undeva de foarte departe.

— Sărută-mă, îi șopti.

Il Moro îi atinse fruntea cu buzele. Ea vru să mai spună ceva, nu putu și doar suspină abia auzit:

— Pe gură.

Călugărul începu să citească rugăciunea din preceasul morții și cei apropiați se înapoiară în iatac.

În sărutu-i de adio ducele nu-și mai luă gura de pe gura ei, simțind cum buzele i se răcesc puțin cîte puțin, astfel că o dată cu acest din urmă sărut primi și ultima răsuflare a tovarășei sale de viață.

— S-a sfîrșit, constată Marliani.

Cei de față se închinară și înghenunchiară, în vreme ce il Moro se ridică încet. Obrazul său era imobil exprimînd nu durere, ci o cumplită, o supraomenească încordare. Respira des și greu, de parcă ar fi urcat muntele cu cele din urmă puteri. Și brusc, dădu din mîini, ciudat de nefiresc, strigă „Bice !" și se prăbuși peste trupul moartei.

Dintre toți cîți erau de față numai Leonardo își păstrase calmul. Ochii săi, care știau a pătrunde pînă-n străfunduri, îl urmăreau pe duce cu atenție.

În asemenea momente, curiozitatea artistului îl stăpînea de-a-ntregul. Urmărea ca pe o rarisimă și neobișnuită experiență, ca un nou fenomen al naturii de-o negrăită frumusețe, momentul cînd se așternea pe chipurile omenești sau se ivea în mișcările trupului expresia de adîncă suferință. Nici o cută, nici un tremur de mușchi nu scăpa privirilor sale reci și atotvăzătoare.

Și dorind să schițeze cît mai repede în carnetul său chipul lui il

Moro schimonosit de suferință, coborî în sălile de jos, pustii, ale castelului.

Aici mucurile lumînărilor tot mai fumegau picurînd ceară pe podele. Păşind într-una din săli, călcă peste arcul „amanților fideli" răsturnat şi zdrobit în picioare. În lumina rece a dimineții, alegoriile care-i slăviseră pe il Moro şi pe Beatrice, carul triumfal al lui Numa Pompilius, al lui August sau Traian, ca şi al Veacului de Aur i se părură jalnice şi lugubre.

Se apropie de căminul în care nu mai ardeau butuci şi, convingîndu-se că era singur, scoase din sîn carnetul, un creion şi începu să deseneze, cînd deodată observă în ungherul căminului pe băieţaşul care jucase rolul Veacului de Aur. Dormea chircit, ţeapăn de frig. Îşi cuprinsese cu braţele genunchii, cu capul sprijinit de ei. Ultima răsuflare a spuzei calde încă nu izbutea să-i încălzească trupul gol sub poleială.

Leonardo îi atinse uşurel umărul, dar copilul nu ridică fruntea, doar gemu surd, cu jale. Cînd meşterul îl luă în braţe, băieţaşul deschise ochii plini de spaimă, mari, sinilii ca viorelele.

— Vreau acasă ! Vreau acasă ! scînci el.

— Unde stai ? Cum te cheamă ? îl întrebă Leonardo.

— Lippi, răspunse băieţaşul. Vreau acasă ! Vreau acasă ! Aoleu, mi-e greaţă, mi-e frig...

Ochii i se închiseră din nou.

O, curînd, curînd, curînd
M-oi întoarce triumfînd, —
Eu, ferice Veac de Aur,
Căci il Moro e-al meu faur...

îngăima în delir.

Leonardo îşi scoase mantila de pe umeri şi, înfăşurînd copilul, îl aşeză într-un fotoliu. Se duse în tindă şi trezi anevoie slugile care,

profitînd de forfotă, se îmbătaseră. De la una din ele află că Lippi era fiul unui văduv bătrîn, brutar pe Broletto Nouvo, care în schimbul a douăzeci de scuzi îşi oferise copilul pentru reprezentaţia de glorificare, deşi oamenii cu inima miloasă îl preveniseră că băieţaşul poate să moară din pricina poleielii.

Căută şi-şi puse pelerina groasă de iarnă şi, înapoindu-se la Lippi, îl înfăşură cu grijă în şubă şi ieşi din castel. Avea intenţia să treacă pe la spiţer pentru a cumpăra leacurile necesare cu care să-l spele de poleială pe copil, după care să-l ducă acasă.

Îşi aminti însă curioasa expresie de disperare de pe faţa lui il Moro şi de desenul început.

„Nu-i nimic, n-am s-o uit. Mai cu seamă cutele acelea de deasupra sprîncenelor mult ridicate şi zîmbetul de pe buze, ciudat, luminos, ai zice de extaz. E acelaşi care face să se asemene marea suferinţă de pe chipurile omeneşti cu marea fericire — cele două universuri deosebite, care după mărturia lui Platon se despart la temelii şi se îngemănează în creştet."

Simţi trupul copilului scuturat de friguri.

„ Poftim, ăsta ni-i Veacul de Aur !" îşi spuse cu zîmbet trist.

— Biata mea păsăruică ! şopti cu nesfîrşită milă şi, înfăşurîndu-l mai bine, îl strînse la piept cu atîta dulce duioşie, încît copilul visă că-l alintă măicuţa lui moartă.

XI

Ducesa Beatrice muri marţi la orele şase dimineaţa, în 2 ianuarie 1497.

Mai bine de o zi şi-o noapte de veghe petrecu ducele lîngă trupul neînsufleţit al soţiei, refuzînd să dea ascultare consolărilor, refuzînd hrana. Apropiaţii săi se temeau că îşi va pierde minţile.

În dimineaţa zilei de joi, dorind să scrie Isabellei d'Este, sora

ducesei răposate, spre a-i anunța moartea Beatricei, ceru hîrtie și cerneală. Printre altele, spunea în scrisoare:

„Mai lesne ne-ar fi să murim noi înșine. Rogu-vă, nu trimiteți pe nimeni spre consolare, pentru a nu spori încă durerea noastră".

În aceeași zi, pe la amiază, cedînd rugăminților apropiaților săi, se învoi să primească puțină hrană, dar ca să se așeze la masă nici c-a vrut să audă: mîncă de pe scîndura goală ținută înaintea lui de Riccardetto.

La început grijile pentru înmormîntare le lăsă toate în seama lui Bartolomeo Calco, secretarul său principal. Dar cînd fu să stabilească ordinea procesiunii, ceea ce în afară de el nu știuse nimeni să facă, prinse interes puțin cîte puțin și se apucă de rînduit înmormînaterea cu dragostea cu care nu de mult organiza serbarea Veacului de Aur, de Anul nou. Se frămînta și își bătea capul cu orice amănunt, fixa exact greutatea lumînărilor de ceară roșie și galbenă, numărul de coți de brocart auriu, de catifea neagră și de culoarea cîrmîzului pentru acoperitoarele altarului, sau cîtă monedă măruntă ori mazăre și slănină era nevoie pentru a împărți sărăcimii, întru pomenirea răposatei. Și alegînd postavuri pentru hainele de doliu ale slugilor de la curte, nu pregetă să-l pipăie și să-l încerce la lumină, în dreptul ferestrei, pentru a se convinge de buna lui calitate. Comandă și pentru sine o mantie solemnă „de mare doliu", dintr-un postav grosolan, aspru la pipăit, care avea anume despicături, semănînd a haină sfîșiată într-o clipă de deznădejde.

Înmormîntarea avu loc vineri, seara tîrziu. În fruntea procesiunii călcau vajnic purtătorii de litiere, baltagiii, heralzii trîmbițînd din trîmbițe lungi de argint, cu stindarde de mătase negre atîrnînd de ele, toboșarii, ce băteau darabana unui marș funebru. Urmau cavalerii în zale, cu viziera coifului închisă, purtînd steaguri de mare doliu. Erau călări pe cai mascați cu ipingele de catifea neagră cusute cu cruci albe. Apoi veneau călugării tuturor

mănăstirilor, în frunte cu canonicul Milanului, cu făclii de o oca aprinse în mîini, arhiepiscopul Milanului cu tot clerul. Il Moro păşea în urma uriaşului car cu catafalcul din brocart argintiu şi patru îngeri de argint ţinînd coroana ducală, însoţit de fratele său, cardinalul Ascanio. Veneau apoi solii măriei-sale cezarul, ai Spaniei, Neapolului, Veneţiei, Florenţei. După ei, membrii Consiliului Secret, curteni, doctori şi magistri ai Universităţii din Pavia, negustorii de vază, aleşi pe sprînceană cîte doisprezece din partea fiecărei Porţi a Milanului şi o nesfîrşită mulţime de popor.

Procesiunea era peste măsură de lungă: în timp ce capul urca-n pridvorul bisericii Santa Maria delle Grazie, coada nu ieşise încă pe porţile cetăţii.

La vreo cîteva zile după aceea, ducele împodobi mormîntul pruncului Leone, născut mort, cu o inscripţie de mare frumuseţe, compusă de el însuşi, în italieneşte. I-o tradusese în latină Mèrula.

„Copil fără noroc, am murit înainte de-a vedea lumina zilei, şi mai nefericit prin faptul că, murind, i-am răpit mamei mele viaţa, iar tatălui — soţia. Hărăzit unui destin atît de crunt, îmi găsesc bucuria în a şti că m-au adus pe lume unşii Domnului, Ludovicus şi Beatrix, ducii Mediolani. Anul de graţie 1497, ziua a doua a lui ghenar."

Il Moro admiră îndelung inscripţia săpată în aur pe lespedea de marmoră neagră deasupra micului cavou de la Santa Maria delle Grazie, alături de locul unde odihnea Beatrice. Împărtăşea încîntarea naivă a pietrarului, care, terminînd lucrul, se dăduse cu un pas înapoi şi privise de la distanţă, cu capul aplecat într-o parte, închizînd un ochi, ca să plesnească apoi din limbă de plăcere.

— Bibelou, nu mormînt !

Dimineaţa era însorită şi geroasă. Pe acoperişuri zăpada scînteia azvîrlind puzderie de nestemate în seninul cerului albastru. Văzduhul de cleştar mirosea proaspăt a lăcrimioare, căci aceasta e mireasma dulce a zăpezii.

Şi din lumina acestei dimineţi, scînteind de ger şi soare, intră Leonardo, ca într-un cavou, în odaia îmbrăcată în tafta îndoliată, zăpuşitoare şi neagră din pricina obloanelor închise, luminată doar de făclii sepulcrale. Cîteva zile după înmormîntare ducele nu părăsi de loc sumbra chilie.

Stătură de vorbă despre *Cina cea de taină* care trebuia să acopere de glorie locul unde-şi găsise Beatrice veşnica odihnire şi împăcare, căci aceasta era dorinţa ducelui.

— Am auzit, Leonardo, c-ai fi luat în grija dumitale pe băieţaşul care jucase rolul Veacului de Aur la serbarea aceea fatală. Cum stă cu sănătatea ? se interesă ducele.

— A murit, alteţă. Chiar în ziua înmormîntării luminăţiei-sale.

— A murit ! se miră şi parcă se bucură il Moro. A murit... Ce bizar...

Şi plecîndu-şi fruntea, oftă din greu.

— Da, da... îngăimă, îmbrăţişîndu-l pe Leonardo. Aşa trebuia să se întîmple ! A murit Veacul de Aur. Odată cu dragostea mea ! L-am îngropat împreună cu Beatrice, n-a putut şi nici n-a vrut să-i supravieţuiască ! Ce coincidenţă fatală, nu-i aşa, dragul meu ? Ce sublimă alegorie !

XII

Un an întreg se ţinu mare doliu. Ducele nu-şi mai dezbrăca mantaua neagră cu despicături făcute anume şi nu se aşeza la masă. Mînca de pe o scîndură ţinută înaintea lui de curteni.

„De la moartea ducesei, scria în rapoartele sale Marino Sanudo, solul Veneţiei, il Moro e plin de evlavie, nu lipseşte de la nici o slujbă bisericească, ţine posturile, trăieşte în castitate — cel puţin aşa susţine — şi nu uită de frica de Dumnezeu în gîndurile sale."

În timpul zilei, cît era de prins cu treburile statului, îşi mai uita

de pierderea suferită, cu toate că Beatrice îi lipsea și în ocupații. În schimb noaptea dorul îl rodea ca un vierme. De multe ori o vedea în vis sub înfățișarea fetiței de șaisprezece ani, vîrsta la care se măritase, o școlăriță îndărătnică pusă pe strengării, zveltă ca un adolescent și nespus de sălbatică — pentru a nu asista la primirile fastuoase, se ascundea prin dulapuri — și atît de feciorelnică, încît timp de trei luni după nuntă se mai apăra de atacurile lui amoroase, ca amazoanele, cu dinții și cu ghearele.

Cinci zile înainte de a se împlini anul o visă către dimineață exact așa cum o văzuse în timpul unui pescuit la Cusnago, pe malul heleșteului mare și liniștit. Era domeniul pe care-l îndrăgea cel mai mult. Pescuitul fusese cu noroc, gălețile erau pline de pește. Și ea născocise un joc: cu mînecile suflecate, lua din năvod peștii în palmele făcute căuș și-i arunca în apă, rîzînd și bucurîndu-se de bucuria prizonierilor eliberați și de jocul fulgerat al solzilor lucind în unda străvezie. Plăticile, băbuștile, bibanii lunecoși se zbăteau în mîinile ei goale, stropii scînteiau în soare ca diamantele, la fel ca ochii săi și ca obrajii aprinși de fetiță.

Cînd se sculă din somn, perna era udă de lacrimi.

Dimineața se duse la mănăstirea Santa Maria delle Grazie, să se roage la mormîntul soției, apoi luă masa cu priorul, discutînd despre imaculata concepțiune, teza care îi pasiona pe atunci pe teologi. Și la lăsatul serii se duse direct de la mănăstire la monna Lucrezia.

Nu-și părăsise amantele, cu tot dorul nemîngîiat după soție și așa-zisa „frică de Dumnezeu". Dimportrivă, se legase și mai mult de ele. În ultima vreme madonna Lucrezia și contesina se împrieteniseră. Cu toate că își cîștigase de la o vreme faima de „savanta contesă" și „o nouă Sapho", Cecilia se dovedea o femeie nepervertită și de suflet, poate nițeluș cam exaltată. O dată cu moartea Beatricei i se ivea prilejul uneia din mult visatele jertfe de iubire despre care citise în romanele cavalerești. Hotărî, așadar,

pentru a-l consola pe duce, să-şi unească dragostea cu cea a tinerei rivale. La început Lucrezia fugise de ea şi fu geloasă, dar „savanta contesă" o dezarmă cu mărinimia ei şi, vrînd-nevrînd, Lucrezia a trebuit să se lase în voia straniei prietenii.

Iar cînd Lucrezia născu în vara anului 1497 un fiu de la il Moro, contesina îşi exprimă dorinţa a-i fi naşă. Se apucă să-l dădăcească pe copil cu o dragoste puţin exagerată— că doar avea şi ea copii de la duce — zicîndu-i nepoţel. Astfel se împlini visul de totdeauna al lui il Moro, ca amantele sale să fie prietene între ele. Şi cu acest prilej comandă poetului curţii un sonet în care Cecilia şi Lucrezia erau comparate cu zorile dimineţii şi amurgul serii, în vreme ce nemîngîiatul văduv era noaptea cea neagră, veşnic departe de luminosul soare, adică Beatrice.

Cînd intră în iatacul de la Palazzo Crivelli, familiar şi primitor, le găsi pe amîndouă şezînd în faţa căminului. La fel ca toate doamnele de la curte, purtau straie de doliu.

— Cum o duceţi cu sănătatea, alteţă ? i se adresă „amurgul serii", recte Cecilia, căci, deşi tot frumoasă, cu pielea ei de un alb mat, părul roşu ca focul şi ochii de un verde gingaş limpezi ca lacurile de munte, nu semăna „zorilor dimineţii".

De la o vreme, ducele îşi făcuse un obicei din a se văita de sănătate. În seara aceea nu se simţea nici mai bine şi nici mai rău ca totdeauna. Cu toate astea îşi luă numaidecît un aer galeş şi suspină din străfunduri.

— Judecă şi dumneata, madonna, spuse el, cum aş putea-o duce ! Nu mi-i gîndul decît la mormînt, cum să mă culc mai repede într-însul alături de porumbiţa mea dragă...

— Vai de mine, nu vorbi aşa, alteţă ! E mare păcat, se îngrozi Cecilia. Se poate ? Dacă v-ar auzi madonna Beatrice ?... Orice nenorocire e de la Dumnezeu şi trebuie s-o primim cu recunoştinţă...

— Firește, nu cîrtesc, se învoi il Moro. M-a ferit Sfîntul. Ştiu că

Domnul Dumnezeu are mai multă grijă de noi, decît noi înşine. Fericiţi cei ce plîng, căci a lor este mîngîierea...

Şi strîngînd cu tandreţe mîinile ambelor amante, ducele ridică ochii spre ceruri.

— Să vă răsplătească Dumnezeu, dragele mele, că nu l-aţi dat uitării pe nefericitul văduv !

Tamponînd ochii cu batista, vărî mîna în buzunarul hainei de doliu şi scoase două hârtii. Una din ele era dania către mănăstirea Santa Maria delle Grazie de la Pavia, aducîndu-i întinsele pămînturi ale vilei Sforzesca de la Vigevano.

— Mi se părea, alteţă, că ţineţi mult la aceste pămînturi ! se uită uimită contesina.

— Pămînturi ! zîmbi amar il Moro. Vai mie, madonna, m-am dezgustat de pămînt. Şi apoi, cît pămînt îi trebuie omului...

Văzînd că vrea să aducă vorba iarăşi despre moarte, contesina îi pecetlui buzele cu mîna trandafirie.

— Dar ce-i hîrtia cealaltă ? îl întrebă ea curioasă.

Şi luminat la faţă, cu zîmbetul de altădată, vesel şi posnaş, jucîndu-i pe buze, ducele le citi şi celălalt hrisov. Era o altă danie cu înşiruirea de pămînturi, lunci, crînguri, sate, terenuri de vînătoare, pescării, acareturi şi altele pe care ducele i le dăruia Lucreziei Crivelli şi fiului său natural Gian Paolo. Se pomenea aici şi vila Cusnago mult îndrăgită de Beatrice pentru pescăriile sale.

Ultimele cuvinte ale hrisovului le citi il Moro cu voce tremurătoare de emoţie:

„Şi-n încîntatele legături ale dragostei, femeia aceasta ne-a dovedit o nespus de rară şi desăvîrşită credinţă, dînd la iveală sentimente sublime, aşa încît ades în plăcutele întîlniri cu ea am gustat o nemăsurată dulceaţă, dăruindu-ne şi o mare uşurare întru grijile noastre."

— Ai văzut, surioară ? bătu Cecilia fericită din palme. Nu-ţi

spuneam că are o inimă de aur ? Acum micul meu nepoțel Paolo e cel mai bogat moștenitor al Milanului. Și alergă s-o strîngă la piept pe prietena ei, cu lacrimi de duioșie maternă.

— În ce dată sîntem astăzi ? întrebă il Moro.

— Douăzeci și opt decembrie, alteță ! răspunse Cecilia.

— În douăzeci și opt !... repetă ducele pe gînduri.

Exact ziua și ora la care cu un an înainte răposata ducesă, venind la Palzzo Crivelli, fusese cît pe ce să-l surprindă pe soțul ei cu amanta.

Își roti ochii prin încăpere. Totul era ca atunci: odaia la fel de luminoasă și primitoare, și vîntul iernii hăulea ca în seara aceea în coș, și flăcările vesele se învîlvorau în cămin, iar deasupra dănțuiau, tot ca atunci, șirul de amorași de lut, jucîndu-se cu uneltele de tortură ale patimilor Domnului. Și aceeași carafă cu muchii, plină de Balnea Aponitană, stătea pe măsuța rotundă, sub învelitoarea-i de postav verde și alături aceleași note și aceeași mandolină. Ușile erau și ele tot așa deschise către dormitor și de acolo spre odaia de *guardarobe*, unde se zărea dulapul în care ducele se ascunsese de soția lui. Ce n-ar fi dat acum, în clipa asta, să audă iarăși la ușa de jos bătaia ciocănelului trezindu-i spaima, să năvălească iarăși slujnica, strigînd: „Madonna Beatrice", și numai o clipă, o singură clipă să mai stea tremurînd în dulapul de haine, ca un hoț prins asupra faptei, auzind ca prin vis glasul amenințător al copilei sale iubite. Dar vai, n-avea să-l mai audă niciodată, în vecii vecilor !

Il Moro își plecă fruntea în piept și lacrimi îmbelșugate curseră pe obraji săi.

— O, Doamne ! Îl vezi ? iar plînge ! se prinse a se frămînta contesina Cecilia. Dar du-te, du-te odată și-l mîngîie. Sărută-l și împacă-l ! Cum de nu ți-e rușine !

Și ușurel o împinse pe rivală în brațele amantului său.

Lucrezia încerca de multă vreme față de nefireasca prietenie cu

contesa ceva asemănător cu greața, ca de la un parfum dulceag. Îi venea să se ridice și să iasă. Își lăsă ochii în jos, împurpurată de jenă. Totuși a trebuit să-l prindă pe duce de mînă.

Și il Moro îi zîmbi printre lacrimi, ducîndu-i mîna la inimă.

Iar Cecilia, cu mandolina în mînă, luîndu-și poziția în care cu doisprezece ani mai înainte o zugrăvea Leonardo în frumosul portret al unei„noi Sapho", începu să fredoneze cîntul lui Petrarca despre vedenia celestă a Laurei:

Levommi il mio pensier in parte ov'era
Quella ch'io cerco e non ritrovo in terra.
Gîndu-mi trimit spre sălașul acelei
Ce pe pămînt o cătam în zadar,
În crugu-al treilea al sfintelor ceruri
Purta cu sfială sublimul ei har.
„O, vino, o, vino, și mîna-mi întinse,
Fi-vei cu mine cît zilele curg,
Vrajba ce-odată-am purtat-o, se stinse,
Stins-a și viața-mi nainte de-amurg..."

Ducele scoase batista și, întipărindu-și pe față o expresie visătoare, dădu ochii peste cap. Apoi, suspinînd a plîns, îngăimă o dată și încă o dată ultimul stih, întinzînd brațele apre o vedenie ce trece nevăzută în zbor.

Stins-a și viața-mi nainte de-amurg...

— Porumbița mea!... Da, da, înainte de amurg! Uneori, madonnelor, mi se pare că ne privește din ceruri și ne binecuvîntează pe toți trei... O, Bice, Bice!...

Și hohotind de plîns, se lăsă agale pe umărul Lucreziei, cuprinzîndu-i în același timp mijlocul. Vru s-o apropie, dar Lucrezia se împotrivi: îi era rușine.

Observînd acestea cu ochiul său de-o agerime maternă, Cecilia

se scula arătîndu-l cu un gest pe il Moro ca o soră care-i încredinţează prietenei pe fratele grav bolnav, ieşi pe vîrfuri, dar nu în dormitor, ci în iatacul din direcţia opusă şi încuie uşa după ea. „Amurgul serii" nu era geloasă pe „zorile dimineţii". Ştia din bogata-i experienţă că-i va veni şi ei rîndul şi, după pletele negre, acelea roşii ca focul or să-i pară ducelui mai atrăgătoare.

Il Moro, observînd c-au rămas singuri, o cuprinse cu braţ puternic, aproape brutal şi o urcă pe genunchii săi. Lacrimile după soţia răposată încă nu i se uscaseră pe gene, iar pe buzele-i subţiri şi arcuite rătăcea un zîmbet lasciv.

— Parc-ai fi călugăriţă — toată în negru ! rîdea acoperindu-i gîtul cu săruturi. Şi rochiţa, uite cît de modestă, dar cît de bine îţi vine ! Oare din pricina negrului pare gîtişorul acesta atît de alb ?...

Jucîndu-se, îi descheia nasturii de agată de pe piept şi deodată sclipi goliciunea, şi mai orbitoare printre cutele straiului de doliu. Lucrezia doar îşi acoperi obrazul cu palmele.

În vreme ce deasupra căminului, în care flăcările se învîlvorau vesele, amoraşii goi modelaţi în lut de Caradosso, sau poate îngerii, îşi urmau fără istov dănţuiala, jucîndu-se cu ciocanul, piroanele, cleştele şi sulița, unelte de tortură ale patimilor Domnului. Şi luminaţi de reflexele trandafirii ale focului, ai fi zis că-şi fac şmechereşte semne cu ochiul şi şoşotesc în taină, privindu-i pe ducele il Moro şi pe madonna Lucrezia de după lăstarul de viţă al lui Bacchus şi obrăjorii lor dolofani sînt gata să plesnească de rîs.

Iar de undeva de la capătul odăilor se auzeau suspinele voluptuoase ale mandolei şi glasul contesinei Cecilia care cînta:

Ivi fra lor, cbe il terzo cerchio serra,
La rividi, piu bella e meno altera.

În crugu-al treilea al sfintelor ceruri
Purta cu sfială sublimul ei har...

Şi zeii vechimii, micii amoraşi, se prăpădeau de rîs ascultînd stihurile lui Petrarca şi cîntecul iubirii celei noi şi celeste.

C a r t e a a n o u a

CEL DE-AL DOILEA EU

I

– După cum vezi, aici în Oceanul Indian, ceva mai la apus de insula Taproban, este pe hartă o inscripţie : *monştrii marini – zişi sirenele.* Îmi spunea Cristofor Columb că tare s-a mai mirat cînd, ajuns acolo, n-a găsit nici urmă de sirenă... De ce zîmbeşti, messere ?

– A, n-are importanţă... Continuă, Guido, te ascult.

– Las'că ştiu, fără să-mi spui, messere ! Socoţi că ele nu există. Atunci ce-ai să mai zici de schiapode, cele care se adăpostesc de soare sub propria lor talpă, ca şi cum ar fi umbrelă ? Sau despre pigmeii cu urechile atît de mari, încît, culcîndu-se, una o aştern dedesupt, cu alta se învelesc ? Sau despre copacul care în loc de fructe face ouă şi din ele ies pui cu puf galben, asemănători cu bobocii de raţă ? Carnea lor are gust de peşte, încît poate fi consumată şi în zilele de post. Sau despre insula pe care corăbierii, debarcînd, aprinseseră un foc, făcuseră de mîncare şi abia după aceea îşi dădură seama că insula nu era insulă, ci o balenă. Povestea mi-a spus-o la Lisabona un marinar bătrîn care nu pusese strop în gură. S-a jurat pe trupul şi pe sîngele Domnului că-i adevărul curat...

Trecuseră mai bine de cinci ani de la descoperirea Lumii Noi. Era în Săptămîna Patimilor, la şase aprilie anul de graţie 1498. Convorbirea avea loc la Florenţa, pe strada Blănarilor, nu departe de Mercato Vecchio. Odaia în care ea avea loc era situată deasupra depozitelor lui Pompeo Berardi, o casă de comerţ de vază, avînd prăvălii şi la Sevilla, care construia corăbiile ce navigau spre

pămînturile abia descoperite de Columb. Messer Guido Berardi, nepotul acestui Pompeo, îndrăgise de mic copil cu toată pasiunea orice avea legătură cu navigaţia pe mare. Avusese intenţia fermă să participe la călătoria lui Vasco da Gama, cînd pe neaşteptate se îmbolnăvi de o boală cumplită, abia ivită pe-atunci, căreia italienii îi ziceau boala franţuzească, francezii – italienească, leşii – nemţească, moscoviţii – leşească, iar turcii – ghiaurească. Zadarnic umblase pe la toţi doctorii, atîrnase priapi de ceară la toate icoanele făcătoare de minuni. Dar, aşa paralizat cum era şi pe veci condamnat la nemişcare, Guido îşi păstra vioiciunea minţii şi, ascultînd istorisirile marinarilor, petrecea nopţi în şir în faţa cărţilor şi a hărţilor, străbătea în visele sale oceanele şi descoperea pămînturi noi.

Din pricina feluritelor unelte marinăreşti, cum erau cercuri de aramă reprezentînd ecuatorul, cadrane, sextante, astrolabe, compasuri, hărţi ale constelaţiilor, odaia sa părea o cabină de corabie. Prin uşile deschise spre balcon, de fapt o loggie florentină, se zărea cerul siniliu al înserării de aprilie. De jos, din magazii, venea balsam de mirodenii aduse de peste mări – piper indian, scorţişoară, cuişoare şi ghimbir.

– Asta-i, messer Leonardo! încheie Guido frecîndu-şi cu palma, pe sub pledul ce le înfăşura, picioarele bolnave. Nu în zadar se spune: credinţa mişcă munţii din loc. Să se fi îndoit Columb, ca dumneata, n-ar fi realizat nimic. Şi trebuie să recunoşti că merită să încărunţeşti la numai treizeci de ani, din pricina unor chinuri fără egal, ca să descoperi locul unde se află paradisul pămîntesc, nu-i aşa?

– Paradisul? se minună Leonardo. Ce înţelegi prin asta, Guido?

– Vreţi să spuneţi că n-aţi auzit nici despre asta? Se poate să nu fi aflat despre observaţiile asupra stelei polare, făcute de către

messer Columb pe cînd se afla lîngă Insulele Azore şi care au slujit drept dovadă că pămîntul nu e nici sferă, nici ca un măr, cum s-a crezut pînă acum, ci are forma unei pere cu moţ, sau cu o umflătură la un capăt, asemenea mamelonului de pe sînul femeii ? Şi chiar pe acest mamelon care-i un munte atît de înalt, încît se sprijină cu creştetul de sferele cereşti ale lunii, se găseşte Paradisul...

– Dar bine, Guido, asta contrazice întru totul afirmaţiile ştiinţei...

– Ştiinţă ! exclamă cu dispreţ interlocutorul. Dar oare ştii, messere, ce spune Columb despre ştiinţă ? Îţi voi cita propriile-i cuvinte din cartea intitulată *„Libro de las profecias"* „Cartea cu preziceri". Mi-au fost de ajutor în tot ce-am făcut nu matematicile şi nici hărţile geografilor sau argumentele înţelepte, ci numai profeţia lui Isaia despre cerul cel nou şi pămîntul cel nou.

Rămase apoi tăcut. Începeau obişnuitele dureri în articulaţii. Şi la rugămintea stăpînului casei, Leonardo strigă slugile, care îl duseră sus în dormitor pe bolnav.

Rămas singur, artistul se apucă să verifice calculele matematice ale lui Columb din studiul asupra evoluţiei stelei polare, făcut pe cînd se afla lîngă Insulele Azore. Găsi în ele greşeli atît de grosolane, că nu-i venea să creadă.

– Cîtă ignoranţă ! se miră Leonardo. S-ar zice că, orbecăind prin întuneric, omul acesta a dat din greşeală peste Lumea Nouă, şi, ca un orb, nu vede şi nu ştie ce a descoperit: cînd spune că e China, cînd că e Ofirul lui Solomon sau paradisul. Şi are să moară fără s-o afle.

Reciti *Epistola lui Cristofor Columb, căruia veacul nostru multe îi datorează, despre insulele din Indii, mai sus de Gange, de curînd descoperite,* prima lui scrisoare din 29 aprilie 1493, în care Columb vestea Europei descoperirea sa.

Toată noaptea Leonardo stătu aplecat asupra calculelor şi

hărţilor. Din cînd în cînd ieşea în loggia deschisă, privea spre stele şi, gîndindu-se la prorocul Noului Pămînt şi al Noului Cer, compara fără voie destinul său cu al acestui straniu visător cu minte şi inimă de copil :

„Cît de puţin ştia şi cît de mult a făcut ! Pe cînd eu, cu toate cunoştinţele mele, zac în nemişcare la fel ca acest paralitic, Berardi. Toată viaţa mi-am dorit să cunosc lumi necunoscute, şi totuşi n-am făcut un pas spre ele. Credinţă, spun ei. Dar oare credinţa desăvîrşită şi ştiinţa desăvîrşită nu sînt una şi aceeaşi ? Oare ochii mei nu văd mai departe decît cei ai lui Columb, prorocul acesta orb ?... Sau poate aşa va fi fiind scris omului: cel văzător să ştie şi cel orb să făptuiască ?"

II

Nu băgă de seamă cînd trecu noaptea. Stelele se stinseră, o lumină trandafirie inundă creştetele acoperişurilor de ţiglă şi schelăria sprijinitoare a zidurilor de cărămidă de la casele dărăpănate. Foşnet de paşi şi lărmuiala mulţimii răsunau în stradă.

Se auzi o bătaie la uşă şi, deschizînd-o Leonardo se pomeni cu Giovanni. Venea să-i amintească învăţătorului că în ziua aceea – era Sîmbăta Floriilor – fusese fixată „proba focului".

– Cum ai spus, cum ? întrebă Leonardo.

– Fra Domenico va intra în foc în locul fratelui Girolamo Savonarola, iar fra Giuliano Rondineli în locul duşmanilor lui. Şi acela care va rămîne nevătămat va dovedi vrăjmaşului dreptatea sa înaintea lui Dumnezeu, îi lămuri Beltraffio.

– Dacă-i aşa... du-te, Giovanni... Îţi doresc să ai parte de o privelişte care să-ţi merite curiozitatea.

– Cum, dumneata nu mergi ?

– Sînt ocupat, nu vezi ?

Învățăcelul vru să-și ia rămas bun, dar, făcînd o sforțare, mai adăstă.

– Venind încoace, l-am întîlnit pe messer Paolo Somenzi, care a făgăduit să treacă să ne ia, spre a ne găsi locuri bune, de unde să putem vedea tot. Ce păcat, meștere, că n-ai timp să mergi. Și eu care mi-nchipuiam... Știi ceva ? Proba e fixată pentru amiază. Dacă ți-ai termina treaba pînă atunci ? Am putea să mai apucăm...

– Dorești atît de mult să văd și eu minunea ? zîmbi Leonardo.

Giovanni își plecă doar ochii a sfială.

– Bine, fie, merg. Ca să-ți fac pe plac !

. La ora hotărîtă, Beltraffio se întoarse însoțit de Paolo Somenzi, mai-marele spionilor lui il Moro, un bărbat iute și neastîmpărat, de parcă avea argint-viu în vine. Paolo era un înverșunat dușman al lui Savonarola.

– Ce-aud, messer Leonardo ? Să fie adevărat că nu vreți să ne însoțiți ? vorbi el cu glas pițigăiat, neplăcut auzului, făcînd strîmbături și schime de clovn. Se poate ? ! Tocmai dumneavoastră, iubitor al științelor naturale, să nu asistați la o asemenea experiență de fizică ?

– Crezi că le vor da voie să intre în foc ? se îndoi Leonardo.

– Cum să vă spun... Dacă lucrurile vor ajunge pînă acolo, desigur fra Domenico n-o să pregete. Și parcă numai el ? Două mii și cinci sute de cetățeni, bogați și săraci, cărturari și ignoranți, femei și copii s-au înscris ieri la San Marco, dornici a lua parte la probă. O aiureală, Doamne iartă-mă, că te apucă amețeala. Se întreabă pînă și filozofii noștri, libercugetătorii, și nu fără oarecare teamă: dar dacă unul din călugări n-o vrea să ardă, și pace ? Ce te faci atunci, ai ? Imaginați-vă, messere, numai mutrele preacuvioșilor „plîngăreți" cînd or să ardă amîndoi !

– Nu se poate ca Savonarola să creadă... rosti Leonardo pe gînduri, ca pentru sine.

– Asta cam aşa-i, se învoi şi Somenzi. Nu se poate să creadă pînă la capăt. Ar da el înapoi cu dragă inimă, dar parcă se mai poate ? A stîrnit gloata şi nu mai are ce face acum. Vor să vadă minunea şi nimic mai mult ! Căci şi aici, messere, e tot matematică la fel de precisă ca şi cea a dumneavoastră – dacă există Dumnezeu, ce-l costă să făptuiască o minune ? Aşa fel ca la rugile drept-credincioşilor doi ori doi să facă cinci, nu patru, asta spre ocara liber-cugetătorilor ca dumneata şi ca mine.

– Nu mergem ? E timpul, spuse Leonardo aruncîndu-i lui Paolo o privire de făţiş dispreţ.

– Cum să nu ! Mergem ! O vorbă să mai spun, se agita acesta. Maşinăria cine credeţi că a născocit-o ? Eu ! De aceea vreau, messer Leonardo, s-o preţuiţi dumneavoastră, căci cine altul ar putea s-o facă ?...

– De ce tocmai eu ? rosti artistul cu silă.

– Parcă n-aţi pricepe ! Vedeţi şi dumneavoastră, sînt om cu sufletul deschis, ce gîndesc aia spun. Şi într-o măsură oarecare filozof. Ştiu câte parale fac născocirile cu care ne tot bagă în sperieţi călugării. Aşa încît, noi doi, messer Leonardo, sîntem complici în treaba asta. Iacătă de ce spun că avem motive să ne bucurăm. Trăiască raţiunea, trăiască ştiinţa ! Căci fie că există Dumnezeu, fie că nu, doi ori doi fac tot patru !

Ieşiră tustrei alăturîndu-se mulţimii care umplea străzile. Pe toate chipurile se vedea curiozitatea şi o sărbătorească aşteptare pe care Leonardo le desluşi şi pe faţa lui Giovanni.

Pe uliţa Ciorăparilor, în faţa bisericii Orsanmichele, acolo unde într-o nişă se înalţă bronzul lui Andrea Verrocchio, apostolul Toma punînd degetul pe rana lui Isus, înghesuiala era şi mai mare. Unii silabiseau cu glas tare cele opt teze aşternute cu frumoase litere mari şi roşii afişate pe zid, al căror adevăr trebuia confirmat sau infirmat de proba focului, alţii le ascultau şi le tălmăceau.

Iată care erau acele teze:

I Biserica Domnului se va înnoi.

II Dumnezeu o va osîndi.

III Dumnezeu o va înnoi.

IV După osîndă, Florența însăși se va înnoi și se va înălța deasupra tuturor popoarelor.

V Necredincioșii se vor întoarce la credință.

VI Toate acestea se vor împlini fără zăbavă.

VII Nu este îndreptățită înlăturarea lui Savonarola din sînul bisericii de către papa Alexandru al VI-lea.

VIII Cei ce o resping nu păcătuiesc.

Purtați de mulțime, cei trei se pomeniră și ei acolo și neputîndu-se mișca nici încolo, nici înapoi, ascultau sporăvăiala din jur.

– Așa o fi, fraților, dar parcă tot mă trec fiorii, spunea un meseriaș bătrîn. Nu cumva să iasă cu păcat !

– Ce tot îndrugi, Filippo ? se împotrivi o tînără calfă cu un zîmbet fălos pe buze. De unde și pînă unde ? Nu poate fi păcat...

– Orice-ai spune, prietene, da-i ispitire, stăruia într-ale sale Filippo. Cerem o minune, dar oare sîntem demni de ea ? Doar scrie în scripturi: „Nu-l ispiti pre Domnul Dumnezeul tău !"

– Taci, bătrîne. De ce cobești ? Cine are credință cît bobul de mușțar și porunci-va muntelui să se mute, cuvîntul îi va fi împlinit. Nu se poate ca Domnul Dumnezeu să nu făptuiască minunea, dacă alde noi credem cu adevărat !

– Nu se poate să n-o făptuiască ! Nu se poate să n-o făptuiască ! Nu se poate să n-o făptuiască ! i se alăturară alte glasuri din mulțime.

– Dar ia spuneți, fraților, cine o să intre întîi și-ntîi în foc, fra Domenico sau fra Girolamo ?

– Amîndoi odată.

– Ba nu, fra Girolamo se va ruga, de intrat în foc, nu intră.

– Cum se poate ? Cine dacă nu dînsul ? Întîi Domenico, apoi şi Girolamo, iar după dînşii ne învrednicim şi noi ăştia toţi care ne-am înscris pe listă la mănăstirea San Marco.

– Oare-i adevărat ce se spune, că pater Girolamo are să învieze un mort ?

– Adevărat, cum nu ! Întîi va face minunea focului, iar după aceea a învierii din morţi. Citii cu ochii mei scrisoarea lui către papă. Numească, zice, un potrivnic. Ambii vor sta pe marginea gropii spunînd pe rînd: scoală ! Şi cel la a cui poruncă mortul se va scula din groapă va fi proroc, iar celălalt un mincinos.

– Văleu, ce-are să mai fie, fraţilor ! Credeţi şi-l veţi vedea pe fiul omului întrupat păşind pe crestele norilor ! Da ce minuni, cum n-au fost nici în vechime !

– Amin !Amin ! se auzea din mulţime şi chipurile păleau, ochii prindeau a scăpăra cu scăpărări de nebunie.

Deodată mulţimea se puse în mişcare şi-i purtă şi pe ei mai departe. Aruncînd o ultimă privire statuii lui Verrocchio, Giovanni crezu că descoperă în părerea de zîmbet ce plutea pe chipul lui Toma Necredinciosul punînd degetul pe rana lui Isus surîsul acela şăgalnic, dulce, pătruns de curiozitatea ce nu cunoaşte teama, de o mare asemănare cu zîmbetul lui Leonardo.

III

Prin preajma pieţei Signoriei, nimeriră într-o înghesuială atît de cumplită, încît Paolo a trebuit să ceară sprijinul străjilor din garda călare a oraşului, care să-i conducă pînă la Ringhiera, podiumul de piatră din faţa turnului, unde fuseseră rezervate locuri pentru soli şi cetăţenii de vază ai oraşului.

Niciodată parcă nu mai văzuse Giovanni o asemenea mare de

capete. Nu gemea numai piața de lume, dar și loggiile, turnurile, ferestrele, acoperișurile, toate erau pline pînă la refuz. Oamenii se încăierau pentru locuri, atîrnau ciorchine la înălțimi amețitoare agățați de grilajele și cornișele caselor, de suporturile de făclii înfipte în zid, de-ai fi zis că zboară. Unul căzu și muri pe loc.

Ulițele erau barate toate de rohatci, lanțuri, în afară de trei, păzite de străjile orașului, care lăsau să treacă numai bărbații în toată firea, unul cîte unul și numai neînarmați.

Arătînd către rug, Paolo explică însoțitorilor felul cum construise „mașinăria". De la picioarele Ringhierei, unde trona *Marzocco*, statuia heraldicului leu de bronz ce apărea pe stema orașului, și pînă la porticul acoperit cu țiglă, zis și Porticul Pisanilor, fusese pregătit un rug lung și îngust, avînd ca loc de trecere pentru cei supuși încercării, între cele două ziduri de lemne unse cu catran și presărate cu pulbere, o cărăruie de lut pietruită și presărată cu nisip.

Deodată apărură franciscanii, adversarii lui Savonarola, venind din strada Vecherecchia, apoi tot de acolo se iviră și dominicanii. Procesiunea lor o încheia fra Girolamo într-o sutană de mătase albă, în mînă cu potirul cu sfintele daruri strălucind ca soarele, urmat de fra Domenico, înfășurat într-o mantie de catifea roșie ca focul.

„Lăudați-l pre Domnul, cîntau dominicanii, slăviți mărirea lui asupra lui Israel și puterea lui în ceruri. Cutremurător ești tu, Doamne, în sfînta sfintelor tale."

Și alăturîndu-se monahilor, mulțimea răspunse cu un glas de tunet:

– Osana ! Osana ! Binecuvîntat fie cel ce vine în numele Domnului !

Adversarii lui Girolamo ocupară jumătate din Logia dell'Orcagna, vecină cu turnul, ucenicii săi, pe cealaltă, despărțită pentru acest prilej cu un parmalîc de scînduri.

Totul era gata, nu rămînea decît să fie aprins rugul şi cei hotărîţi, în sfîrşit, să păşească într-însul.

De fiecare dată cînd din Palazzo Vecchio ieşeau consulii, organizatorii probei, mulţimea amuţea cuprinsă de fiori. Înfiorarea însă nu dura prea mult şi după ce aceştia se sfătuiau în şoapte cu fra Domenico, se înapoiau în palat. Cît despre fra Giuliano Rondinelli, acela dispăruse de-a binelea.

Nedumerirea şi încordarea ajunseseră insuportabile. Unii se ridicau pe vîrfuri şi întindeau gîturile să vadă mai bine, alţii, prefirînd şirul de mătănii şi făcînd cruci mărunte, repetau cu candoare, rugîndu-se ca în copilărie: „Doamne, fă o minune, fă o minune, fă o minune !"

Nemişcat şi zăpuşitor era văzduhul. Tunetele depărtate care răsunaseră încă de dimineaţă se apropiau din ce în ce. Soarele dogorea.

Deodată cîţiva cetăţeni de vază ai oraşului, membri în Consiliu, în odăjdii lungi din postav roşu-închis ce semănau a togi romane, păşiră pe Ringhiera, ivindu-se din Palazzo Vecchio.

– Signori ! Signori ! prinse a molfăi cu neastîmpăr un bătrînel cu ochelari rotunzi pe nas şi o pană de gîscă după ureche, probabil secretarul Consiliului. Consiliul încă nu s-a terminat. Vă rugăm ! Îndată se face numărătoarea voturilor...

– Lua-i-ar cel cu coarne cu voturi cu tot, exclamă unul dintre cetăţenii de vază. Mie mi-ajung cîte prostii s-au înşirat acolo...

– Oare ce mai aşteaptă ? observă altul. Dacă au chef să intre în foc, nu le stă nimeni piedică, prăjească-se odată şi să se termine !

– Cum se poate ! Ar fi o crimă...

– Fleacuri ! Ce dacă or fi doi neghiobi mai puţin pe lume ?

– Să se prăjească, ziceţi ? Ehei, treaba nu stă chiar aşa simplu... În foc se intră după toate canoanele şi poruncile bisericii, iată unde-i tîlcul ! Nu, orice-aţi spune, asta-i o chestie de mare

subtilitate teologică, da, da-a !

– Păi dacă-i teologică, ducă-se la papă să-i împace...

– Ce să caute la papa ? Papa-i papă şi călugării-s călugări. N-ar strica să ne mai gîndim şi la popor. De-am şti că putem restabili cu asemenea măsură pacea şi ordinea în oraş, apoi i-am trimite pe toţi popii şi călugării şi-n foc, şi-n apă, şi-n aer, ba şi-n pămînt !

– După mine, le-ajunge şi apa. Sfatul meu e să pregătim un ceaun cu apă şi să-i vîrîm pe amîndoi acolo. Dreptatea ar fi de partea cui iese uscat din apă. Cel puţin ar fi fără primejdie !

– Auziţi, signori ? chicotea Paolo servil. Bietul fra Giuliano Rondinelli ! De atîta spaimă, l-a apucat pîntecăraia. I-au luat şi sînge, ca să nu moară de frică.

– Voi tot glumiţi, messeri, spuse un bătrîn venerabil cu chip inteligent şi cu ochii melancolici, dar cînd aud asemenae vorbe de la oamenii cei mai de frunte ai poporului meu, mă întreb ce-ar fi mai bine – să trăiesc sau să mor ? Căci greu le-ar fi căzut strămoşilor noştri ziditori ai acestui oraş de-ar fi putu prevedea că urmaşii lor se vor acoperi vreodată de asemenea ruşine !...

Dar tratativele nu se mai sfîrşeau, sindicii tot se mai foiau de colo-colo, cînd intrînd în palat, cînd ducîndu-se în loggie.

Între timp, franciscanii susţineau că Savonarola vrăjise rasa lui Domenico. Călugărul o dezbrăcă. Însă farmecele puteau fi ascunse şi în rufăria de corp. Domenico intră în palat şi, dezbrăcîndu-se la piele, se înfăşură în anteriul unui alt călugăr. I se interzise să se mai apropie de fra Girolamo, ca nu cumva acesta să-l farmece a doua oară. I se ceru, de asemeni, să pună în joc crucea pe care o ţinea în mînă. Domenico se învoi, dar spuse că în foc nu intră fără sfintele daruri. Franciscanii declarară atunci că ucenicii lui Savonarola vor să ardă trupul şi sîngele Domnului. Zadarnic încercau Domenico şi Girolamo să le demonstreze că sfînta cuminecătură nu poate arde, că va pieri în foc numai *modusul* supus pierzaniei, iar *substanţa* rămîne

eternă. De aici se porni o dispută scolastică.

Mulțimea cîrtea.

Între timp cerul se învelise cu nori.

Și deodată un răget prelung se auzi venind dinspre Palazzo Vecchio, din Via dei Leoni, unde în bîrlog de piatră erau ținuți leii, fiarele heraldice ale Florenței. Prinși probabil de forfota zilei, îngrijitorii uitaseră să-i hrănească.

Ai fi zis că rage de mînie însuși *Marzocco* cel de aramă, indignat de rușinea cu care se acoperă poporul său.

Și răgetului fiarei mulțimea îi răspunse cu un altul și mai înspăimîntător, un răget omenesc, flămînd:

– Mai repede ! Mai repede ! În foc ! Fra Girolamo ! Vrem minunea ! Minunea ! Minunea !

Trezit din ruga înaintea potirului cu daruri, Savonarola apăru în marginea loggiei și, cu obișnuitu-i gest autoritar al mîinilor, porunci tăcere.

Poporul însă nu voi să tacă.

– Ți-e frică, hai ? strigă unul din *„arrabbiati"* în rîndurile din fund, tocmai de sub Porticul Pisanilor.

Și ca un val, stigătul străbătu mulțimea toată.

Cavaleria de fier a „turbaților" începu să preseze mulțimea din ultimele rînduri. Vroiau să pătrundă în loggie și în încăierare să-l omoare pe Savonarola.

– Pe ei, pe ei, pe ei ! Blestemații de sfîntuleți ! răsunau răcnete sălbatice.

Chipuri schimonosite de fiare fulgerară pe dinaintea lui Giovanni. Și el închise ochii, ca să nu vadă cum îl înhață pe fratele Girolamo și-l sfîșie sub privirile sale.

În aceeași clipă însă tunetul bubui cumplit deasupra mulțimii. Despicat de fulger, cerul se aprinse vîlvătaie și se porni un potop cum de mult nu mai fusese la Florența.

Ploaia nu dură mult. Dar cînd se potoli, nu putea fi vorba de nici o probă a focului: un şuvoi năvalnic clocotea între cele două ziduri de lemne ale rugului.

– Asta mai zic şi eu călugări cu noroc ! făceau haz în mulţime. Cînd să intre în foc, au nimerit în apă ! Minune, nu şagă !

O ceată de străji a trebuit să-l petreacă pe Savonarola prin mulţimea cuprinsă de furie.

După furtună cerul rămase întunecat. Burniţa mărunt.

Beltraffio simţi că i se strînge inima de teamă cînd îl văzu pe fra Girolamo cum merge cu pasul grăbit, împleticindu-se, pe sub burniţa măruntă şi cenuşie, gîrbov, cu gluga trasă pe ochi şi albele odăjdii stropite cu noroiul străzii.

Şi observîndu-i paloarea din obraji, Leonardo, la fel ca atunci, la rugul deşertăciunilor, îl luă de mînă şi-l scoase din mulţime.

IV

A doua zi, tot în odaia din ajun a casei Berardi, care semăna a cabină de corabie, artistul demonstra lui messer Guido tot absurdul părerii lui Columb asupra poziţiei paradisului pe mamelonul în formă de pară.

La început, messer Guido îl ascultă cu multă luare aminte, obiectînd şi contrazicîndu-l, pînă la urmă însă deveni tăcut, de parcă l-ar fi supărat pe Leonardo din pricina adevărului spus.

La puţină vreme după aceea, se plînse de durere în picioare şi-l rugă pe Leonardo să cheme slugile, ca să-l ducă în dormitorul său.

„Oare de ce l-am mîhnit ? se întrebă Leonardo. La fel ca ucenicii lui Savonarola, are nevoie nu de adevăr, ci de o minune".

Într-unul din caietele de notiţe pe care îl răsfoia, dădu de însemnarea făcută în memorabila zi cînd mulţimea bătea la uşa casei

sale, cerînd să i se restituie preasfîntul piron:

„O, divină e dreptatea Ta, Primul Motor! Tu n-ai dorit să lipsești vreo forță de rînduiala și calitatea mișcărilor necesare, căci dacă se cere ca ea să miște un corp cu o sută de coți mai încolo și întîlnește în calea ei o piedică, tu ai poruncit ca forța loviturii să determine o nouă mișcare, constînd în diverse șocuri și impulsuri echivalente căii nestrăbătute. O, divină este necesitatea Ta, Primul Motor, asfel sileşti tu cu legile tale ca toate efectele să decurgă din cauze pe calea cea mai scurtă. Iată, aceasta e o minune!"

Și amintindu-și de *Cina cea de taină* și de chipul Domnului pe care îl tot căuta și nu-l găsea, Leonardo își dădu seama că trebuie să existe o legătură între cuvintele acestea despre Primul Motor, divina lui necesitate și desăvîrșita înțelepciune a celui care spusese: „unul din voi mă va vinde".

Seara veni la el Giovanni și-i povesti despre cele întîmplate peste zi.

Signoria poruncise fraților Girolamo și Domenico să părăsească orașul. Aflînd că cei doi pregetă, „turbații", înarmați pînă-n dinți, avînd cu ei bombarde și urmați de o gloată fără număr, înconjurară mănăstirea San Marco. Cînd năvăliră în biserică, unde se oficia slujba de seară, călugării dădură să se apere lovind fără alegere cu lumînările aprinse, cu sfeșnice, crucifixuri de aramă sau de lemn. Și în norii fumului de pulbere și jarиștea incendiului păreau înspăimîntători ca diavolii și ridicoli ca porumbeii mîniați. Unul dintre frați se cățără pe acoperișul mănăstirii și arunca cu pietre de acolo. Altul se urcă pe altar, stînd sub crucifix, trăgea din archebuză, exclamînd după fiecare foc: „Slavă ție, Doamne!"

Mănăstirea fu luată cu asalt. Frații se rugau de Savonarolla să fugă. El însă nu voi și, împreună cu Domenico, se predară în mîinile dușmanilor. Fură aruncați în temniță.

Zadarnic încercau sau se făceau că încearcă străjile Signoriei

să-i apere de mîinile mulțimii.

Unii îl loveau pe Girolamo peste obraji, fonfăind bisericește, ca plîngăreții:

— Haide, proorocește, proorocește, omul lui Dumnezeu, cine te-a lovit ?

Alții se tîrau în patru labe la picioarele sale, ca și cum ar fi căutat ceva, și grohăiau ca porcii: „Cheița ! Cheița ! N-a văzut careva cheița lui Girolamo ?" făcînd aluzie la cheița cu care Girolamo tot făgăduia în predici să descuie tainițele mîrșăviilor romane.

Copiii, foști ostași ai Sfintei Oști a micilor inchizitori, aruncau în el cu mere putrede și ouă stricate.

Iar cei ce nu izbuteau să se strecoare pînă-n față, urlau de departe, repetînd mereu aceleași vorbe de ocară, de parcă nu se săturau de ele:

— Lașule ! Lașule ! Lașule ! Iuda Vînzătorul ! Vrăjitorule ! Sodomitule ! Anticristule !

Giovanni îl petrecu pînă la poarta temniței de la Palazzo Vecchio. Și cînd fratele Girolamo trecea pragul închisorii de unde avea să iasă doar pentru a merge la locul caznei, un șugubăț în loc de rămas bun strigă, trîntindu-i un genunchi pe sub dos:

— Iată de unde ieșeau prorocirile !

Chiar a doua zi Leonardo și cu Giovanni părăsiră de dimineață Florența.

Și cum sosiră la Milano, pictorul se dărui întru totul trudei amînate de optsprezece ani și mai bine – se apucă să picteze chipul Domnului din *Cina cea de taină.*

V

La 7 aprilie 1498, exact în ziua neizbutitei probe a focului din

ajunul Floriilor, muri fără veste Carol al VIII-lea, regele Franței. Vestea morții sale avu darul să-l îngrozească pe il Moro, căci cel mai înverșunat dușman al casei Sforza, ducele d'Orléans, urma să urce pe tron sub numele de Ludovic al XII-lea. Nepot al Valentinei de Visconti, fiica primului duce al Milanului, intenționa să smulgă Lombardia pe calea armelor, socotindu-se unicul ei moștenitor legiuit, și să radă „cuibul tîlharilor de Sforza" de pe fața pămîntului.

Cu cîtva timp înainte de a se stinge Carol al VIII-lea, la curtea din Milano avusese loc un „duel savant", care îi plăcuse nespus ducelui, așa încît la două luni după acesta puse la cale pe cel de-al doilea. Mulți socoteau că acest al doilea duel avea să fie amînat, doar războiul bătea la ușă. Dar s-au înșelat. Il Moro, maestru în ale perfidiei, consideră avantajos pentru sine să arate dușmanilor că prea puțin îi pasă de ei, sub sceptrul îndurător al lui Sforza înfloresc în Lombardia mai mult ca altădată artele și științele renăscute, aceste „roade ale păcii de aur", iar tronul său este păzit nu doar cu arma, dar și de faima unui protector al muzelor, cel mai luminat dintre monarhii Italiei.

Doctori, decani, magistri ai Universității din Pavia se adunaseră în marea „sală de jucat mingea" din Rocchetta, purtînd bonete roșii în patru colțuri, pelerine de culoarea flăcării, căptușite cu hermină, mănuși de antilopă liliachie pînă la cot și cingătoarea cusută cu aur. Doamnele de la curte veniseră în rochii luxoase de bal. La picioarele lui il Moro ședeau de o parte și de alta a tronului madonna Lucrezia și contesina Cecilia.

Festivitatea o deschise cuvîntarea lui Giorgio Mèrula, care, comparîndu-l pe duce cu Pericle, Epaminondas, Scipio, Cato, August, Mecena, Traian, Titus și mulți alți oameni de seamă, demonstra că noua Atenă a lumii, care-i Milanul, a întrecut-o pe cea veche.

Urmă apoi o dispută teologică despre concepțiunea imaculată și

încă una din domeniul medicinei:

„Sînt sau nu mai fecunde femeile frumoase decît cele urîte?" „A fost firească tămăduirea lui Tobit cu fiere de peşte?" „Este femeia o creaţie nedesăvîrşită a naturii?" „În ce parte a mărun-taielor s-a strîns apa care a curs din rana Domnului cînd, fiind pe cruce, a fost străpuns cu suliţa?" „Cine-i mai voluptuos, femeia sau bărbatul?"

Urmă apoi o întrecere de ordin filozofic: „Cum a fost materia primordială, unică sau multiplă în forme?"

— Ce înseamnă acestă apoftegmă? întreba molfăind din gura-i ştirbă, un bătrînel cu zîmbetul înveninat şi ochi de lapte ca la copii, celebrisim doctor în ale scolasticii, care îşi punea în derută adversarii, afirmînd existenţa unei diferenţieri atît de subtile între *quidditas* şi *babitus*, încît nimeni nu mai putu înţelege nimic.

— Materia primordială, demonstra altul, nu este nici substanţă, nici accident. Şi întrucît îndărătul fiecărui act se peresupune că ar fi ori substanţă ori accident, materia primordială nu este act.

— Pot afirma, exclama cel de-al treilea, că fiece substanţă, materială sau spirituală, odată ce-i creată, face parte din materie.

Bătrînul doctor într-ale scolasticii numai clătina din cap, ca şi cum ştia dinainte ce-i vor obiecta adversarii şi era în stare să spulbere sofismele lor doar cu o suflare, ca pe o pînză de păianjen.

— Să presupunem că universul ar fi arbore, explica al patrulea, iar rădăcinile lui — materia primordială, frunzele — accidentele, crengile — substanţă, floarea — suflet raţional, roada — natura îngerească, iar Dumnezeu — grădinarul.

— Materia primordială este unică, răcnea cel de-al cincilea, fără să asculte pe ceilalţi, materia primordială secundă este dublă, iar materia primordială multiplă este terţă. Şi toate trei tind spre unitate — *Omnia unitatem appetunt.*

Ca de obicei, Leonardo asculta tăcut şi însingurat şi doar cînd

şi cînd un zîmbet subţire îi aluneca pe obraz.

După pauză, matematicianul Luca Pacioli, călugăr franciscan, oferi vederii celorlalţi nişte poliedre, forme de cristal cu multe faţete, expunînd totodată şi învăţătura lui Pitagora cu privire la cele cinci corpuri primordiale avînd forme regulate, de la care ar fi luat fiinţă universul. Citi apoi şi nişte versuri cu care aceste corpuri se proslăveau pe ele însele:

Al ştiinţei rod prea dulce şi-ncîntat
Sîntem, şi învăţaţii îmbiat-am din vechime
Să caute cea mai dintîi pricină
A noastră, care taina ne-am păstrat.
O, frumuseţea noastră străluceşte,
Căci sîntem început a tot ce-i lume
Şi armonia noastră e acea minune
Ce cucerea cîndva fără de veste
Pe Platon, pe Pitagora, Euclid
În toate sîntem pe acest bolid
Şi chipul ni-i pe drept desăvîrşit
Măsură a toate este...

VI

Contesa Cecilia îi şopti ceva ducelui, arătîndu-i spre Leonardo, şi acesta, chemîndu-l la dînsul, îl rugă să participe la probă.

– Messere, îl atacă Cecilia însăşi, fiţi amabil...

– Ei, vezi, te roagă şi doamnele, îi spuse ducele. Nu face pe modestul. Parcă ce te costă ? Povesteşte-ne ceva cît mai amuzant. Ştiu bine că mintea ţi-e veşnic plină de strașnice himere...

– Rog scutiţi-mă, alteţă. Aş face-o bucuros, madonna Cecilia, dar credeţi-mă, nu ştiu, nu mă pricep de fel...

Şi nu se prefăcea.

Într-adevăr, nu-i plăcea şi nici nu ştia să vorbească în public. I se părea că între cuvînt şi idee se ridică o nelipsită piedică şi fiecare afirmaţie exagerează sau subestimează, falsifică şi minte. Notîndu-şi observaţiile în carnet, le îndrepta şi le ştergea în nenumărate rînduri. I se întîmpla să se bîlbîie sau să se încurce, lăsînd fraza neterminată chiar şi într-o simplă convorbire, căutînd şi negăsind cuvintele. Pe oratori şi scriitori îi poreclea flecari care îndrugă verzi şi uscate, şi totuşi, îndărătul acestor porecle se ascundea un dram de invidie. Descoperind adesea la oameni de nimic darul de a vorbi în fraze rotunjite, simţea ciudă şi un fel de admiraţie naivă: „poftim, cui îi dă bunul Dumnezeu darul ăsta !" exclama în sinea lui.

Dar cu cît Leonardo refuza, cu atît doamnele stăruiau.

– Messere, ciripeau în cor înconjurîndu-l, vă rugăm, messere ! Vă implorăm toate, după cum vedeţi ! Haide, povestiţi-ne ! Povestiţi-ne ceva nostim !...

– Cum vor zbura oamenii, propuse donzella Fiordalisa.

– Mai bine despre magie, se împotrivi donzella Ermellina. Despre magia neagră şi maleficii. E atît de interesant ! Despre necromanţie, cum sînt chemaţi, adică, morţii din mormînt !...

– Vai de mine, madonna, dar vă asigur, n-am chemat în viaţa mea morţii din mormînt...

– N-are a face, vorbiţi despre orice altceva. Numai să fie ceva de groază... Şi... fără matematică...

Leonardo nu ştia să refuze, oricine şi orice i-ar fi cerut.

– Credeţi-mă, madonnelor... îngăimă cu sfială.

– E de acord ! E de acord ! bătu din palme Ermellina. Fiţi atenţi, vă rog. Va vorbi messer Leonardo !

– Cu-um ? A ? Cine ? se interesă decanul facultăţii de teologie, un bătrînel căzut în mintea copiilor, pe deasupra şi fudul de-o ureche.

– Leonardo ! îi strigă vecinul, tînăr magistru în ale medicinei.

– Lonardo Pisano ? Matematicianul ?

– A, nu, chiar Leonardo da Vinci în persoană !

– Da Vinci ? Doctor sau magistru ?

– Nici una, nici alta. Nici măcar bacalaureat, ci pur şi simplu pictorul Leonardo, cel căruia îi aparţine *Cina cea de taină*.

– Pictorul ? Vorbeşte despre pictură ?

– Despre ştiinţele naturii, mi se pare...

– Despre ştiinţele naturii ? Nu cumva astăzi pictorii au ajuns şi învăţaţi ? Leonardo ?... Parcă n-am mai auzit... Şi, mă rog, ce-a scris ?

– Nimic. Nu publică.

– Nu publică ?

– Se spune c-ar fi scriind cu mîna stîngă, se amestecă în vorbă un alt vecin de-al său. În scriere tainică... spre a nu se decifra...

– Cu mîna stîngă ? Spre a nu se descifra ? bolmoja decanul cu mirare crescîndă. Să fie ceva de haz, messeri ? A ? Pentru odihna şi distracţia ducelui după grele treburi şi, se-nţelege, a preafrumoaselor signore ?...

– Va fi probabil şi de haz. O să vedem numaidecît...

– Aşa să-mi fi spus de la început... Zi-le curteni şi pace... cum să nu se amuze ? Apoi, nici cu pictorii ăştia nu mi-e ruşine... ştiu să distreze ! De pildă, Buffalmaco, spune lumea, era un clovn şi un nebun fără pereche şi zurbagiu pe deasupra... În fine, să ascultăm. Vedem noi numaidecît cine mai e şi Leonardo ăsta...

Şi se apucă să-şi şteargă ochelarii, ca să nu-i scape nimic din spectacol.

Leonardo îl privi pe duce cu ultimă rugă. Acesta zîmbea, se încrunta. Contesa Cecilia îl ameninţa cu degetul.

„Te pomeneşti că se supără, îşi spuse pictorul. Şi în curînd va trebui să-i cer bronzul pentru *Cal*... În sfîrşit, fie ce-o fi, am să le povestesc ce-o să-mi dea prin minte, numai să scap mai repede !"

Urcă la catedră cu îndrăzneala disperării şi roti privirile asupra savantei adunări.

– Trebuie să vă previn pe graţiozităţile voastre... începu el bîlbîindu-se şi roşind ca un şcolar. E ceva neaşteptat pentru mine... Numai la insistenţa ducelui... Adică vreau să spun... mi se pare că... Într-un cuvînt, am să vorbesc despre scoici.

Şi începu să povestească despre vietăţile marine pietrificate şi despre urmele de alge şi corali întipărite în rocă, ce se găsesc prin peşteri şi în munţi, departe de mare, ceea ce dovedeşte că acolo unde astăzi este uscatul şi muntele, a fost cîndva fundul oceanului. Apa este motorul naturii şi cărăuşul ei, ea creează munţii şi tot ea îi distruge. Cu cît e mai aproape de mijloc, cu atît malurile cresc, urcă, şi mările interioare, înconjurate de uscat, îşi dezgolesc treptat adîncul, lăsînd sub ape doar matca fluviului care se varsă în ocean. Cum a fost cu Padul, după ce a secat Lombardia. Aşa se va întîmpla în cele din urmă şi cu Adriatica. Sau cu Nilul. Mediterana se va transforma într-un şir de dealuri şi cîmpii nisipoase, asemănătoare cu Egiptul şi cu Libia, iar Nilul se va vărsa în ocean dincolo de Gibraltar

— Sînt convins, încheie Leonardo, că cercetarea vietăţilor şi plantelor piertificate, neglijată pînă acum de învăţaţi, va pune temeliile unei ştiinţe noi despre pămîntul nostru, despre trecutul şi viitorul lui.

Ideile erau atît de limpezi, precise şi încărcate de sens, cu toată modestia lor aparentă, pline de neclintită încredere în ştiinţă şi atît de puţin asemănătoare cu ceţoasele divagaţii pitagoreice a lui Pacioli sau cu scolastica moartă a doctorilor învăţaţi, încît după ce Leonardo tăcu, nedumerirea se aşternu pe feţele tuturor: ce aveau de făcut ? să laude sau să rîdă ? o ştiinţă nouă sau bolmojeala înfumurată a unui ignorant ?

— Am dori foarte mult, dragul meu Leonardo, spuse ducele cu

un zîmbet de îngăduință, vorbind parcă unui copil, ca prorocirea ta să se împlinească: Adriatica să sece și dușmanii noștri, venețienii, să zacă în lagune ca racii pe bancurile de nisip !

Și toată adunarea rîse cu neîndoielnic respect pentru glumă și o poftă cam exagerată. Direcția fusese dată și curtenii, giruete sensibile la orice suflare, se întoarseră încotro bătea vîntul.

— Messer Leonardo ! spuse un bătrîn plin de semeție, cu tîmplele argintate de cărunțeală și chipul venerabil și insignifiant.

Era rectorul Universității din Pavia, Gabriele Pirovano. Și platitudinea zîmbetului său oglindi cu fidelitate tonul de superioritate glumeață a ducelui față de artist.

— Sînt foarte interesante informațiile ce ni le-ați pus la îndemînă. Dar îngăduiți-mi să observ: nu e mai simplu de explicat originea acestor mici scoici prin jocul întîmplător și amuzant, chiar fermecător, s-ar putea spune, dar cu totul nevinovat al naturii, în vreme ce dumneavoastră vreți să întemeiați pe ele o știință ? N-ar fi mai simplu, zic, să explicăm originea lor, așa cum au făcut-o și alții înainte, ca fiind o consecință a potopului ?

— Potopul... într-adevăr, rosti Leonardo fără urmă de sfială, chiar cu o dezinvoltură ce li se păru multora prea degajată. Știu. Toată lumea spune: potopul. Atîta doar că explicația nu-i bună de nimic. Judecați și dumneavoastră, messer Gabriele: nivelul apelor în timpul potopului, după spusele celui ce le-a măsurat, a fost cu zece coți mai înalt decît munții cei mai înalți. Și, prin urmare, scoicile purtate de talazurile clocotitoare trebuiau să coboare de sus în jos, neapărat de sus în jos, și nu dintr-o parte, nu la picioarele muntelui, nu înăuntrul peșterilor, și apoi, ar fi fost aruncate în dezordine, după bunul plac al talazurilor, nu la același nivel, și în straturi suprapuse, după cum putem constata. Mai observați un lucru cît se poate de curios: vietățile care trăiesc în grup — moluștele, caracatițele, stridiile — le vom găsi zăcînd tot în grup, iar cele care trăiesc

singuratice, le descoperim izolate, întocmai cum vedem şi astăzi pe ţărmurile mării. Aşezarea scoicilor am studiat-o şi eu de nenumărate ori în Toscana, Lombardia, Piemont. Şi de veţi spune că nu talazurile le-au depus acolo, ci ele însele au urcat tot mai sus, pe măsură ce creşteau apele deluviului, obiecţia poate fi uşor răsturnată, căci scoica este o vietate tot atît sau încă mai înceată decît melcul. Ea, care nu înoată niciodată, ci se tîrăşte pe nisip şi pietre, folosindu-se de valve, poate străbate cel mult trei-patru coţi pe zi. Şi atunci cum vedeţi, messer Gabriele, în timpul celor patruzeci de zile cît a durat potopul, după mărturia lui Moise, să fi străbătut cele două sute cincizeci de mile cît despart dealurile Monferratului de ţărmul Adriaticii ? Va îndrăzni s-o conteste doar cel care, nesocotind experienţa şi observaţiile şi judecînd natura după cărţi şi după născocirile unor flecari cu pană ascuţită, nu a avut măcar o dată curiozitatea să vadă cu ochii lui cele despre care vorbeşte !

Se lăsă o tăcere penibilă. Obiecţiile rectorului, o simţeau cu toţii, fuseseră slabe. Nu el se cuvenea să-l privească pe Leonardo ca un dascăl pe elevul său, ci, dimpotrivă, mai degrabă Leonardo pe dînsul.

În cele din urmă, astrologul curţii şi favoritul ducelui, messer Ambogio da Rosate, invocîndu-l pe Pliniu Naturalistul, propuse o altă explicaţie: fosilele, avînd doar forma unor vietăţi marine, s-au format în adîncurile pămîntului, sub influenţe magice.

La auzul cuvîntului „magice", un zîmbet de plictisită resemnare prinse a juca pe buzele lui Leonardo.

— Dar atunci cum exprimaţi, messer Ambogio, se interesă pictorul, faptul că sub influenţa aceloraşi stele şi în acelaşi loc s-au format vietăţi nu numai de specii diferite, dar şi de vîrste deosebite ? Căci am descoperit că se poate stabili, după secţiunea făcută într-o scoică, în mod precis cîţi ani chiar şi cîte luni a avut vietatea, la fel cum o stabileşti după secţiunea operată în coarnele boilor sau oilor,

ori în tulpina unui copac retezat. Cum explicați că unele din ele sînt întregi, altele sfărîmate, altele pline cu nisip ori mîl, cleşti de crabi, oase şi dinți de peşte sau pietriş asemănător cu acela care se găseşte pe țărmul mării, rotunjit de valurile mării ? Dar gingaşele tipare de frunze pe stîncile munților celor mai înalți ? Dar algele lipite de scoici, pietrificate, îngemănate într-un singur bulgăr ? De unde toate astea ? De la stele ? Păi dacă ar fi să judecăm astfel, messer, socot că în natura întreagă nu s-ar mai găsi un fenomen care să nu poată fi explicat prin influența magică a stelelor. Şi atunci la ce mai folosec toate ştiințele în afară de astrologie ?...

Ceru cuvînt bătrînul doctor în scolastică şi cînd acesta îi fu acordat, observă că disputa se duce nereglementar. Dacă problema vietăților piertificate aparține unei ştiințe „ mecanice", inferioare, străină metafizicii, la ce bun s-o mai discute ? Doar s-au adunat aici nu pentru o dispută pe teme străine filozofiei. Dacă ea ține însă de domeniul ştiinței superioare, adevărate, dialectice, atunci se şi cuvine să fie discutată după regulile dialecticii, aşa fel ca să se ridice în ideile lor la nivelul unor speculații pure...

— Ştiu, exclamă Leonardo resemnat, cu o mină şi mai plictisită. Ştiu ce vreți să spuneți, messere. M-am gîndit şi eu de multe ori la asta. Şi totuşi n-aveți dreptate !

— N-am dreptate ? rînji bătrînul şi se umplu de venin, ca mărul de sevă. Ei, dacă n-am dreptate, binevoiți messere, şi ne luminați mințile, fiți îndatoritor şi ne explicați cum vine după socoteala voastră ?

— O, n-am vrut să spun... Vă asigur... Numai despre scoici... Să vedeți, eu cred... În sfîrşit, dacă insistați... Nu există ştiințe superioare şi inferioare, există una singură, care îşi trage rădăcinile din experiență...

— Ah, aşa-a ? Din experiență ? Dar atunci îngăduiți-mi să vă întreb unde se situează metafizica lui Aristotel, a lui Platon, a lui

Plotin şi a tuturor filozofilor antichităţii care au meditat la Dumnezeu, la spirit, la cele existente ?...

— Chiar aşa, toate astea nu sînt ştiinţă, obiectă Leonardo cu tot calmul. Recunosc măreţia anticilor, dar nu în ale ştiinţei. Acolo ei au mers pe căi false. Au vrut să descopere cele inaccesibile cunoaşterii, pe cînd ceea ce era accesibil le-a scăpat din vedere. Au bîjbîit şi ei şi au încurcat şi pe alţii timp de multe veacuri. Căci oamenii nu pot ajunge la o înţelegere cînd discută despre un lucru cu neputinţă de demonstrat. Unde lipsesc argumentele raţionale ele sînt înlocuite cu ţipete. Cine ştie însă n-are nevoie să ţipe. Cuvîntul adevărului este unul singur, şi în clipa cînd a fost rostit, ţipetele celor ce se ceartă trebuie să amuţească, iar dacă ele continuă, înseamnă că adevărul n-a fost încă rostit. Oare în matematică se mai întreabă cineva cît fac trei ori doi – şase sau cinci ? Sau dacă este sau nu egală suma unghiurilor într-un triunghi cu două unghiuri drepte ? Oare nu dispare orice contradicţie în faţa adevărului, astfel ca slujitorii săi să se poată bucura de el în pace ? Ceea ce nu se întîmplă niciodată în ştiinţele falşe, sofistice...

Leonardo vru să mai adauge ceva, dar cînd privi obrazul adversarului, amuţi.

— Iată că am ajuns totuşi la o înţelegere, messer Leonardo ! rînji mai veninos doctorul scolasticii. Deşi, la drept vorbind, ştiam de la început că noi doi o să ne înţelegem. Un lucru nu pricep, şi mă iartă pe mine, bătrînul. Oare e cu putinţă ? Cum adică, toate cunoştinţele noastre despre suflet, despre Dumnezeu, despre viaţa de dincolo de mormînt sînt mincinoase, pentru că nu-şi trag rădăcina din experienţele de domeniul ştiinţelor naturii nu se port demonstra, cum ai binevoit dumneata însuţi, deşi Sfînta Scriptură le confirmă cu mărturia ei ce stă în afara oricăror dubii ?...

— N-am spus aşa ceva, îl opri Leonardo, încruntîndu-se. Socot în afara oricăror dispute cărţile scrise din inspiraţie divină, întrucît cuprind un adevăr suprem...

Se stîrni forfotă, larmă. Nu-l lăsară să termine. Unii strigau, alţii rîdeau, sau săreau de la locurile lor şi i se adresau cu chipuri mînioase, ori doar strîngeau din umeri cu dispreţ, întorcîndu-i spatele.

— Ajunge ! Ajunge ! Îngăduiţi să obiectez, messeri ?

— Oare merită să obiectezi ? Credeţi-mă că...

— Aiureli !...

— Cer cuvîntul !...

— Platon şi Aristotel !...

— Toată povestea nu face nici cât o ceapă degerată...

— Dar cum se îngăduie...

— Adevărurile sfintei noastre biserici !

— Eres, eres !

— Curat păgînism...

Leonardo tăcea. Chipul său era calm, însă plin de tristeţe. Vedea cu ochii lui cît era de singur printre aceşti oameni care se pretindeau slujitori ai ştiinţei. Vedea hăul fără fund care se căsca între ei. Dar mai ales îi era ciudă, şi nu pe adversarii săi, ci pe sine însuşi, pentru că nu ştiuse să tacă la vreme şi să ocolească disputa. Lăsîndu-se tîrît de ispita speranţei, verifica — şi a cîta oară ! — pe propria lui piele, că nu-i deajuns să dezvălui oamenilor adevărul, ca ei să şi creadă într-însul.

Între timp, ducele cu dregătorii şi doamnele de la curte, deşi de mult nu pricepeau o boabă, urmăreau sfada cu vădit interes.

— Staşnic ! spunea il Moro, frecîndu-şi mîinile de plăcere. Asta zic şi eu bătălie ! Priviţi, madonna Cecilia, puţin mai lipseşte să se încaiere ! Ia uitaţi-vă la bătrînelul de colo ! Îşi iese din piele, nu alta. Tremură din tot trupul, ridică pumnii. Uite-l, şi-a smuls pălăria din cap şi o flutură în aer. Dar negriciosul de dincolo ! Face spume la gură, Dio mio ! Şi pentru ce ! Pentru nişte scoici pietrificate. Mare minune şi cu învăţaţii ăştia. Sînt o adevărată primejdie. Dar ce ziceţi

de Leonardo al nostru ? Şi mai face pe mironositul...

Rîdeau cu poftă, amuzîndu-se cu această priveliște, ca şi cum ar fi fost o luptă de cocoşi.

— Ia să-l scot din impas pe Leonardo al meu, se hotărî în cele din urmă ducele. De nu, îl înghit de viu bonetele roşii !

Pătrunse în mijlocul adversarilor înverşunaţi şi aceştia amuţiseră, se dăduseră în lături înaintea lui, de parcă ar fi curs uleiul liniştitor pe marea bîntuită de furtună. Un singur zîmbet de-al ducelui, şi a fost deajuns ca metafizica să se împace cu fizica.

La care ducele mai adăugă cu amabilitate, poftindu-şi oaspeţii la cină:

— Ajunge, signori ! V-aţi înfierbîntat, v-aţi certat niţeluş, acum gata ! Trebuie să mai prindeţi puţine puteri ! Nu se poate. Poftiţi, vă rugăm ! Şi cred că vietăţile mele pescuite în Adriatica, mare care, slavă Domnului, n-a secat încă, şi servite la masă, vor stîrni mai puţine dispute decît cele pietrificate, al lui messer Leonardo.

VII

La cină, Luca Pacioli, care şedea alături de Leonardo, îi şopti la o vreme, încetişor:

— Nu fi supărat, dragul meu, pentru că am tăcut atunci cînd te atacau: n-au înţeles pur şi simplu ce spuneai. Aţi fi putut foarte bine să cădeţi de acord. Ce are una cu alta ? Doar exagerările în orişice privinţă nu-s bune la nimic. Cît despre altele, orice se poate împăca şi reuni.

— Fra Luca, sînt întru totul de acord cu dumneata, se învoi Leonardo.

— Ei vezi, vezi ? Aşa-i mult mai bine ! În pace şi bună învoire. Te întreb ce folos ai din ceartă ? Bună-i metafizica, dar n-are cusur nici matematica. Este loc berechet pentru toate. Căci dacă dai, ţi se

dă. Nu-i aşa, dragul meu ?...

— Întocmai, fra Luca.

— Foarte bine, foarte bine ! Va să zică, n-o să mai fie neînţelegere ? Nu uita — dacă dai, ţi se dă...

„Mielul blînd suge de la două oi"... îşi spuse artistul, privind ochişorii şireţi săgetînd ca şoriceii de colo-colo pe chipul inteligent al monahului matematician care ştiuse să împace pe Toma d'Aquino cu Pitagora.

— În sănătatea dumitale, învăţătorule ! se aplecă spre el cu aerul complice celălalt vecin al său, alchimistul Galeotto Sacrobosco, ridicînd cupa. Straşnic i-ai dus de nas, n-am ce zice ! Halal alegorie ! De primă clasă !

— Unde o vezi ?

— Poftim ! Iarăşi mă ia aşa ! Nu-i frumos, messere ! Cu mine ţi-ai găsit să umbli cu şireticluri ? Slavă Domnului, mă pricep la dealde astea ! N-o să ne dăm pe mîna lor unul pe altul...

Şi bătrînul clipi şmechereşte din ochi.

— Care alegorie, întrebi. Iată care: uscatul e pucioasă, soarele — sare, apele oceanului ce acoperea odinioară creştetele munţilor — argint viu, vlaga zeului Mercur. Vrei să spui că nu-i aşa ?

— Ba este ! Cum să nu ! se porni pe rîs artistul. Mi-ai descifrat-o uimitor, messer Galeotto.

— Ei vezi ? Spuneam eu ! Mai pricepem şi alde noi cîte unele ! Că despre scoici, acelea sînt chiar piatra înţelepţilor, marea taină a alchimiştilor. În compoziţie soarele — sarea, uscatul — pucioasa şi vlaga — Mercur. Într-un cuvînt, dumnezeiasca transformare a metalelor !

Şi ridicând un deget, bătrînul îşi arcui sprîncenele pîrlite la focul cuptorului alchimic şi porni să rîdă cu rîsul său blajin şi naiv de copil.

— Iar deşteptilor noştri cu bonete roşii nu le-a dat prin minte !

Să bem în sănătatea dumitale messer Leonardo şi întru înflorirea materiei noastre, Alchimia !

— Cu plăcere, messer Galeotto ! Văd bine că nimic nu poţi ascunde ochilor dumitale şi-ţi dau cuvîntul că de aici încolo nici n-am s-o mai încerc.

După cină, oaspeţii se retraseră. Rămase numai un cerc restrîns de invitaţi aleşi pe sprînceană care fu poftit de duce în iatacul răcoros şi primitor, unde se serviră fructe şi vinuri.

— Vai ce încîntare ! Vai ce încîntare ! se extazia donzalla Ermellina. N-aş fi crezut că e atît de amuzant. Recunosc, mă aşteptam la o mare plictiseală. Şi cînd colo, mai drăguţ decît un bal ! Cu mare plăcere aş sta să ascult în fiecare zi asemenea dispute. Cum s-au supărat pe Leonardo ! Cum au început să ţipe ! Păcat că nu l-au lăsat să termine. Aş fi vrut tare mult să ne povestească ceva despre vrăjitoriile sale şi despre necromanţie...

— Nu ştiu dacă-i adevărat, s-ar putea să fie doar o calomnie, rosti un curtean de vază mai bătrîn, dar se spune că Leonardo şi-ar fi alcătuit în minte asemenea păreri eretice pentru că nu crede în Dumnezeu. Dedîndu-se ştiinţelor naturii, socoate că-i mai mare cinstea să fii filozof decît creştin...

Prostii ! hotărî ducele. Îl cunosc. Are o inimă de aur. Numai face pe viteazul, dar la o adică, nu ţi-ar omorî nici o muscă. Spun unii că-i om primejdios. Ei bine, s-au găsit de cine să se teamă ! Părinţii inchizitori să ricaneze cît poftesc, nu las pe nimeni să se atingă de Leonardo al meu !

— Şi urmaşii, spuse cu respectuoasă plecăciune Baldassarre Castiglione, un nobil elegant venit la Milano în vizită de la curtea din Urbino, urmaşii vor fi recunoscători alteţei-voastre că le-aţi păstrat un artist atît de neobişnuit, unic în lume, am spune. Păcat totuşi că neglijează arta, îndopîndu-şi mintea cu visuri bizare şi himere monstruoase...

— Aveți perfectă dreptate, messer Baldassarre, se învoi il Moro. De cîte ori nu i-am spus: zvîrle-ți la coș filozofia ! Ei, dar știți și dumneavoastră cum sînt artiștii ăștia. N-ai ce le face. Zadarnic le-ai cere-o. Niște originali !

— Acesta e cuvîntul, alteță, i se alătură un alt curtean, consulul sării, care de mult pîndea prilejul să înșire o snoavă despre Leonardo. Într-adevăr, originali ! Născocesc uneori cîte una, că rămîi trăznit. Deunăzi trec pe la atelierul lui – aveam nevoie de un mic desen alegoric pentru o ladă de zestre, știți, un dar de nuntă. E acasă, zic, meșterul ? Nu, a plecat, zice, e foarte ocupat, nu primește comenzi. Dar, zic, ce treabă are ? Măsoară greutatea aerului. Mă gîndeam că-și bate joc de mine. Dar nu. Îl întîlnesc mai încolo chiar pe Leonardo. Ascultă, zic, messere, e adevărat că măsori greutatea aerului ? Adevărat, zice și se uită la mine, de parcă aș fi fost slab de minte. Ca să vedeți ! Greutatea aerului ! Cum vă place madonnelor ? Știți acuma cîți pfunzi și cîți grani are zefirul primăverii ?

— Asta încă nu-i nimic, observă un tînăr cameriere cu o înfățișare stupidă, exprimînd deplina mulțumire de sine. Cît despre mine, auzii c-ar fi inventat o luntre care merge fără vîsle împotriva curentului !

— Fără vîsle ? Singură ?...

— Da, cu roți ! Prin forța aburului.

— O luntre cu vîsle ! Dumeata vei fi născocit-o acum...

— Vă asigur, madonna Cecilia, pe onoarea mea c-am auzit de la fra Luca Pacioli, care-i văzuse desenul. Leonardo socoate că în abur stă atîta putere, încît el poate pune în mișcare nu numai luntrile, dar și corăbii mari.

— Ce vă spuneam ! Asta-i magia neagră și necromanția lui ! strigă donzella Ermellina.

— Un original, ce să mai vorbim, încheie ducele cu zîmbet blajin. Și cu toate acestea, țin mult la dînsul: e întotdeauna vesel. Cu

el nu te plictiseşti niciodată.

VIII

Leonardo mergea agale spre casă pe liniştita stradă a mahalalei Porţilor Vercelline. La marginile drumului păşteau nişte capre şi un băieţaş cu pielea oacheşă, numai zdrenţe, mîna un cîrd de gîşte cu nuiaua. Seara pogora senină. Numai la miazănoapte, deasupra Alpilor nevăzuţi, se îngrămădeau nori grei ca de piatră, cusuţi pe la margini cu aur, iar printre ei scînteia pe cerul palid o stea singuratică.

Şi mergînd aşa şi prefirînd în amintire cele două încercări cărora le fusese martor, cea a minunilor de la Florenţa şi proba ştiinţelor de la Milano, Leonardo îşi spuse că, pe cît erau de diferite, pe atît se asemănau una cu alta, de parcă erau gemene.

O fetiţă de vreo şase ani mînca lipie cu ceapă coaptă, pe scărişa de piatră lipită de zidul unei căscioare dărăpănate.

Oprindu-se locului, Leonardo o îmbie cu degetul. Fetiţa îl privi întîi cu frică, apoi, încrezîndu-se peseme în zîmbetul său blajin, zîmbi şi ea şi coborî scărişa, călcînd grijuliu cu picioruşele desculţe şi cafenii pe treptele stropite cu lături şi presărate cu coji de ouă şi carapace de raci fierţi.

Artistul scoase atunci o portocală amară, glasată, aurie, pe care o avea învelită în buzunar într-o hîrtie. Dulciuri din acestea se serveau adesea la curte. Leonardo lua din ele şi le purta prin buzunare ca să le dăruiască ştrengarilor în timpul plimbărilor sale.

— De aur ! şopti fetiţa. O minge de aur !

— Nu-i minge, ci măr. Gustă şi ai să vezi. E dulce pe dinăuntru.

Neîndurîndu-se de frumosul dar, fetiţa îl cerceta cu ochii mari într-o tăcută încîntare.

— Cum te cheamă ? o întrebă Leonardo.

— Maia.

— Dar știi tu Maia, cum s-au dus la pescuit cocoșul, măgarul și țapul ?

— Nu.

— Vrei să-ți spun ?

Și cu mîna catifelată, lungă și subțire ca de femeie, îi mîngîia perișorul mătăsos și încîlcit.

— Hai colo, să ne așezăm. Ia stai, mai aveam parcă niște uscături cu anason. Pentru că, după cîte văd, n-ai să mănînci din mărul de aur.

Și tocmai se căuta prin buzunare cînd ușa căscioarei se deschise și în pridvor apăru o femeie tînără. Ea se uită la Leonardo și la Maia, dădu prietenoasă din cap și, așezîndu-se la torcătoare, se apucă de lucru.

După ea ieși din casă o bătrînă gîrbovă, cu ochii la fel de limpezi ca ai Maiei, probabil bunicuța ei.

Bătrînica se uită și ea la Leonardo. Deodată, ca și cum l-ar fi recunoscut, plesni din palme și se se aplecă la urechea torcătoarei, șoptindu-i ceva.

— Maia ! Maia ! Vino repede ! strigă tînăra sărind în picioare.

Copila se codea.

— Dar vino odată, netrebnico ! Ți-arăt eu ție !...

Speriată, Maia urcă scările în fugă. Cînd ajunse sus, bunicuța îi smulse din mînă mărul poleit și-l azvîrli peste zid în curtea vecină. Fetița plîngea. Însă cînd bătrînica îi șopti ceva arătîndu-l pe Leonardo, copilul se potoli ca prin farmec și privi cu nespusă groază în ochii ei largi deschiși.

Leonardo le întoarse spatele, își plecă fruntea în pămînt și se îndepărtă cu pas grăbit.

Își dădea seama că bătrîna îl cunoștea. Auzise peseme că-i vrăjitor și se gîndea c-ar putea s-o deoache pe Maia.

Pleca de parcă ar fi fugit, zîmbind vinovat şi, de ruşine, tot mai căuta prin buzunare pesmeţii cu anson, acum inutili.

Mai însingurat se simţise sub privirea acelor ochi de copil, plini de spaimă, decît în faţa mulţimii care, socotindu-l păgîn, vroia să-l ucidă. Şi decît înaintea adunării de învăţaţi care rîdeau de adevărul spuselor sale ca de-o bolmojeală de nebun.

Şi i se părea că e tot atît de departe de oameni pe cît e şi luceafărul serii pe cerul înspăimîntător, dezolant de limpede.

Ajuns acasă, trecu în odaia de lucru şi ea îi păru, aşa, ticsită de cărţi şi aparate zăcînd sub colb, mai sumbră decît o celulă de închisoare. Se aşeză la masă, aprinse lumînarea şi, luîndu-şi carnetul, se cufundă în studiul de curînd început asupra legilor mişcării corpurilor pe suprafeţe înclinate.

Matematica, la fel ca muzica, avea darul să-l liniştească. Şi în seara aceea ea dărui inimii sale bucuria de totdeauna.

Cînd termină de calculat, scoase dintr-un sertar secret jurnalul său de zi şi, cu mîna stîngă, folosind scrierea de-a-ndoaselea care putea fi citită numai în oglindă, îşi notă gîndurile pe care i le inspirase proba ştiinţei.

„Aceşti cărturari şi bucheri, învăţăcei de-ai lui Aristotel, aceste ciori împodobite cu pene de păun, căci trîmbiţînd meritele altora, se împăunează cu ele, mă disprețuiesc pe mine, inventatorul. Aş fi putut să le răspund întocmai precum Marius patricienilor Romei: «împodobindu-vă cu faptele altora, nu vreţi a-mi lăsa mie rodul alor mele».

Experimentatorii naturii se deosebesc de epigonii anticilor tot atît cît şi obiectul de imaginea lui răsfrîntă în oglindă.

Ei cred că eu, nefiind scriitor, n-am dreptul să scriu şi să vorbesc despre ştiinţă, deoarece n-aş şti să-mi exprim clar ideile. Nu-şi dau seama că puterea mea nu stă în cuvînt, ci în experienţa care e dascălul tuturor celor ce au scris vreodată cu cap.

Neştiind şi nedorind să mă refer la cărţile anticilor, mă voi referi totuşi la ceva cu mult mai iubitor de adevăr decît cărţile — la experienţă, învăţătorul tuturor învăţătorilor."

Făclia răspîndea o lumină ştearsă. Motanul, singurul prieten al nopţilor de nesomn, sărise pe masă şi se freca de mîinile lui torcînd încetişor nepăsător la toate celelalte. Steaua singuratică îşi revărsa raza prin geamurile nespălate, părînd acum şi mai departe, şi mai fără nădejde. Leonardo se uita la ea şi văzu parcă aievea ochii Maiei aţintindu-l cu groază fără margini, dar nu se mai întristă: era din nou senin şi neclintit de tare în singurătatea lui.

Numai în colţişorul cel mai tainic la inimii sale, de care nici el nu ştia, clocotea ca un izvor cald sub pojghiţa de gheaţă o neînţeleasă amărăciune şi parcă remuşcare, ca şi cum ar fi fost într-adevăr vinovat cu ceva faţă de Maia şi încerca să şi-o ierte, dar nu izbutea.

IX

A doua zi de dimineaţă, Leonardo se pregătea să meargă la mănăstirea Santa Maria delle Grazie, ca să lucreze la chipul Domnului.

Mecanicul Astro îl şi aştepta în pridvor cu caietele, pensulele şi cutia de culori. Dar cînd ieşi în curte, meşterul îl zării pe Nastaggio grăjdarul. Ţesăla o iapă sur-rotată sub umbrarul hambarului.

— Ce-i cu Giannino ? îl întrebă Leonardo.

Giannino era unul din caii preferaţi.

— Ce să fie ? Nimic, răspunse cam în dodii grăjdarul. Numai Şargul şchioapătă.

— Şargul ? se necăji Leonardo. De cînd ?

— De vreo patru zile.

Şi fără să-l mai ia în seamă pe stăpîn, continuă să tragă cu ţesala

pe spinarea calului cu atîta năduf, încît animalul își muta greutatea corpului de pe un picior pe altul.

Leonardo voi să-l vadă pe Șarg și fu condus de Nastaggio în grajd.

Iar cînd Giovanni Beltraffio ieși în curte, să se spele pe ochi cu apă rece de fîntînă, auzi glasul supărător de pițigăiat, aproape femeiesc al lui Leonardo care țipa cuprins de una din mîniile ce-l apucau uneori și de care nimeni nu se temea.

— Spune-mi, bețivanule, cap sec ce ești, spune-mi, cine te-a pus să îngrijești caii la veterinar ?

— Cum se poate, messere, să nu îngrijești calul bolnav ?

— Să îngrijești ? Și crezi tu, căpățînă de catîr, că faci bine calul cu alifia asta puturoasă ?

— Nu alifia-i leacul, este o vorbă anume, un descîntec adică ! Parcă vă pricepeți la de-alde astea ? De aceea vă supărați !

— Du-te-ncolo de aici cu descîntecele tale ! Cum să îngrijească nemernicul de hingher animalul dacă nici n-a visat anatomie ?

Nastaggio ridică la el ochișorii leneși îngropați în grăsime și-l aținti lung pe sub sprîncene.

— Anatomie ! îngăimă cu nemărginit dispreț.

— Ieși ! Afară de aici ticălosule !

Grăjdarul nu clipi. Din îndelunga-i experiență știa că după ce i se potolește furia de o clipă, stăpînul va veni să-l roage, neștiind cum să-l mai îmbuneze numai să rămînă, căci prețuia în el pe marele cunoscător și iubitor de cai.

— Gînd la gînd ! Tocmai vroiam să vă cer socoteala, spuse el cu nepăsare. Îmi datorați leafa pe trei luni. Cît privește fînul, n-am nici o vină. Marco nu mi-a dat bani pentru ovăz.

— Asta ce mai e ? Cum îndrăznește să nu-i dea cînd i-am poruncit ?...

Grăjdarul strînse din umeri și, pufnind, întoarse spatele în semn

că n-are ce să mai discute și se apucă iarăși de țesălat cu atîta înverșunare, de parcă voia să-și verse tot năduful pe spinarea calului.

Giovanni asista la scenă cu o expresie de veselie nelipsită de curiozitate, cu fața roșie de apa rece pe care o ștergea cu prosopul.

— Ce facem, meștere ? Mergem ori ba ? se sătură Astro de așteptare.

— Mai stai, îl rugă meșterul, să-l întrebăm pe Marco dacă-i adevărat ce spune pungașul ăsta...

Leonardo intră în casă și Giovanni îl urmă.

Ca întotdeauna, Marco lucra în atelier îndeplinind întocmai, cu matematică precizie poruncilor învățătorului. Tocmai măsura cu mica linguriță de plumb culoarea neagră pentru umbre, verificînd ceva pe o foaie acoperită de cifre. Broboanele de sudoare îi acopereau fruntea, vinele de la gît i se unflaseră și respira greu, de parcă ar fi cărat un bolovan la deal. Buzele sale bine strînse, spatele gîrbovit, moțul roșu care se învîrtejea cu încăpățînare și mîinile mari și roșii, cu degetele groase. spuneau de la sine că răbdarea și truda le-nving pe toate.

— A, messer Leonardo ! N-ați plecat încă ? Vreți să verificați iute calculul ăsta ? Vă rog. mi se pare că m-am încurcat...

— Bine, Marco. Mai tîrziu. Uite ce-am vrut să te-ntreb: e adevărat că nu dai bani pentru ovăzul cailor ?

— Adevărat.

— Cum se poate, dragul meu ? Doar ți-am spus, continuă artistul, privind tot mai sfios și nehotărît obrazul sever al chelarului casei sale. Doar îți spusesem. Marco, să-i dai neapărat bani, să cumpere ovăz pentru cai. Ai uitat ?...

— N-am uitat. Nu sînt bani.

— Ei vezi ? Știam eu. iarăși n-avem bani ! Ascultă, Marco, judecă și tu, pot trăi caii fără ovăz ?...

Marco nu răspunse, zvîrli numai cît colo penelul.

Giovanni nu scăpă din ochi cum li se schimbă expresiile: acum învățătorul semăna a ucenic, iar ucenicul a învățător.

— Ascultă, meştere, rosti deodată Marco, m-ai rugat să iau asupra mea grija gospodăriei, ca să nu te rup de la treabă cu asemenea fleacuri. Atunci de ce o iei de la capăt ?

— Marco ! exclamă cu reproş Leonardo. Marco ! numai săptămîna ce-a trecut ţi-am dat treizeci de florini...

— Treizeci de florini ! Scade din ei patru, datoria la Pacioli, doi i-am dat cerşetorului de Galeotto Sacrobosco, cinci gîdelui care fură cadavrele din spînzurători pentru anatomia dumitale, trei pentru geamuri şi reparatul sobelor în seră, unde ţii năpîrcile şi peştii, şase ducaţi imperiali în cap pentru dracul ăla vărgat...

— Girafa, vrei să spui.

— Da, da. Noi n-avem ce mînca, dar îndopăm blestematele de jigodii. Şi totuna, orice-i faci, are să crăpe...

— Nu-i nimic Marco, las să crăpe, observă cu blîndeţe Leonardo, am s-o împăiez. Are la gît nişte vertebre foarte interesante...

— Poftim ! Vertebre ! Of, meştere, meştere, de n-ar fi trăsnăile astea ale dumitale — caii, cadavrele, girafele, peştii şi alte asemenea jigodii, am duce-o împărărteşte şi nu ne-am mai ploconi la nimeni. Oare nu ni-i de ajuns pâinea cea de toate zilele ?...

— Pîinea cea de toate zilele ! Ca şi cum aş cere pentru mine altceva decît această pîine de toate zilele ! Ştiu eu c-ai fi încîntat să vezi crăpînd toate animalele mele adunate cu atîta trudă, plătite cu atîţi bani şi atât de necesare mie, cum nici nu-ţi poţi închipui. Atîta vrei, Marco, să fie cum ţi-a căşunat !...

Obidă şi ciudă neputincioasă se desluşeau în vocea învățătorului.

Cu ochii plecaţi, Maco tăcea mohorît.

— Oare ce-i asta ? urmă Leonardo. Ce-o să fie, mă-ntreb, cu

noi, a, Marco ? Ovăz nu-i ? Ce-i glumă ? Unde am ajuns ! Niciodată n-am fost într-un impas ca acesta !...

— Ba am mai fost şi vom mai fi, obiectă Marco. Cum ai vrea dumneata să fie, meştere ? De un an şi mai bine n-am căpătat un bănuţ de la duce. În fiecare zi Ambrogio da Ferrara îţi făgăduieşte: mîine şi iarăşi mîine, dar se vede că-şi bate joc de dumneata...

— Îşi bate joc de mine ? strigă Leonardo. Las că-i arăt eu lui cum să-şi bată joc de mine ! Am să-l pîrăsc la duce, asta-i fac ! I-o plătesc eu ticălosului, de-o să mă pomenească ! Aibă parte de-un Paşte fără noroc, blestematul !

Marco se mulţumi să dea din mînă, vrînd să spună că dacă e de plătit, nu Leonardo îi va plăti vistiernicului curţii, ci taman pe dos.

— Lasă asta, meştere, zău lasă ! îngăimă el şi trăsăturile sale aspre, colţuroase se îmblînziră ca prin farmec, iar pe chip i se întipări o expresie de bunătate, de tandreţe protectoare. Milostiv e Domnul, ne-om descurca şi de astă dată. Şi dacă vrei dumneata cu tot dinadinsul, fac eu ce-oi face ca să ajungă şi de ovăz pentru cai...

Ştia că pentru asta va trebui să sacrifice o parte din banii pe care îi timitea mamei sale bătrîne şi bolnave.

— Parcă de ovăz e vorba ? se tîngui Leonardo căzînd istovit pe scaun.

Clipea mărunt, strîngînd ploapele, ca în bătaia unui vînt subţire.

– Ascultă, Marco... Ştii, încă nu ţi-am spus... Luna viitoare o să am neapărat nevoie de optzeci de ducaţi, pentru că m-am împrumutat, ştii... Ia nu te mai uita cu ochii ăştia la mine...

— De la cine, meştere ?

— De la cămătarul Arnoldo.

Marco plesni din palme disperat. Moţul roşu de pe frunte îi tremura de enervare.

— Auzi, de la cămătarul Arnoldo ! Ce să zic, mi-ai făcut-o, meştere ! Eşti bun de felicitat. Ştii dumneata ce bestie e ăsta ? Mai

rău ca un jidov sau un maur, măcar că-i creştin ! Nu se teme de Dumnezeu. Of, învăţătorule, învăţătorule, ce-ai făcut ! Cum de nu mi-ai spus şi mie...

Leonardo plecă fruntea în pămînt.

— Aveam o cumplită nevoie de bani, Marco. Să nu te superi...

Şi adăugă cu teamă şi jale după cîteva clipe de tăcere:

— Adă, Marco socotelile. Poate o să născocim ceva...

Marco era convins că nu vor putea născoci nimic, dar pentru că pe meşter nu-l linişteai decît epuizînd tulburarea-i stîrnită din senin, aşa trecătoare cum era, plecă supus să aducă socotelile.

Leonardo se crispă ca de durere văzînd de departe binecunoscutul registru gros în coperţi verzi. Îl privea cum priveşti propria-ţi rană deschisă.

Se cufundară amîndoi în socoteli în care marele matematician făcea greşeli de adunare şi scădere. Din cînd în cînd îşi amintea de vreun cont pentru cîteva mii de ducaţi rătăciţi, îl căuta scotocind prin casete, sertare, maldăre de documente, găsind în locul lui note mărunte, de cîţiva bănuţi, care nu mai erau necesare, dar pe care le transcrisese grijuliu cu mîna lui, ca, de pildă, aceea pentru pelerina lui Salaino:

Brocart de argint	15 lire 4 soldi
Catifea roşie pentru garnitură	9 " 4 "
Şiret	9 "
Nasturi	12 "

Şi se înfuria şi le rupea aruncînd bucăţelele sub masă.

Giovanni urmărea cu atenţie jocul slăbiciunilor omeneşti aşternut pe chipul învăţătorului său şi amintindu-şi cuvintele unuia dintre admiratorii lui Leonardo, care spunea că „Noul Hermes Trismegistos s-a contopit într-însul cu noul titan Prometeu", zîmbea spunîndu-şi în gînd:

„Iată-l, nu e nici zeu, nici titan, ci om ca noi toţi. Oare de ce

m-am temut de el atîta ? Bietul, dragul de el !"

X

Trecură două zile şi se întîmplase ceea ce prevăzuse Marco: meşterul uită cu desăvîrşire de socotelile băneşti, parcă nici n-ar fi fost vorba vreodată. Şi chiar a doua zi îi ceru cu nonşalanţă trei florini, ca să cumpere o fosilă. Lui Marco nu-i veni să-l amărască refuzîndu-l şi-i dădu trei florini din banii proprii, puşi deoparte pentru maică-sa.

Vistiernicul Ambrogio tot nu-i plătise încă leafa lui Leonardo, în ciuda tuturor rugăminţilor. În perioada aceea însuşi il Moro ducea lipsă de bani din cauza uriaşelor cheltuieli de pregătire pentru războiul cu Franţa.

Leonardo se împrumută de la te miri cine, pînă şi de la ucenicii săi.

Ducele nu-i îngăduia să termine nici măcar monumentul lui Sforza. Totul era gata ! Statuia modelată în lut, forma, avînd şi un schelet metalic înăuntru, opritoarea pentru metalul topit, creuzetul, cuptorul propriu-zis. Dar cînd artistul prezentă nota pentru bronz, il Moro se sperie. Mai mult, se mînie chiar şi refuză să-l vadă.

Pe la 20 noiembrie anul de graţie 1498, pe vremea cînd ajunsese într-o sărăcie lucie, Leonardo, nemaiputînd îndura lipsurile, scrise ducelui. Printre hîrtiile rămase de la el se află şi bruionul acestei scrisori, o înşirare de fraze şchioape şi neterminate, fără legătură între ele, asemănătoare cu bolmojeala unui om copleşit de ruşine, care nu ştie a cerşi:

„Signore, ştiind că mintea Alteţei-Voastre e preocupată de treburi cu mult mai importante, dar în acelaşi timp temîndu-mă că tăcerea mea să nu stîrnească mînia Preamilostivului meu Protector, îndrăznesc a Vă aminti de micile mele nevoi şi de artele condamnate

la tăcere...

... De doi ani nu am primit leafa...

... Alte persoane care se află în slujba Alteței-Voastre, având venituri lăturalnice, pot aștepta, însă eu cu arta mea, pe care, altminteri aș părăsi-o pentru o treabă mai avantajoasă...

...Viața mea este la dispoziția Alteței-Voastre, sînt oricînd gata să mă spun...

... Despre *Colos* nu pomenesc nimic, deoarece cunosc vitregia vremurilor...

... Mă doare în suflet că, nevoit să-mi cîștig hrana, mă văd silit să las în părăsire pictura și să mă ocup de fleacuri. A trebuit să hrănesc 6 oameni timp de 56 luni, și asta numai cu 50 ducați...

... Mă întreb cu nedumerire în ce domeniu mi-aș putea folosi forțele...

... La glorie să-mi fie gîndul sau la pîinea cea de toate zilele ?..."

XI

Într-o seară de noiembrie, după o zi de griji și alergătură întîi pe la generosul dregător al curții Gaspare Visconti, apoi pe la cămătarul Arnoldo și gîdele care cerea bani pentru cele două cadavre de gravide, amenințînd că dacă nu i le plătește îl va denunța pe meșter Sfintei Inchiziții, Leonardo se întoarse acasă mort de oboseală. Trecu în primul rînd pe la bucătărie, să-și usuce hainele, pe urmă, luînd cheia de la Astro, se îndreptă spre odaia de lucru, cînd auzi deodată glasuri.

„Ușile sînt încuiate, se gîndi el. Ce să însemne asta ? Nu cumva au dat hoții ?"

Dar plecîndu-și urechea, recunoscu vocile învățăceilor Giovanni și Cesare. Scotoceau, pesemne, prin hîrtiile sale secrete pe care nu le arătase niciodată nimănui. Vru să deschidă ușa și să intre,

dar închipuindu-şi cu ce ochi îl vor privi cei surprinşi asupra faptei, i se făcu ruşine de ruşinea lor. Pe vîrfuri, roşu la faţă, se furişă de lîngă uşă, uitîndu-se înapoi ca un hoţ şi, abia cînd trecu de uşa atelierului, la celălalt capăt al lui, strigă cu voce prefăcut de tare, aşa fel ca să fie auzit neîndoielnic:

— Astro ! Dă-mi făclia ! Astro ! Unde, Doamne, iartă-mă, v-aţi ascuns cu toţii, de parcă aţi intrat în pămînt ? ! Andrea, Marco, Giovanni, Cesare !

Vocile din odaia de lucru tăcură. Se auzi un zăngănit, căzuse probabil un obiect de sticlă şi se sparse. Bufni canatul ferestrei. Dar Leonardo tot nu se hotăra să intre, tot mai asculta. În suflet n-avea ură sau amărăciune, doar plictiseală şi dezgust.

Într-adevăr, nu se înşela, Giovanni şi Cesare se furişaseră pe fereastră şi-i scotoceau prin sertatele mesei, răsfoiau documentele secrete, desenele, jurnalele sale.

Beltraffio, palid la faţă ca un mort, ţinea oglinda, iar Cesare, aplecîndu-se, descifra în oglindă scrisul de-a-ndoaselea al lui Leonardo !

„Laude del Sole" – „Laudă Soarelui". „Nu pot să-i iert lui Epicur afirmaţia că soarele a atît de mare pe cît pare şi mă mir de Socrate, care umileşte falnicul astru, spunînd că nu este decît o piatră incandescentă. Mult aş fi vrut să am la îndemînă cuvinte de-ajuns de tari, pentru a-i condamna pe cei care venerează Omul în locul Soarelui..."

— Trec peste ele ? întrebă Cesare.

— Nu, murmură Giovanni. Te rog, citeşte totul pînă la capăt.

— „Cei care se închină zeilor cu chip omenesc, urmă Cesare, se înşală amarnic, căci omul, de-ar fi cît globul terestru, tot ar părea mai mic decît cea mai neînsemnată planetă, cît un punct abia însemnat în univers. Pe lîngă asta, oamenii sînt toţi hărăziţi descompunerii..."

— Ciudat ! se miră Cesare. Cum o fi cu putință ? I se închină Soarelui, iar Cel care cu moartea pre moarte a călcat parcă nici n-a fost vreodată !...

Întoarse pagina.

— Iată încă ceva. Ascultă: „În toate colțurile Europei oamenii vor deplînge moartea celui care s-a stins în Asia". Înțelegi ?

— Nu, șopti Giovanni.

— Vinerea mare, îi explică Cesare...

— „O, matematicienilor, citi mai departe Cesare, revărsați odată lumina asupra acestei demențe. Spiritul nu poate exista fără trup, dar acolo unde nu-i trup, sînge, oase, limbă, mușchi, nu poate fi nici glas, nici mișcare..."

— Aici nu mai pot descifra. A șters. Dar să-ți citesc sfîrșitul: „Cît privește toate celelalte definiții ale spiritului, le voi lăsa în seama sfinților părinți, învățători ai poporului, care cunosc din inspirație divină tainele naturii..." Hm, să fi căzut peticul ăsta în mîna sfinților părinți inchizitori, nu i-ar fi fost moale lui messer Leonardo... Dar iată, încă o prorocire: „Nefăcînd nimic, disprețuind sărăcia și munca, oamenii vor trăi în lux, în clădiri asemănătoare cu palatele, însușindu-și comori văzute cu prețul nevăzutelor și susținînd că aceasta ar fi calea cea mai plăcută lui Dumnezeu". Desigur, indulgențele ! se dumeri Cesare. Poftim, calcă pe urmele lui Savonarola ! Asta-i piatră în grădina papei... „Morții de un mileniu vor hrăni pe cei vii"... Asta n-o mai pricep. Prea-i încurcată... Deși, stai... da, da, desigur ! Morții de un mileniu sînt sfinții și martirii, și în numele lor călugării adună banii... „Au să vorbească celor ce, avînd urechi, nu aud, și au să aprindă candela înaintea celor ce, avînd ochi, nu văd..." Astea-s icoanele.

„Femeile vor mărturisi bărbaților toate poftele lor trupești, toate tainicele fapte rușinoase." – Asta-i spovedania. Cum îți place, Giovanni ? Uimitor om, nu-i așa ? Îți dai seama pentru cine

născocește aceste ghicitori ? Și vezi, nu găsești aici adevărată ură, nu. Doar strengărie și joacă. O joacă de-a sacrilegiul !...

Întorcînd cîteva pagini, mai citi:

— „Mulți, făcînd negoț cu false minuni, înșală gloata neștiutoare, iar pe cei care dezvăluie înșelăciunile lor îi trimit la moarte..." O aluzie la încercarea focului a fratelui Girolamo și la cunoașterea care distruge credința în minuni.

Și Cesare puse deoparte caietul.

— Tot nu-ți ajunge ? Mai vrei dovezi ? îl privi el lung pe Giovanni. Mi se pare că-i limpede, nu ?...

Beltraffio clătină din cap.

— Nu, Cesare, tot nu-i limpede... Dacă am găsi un loc unde spune de-a dreptul...

— De-a dreptul ? Nu, frate, nu te aștepta la așa ceva. Ar fi împortiva însăși naturii sale. În toate e pe din două, în toate se codește, șovăie și se ascunde după șiretlic la fel ca o femeie. Nu în zadar îi plac ghicitorile. Și prinde-l dacă poți ! Cu toate că nici el nu se cunoaște. E taina cea mare pentru el însuși !

„Are dreptate Cesare, își spunea Giovanni. Prefer sacrilegiul fățiș acestor batjocuri și acestor zîmbete în doi peri, ca al lui Toma Necrediciosul punînd degetul pe rana lui Isus..."

Cesare îi mai arătă un desen în creion portocaliu pe hîrtie albastră – mic, pierdut printre crochiuri de mașini și calcule. Înfățișa pe Fecioara Maria cu pruncul în brațe în pustie. Așezată pe o piatră, Maica Domnului desena pe nisip triunghiuri, cercuri și alte figuri, predînd fiului ei geometria, care-i izvorul tututor științelor.

Giovanni privi multă vreme ciudatul desen. Apoi, vrînd să știe ce-i scris pe frontispiciul lui, apropie oglinda. Dar Cesare nu apucă să descifreze decît primele trei cuvinte: „necesitatea, eterna învățătoare...", cînd îl auzi pe Leonardo strigînd din atelier:

– Astro ! Dă-mi făclia ! Astro ! Unde, Doamne, iartă-mă, v-ați

ascuns cu toţii, de parcă aţi intrat în pămînt ? Andrea, Marco, Giovanni, Cesare !

Giovanni tresări, alb ca varul, scăpă oglinda şi ea se sparse.

– Semn rău ! rîse Cesare.

Ca nişte hoţi prinşi asupra faptei, se grăbiră să vîre hîrtiile în sertar, adunară de jos cioburile şi, deschizînd fereastra, coborîră de pe pervaz în curte, agăţîndu-se de burlan şi de vrejurile groase ale viţei-de-vie care se căţărau pe pereţi casei. Din grabă, Cesare alunecă şi căzu, mai-mai să-şi scrîntească piciorul.

XII

În seara aceea Leonardo nu-şi găsi alinarea în matematică. Cînd se preumbla prin odaie, cînd se aşeza la loc, începea cîte un desen şi numaidecît îl lăsa. Sufletul îi era plin de o vagă nelinişte, ca şi cum ar fi trebuit să ia o hotărîre şi nu găsea în el puterea. Se întorcea mereu cu gîndul la Giovanni.

Îşi amintea cum fugise la Savonarola, apoi se întorsese aici. Un timp s-a mai liniştit şi s-a dedicat cu totul artei. De la nefericita de încercare a focului însă şi mai ales de cînd s-a răspîndit la Milano vestea pieirii proorocului, arăta prăpădit de tot, pierdut cu desăvîrşire.

Leonardo îl vedea cum suferă şi vrea, dar nu izbuteşte să-l părăsească. Îşi dădea seama ce luptă se dă în inima ucenicului, o inimă prea mare pentru a nu simţi şi prea slabă pentru a-şi învinge propriile contradicţii. Uneori i se părea că e dator să-l respingă şi să-l alunge, spre a-l salva, dar nu găsea în el destulă putere.

„Dac-aş şti cu ce să-l ajut !" îşi spunea artistul.

Şi deodată rîse cu un râs amar.

„L-am deocheat şi l-am vătămat, pesemne ! Au dreptate oamenii cînd se feresc de mine..."

Urcă treptele înalte ale scării cufundate în întuneric, bătu la uşă

şi cînd văzu că nu i se deschide, o întredeschise.

În strîmta chilioară domnea semiîntunericul. Se auzea ploaia bătînd darabana în acoperiş şi foşnetul vîntului toamnei. Sîmburele de lumină din candelă pîlpîia molcom în colţul de sub chipul Madonnei. Un crucifix negru atîrna în peretele alb. Beltraffio, îmbrăcat, zăcea în pat făcut covrig, ca un copil bolnav, cu genunchii la gură şi obrazul îngropat în pernă.

– Giovanni, dormi ? murmură învăţătorul.

Beltraffio sări în sus, scoase un strigăt salb şi cu braţele întinse înainte se uită la Leonardo cu nişte ochi de nebun larg deschişi, plini de o nemărginită groază, aceeaşi din privirile Maiei.

– Ce-i cu tine Giovanni ? Eu sînt...

Venindu-şi în fire, Beltraffio îşi petrecu palma peste ochi.

– Dumneata, messer Leonardo... Mi se păruse că... Am avut un vis îngrozitor...

– *Dumneata* eşti, mai spuse privindu-l ţintă pe sub sprîncene, ca şi cum s-ar mai fi îndoit.

Leonardo se aşeză lîngă el pe marginea patului şi-i puse mîna pe frunte.

– Ai fierbinţeală. De ce nu mi-ai spus că eşti bolnav ?

Giovanni dădu să-i întoarcă spatele, deodată i se uită iarăşi în ochi, colţurile buzelor i se lăsară în jos şi, adunînd mîinile a rugă, şopti:

– Alungă-mă, învăţătorule ! Nu sînt în stare să plec singur... dar nici nu pot rămîne... pentru că sînt un ticălos faţă de dumneata... un trădător !...

Învăţătorul îl îmbrăţişă şi-l strînse la piept.

– Ce ai, băieţaşul meu ? Dumnezeu cu tine ! Crezi că nu văd că te torturezi ? Dacă-ţi închipui că eşti vinovat cu ceva faţă de mine, te iert din toată inima, poate şi tu mă vei ierta cîndva...

Giovanni ridică la el în tăcere ochii mari, miraţi şi deodată, în-

tr-un elan nestăpînit de duioşie, i se pitulă la piept şi-şi ascunse obrazul în barba lui moale ca mătasea.

– Dacă am să plec cîndva, îngăima printre suspinele ce-i cutremurau tot trupul, dacă am să plec cîndva de la tine, învăţătorule, să nu crezi că nu te iubesc ! Nici eu nu ştiu ce-i cu mine... Am nişte gînduri înspăimîntătoare, parc-aş înnebuni... M-a părăsit Dumnezeu... Ah, dar să nu... Crede-mă, te iubesc mai mult ca orice pe lume, mai mult decît pe părintele meu, fra Benedetto ! Nimeni n-are să te iubească atît cît te iubesc eu !...

Cu surîs molcom, Leonardo îl mîngîia pe cap, pe obrajii uzi de lacrimi şi-l consola ca pe un copil:

– Hai, taci, taci, nu mai plînge ! Parcă nu ştiu că mă iubeşti, bietul meu băieţaş, prostuţule...

Şi adăugă:

– Peseme că iar ţi-a îndrugat Cesare neghiobii ? De ce-l mai asculţi ? E un băiat inteligent şi... mă iubeşte, bietul de el, deşi crede că mă urăşte. Multe nu le înţelege.

Giovanni se potoli deodată, încetă să mai plîngă şi, căutînd cercetător în ochii învăţătorului, clătină din cap:

– Nu... Nu Cesare... Eu... spuse rar, ca şi cum îi venea greu să pronunţe cuvintele. Şi nici eu. *El*...

– Care el ? întrebă învăţătorul.

Giovanni i se strînse mai tare la piept, cu ochii iarăşi măriţi de groază.

– Nu trebuie, murmură abia auzit, te rog... nu trebuie despre *El*...

Şi Leonardo simţi cum tremură în braţele sale.

– Ascultă, copilul meu, rosti el cu tonul acela sever şi duios, puţin prefăcut, cu care doctorii vorbesc bolnavilor, văd că ai ceva pe suflet. Trebuie să-mi spui tot. Vreau să ştiu, Giovanni, auzi ? Ai să te simţi şi tu uşurat.

Şi după o clipă de gîndire, mai întrebă o dată:

– Despre cine ai vorbit acum ?

Giovanni aruncă înapoi o privire temătoare şi, lipind gura de urechea lui Leonardo, şopti gîfîind:

– Despre al doilea eu...

– Al doilea eu ? Ce înseamnă asta ? L-ai văzut în vis ?

– Aievea...

Leonardo îl privi lung şi timp de o clipă avu impresia că Giovanni tot mai delirează.

– Doar n-ai fost aici la mine acum trei zile, adică marţi noaptea, nu-i aşa ?

– N-am fost. Dar ce, nu mai ţii minte ?

– Ba da, cum să nu... Ei vezi, învăţătorule, acum, va să zică, în mod sigur a fost *El*...

– De unde ai scos că am un alt eu ? Cum s-a întîmplat ?

Simţea instinctiv că Giovanni doreşte să i-o spună şi nădăjduia că mărturisirea o să-l facă să se simtă uşurat.

– Cum s-a întîmplat ? Iată cum. A venit *El* la mine aşa cum ai venit tu astăzi, axact la ora asta, s-a aşezat şi *El* pe marginea patului, cum te-ai aşezat tu acum, şi a vorbit şi a făcut totul ca tine. Şi faţa o avea la fel ca a ta, numai văzută în oglindă. Atîta doar că *El* nu-i stîngaci. Şi m-am gîndit numaidecît că pesemne nu eşti tu. Şi el ştia că mă gîndesc, dar nu se arăta. S-a prefăcut că noi doi nu ştim nimic. Numai plecînd s-a întors spre mine şi mi-a spus: „Ascultă, Giovanni, l-ai văzut vreodată pe celălalt eu al meu ? Dacă ai să-l vezi, nu te teme !" Şi atunci am înţeles...

– Şi tot mai crezi, Giovanni ?

– Cum să nu cred dacă l-am văzut cum te văd pe tine, învăţătorule ? Şi a vorbit cu mine...

– Despre ce ?

Giovanni îşi acoperi faţa cu mîinile.

– Mai bine spune, altfel ai să stai să te gîndeşti şi ai să te chinui, rosti Leonardo.

– Lucruri urîte, murmură Beltraffio cu rugă şi deznădejde în privirile aţintite în ochii săi. Îngrozitoare ! Zicea că pe lume nu e decît mecanica, totul e ca păianjenul acela îngrozitor cu labele rotitoare pe care *El*... adică nu *El*, tu l-ai inventat...

– Ce fel de păianjen ? Ah, da, da, ţin minte. Ai văzut la mine desenul unei maşini de război..

– Şi mai spunea, continuă Giovanni, că ceea ce înţeleg oamenii prin Dumnezeu este veşnica forţă care pune în mişcare Păianjenul acela cumplit cu labele de fier însîngerate, şi că Lui nu-i pasă dacă e adevăr sau minciună, bine sau rău, viaţă sau moarte. Şi degeaba l-ai implora, fiindcă *El* e ca matematica: doi ori doi nu pot face cinci...

– Bine, bine. Nu te mai tortura. Ajunge. Acuma ştiu...

– Nu învăţătorule, mai stai, încă nu ştii tot. Ascultă numai ! Spuneai că şi Isus zadarnic a coborît pe pămînt, a murit şi n-a înviat, cu moartea pre moarte n-a călcat, ci a putrezit în sicriu. Şi cînd a spus asta, am început să plîng. Şi i s-a făcut milă de mine şi a vrut să mă împace: „Nu plînge, zice, bietul meu băieţaş, prostuţule, nu există Isus, dar există iubirea. Iubirea cea mare este fiica cunoaşterii celei mari; cine ştie tot acela iubeşte tot." Vezi ? Tot cu vorbele tale, cu vorbele tale ! „Înainte, zice, iubirea venea din slăbiciune, minune, neştiinţă, acum vine din putere, adevăr şi cunoaştere, căci Şarpele n-a minţit: gustaţi din rodul Pomului Cunoaşterii şi veţi fi ca zeii." Şi după aceste cuvinte am înţeles că vine de la diavol, şi l-am blestemat, şi a plecat, dar a spus că se întoarce...

Leonardo îl asculta cu nespusă curiozitate, ca şi cum n-ar mai fi plecat urechea la delirul unui bolnav. Simţea privirea lui Giovanni, acum calmă, pătrunzîndu-i pînă în străfundul cel mai tainic al inimii.

– Şi mai înspăimîntător... şoptea ucenicul, îndepărtîndu-se de

învățător cu o mișcare înceată și privindu-l cu o privire imobilă și străpungătoare drept în lumina ochilor, și mai respingătoare ca toate era că, spunînd acestea, zîmbea, da, da, zîmbea... exact așa cum... zîmbești tu acum !...

Deodată obrajii lui Giovanni se făcură albi ca varul, gura i se schimonosi și, respingîndu-l pe Leonardo, scoase un strigăt sălbatic de nebun:

– Tu... tu... iarăși ! Te-ai prefăcut... În numele Tatălui... piei, piei Satană ! Dispari, blestematule...

Învățătorul se ridică și spuse ațintindu-l cu ochii autoritari:

– Dumnezeu cu tine, Giovanni ! Văd că, într-adevăr, e mai bine să pleci de la mine. Ții minte cum spune Sfînta Scriptură: cel ce se teme, nu-i desăvîrșit în iubire. Dacă tu m-ai iubi cu o iubire desăvîrșită, nu te-ai teme de mine, ci ai înțelege că toate astea sînt delir și nebunie, că nu sînt așa cum mă cred oamenii, că n-am un alt eu, că eu cred în Isus, Mîntuitorul meu, poate mai mult decît cei care îmi zic slugă a lui Anticrist. Iartă-mă, Giovanni ! Dumnezeu să te aibă în paza lui ! Și nu te teme, al doilea eu al lui Leonardo n-o să se mai întoarcă niciodată...

Vocea lui fără urmă de mînie tremură de o nesfîrșită tristețe. Se ridică să plece.

„Așa să fie ? I-am spus adevărul ?" se întrebă. Și în această clipă simți că minciuna era necesară și era gata să mintă ca să-l salveze.

Beltraffio căzu în genunchi și-l implora pe învățător, sărutîndu-i mîinile:

– Nu, nu, nu mai fac... Știu că-i nebunie... Te cred... Vei vedea c-am să alung gîndurile astea cumplite din mine... numai iartă-mă și nu mă mai părăsi !

Leonardo îl privi cu o milă cu neputință de zugrăvit și, aplecîndu-se, îl sărută pe frunte.

– Dar bagă de seamă, Giovanni, nu uita că mi-ai făgăduit... Iar acum, adăugă el pe tonul calm de toate zilele, să mergem jos cît mai repede. La tine-i frig. N-am să te las să mai dormi aici pînă nu te îndrepți definitiv. Tocmai am ceva urgent de lucru, așa că ai să mă ajuți.

XIII

Îl duse în dormitorul său de lîngă atelier, drese focul în cămin și cînd flăcările prinseră a trosni vesel, așa încît, luminată de reflexele lor, odaia arăta mai primitoare, îl rugă să-i pregătească scîndura pentru un tablou.

Nădăjduia că munca o să-l distragă pe bolnav.

Așa se și întîmplă. Puțin cîte puțin Giovanni prinse interes pentru ceea ce făcea și-i ajuta meșterului să îmbibe scîndura cu soluția otrăvitoare care ferește lemnul de cari – rachiu amestecat cu arsenic sulfuros și sublimat. Lucra atît de concentrat, ca și cum ar fi fost treaba cea mai interesantă și mai importantă din lume. Pe urmă se apucară amîndoi să aștearnă primul strat de grund, umplînd găurile și crestăturile cu alabastru, cu lac de chiparos și mastic, netezind asperitățile cu o răzuitoare de fier. Treaba mergea strună, sporea și, ca de obicei, părea un joc în mîinile lui Leonardo. În același timp el îi dădea sfaturi lui Giovanni și-l învăța cum să lege pensulele, de la cele mai groase și aspre din păr de porc, montate în plumb, pînă la cele mai subțiri și moi din păr de veveriță prins într-o pană de gîscă; sau cum, prin adăugirea acetatului de cupru venețian și a ocrului să facă așa fel ca soluția de îmbibat să se zvînte mai repede.

În odaie se răspîndea mirosul proaspăt și ușor volatil de terebentină și mastic, care amintea de muncă. Giovanni îmbiba scîndura cu ulei de in cald, frecînd-o cu piele de căprioară. Se

încălzise. Temperatura îi scăzuse complet.

Se opri o clipă, ca să-şi tragă răsuflarea şi întoarse către învăţătorul său un obraz rumenit de efort.

– Haide, dă-i zor, nu pierde vremea ! îl îmbie Leonardo. Dacă se răceşte uleiul nu mai intră în lemn.

Şi arcuindu-şi spinarea, cu buzele strînse, Giovanni desfăcu mai zdravăn picioarele şi se apucă să frece scîndura cu o nouă rîvnă.

– Cum te simţi ? îl întrebă Leonardo.

– Bine, zîmbi Giovanni vesel.

Se adunară şi alţi ucenici de-ai lui Leonardo în acest colţişor primitor, lîngă tradiţionalul cămin lombard din cărămidă, negru pe dinăuntru de funingine catifelată, în hogeagul căruia ţi-era mai mare dragul să asculţi hăulitul vîntului şi ropotul ploii. Venise Andrea Salaino, rebegit, dar vesel ca totdeauna şi lipsit de griji, apoi ciclopul fierar Zoroastro da Peretola, Jacopo şi Marco d'Oggiono. Numai Cesare da Sesto lipsea ca de obicei din cercul lor prietenesc.

Punînd deoparte scîndura să se usuce, Leonardo le arătă un mijloc da a extrage cel mai curat ulei pentru culori. Fu adusă o tipsie mare de lut, unde, într-o zeamă albicioasă, era sedimentată pasta de nuci, spălată în şase ape curate. Deasupra plutea un strat gros de ulei auriu ca chihlimbarul. Meşterul răsuci lungi şomoioage de bumbac asemănătoare cu fitilurile de candelă şi le înmuie la un capăt în tipsie, celălalt sprijinindu-l într-o pîlnie pusă în gura unui vas de sticlă. Uleiul se îmbiba în bumbac şi picurau în vasul de sticlă stropi aurii şi transparenţi.

– Priviţi ce transparent ! se minuna Marco. La mine iese tulbure, oricît aş strecura.

– Probabil că nu cureţi nucile de pieliţa de deasupra, observă Leonardo. Ea iese deasupra şi întunecă culorile din tablou.

– Aţi auzit ? triumfa Marco. Cea mai grandioasă operă de artă poate fi nimicită de porcăria asta de pieliţă ! Şi voi rîdeţi de mine

cînd vă spun că regulile trebuiesc respectate cu precizie matematică...

Urmărind cu atenţie felul de preparare a uleiului, ucenicii nu pregetau să flecărească şi să se zbenguie, ţinîndu-se de şotii şi, deşi ceasul era tîrziu, nimănui nu-i era somn şi tot mai puneau lemne pe foc, neluînd în seamă bombăneala lui Marco, care tremura pentru orice aşchie. Şi aşa cum se întîmplă adesea la petreceri din astea tîrzii, pe toţi îi apucase o veselie nestăpînită.

– Hai să ne spunem basme ! propuse Salaino şi povesti cel dintîi istoria cu preotul care în sîmbăta mare, umblînd din casă în casă cu sfeştania, intră în atelierul unui pictor şi-i stropi cu aghiasmă tablourile. „De ce ai făcut asta ?" întrebă pictorul. „Pentru că-ţi doresc binele, căci scrisu-s-a în Scripturi: „ şi vi se va da însutit pentru binele făcut." Pictorul nu spuse nimic, dar cînd pater ieşi, îl pîndi la fereatră şi-i turnă o găleată de apă rece în cap, strigîndu-i: „Iată că ţi s-a dat însutit pentru binele pe care mi l-ai făcut stricîndu-mi tablourile."

Poveştile şi născocirile curseră şuvoi, una mai năzdrăvană decît alta. Toţi făceau haz, şi mai ales Leonardo.

Lui Giovanni îi plăcea mult să-l privească rîzînd. Ochii i se îngustau ca nişte crăpături, obrazul căpăta o expresie de candoare copilărească şi, clătinînd din cap şi ştergînd lacrimile care-i curgeau pe obraji, rîdea cu un rîs subţire, ciudat pentru un om de statura lui şi cu un trup voinic, în care răsunau aceleaşi note ascuţite, feminine, ca şi strigătele sale de mînie.

Pe la miezul nopţii îi apucă foamea. Nu puteau să se urce în pat fără să ia o gustare, mai ales că şi de la cină se sculaseră mai mult flămînzi decît sătui, căci Marco îi ţinea din scurt.

Astro aduse tot ce găsi în cămară, nişte resturi de şuncă şi de brînză, vreo petruzeci de măsline şi un codru de pîine. Vin nu găsi însă.

– Ai aplecat bine butoiul ? întrebară colegii.

– Pe toate părțile, oameni buni, dar n-a curs nici strop.

– Ah, Marco, Marco, ce faci cu noi, Marco ? Cum o să luăm masa acum fără vin ?

– Ce-i tot dați voi cu Marco și Marco ? Eu sînt de vină că nu-s bani ?

– Bani sînt și o să fie și vin ! strigă Jacopo, aruncînd în aer un galben.

– De unde-l ai, împielițatule ? Iat te-ai pus pe șterpelit ? Am să-ți rup urechile ! îl amenință Leonardo.

– Dar zău că nu l-am furat, meștere. Să-mi cadă mîna și să mi se usuce limba în gură dacă nu l-am cîștigat la arșice !

– Bagă de seamă ! Nu cumva să ne ospătezi cu vin de furat !

Jacopo dădu fuga la „Vulturul de Aur", o cîrciumioară din vecini, care ținea deschs, deoarece mercenarii elvețieni petreceau acolo pînă la ziuă și se întoarse cu două căni de tablă, pline cu vin.

Vinul îi înveseli și mai tare. Jacopo îl turna, asemenea lui Ganimede, de sus, așa fel ca cel roșu să facă spumă roză, iar vinul alb, o spumă aurie, și, încîntat că are prilejul să ospăteze cu banii lui, țopăia și se zbenguia, cîntînd cu voce spartă de bețivan întîi cîntecelul unui călugăr răspopit:

Anteriu, mătănii sfinte,
Hi, hi, hi și ha, ha ha,
Toate naiba să le zvinte
Cu voi, fetelor, și mintea,
Nu doar crucea, dracu-ți ia...

apoi imnul solemn din plina de haz „Liturghia lui Bacchus", compusă în latinește de către școliții briganzi:

P-ăi ce toarnă apă-n vin
Să-i mureze ploaia
Şi în iad, în sos de vin,
Frigă-se ca oaia...

Parcă niciodată nu mîncase şi nu băuse Giovanni cu atîta poftă ca la această cină mizeră cu brînză tare ca piatra, pîine veche şi vinul suspect al lui Jacopo, poate chiar de furat.

Băură în sănătatea învăţătorului, pentru gloria atelierului său, urîndu-şi să nu mai ştie ce-i sărăcia şi pe rînd, fiecare în cinstea celuilalt.

În încheiere, Leonardo roti asupra ucenicilor privirea şi spuse zîmbind:

– Am auzit, prieteni, că după sfîntul Francesco d'Assisi tristeţea e cel mai greu dintre păcate. Dacă cineva vrea să-i fie pe plac Domnului, spune el, să fie întotdeauna vesel. Să bem, dară, pentru înţelepciunea sfîntului Francesco – pentru veşnica veselie întru Domnul!

Ucenicii se arătară întrucîtva miraţi, numai Giovanni înţelese ce voia să spună învăţătorul.

– Of, meştere, clătină Astro din cap a reproş, de veselie ne arde nouă cît timp ne tîrîm ca gazelele pe pămînt, ca viermii de stîrvuri? Să bea cine o vrea şi pentru ce vrea, cît despre mine, beau pentru aripi omeneşti, pentru maşina de zbor! Numai cînd s-or înălţa înaripaţii oameni în înaltul cerului, atunci da, veselie: or avea de ce se veseli. Şi dracu să le ia de piedici cu legile mecanicii cu tot, care ne stau în cale...

– Degeaba spui, Zoroastro, fără mecanică nu ajungi prea departe! îl opri rîzînd învăţătorul.

Cînd ceilalţi se retraseră, Leonardo nu-l lăsă pe Giovanni să urce la el, îl ajută să-şi aştearnă în dormitor, cît mai aproape de căldura mîngîietoare a tăciunilor ce mai pîlpîiau sub spuză în cămin,

şi după ce scotoci o vreme prin desene, îi întinse unul micuţ făcut cu creioane colorate.

Chipul adolescentului înfăţişat i se păru atît de cunoscut lui Giovanni, încît crezu că-i un portret. Semăna şi cu fratele Savonarola, dar, peseme, din tinereţe, şi cu fiul de şaisprezece ani al bătrînului jidov Barucco, un bogat cămătar milanez, urît de toată lumea, tînărul acela palid şi visător, veşnic cufundat în tainicele înţelepciuni ale Cabalei, crescut de rabini şi, după spusa lor, o viitoare lumină a Sinagogii.

Dar cînd Beltraffio privi mai cu atenţie pe băieţaşul evreu cu nimbul lui de cîrlionţi roşcaţi, fruntea joasă şi buzele groase, îl recunoscu pe Crist. Nu însă cum l-ai recunoaşte într-o icoană, ci ca şi cum l-ai fi văzut cîndva, l-ai uitat şi acum ţi-ai fi amintit dintr-o dată.

Şi în chipul său, în tot capul plecat într-o parte ca floarea pe un lujer prea subţire, în candoarea de copil a ochilor plecaţi se deslușea presimţirea ultimei suferinţe pe muntele Eleonului, unde el, îngrozit, cu inima plină de mîhnire, spusese ucenicilor săi: „Sufletul mi-e mîhnit de moarte", şi, depărtîndu-se de ucenici ca la o aruncătură de piatră, căzu cu faţa la pămînt spunînd: „Părinte ! toate îţi sînt ţie cu putinţă. Fă să treacă de la mine paharul acesta, însă nu voia mea, ci voia ta facă-se". Şi iar, şi iar se ruga: „Părinte ! dacă nu este cu putinţă să treacă acest pahar de la mine, ca să nu-l beau, atunci facă-se voia ta". Şi, fiind în zbuciumul durerii, cu mai multă stăruinţă se ruga. Iar sudoarea, ca picături mari de sînge, picura pe pămînt.

„Pentru ce se ruga ? îşi spuse Giovanni. Cum adică, se ruga să nu se întîmple ceea ce nu se putea să nu se întîmple, ceea ce era propria lui voie şi pentru care coborîse pe pămînt ? Şi el s-a zbuciumat ca mine şi s-a luptat cu aceleaşi cumplite, spăimîntătoare şi dedublate gînduri pînă ce sudoarea, ca picături mari de sînge,

picura pe pămînt ?"

– Ei, îţi place ? întrebă Leonardo care ieşise pentru cîteva clipe din odaie. Sau mi se pare că tu iarăşi...

– Nu, nu, învăţătorule ! O, dacă ai şti ce liniştit şi împăcat mă simt acum... Totul a trecut...

– Slavă Domnului ! Mă bucur, Giovanni ! Doar ţi-am spus c-o să-ţi treacă. Însă bagă de seamă să nu se întoarcă...

– Nu se mai întoarce, nu te teme ! Acum văd, spuse el arătînd desenul cu mîna, văd că-l iubeşti ca nimeni altul... Şi dacă celălalt va veni la mine, ştiu cu ce să-l alung: doar îi amintesc de acest desen.

XIV

Beltraffio auzise de la Cesare că învăţătorul e pe cale să termine chipul Domnului din *Cina cea de taină* şi, voind să-l vadă, îl tot ruga să i-l arate. Acesta îi promisese, dar amîna mereu.

În sfîrşit, într-o dimineaţă îl duse în trapeza de la Santa Maria delle Grazie şi binecunoscutul loc dintre Ioan şi Iacob al lui Zevedeu, ce rămăsese gol vreme de şaisprezece ani, văzu în patratul unei ferestre deschise, pe fondul cerului potopit de înserare şi al piscurilor Sionului, chipul lui Crist.

La vreo cîteva zile după aceea, Giovanni se întorcea acasă de-a lungul unor maidane pustii ce se întindeau pe malul Cataranei. Îl vizitase, trimis de Leonardo, pe alchimistul Galeotto, ca să-i ceară o carte de matematici extrem de rară.

Vîntul primăvăratic ce bătuse cît a fost ziua de lungă se potolise şi se lăsă un geruleţ plăcut. Băltoacele şi noroiul făgaşelor drumului prinseseră fragile pojghiţe de gheaţă, ca o pînză de ace. Norii scunzi parcă se agăţau de creştetele vinete şi golaşe ale zadelor înţesate de cuiburi zbîrlite de ciori. Se întuneca văzînd cu ochii. Numai pe

marginea cerului, dinspre asfinţit se întindea arămia panglică a unui apus melancolic. Neîncătuşată de ger, apa canalului, lină, grea, neagră ca tuciul, părea fără fund.

Giovanni, deşi nici sieşi n-ar fi vrut să şi-o mărturisească, era obsedat de cei doi Crişti ieşiţi de sub penelul lui Leonardo. Era de-ajuns să închidă ochii, ca să-i răsară parcă aievea sub frunte chipul Celui apropiat, plin de omenească neputinţă, care s-a zbuciumat pînă la sudori de sînge şi a înălţat rugi copilăreşti pentru o minune, şi al Celui înţelept, neomeneşte calm, străin de tot ce-i pămîntean şi care-ţi făcea spaimă.

Şi îşi spunea că ambele chipuri poate sînt adevărate, cu toată contradicţia lor ireductibilă.

Gîndurile i se împleticeau ca în delir şi fruntea îi ardea. Se aşează pe o piatră la marginea canalului cu apa îngustă şi neagră şi se gîrbovi istovit, plecîndu-şi fruntea pe braţe.

– Ce faci aici, o umbră de îndrăgostit ce adaşti pe malurile Aheronului ? rosti o voce plină de sarcasm şi o mînă i se aşează pe umăr.

Giovanni tresări, se întoarse şi îl văzu pe Cesare.

În cenuşiul amurgului de iarnă sur-colbuit ca o pînză de păianjen ce se aşternuse peste zadele vinete şi golaşe, înţesate de cuiburi zbîrlite de ciori, stătea înaintea sa Cesare înfăşurat în pelerina-i sumbră, lung şi deşirat, cu obrazul tras şi bolnăvicios mîncat de paloare, părînd el însuşi mai degrabă un spectru aducător de rele.

Giovanni se ridică şi ei îşi continuară drumul împreună, mergînd tăcuţi unul lîngă altul. Doar frunzele uscate foşneau sub picioarele lor.

– Ştie că deunăzi i-am scotocit prin hîrtii ? întrebă în sfîrşit Cesare.

– Ştie, răspunse laconic Giovanni.

– Şi nu s-a supărat, desigur. Ştiam, eu. Atoateiertătorul ! rîse cu silnică răutate Cesare.

Tăcură iarăşi o vreme. Un corb croncăni răguşit şi zbură peste apa Cataranei.

– Cesare ! exclamă deodată Beltraffio. Ai văzut chipul domnului din *Cina cea de taină* ?

– Văzut.

– Şi... ce spui ? Cum ţi se pare ?...

– Dar ţie ? se răsuci iute celălalt.

– Nu ştiu... Să vezi, eu cred...

– Spune fără ocolişuri : nu-ţi place sau cum ?

– Ba nu. Dar nu ştiu... Îmi trece prin minte că poate acela nu-i Crist.

– Nu-i Crist ? Şi-atunci cine-i ?

Giovanni tăcea. Doar îşi încetinise pasul, cu fruntea plecată-n pămînt.

– Ascultă, urmă el la o vreme, furat de gînduri grele, văzuta-i şi pe celălalt ? Schiţa aceea de amănunt, desenul în creioane colorate, unde el e înfăţişat copil ?

– Da, ştiu, un băieţaş evreu roşcovan, cu buze groase şi fruntea joasă, un obraz ca al feciorului bătrînului Barucco... Şi ce-i cu asta ? Mai mult îţi place acela ?

– Nu... Mi-am zis doar că nu prea seamănă aceşti doi Crişti.

– Nu prea seamănă ? se miră Cesare. Dar e chip leit... E cu vreo cincisprezece ani mai mare în *Cina cea de taină*... Deşi, adăugă el, poate că... ai dreptate. Dar chiar dacă sînt doi în loc de unul, primul aduce cu al doilea ca un alt eu al său.

– Alt eu ! se cutremură Giovanni oprindu-se locului. Cum de-ţi veni să spui – *un alt eu al său* ?

– Aşa, din senin. Da ce, te-ai speriat cumva ? Ori poate n-ai observat şi singur ?

Și iarăși merseră o vreme în tăcere.

– Cum de nu vezi și singur, Cesare, exclamă deodată Beltraffio într-un elan de nestăpînit. E cu putință oare ca acela, atotputernicul și atoateștiutorul care-i zugrăvit în *Cina cea de taină* să se fi zbuciumat acolo, pe muntele Eleonului, pînă la sudori de sînge, după ce se depărtase de ucenici ca la o aruncătură de piatră și să se fi rugat cu ruga noastră omenească, așa cum se roagă copiii, să se întîmple o minune: „să nu se întîmple acelea pentru care am coborît pe pămînt, despre care eu știu că nu e cu putință să nu se întîmple. Ava, Tată, fă să treacă de la mine paharul acesta". În ruga asta e totul, totul, m-auzi, Cesare, fără ea nu există Crist și ruga asta n-aș da-o pe nici o înțelepciune ! Cel ce nu a-nălțat această rugă, acela n-a fost om, n-a suferit, n-a murit, ca noi !...

– Zi așaa ? exclamă Cesare. Dar știi că într-adevăr... Da, da, te înțeleg ! O, desigur, cel zugrăvit în *Cina ce de taină* nu s-a putut ruga *astfel*...

Se întunecase de-a binelea, Giovanni deslușea cu greu trăsăturile însoțitorului său, i se părea că se schimbaseră în mod ciudat.

Deodată Cesare se opri locului, ridică mîna și rosti cu glas înăbușit și solemn:

– Zici că nu-i el, nu-i cel ce se roagă pe muntele Eleonului, nu-i Crist al tău. Și vrei să știi cine e zugrăvit acolo ? Ei bine, ascultă aici: La început era cuvîntul și cuvîntul era la Dumnezeu, și Dumnezeu era cuvîntul. Acesta era întru început la Dumnezeu. Toate printr-însul s-au făcut, și fără el nimic nu s-a făcut din tot ce s-a făcut. Și cuvîntul s-a făcut trup". Auzi tu, lumina dumnezeiască – cuvîntul s-a făcut trup. El e singurul liniștit printre ucenicii săi, care, auzind din gura lui: „unul din voi mă va vinde", se frămîntă, sînt mîhniți, se indignează. Și tututor le e la fel de aproape și strein – și lui Ioan cel ce stă pitulat la pieptul său, și lui Iuda cel care-l va

vinde. Pentru că nu există pentru el bine și rău, viață și moarte, iubire și ură, și este numai voia Părintelui său, veșnica necesitate: „nu voia mea, ci voia ta facă-se". Căci așa a spus și al tău, și celălalt, cel ce, depărtîndu-se de ucenici ca la o aruncătură de piatră, s-a rugat pe muntele Eleonului pentru o minune care era cu neputință. Iată de ce spun că primul este un al doilea eu al celuilalt. „Simțămintele aparțin pămîntului, rațiunea e mai presus de ele atunci cînd contemplă... ții minte, astea sînt vorbele lui Leonardo. Pe fețele și în mișcările apostolilor, care sînt niște oameni măreți, el a reprezentat toate simțămintele pămînteşti; dar cel care a a spus: „Am biruit lumea" și „Eu și cu tatăl meu sîntem unul", reprezintă rațiunea care contemplă și e mai presus de sentimente. Mai ții minte și celelalte vorbe spuse de Leonardo despre legile mecanicii: „O, divină e dreptatea ta, Prim Motor!" Crist al său este Prim Motor, care fiind și începutul și centrul oricărei mișcări, el însuși rămîne imobil. Crist al său este eterna necesitate care singură pe sine s-a cunoscut în om și s-a iubit ca o dreptate dumnezeiască și voință a Tatălui său: „Neprihănitule Tată, lumea nu te-a cunoscut, eu însă te-am cunoscut. Și le-am făcut cunoscut numele tău și li-l voi mai face cunoscut, pentru ca iubirea cu care m-ai iubit tu să fie în ei." Mă auzi? Iubirea care decurge din cunoaștere. „Iubirea cea mare este fiica marii cunoașteri". Leonardo, numai el dintre toți oamenii a înțeles acest cuvînt al Domnului și l-a întruchipat în Crist al său care „iubește tot, pentru că știe tot".

Cesare tăcu. Și așa merseră multă vreme în tăcerea moartă a gerosului amurg care-și închega din ce în ce zgurile.

– Ții minte Cesare? rosti în sfîrșit Giovanni. Acum trei ani tot așa am mers amîndoi cun mergem și acum prin mahalaua Porților Vercelline și ne ciorovăiam pentru *Cina cea de taină*. Pe atunci rîdeai de învățătorul nostru spunînd că nu va termina niciodată chipul Domnului, pe cînd eu te contraziceam. Acum tu ești de partea

lui şi împotriva mea. Ştii, n-aş fi crezut pentru nimic în lume că tu, tocmai tu poţi vorbi aşa despre el !...

Giovanni vru să-şi privească însoţitorul în obraz, însă Cesare întoarse spatele.

– Sînt bucuros, încheie Giovanni, că-l iubeşti. Da, îl iubeşti, Cesare, îl iubeşti poate mai mult decît mine. Vrei să-l urăşti, şi cînd colo îl iubeşti !...

– Dar tu cum credeai ? întoarse spre el Cesare obrazul palid şi schimonosit. Îl iubesc ! Eu să nu-l iubesc ? Vreau să-l urăsc, şi cînd colo îl iubesc, căci nu există om să fi făcut ceea ce a făcut el în *Cina cea de taină,* şi eu, duşmanul cel mai înverşunat, trebuie să-l iubesc în loc să-l urăsc...

Şi din nou rîse cu rîsul său silnic.

– Cînd te gîndeşti ce bizar e construit sufletul omenesc !... Şi dacă tot am ajuns aici, urmă el după o vreme, am să-ţi spun adevărul pînă la capăt: află că totuşi nu-l iubesc... ba îl urăsc încă mai mult decît atunci !...

– De ce ?

– Chiar şi pentru faptul că doresc să fiu eu însumi – mă auzi ? – fie şi cel din urmă dintre oameni, dar nu urechea, nu ochiul, nu degetul lui de la picior ! Ce crezi că sîntem noi, ucenicii lui Leonardo ? Nişte pui de cloşcă într-un cuib de vultur ! Legi de-ale ştiinţei, linguriţe de măsurat culorile, tabele sistematice pentru nasuri, tot ce pofteşti ! Lasă-l pe Marco să se consoleze cu de-astea ! Aş vrea să-l văd pe meşter creîndu-l pe Crist după regulile sale ! O, firește, încearcă să ne înveţe pe noi, puişorii lui, cum se zboară vultureşte. Asta din bunătate sufletească, fiindcă-i e milă de noi tot aşa cum îi e milă de puii fără ochi or căţălăi din curte, de gloaba cea şchioapă, de libelulă cînd o găseşte toamna tîrziu cu aripioarele îngheţate, pînă şi de ucigaşul pe care îl petrece pe drumul cel de pe urmă, ca să-i vadă ultimele tresăriri ale muşchilor în timpul

execuției. Își revarsă ca soarele prisosul bunătății asupra tuturor... Numai vezi tu, prietene, fiecare își are gustul lui: unuia îi place să fie libelula înghețată sau viermușorul pe care învățătorul, asemeni sfîntului Francesco, îl ridică de pe mijlocul drumului și-l așază pe o frunză verde, nu cumva să-l strivească trecătorii. Altuia... Știi, Giovanni, mai bine m-ar fi strivit și gata, fără prea multă sclifoseală...

– Cesare, murmură celălalt. Dacă așa stau lucrurile, de ce nu pleci de la el ?...

– Da tu de ce nu pleci ? Ți-ai și ars aripioarele, ca fluturii, la lumînare, dar nu, tot te mai vîri în foc. Poate și eu vreau să ard în același foc. Deși, cine mai știe ? Am eu o speranță...

– Ce speranță ?

– O, una măruntă de tot. Chiar absurdă poate. Și totuși, cînd și cînd mai sper. Te pomenești că vine un altul, unul care nu-i seamănă, unul egal cu el... Nu Perugino, nu Bergognone, nu Botticelli, și nici măcar marele Mantegna, o, eu îi știu valoarea învățătorului : nu se compară cu nici unul din aceștia. Dar dacă vine unul nou ? Să mă bucur nițel de gloria altuia, să-i amintesc doar că și o insectă ca mine, nestrivită din milă, ar putea să prefere pe altul și să-l rănească, întrucît cu toată pielea lui de oaie, mila și atoateiertarea, e de o mîndrie cu adevărat diavolească !...

Dar nu sfîrși. Și Giovanni îi simți degetele tremurătoare apucîndu-l de mînă.

– Știu, bîigui Cesare cu alt glas, plin de sfială, rugător, știu că niciodată nu ți-ar fi trecut așa ceva prin minte... Cine ți-a spus că-l iubesc ?...

– El, suspină Beltraffio.

– El ? Da-a ? Prin urmare crede că...

Glasul i se frînse. Îl cuprinse o adîncă tulburare.

Se priviră adînc în ochi, și înțeleseră că nu mai au nimic a-și

spune, fiecare din ei e mult prea adîncit în propriile gînduri şi propriul zbucium.

Se despărţiră la prima răspîntie în tăcere, fără să-şi ia rămas bun.

Giovanni îşi continuă drumul cu fruntea în pămînt şi pasul nesigur, fără să ştie de el, fără să vadă pe unde calcă, străbătînd maidanele pustii, printre copacii golaşi de pe malurile canalului drept ca o săgeată, cu apa neagră şi grea ca tuciul, în care nu se oglindea nici o stea.

– Celălalt eu... Celălalt eu... repeta el întruna, cu privirile imobile de nebun aţintite undeva înainte.

XV

Pe la începutul lui martie anul de graţie 1499, Leonardo primi din partea vistierei ducale, cînd se aştepta mai puţin, leafa neplătită pe doi ani.

Umblau zvonuri că il Moro, lovit ca de un trăznet din senin de vestea triplei alianţe împotriva sa – a Veneţiei, a papei şi a regelui – intenţiona şă-şi caute refugiu la împăratul Germaniei îndată ce se vor arăta oştile Franţei în Lombardia. Şi dorind să-şi consolideze situaţia ca monarh în ochii supuşilor şi să le binemerite credinţa în lipsă, ducele micşora dările şi birurile, îşi plătea creditorii şi-i copleşea pe apropiaţii săi cu daruri.

Puţină vreme după primirea lefii, Leonardo se învrednici de un nou semn al graţiei ducale:

„Ludovicus Maria Sfortia, duca Mediolani, scria în hrisovul de danie, îl dăruie pe veci vestitului pictor Leonardus Quintus florentinul şaisprezece prăjini de teren cu viţă-de-vie, pe care-l avem de la mănăstirea Sfîntul Victor, în locul numit Suburbană, pe la Porţile Vercelline."

Artistul veni să-i mulțumească ducelui. Audiența îi fusese fixată seara. Dar trebui să aștepte pînă noaptea tîrziu. Il Moro nu-și vedea capul de treburi. Cît a fost ziua de lungă se sfătuise cînd cu vistiernicii, cînd cu secretarii, stătuse să verifice cheltuielile privind aprovizionarea armatei cu ghiulele, tunuri, pulbere, să-și bată capul cu descîlcitul vechilor și născocitul noilor capcane în nesfîrșita plasă de înșelăciuni și trădări care-i era nespus de dragă atît timp cît era el spăpînul acolo, ca un păianjen în pînza lui. Acum însă se simțea ca o muscă prinsă în mreajă.

Cînd, în sfîrșit, își termină puzderia de treburi, se retrase în galeria lui Bramante suspendată deasupra șanțului care înconjura Castelul din Milano.

Noaptea era liniștită. Cînd și cînd suna vreo goarnă, se strigau gărzile, scrîșnea lanțul podului ridicător.

Pajul Ricciardetto aduse două facle de rășină, le înfipse în sfeșnicele îngropate în zid și-i întinse ducelui farfurioara de aur cu pîine tăiată bucățele. De după colț, atrase de lumina faclelor, pe oglinda neagră a apei se ivi cîrdul de lebede albe. Il Moro, sprijinit de balustradă, le arunca bucățele de pîine și admira grația cu care, despicînd neauzit apa cu pieptul, păsările o culegeau.

I le trimisese în dar de la Mantua marchiza Isabella d'Este, sora răposatei Beatrice. Veneau de la zătoanele Mincio, cu malurile line, unde-și duceau veleatul de cînd lumea în stufurile și crîngurile de sălcii plîngătoare.

Il Moro le iubise întotdeauna, în ultima vreme însă prinsese și mai mare drag de ele și în fiecare seară le hrănea cu mîna lui. Erau singurele clipe de odihnă după gîndurile chinuitoare la treburi, război, politică, la trădările sale proprii și ale altora. Lebedele îi aminteau copilăria. Tot așa le hrănise cîndva pe somnoroasele heleșteie de la Vigevano, năpădite de lintiță.

Aici însă, în șanțul Castelului din Milano, printre creneluri,

metereze, turnuri, depozite, printre piramidele de ghiulele şi găurile de tun – aşa cum erau pure, imaculat de albe, alunecînd neauzit în pîcla sinilie a lunii, i se păreau şi mai frumoase. Oglinda apei, răsfrîngînd cerul, era aproape invizibilă, şi lebedele legănate ca nişte albe apariţii printre stele păreau mai pline de mister între cele două ceruri – unul sus şi altul jos – streine şi apropiate amîndorura.

Dar scîrţîi uşiţa din spatele ducelui şi se iţi capul lui cameriere Pusterlo. Ploconindu-se cu respect, îi întinse o hîrtie.

– Ce-i asta ? întrebă ducele.

– Din partea marelui vistiernic, messer Borgonzia Botto, socoteala cheltuielilor cu aprovizionarea cu pulbere şi ghiulele. Vă rog să mă iertaţi, alteţă, că vă deranjez, însă convoiul pleacă spre Mortara înaintea zorilor...

Il Moro îi smulse hîrtia şi, mototolind-o, o aruncă.

– De cîte ori să-ţi spun să nu-mi vii cu treburi după cină ! O Doamne, nu va mai trece mult şi o să mă sculaţi şi noaptea din pat...

Fără a-şi dezdoi spinarea, Pusterlo se trase cu spatele spre uşă, rostind doar în şoaptă, aşa fel ca ducele să nu audă dacă n-are poftă:

– Messere Leonardo.

– A, da, Leonardo. De ce nu mi-ai mai amintit ? Poftească-l.

Şi întorcîndu-se la lebede, se gîndi:

„El n-o să-mi strice plăcerea..."

Şi un surîs bun se ivi pe obrazul lui gălbejit şi puhav, cu buzele subţiri, exprimînd perfidie rapace.

Iar cînd artistul apăru în galerie, ducele, continuînd să arunce lebedelor pîine, îl învălui cu acelaşi zîmbet cu care le privea pe ele.

Leonardo vru să-şi plece genunchiul, însă ducele, oprindu-l, îi sărută fruntea.

– Bună seara, prietene. Nu ne-am văzut de mult. Cum o mai duci ?

– Am venit să mulţumesc alteţei-voastre...

– O, dragul meu ! Oare numai asemenea daruri meriți ? Dar nu-i nimic, vine vremea și-ți voi mulțumi după meritele tale.

Stînd de vorbă, ducele îl întrebă despre ultimele lucrări, invenții și proiecte, dar numai despre acelea care-i păreau cu neputință și de basm – despre clopotul submarin, despre schiurile de mers pe apă la fel ca pe uscat, despre aripile omenești. Și îndată ce Leonardo aducea vorba de treburi, ca fortificarea castelului, Canalul Martesana, sau turnarea de bronz a *Colosului*, ducele schimba numaidecît subiectul și se arăta plictisit.

Apoi, rămase deodată pe gînduri, cum i se întîmpla adesea în ultima vreme, tăcut și-și plecă fruntea concentrat și cu atîta înstrăinare pentru toate, încît parcă-și uită interlocutorul.

Atunci Leonardo își luă rămas bun.

– Du-te. Du-te cu Dumnezeu ! dădu din cap ducele distrat.

Dar cînd artistul păși peste prag, îl strigă, veni după dînsul, îi puse mîinile pe umeri și-l privi lung și cu tristețe în ochi.

– Rămîi cu bine, murmură cu voce tremurătoare, rămîi cu bine, Leonardo al meu ! Cine știe dacă ne vom mai revedea !...

– Alteța-voastră ne părăsește ?

Il Moro doar oftă din greu și nu răspunse.

– Da, da... De șaisprezece ani trăim aici laolaltă și n-am văzut de la tine decît bine, da, de almiteri și tu, eu cred, n-ai văzut de la mine decît bine. Spună oamenii ce-or pofti, dar cine va rosti numele lui Leonardo în veacurile viitoare îl va pomeni cu vorbă bună și pe il Moro !

Artistul, care nu suferea scenele lacrimogene, rosti singura fază anume memorată, ca s-o aibă la-ndemînă atunci cînd i se cerea să dea dovadă de măgulitoare elocință de curtean.

– Signor, spuse el, aș fi vrut să am mai mult decît o singură viață pentru a o sluji pe alteța-voastră.

– Cred, rosti il Moro. Cîndva ai să-ți aduci aminte de mine și ai

să mă regreți...

Și suspinînd a plîns, nu termină fraza, ci-l strînse în brațe și-l sărută cu drag.

– Să-ți deie Domnul, să-ți deie...

După plecarea lui Leonardo, il Moro mai rămase multă vreme în galeria lui Bramante, să se bucure de priveliștea lebedelor pe apă. Sufletul său era încărcat de simțiri pe care n-ar fi știut să le exprime în vorbe. I se părea că în viața lui sumbră, poate chiar criminală, Leonardo era asemenea acestor păsări imaculat de albe pe apa neagră din șanțul Castelului din Milano, printre amenințătoarele metereze, turnuri, depozite de pulbere, piramide de ghiulele și guri de tun, la fel ca ele, inutil și sublim, neprihănit și pur.

În tăcerea nopții nu se auzeau decît stropii de rășină picînd rar din faclele gata să se stingă. În lumina lor rozalie, contopită cu argintul albăstrui ce-l revărsa luna, apariții pline de mister se legănau lin, somnoroase, printre stelele celor două ceruri, unul sus și altul jos, streine și apropiate amîndurora – erau lebedele și răsfrîngerile lor în oglinda întunecată a apei.

XVI

Plecînd de la duce, Leonardo, cu toate că ceasul era tîrziu, se duse la mănăstirea San Francesco, unde zăcea de patru luni bolnav de fierbințeală ucenicul său Giovanni Beltraffio. Se îmbolnăvise la cîteva zile după convorbirea cu Cesare despre cele două chipuri ale Domnului.

Într-o seară, și anume chiar în douăzeci decembrie anul de grație 1498, Giovanni veni să-l vadă pe fra Benedetto, învățătorul lui de altădată, și găsi la el un oaspe din Florența, pe călugărul dominican fra Pàgolo, care, la rugămintea lor, le istorisi despre moartea lui Savonarola.

Execuţia avusese loc la 23 mai 1498, la ora nouă dimineaţa, în piaţa Signoriei, dinaintea Palatului Vechi, chiar acolo unde se ridicaseră vîlvătăile rugului deşertăciunilor şi trebuia să se desfăşoare proba focului.

La capătul unui podeţ lung fusese ridicat un rug, iar deasupra lui, spînzurătoarea – un stîlp gros înfipt zdravăn în pămînt, cu o traversă prevăzură cu lanţuri de fier şi trei ştreanguri. Cu toate sforţările tîmplarilor care îşi bătuseră capul destul cu fixarea acelei traverse, cînd scurtînd-o, cînd lungind-o, spînzurătoarea semăna a cruce.

La fel ca în ziua probei focului, o mulţime fără număr umplea piaţa, ferestrele şi logiile, năpădea acoperişurile.

În sfîrşit, în porţile palatului se arătară condamnaţii – Girolamo Savonarola, Domenico Buonvicini şi Silvestro Maruffi.

Cei trei, făcînd cîţiva paşi pe podeţ, se opriră înaintea tribunei episcopului Ausoniei, solul papei Alexandru al VI-lea, care se ridică în picioare şi, apucîndu-l pe Girolamo de mînă, rosti cuvintele rituale ale excomunicării cu glas nesigur, fără să ridice ochii la monah, în timp ce acela îl privea drept în faţă. Şi încurcîndu-se, episcopul greşi ultimele cuvinte:

– *Separo te ab Ecclesia militante atque triumphante.* – Te separ de biserica militantă, precum şi triumfătoare...

– *Militante, non triumphante, hoc enim tum non est* – Militantă dar nu triumfătoare, căci asta nu-ţi stă în putere, îl corectă Savonarola.

Apoi celor trei excomunicaţi le-au fost sfîşiate hainele. Rămaseră numai în cămăşi şi aşa îşi continuară calvarul, ca să se mai oprească de două ori: o dată în faţa tribunei trimişilor apostolici, care dădură citire hotărîrii juzilor bisericii, şi a doua oară înaintea tribunei Celor opt bărbaţi ai Republicii Florentine, care le rostiră condamnarea la moarte hotărîtă de popor.

Şi în timpul acestui ultim drum, Silvestro se împiedică şi fu cît pe ce să cadă. La fel păţiră Domenico şi Savonarola, ca să se constate mai tîrziu că strengarii străzii şi foştii luptători ai Sfintei Oşti a micilor inchizitori, care se ascunseseră sub podeţ, vîrau pari ascuţiţi printre scînduri, ca să rănească picioarele condamnaţilor la moarte.

Fra Silvestro Maruffi smintitul a trebuit să urce primul treptele spînzurătorii şi le urcă liniştit, cu figura stupidă, ca şi cum nu şi-ar fi dat seama ce se petrece cu el. Cînd însă călăul îi petrecu streangul pe după gît, Maruffi se agăţă de scară şi, ridicînd ochii spre cer, strigă:

– Doamne, primeşte-mi sufletul în mîinile tale !

Apoi cu gestul unui om cu mintea întreagă, fără ajutorul călăului şi fără nici o teamă, îşi dădu drumul de pe scară.

Fra Domenico aştepta rîndul cu bucurie şi nerăbdare, mutîndu-şi greutatea trupului de pe un picior pe altul. Iar cînd i se făcu semn, alergă pe trepte în sus, zîmbind, ca şi cum se ducea direct în rai.

Cadavrul lui Silvestro atîrna la un capăt, iar cel al lui Domenico la celălalt capăt al traversei. Streangul din mijloc îl aştepta pe Savonarola.

Şi cînd acesta, urcînd treptele, se opri locului şi coborî ochii asupra mulţimii, se făcu linişte de moarte, cum se făcea în naosul catedralei Santa Maria del Fiore, în aşteptarea predicii sale.

Cînd îşi vîrî însă capul în streang, cineva din mulţime strigă:

– Fă o minune, prorocule !

Nu s-a aflat niciodată ce-a fost – batjocură sau strigătul unei credinţe fanatice.

Şi călăul îi dădu brînci pe scară.

Iar bătrînelul, un meseriaş pesemne, cu o figură cucernică şi blajină, care de cîteva ceasuri aştepta momentul lîngă rug, numai ce fratele Girolamo fu îmbrîncit de pe scară, vîrî facla aprinsă între

lemne şi se închină rostind aceleaşi cuvinte cu care altădată Savonarola aprinsese rugul deşertăciunilor şi anatemelor:

– În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfîntului Duh !

Flăcările crescură, se ridicară sus. În aceeaşi clipă însă veni o pală de vînt şi le mînă la o parte. Văzînd-o, mulţimea se cutremură. Cuprinşi de groază, oamenii o luau la fugă, strivindu-se, călcîndu-se în picioare.

– Minune ! Minune ! Minune ! Nu arde !

Dar vîntul se potoli repede şi limbile de flăcări prinseră a linge cadavrele. Funia care lega mîinile fratelui Girolamo se arse, şi ele, dezlegîndu-se, căzură şi parcă se mişcară în flăcări, şi multora li se păru că el binecuvînta pentru ultima oară poporul.

Cînd rugul se stinse şi nu rămaseră decît oasele carbonizate şi zdrenţe de carne pe lanţuri de fier, ucenicii lui Savonarola îşi făcură loc prin mulţime pînă la spînzurătoare, dorind să adune rămăşiţele martirilor. Dar străjile îi alungară şi, îngrămădind cenuşa într-o căruţă, o duseră la Ponte Vecchio, ca s-o arunce în apă. Pe drum însă „plîngăreţii" izbutiră să fure cîţiva pumni de cenuşă şi fărîme din inima lui Savonarola care, spuneau ei, n-ar fi ars.

Sfîrşind de povestit, fra Pàgolo le arătă ascultătorilor săi o răcliţă cu cenuşă. Fra Benedetto o sărută multă vreme, udînd-o cu lacrimi.

Apoi cei doi monahi plecară la slujba de seară şi Giovanni rămase singur.

Iar cînd se întoarseră, îl găsiră căzut pe podele înaintea crucifixului: zăcea în neştire şi în degetele ţepene strîngea răcliţa.

Timp de trei luni Giovanni se află între viaţă şi moarte. Fra Benedetto nu-l lăsă nici o clipă singur.

Adesea, în tăcerea nopţilor, şezînd la căpătîiul bolnavului şi ascultîndu-i delirul, simţea că-l cuprinde groaza.

Giovanni îi pomenea în delir pe Savonarola, pe Leonardo da

Vinci şi pe Maica Domnului, care, trasînd cu degetul pe nisipul pustiei figuri geometrice, îl învăţa pe pruncul Isus legile eternei necesităţi.

„La ce te mai rogi ? repeta bolanvul, cuprins de o întristare fără margini. Oare nu ştii că nu există minuni, că aşa după cum o dreaptă nu poate să nu fie drumul cel mai scurt dintre două puncte, tot aşa nu poate trece paharul acesta de la tine ?"

Îl mai chinuiau şi alte năluciri – două chipuri ale Domnului, opuse şi asemănătoare, unul fiind cel de-al doilea eu al celuilalt: primul, plin de neputinţă şi chin omenesc, chipul aceluia care, depărtîndu-se de ucenici ca la o aruncătură de piatră, se ruga cerînd o minune, şi celălalt, chipul cumplitului şi străinului, atotputernicului şi atotştiutorului cuvînt care s-a întrupat – al Primului Motor. Şi cele două chipuri se priveau unul pe altul, ca nişte adversari, de neîmpăcat. Iar în timp ce Giovanni îl privea cu luare-aminte, chipul cel suferind şi chinuit se întuneca, se schimonosea şi se transforma în demonul pe care-l desenase odată Leonardo, făcînd o caricatură după Savonarola, şi demascîndu-l pe duşmanul său, îl numea Anticrist.

.....

Fra Benedetto îl salvă pe Beltraffio. La începutul lui iunie 1499, cînd Giovanni se întremă într-atît, încît putu să se dea jos din pat, cu toate rugăminţile şi reproşurile călugărului, el se întoarse în atelierul lui Leonardo.

Iar la sfîrşitul lui iulie, în acelaşi an, armata regelui Franţei, Ludovic al XII-lea, sud comanda celor doi signori Aubigny şi Louis de Luxemburg şi a lui Giangiacomo Trivulzio, trecură Alpii şi cotropiră Lombardia.

CUPRINS

Prefață 5
Cartea întîi: MAICA BĂLAIE 19
Cartea a doua: *ECCE DEUS — ECCE HOMO* 64
Cartea a treia: FRUCTELE OTRĂVITE 94
Cartea a patra: SABATUL VRĂJITOARELOR 131
Cartea a cincea: FACĂ-SE VOIA TA ! 160
Cartea a șasea: JURNALUL LUI GIOVANNI BELTRAFFIO 195
Cartea a șaptea: RUGUL DEȘERTĂCIUNILOR 242
Cartea a opta: VEACUL DE AUR 278
Cartea a noua: CEL DE-AL DOILEA EU 334

RENAȘTEREA ȘI REFORMA

Scriitorul rus Dmitri Sergheevici Merejkovski (Sankt-Petersburg, 2 august 1865-Paris, 7 decembrie 1941), poet, eseist, romancier și dramaturg, este atras încă din studenție de farmecul comediilor lui Molière, dar descoperă curînd alți doi mari poeți moderni, Baudelaire și Edgar Poe. Căsătorit cu o talentată poetă, Z. N. Hippius, care-i va fi colaboratoare apropiată de-a lungul întregii vieți, în 1893 publică prima lui carte, volumul de eseuri *Cauzele decadenței literaturii ruse*, în care analizează simbolismul, cercetîndu-i mai cu seamă rădăcinile religioase și arătîndu-se mai puțin preocupat de punctul de vedere estetic. Studiază atent literatura europeană, călătorește mult, cunoaște țări noi și ia contact cu moduri de viață diferite de realitățile Rusiei natale. În 1895 începe, cu *Iulian Apostatul*, trilogia romanescă *Crist și Anticrist*, la care lucrează timp de zece ani. Critica întîmpină favorabil cea de-a doua parte a trilogiei, *Romanul lui Leonardo da Vinci sau Învierea zeilor* (1902), dar, înainte de a încheia tripticul cu *Petru și Alexei sau Anticristul* (1904), scriitorul revine la preocupările anterioare, cele de critic literar, cu un amplu studiu, *Tolstoi și Dostoievski* (1899). Deși publicul manifestă mai mult interes pentru romancier, Merejkovski se consacră cu precădere tot studiilor de critică literară. După Revoluția din 1905 – pe care o consideră o mare experiență pentru că-i dezvăluie legătura dintre ortodoxie și vechile rînduieli rusești – se refugiază la Paris, unde scrie drama *Pavel I* (1908), prin care inițiază o nouă trilogie, părțile a doua și a treia fiind romane: *Alexandru I și Decembriștii* (1913) și *Paisprezece Decembrie* (1920). Revoluția din februarie 1917 îl nedumerește, cea din octombrie îl transformă într-un adversar ireductibil al regimului. În Franța, unde se stabilește definitiv, compune biografii ale unor mari personalități (*Napoléon, Dante, Luther, Calvin*), dar și cîteva romane fantastice (*Secretul celor trei, Nașterea zeilor*) sau mistice (divagații despre *Atlantida*).

Editura Biblioteca Bucureștilor • 2001